

De morbo gallico : scriptores medici et historici : partim inediti partim rari et notationibus aucti : accedunt morbi gallici origines maranicae / collegit edidit glossario et indice auxit D. Christ. Gothfr. Gruner.

Contributors

Gruner, Christian Gottfried, 1744-1815.
Francis A. Countway Library of Medicine

Publication/Creation

Jenae : Sumtibus Bibliopolii Academici, 1793.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/bwgy7333>

License and attribution

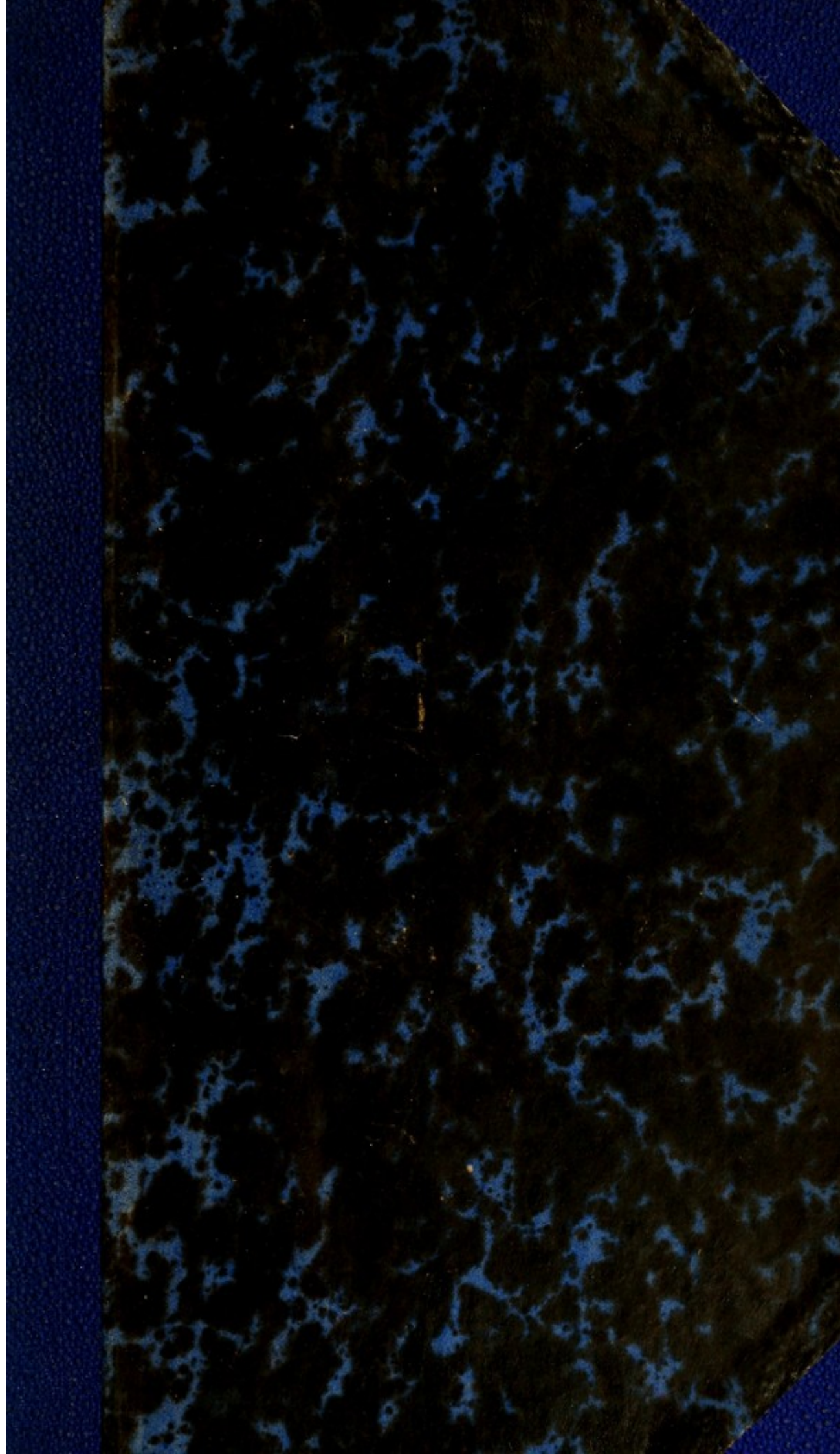
This material has been provided by This material has been provided by the Francis A. Countway Library of Medicine, through the Medical Heritage Library. The original may be consulted at the Francis A. Countway Library of Medicine, Harvard Medical School. where the originals may be consulted. This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

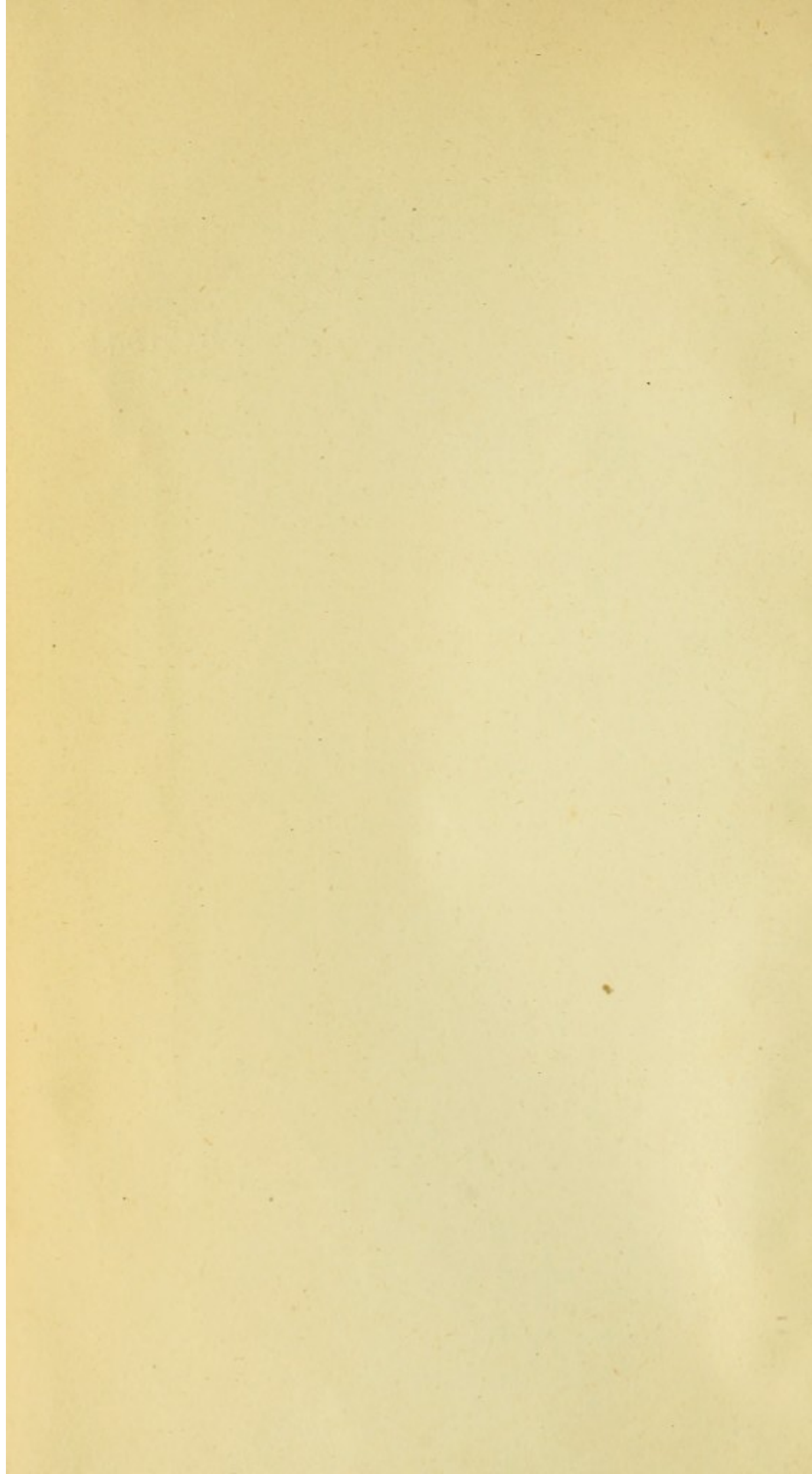

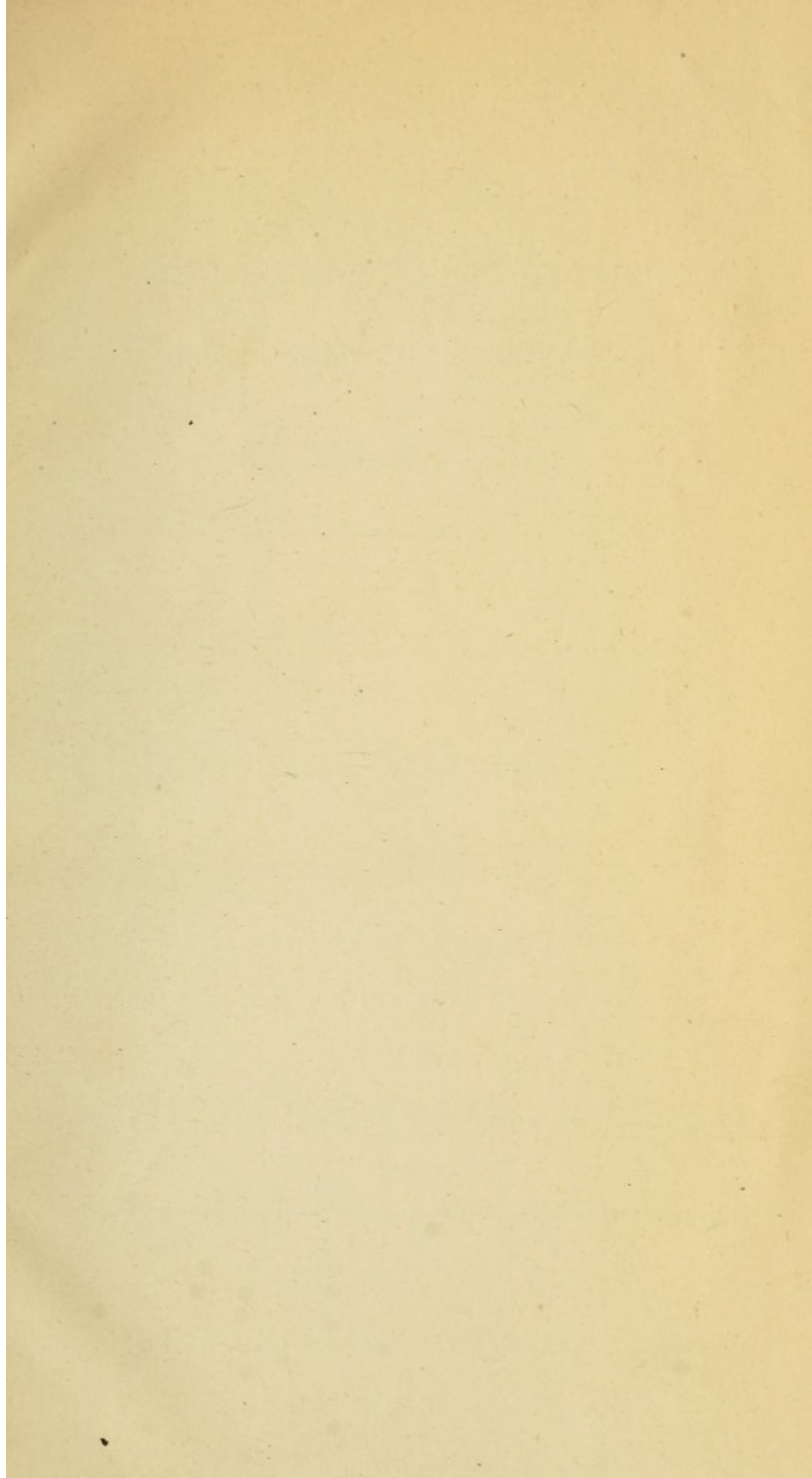

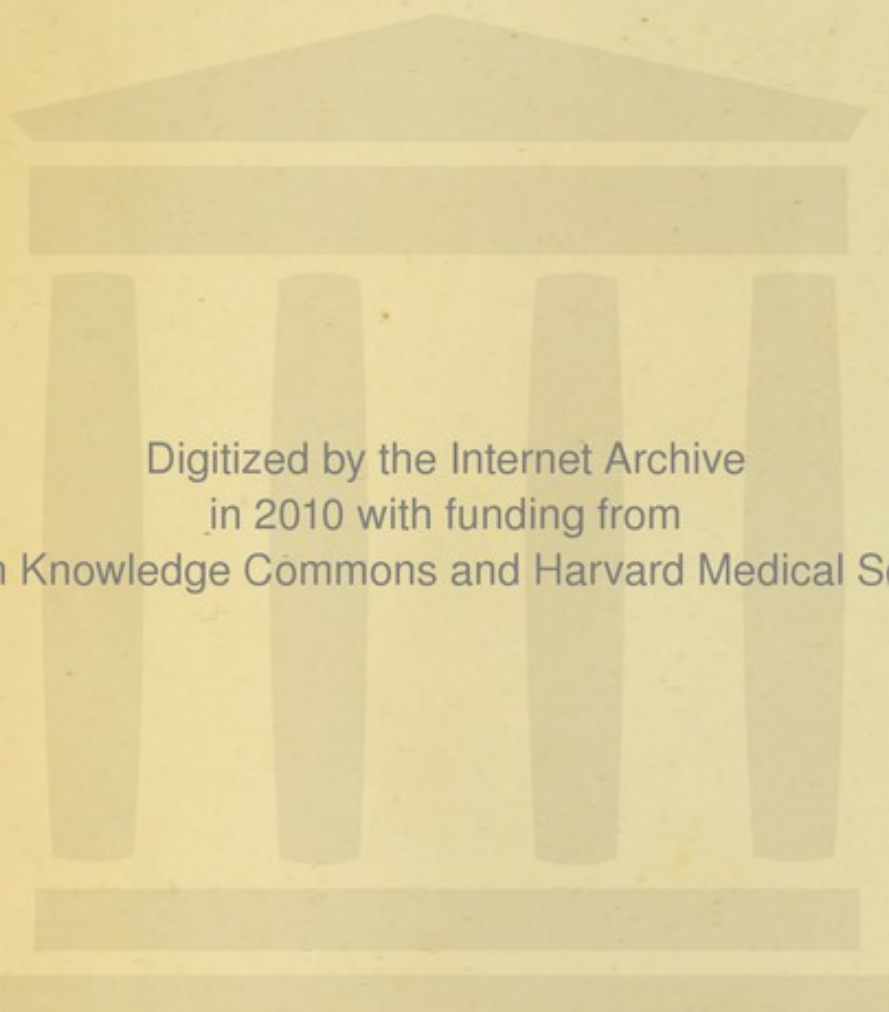
12. V. 209

Dr. Wigglesworth
108 BOYLSTON ST.
BOSTON.

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
Open Knowledge Commons and Harvard Medical School

DE *Glenn Cloth*
MORBO GALLICO

SCRIPTORES MEDICI ET HISTORICI

PARTIM INEDITI PARTIM RARI

ET

• NOTATIONIBVS AVCTI.

ACCEDUNT

MORBI GALLICI

ORIGINES MARANICAE

COLLEGIT EDIDIT

GLOSSARIO ET INDICE

AVXIT

D. CHRIST. GOTHFR. GRVNER.

I E N A E

SVMTIBVS BIBLIOPOLII ACADEMICI.

1793.

DE
MORBO GALLICO

SCRIPTORES MEDICI ET HISTORICI

PARTIM IN EDITIS PARTIM RARI

ET
NOTATIONIBUS AUCT.

ACCEPERUNT
MORBO GALLICO
ORIGINES MARANICAE

COLLEGIT EDIDIT
GLOSSARIO ET INDICE
AUXIT
D. CHRIST. GOTTL. GRVNER

IN A
SVMPTIBUS BIBLIOTHECAE ACADEMICAE

1793

V I R O

ILLVSTRI EXCELLENTISSIMO

EXPERIENTISSIMO

IACOBO REINEGGS

MEDICINAE DOCTORI

AVGVSTISSIMAE IMPERATRICI OMNIVM ROSSIVM
A CONSILIIIS COLLEGIORVM IMPERIALIS COLLEGII
MEDICI MEMBRO ET SECRETARIO PERPETVO IN
REBVS SCIENTIFICIS INSTITVTI MEDICO - CHIRVR-
GICI PETROPOLITANI DIRECTORI CLARISSIMO ACA-
DEMIAE CAESARAE NATVRAE CVRIOSORVM COL-
LEGAE REGIAE SOCIETATIS SCIENTIARVM GOTTIN-
GENSIS ET HISTORIAE NATVRALIS BERO-

LINENSIS SOCIO REL.

FAVTORI ET AMICO

MVLTI NOMINIBVS DEVENERANDO

1680

HANC

COLLECTIONEM MEDICAM ET HISTORICAM

JACOBO REINEGG

AMICITIAE TESSERAM

SACRAM ESSE CVPIT

EDITOR.

PRAEFATIO.

Morbus Gallicus, sub finem seculi quinti et decimi ex improviso in Italia prorumpens et ad hunc usque diem varie diuexans voluptariorum hominum corpora, medicos et valde terruit, et magnam noua inueniendi, litigandi ac scribendi materiam exhibuit, vt in re noua et insolita semper fieri solet. Innumera extat librorum copia, in quibus de huius foedissimi morbi origine, natura, causis, signis et medicamentis agitur, sed fere alter alterum coeca quasi fiducia sequitur, aut si sibi sapere videtur, totus est in fingendis precariis sumtionibus vel in excogitandis medicamentis. Illud vt medicinae progressui mirifice nocuit, ita hoc auxit incredibiliter gregem empiricorum nobilissimum.

Vana est horum hominum opinio, qui solo usu medicinam constare ad raum vsque clamitant, neque hoc etiam curant, vt experientiam et rationem prudenter inter se coniungant. Haec demum, me quidem iudice, vera et vnica medicina est, neque vlla datur alia via, eam ad aliquod perfectionis fastigium euehendi, nisi vt vsus praebeat, ratio insequatur, vt nec solidis, omnium minime nervis solis, credamus, nec humoribus, sed vtraque bene inter se copulemus mutuamque consortionem dari profiteamur. Tunc demum aliquando veri naturae consulti et erimus, et videbimur, neque in perpetuum ab aliorum auctoritate pendebimus.

Quoties volumina, quae in describendo morbo Gallico versantur, in manus fumo (fumo autem saepissime, vt, quae eius natura et forma variis temporibus fuerit, curatius inquiram) toties mentem cogitatio subit, quid sit, quod mole opprimi, quam vera a falsis, probabilia a coniecturalibus rite secernere malimus. Scriptitatum per tria secula est, sed ita, vt, quam aliquis molem paulum operosius exstruxerat, alter ballistis et machinamentis novis subvertere studeret. Hinc nihil tam absurdum est, quod non aliquis

quis medicorum et chirurgorum hac de materia dixerit vel defenderit, nihil tam leue atque proiectum, cui non singuli fidem suam addixerint, nulla denique via inuia habita, quam non quidam presso pede fuerint secuti, modo exinde famam et gloriolam, certe lucellum, se consequi posse confiderent. Cogites, quaeso, immensam medicamentorum huius venereae oppositorum vim, profusas empiricorum laudes, male sedulam chirurgorum curam, acerrimas medicorum disceptationes, vtra in parte sit veritas, et suo demum quisque iudicio vtatur, quam qualemque vtilitatem inde ceperit ars medicinalis. Piget me quidem palam dicere ac vulgare pudorem nostrum, sed etiamsi amicus PLATO est, tamen potior veritas mihi putanda videtur. Laudo maiorum, patrum et nostratum in obseruandis morbi formis et immutationibus studium, probo insumtam medendi viae et inueniendis nouis remediis operam, admiror et maximi facio diuitias, quibus abundamus, et nihilo secius sortem ac fata nostra vehementer doleo. Vt quondam TANTALVS in mediis vndis, ita nos sitimus inter lautissimos diuinae VENERIS copias. Nuspiam terrarum defunt, qui miscendo corpora grauissimas luunt poe-

nas. Crebra est videndi, vrendi, secandi medicandique occasio, crebriores sunt veneris iactus et ictus, creberrimus adest scribendi mos, vt, quam finis in re venerea Roscii, omnes intelligant, neque vero post trium seculorum seriem, quantum in hac materia inane vel certum sit, nobis constat. Quae ex re plurimis recentiorum identidem accidit, vt se noua vidisse, inauditam medelam descripsisse gloriantur, neque iam sub primis Gallici morbi originibus similia tentata vel omissa esse somniantur. Interea rerum multi dantur, qui cui vsui sint ista spissa volumina, prorsum ignorant, sed responsio in promptu est, vt desinamus aliquando, quae vetera sunt, inepte spernere, vt redeamus in memoriam noui morbi, vt sine ira et partium studio inquiramus, quinam sub initio fuerit, qui deinde, qui post, quam varie mutarit formam, quam bene maleue senserint medici de origine, contagione ac multiplici curationis modo, quot inuenerint medicinas, et quare, quo commodo vel incommodo cet. Tunc enim multa nobis occurrent, quae et scitu, et memoratu dignissima videantur. Tunc facile condonabimus maioribus suum scribendi, demonstrandi probandique genus, feremus barba-

barbaras voces et auctoritatem, qua se semel iterumque muniunt, (nos enim ipsi appellamus nostros auctores, quibus lubenter adsurgimus,) seligemus momenta primaria, quae ad historiam vel rem medicam pertinent, explorabimus remedia innumerabilia, quid et quatenus prodesse vel obesse possint, et inueniemus in his haud spernenda luis venereae curandae praesidia. Hoc demum est veteres legere, hoc est lucrari vetustatis iudicia, hoc est ab maioribus accipere mutua, quibus ad artem dextre gerendam utiles et simus, et perhibeamur. Quod ut recte adsequamur, optandum est, ut tandem aliquando vir aliquis viribus potens, rei certus et spei plenus opes immensas ibidem latitantes curatius rimetur, quae stulto more bona a malis, utilia ab inutilibus seligat, denuo misceat atque ordinet, et sic istis opimis spoliis nos frui permittat. Ut enim nunc res se habet, nec nouimus, quae intro sunt, nec indicem quendam rerum memorabilium, tanquam locupletissimi thesauri testem, habemus. Soli ASTRVCO, viro clarissimo, credimus, sed is, etiamsi multam diligentiam in anquirendo, multam operam in describendo adhibuerit, nequaquam alienus a partium studio est, si de originibus morbi Gallici quaeritur, et multis destitutus

monimentis, quae serior aetas ex squalore ac tenebris protraxit. Historia morbi Gallici ex his fontibus haurienda est, ex turbidis posteriorum riuulis minime, sequendus ordo temporum, quo quisque auctor scripserit, sedulo notanda morbi facies, qualis in principio fuerit, qualis in sequente tempore atque sub aliorum malorum concursu, distinguenda velutique segreganda communis omnium hominum et medicorum opinio a singulorum commentis, denique curate scribendae variae medendi viae, comparanda inter se medicamenta, quae temere vel prudenter adhibebantur a medicis et chirurgis cum commodo vel detrimento aegrorum. Neque vero ipsi recentissimi scriptores ab hoc vitio immunes et puri sunt. Sequuntur ASTRVCVM principem vel alium antesignanum, scribunt et memorant, quae e re sua esse videantur, omittunt, quae contrariae opinioni faueant, audacter iudicant de visis et non visis, et vel fallunt alios speciosis argumentis, vel ipsi bona fide falluntur. Ita est facilis ad credendum medicorum cohors, vt ne de medicamentis quidem venereae labi opponendis dubitet, modo sint noua et ad lucrandum apta, hinc semper, vt pueri, haerent

rent dubii in casu ancipiti, neque audent sibi fidere vel sua vti experientia.

Nuperrime resuscitata et redintegrata est lis *de morbi gallici originibus Italicis vel Americanis* sub auctoribus HENSLERO et GIRTANNERO, viris clarissimis. Habet quisque, quibus se muniat argumentis ad comprobandum vel reprobandum, et adhuc sub iudice lis est. Appellat quisque maiorum monimenta, vt, quam certa sit sententia, ponat extra dubitationis aleam, opus ergo est, vt ea monimenta iterum iterumque diurna nocturnaue manu versemus, testes coaeuos et oculatos audiamus, testimonia inter se conferamus, tempestati, loco, tempori seculique moribus rite aptemus, et sic magis credamus iis, qui sub ingressu primae luis vixerant, aegros tales viderant et curarant, desperatos reliquerant, medicamenta tentarant, quam qui posteriori aetate scripserunt. Hi enim iudicia moderari possunt, incerta reddere non possunt. Tunc enim, si ex aequo examinantur, sua veritati laus constabit, maioribus fides, naturae virtus. Tunc, si qua supersunt dubia, licet physicorum petere oracula, et si qua priora extant luis vesti-

vestigia, cuius altricem monachorum domum, propagatorem perpetuum militem multi habere solent, inprimis clarissimus Halensium medicus et Professor SPRENGEL, inueniemus etiam in his monimentis haud spernenda documenta, quibus commodè uti licet, abuti minime.

Cum tanta horum voluminum dignitas sit, tantaque habeatur auctoritas, ut sine iis in neutram partem possit recte disputari, visum est maioribus ac patribus, squalidos et sparfos hinc inde libros, ut lacera corporis membra, in vnum compingere, perituros ab interitu vindicare, et posterorum usus referuare. Pressi et ego eorum vestigia, et edidi nuper *aphrodisiacum* *), ut spicilegium post largissimam messem, certissime persuasus, fore, ut inde certior fieret Gallici morbi cognitio. Neque vero
ab

*) *Aphrodisiacus* s. De lue venerea in duas partes diuisus, quarum altera continet eius vestigia in veterum auctorum monimentis obuia, altera, quos ALOYSIVS LVISINVS, temere omisit scriptores medicos et historicos chronologico ordine digestos, Ienae 1789.

ab hoc tempore, quantum per munera et negotia academica licuit, posui studium, anquisiui quam diligentissime puluerulentos bibliothecarum, cum maxime academicae, forulos, perscrutatus sum ultra trecenta volumina et poetarum, et medicorum, et historico-
rum, qui res Italicas, Hispanas et Gallicas in primis CAROLI VIII. regis expeditionem, sub hoc tempore pertractarunt, sed parum vel nihil inueni, quod e re mea erat. Incendit cupiditatem, qua flagrabam, obscuras morbi Gallici origines ad liquidum perducendi Cl. FOSSIVS, cum TANI, testis coaeui et locupletissimi, scriptionem Florentiis latitantem et nondum editam mihi rescriberet. Petii ab eo libelli copiam, et quo est bonas litteras iuuandi studio, annuit precibus. Interea rerum nactus erat clarissimus Turicensium medicus, RÖMER, eundem libellum, et eius edendi spem publice fecerat, sed, qua est humanitate, destitit a consilio, mihi-
que primam TANI editionem liberam esse lubens et gratus testificatus est. Sic auctus nouo nouae luis teste non potui non ceteros, tanquam comites, liberaliter adiungere, ac iustos rei arbitros vel curiosos inuitare ad fontes legendos et relegendos, si velint bene ac commode de origine, natura et
con-

contagione morbi iudicare. Varia vario tempore erat eius forma, variae ergo contagii viae et variae medendi rationes, ergo varium auctorum iudicium et multiplex disceptandi materia.

Hac repetita cura hoc quidem consecuti videmur, ut pauci supersint principes morbi Gallici narratores, quibus inuiti adhuc caremus. En eorum nomina!

1) *Decretum Senatus Parisiensis a. 1494.*
Hoc ex coniectura CL. HENSLERI extare dicitur.

2) FRANC. DE VILLABOLOS *Tratado de la Enfermedad de las Bubas, Salmanticae 1498. f.* Princeps est sine dubio hac in materia, siue hoc nomine describat morbum Gallicum, qualis tunc erat, siue bubarum Americanorum, sed ignotus et inuisus omnibus rei tantae curiosis, hinc rogandi videntur Hispani medici, ut de eo curatissime inquirant, et tandem aliquando desiderium litteratorum exsatiarent.

3) SIMONIS PISTORIS *Positio de malo Franco, Lips. ap. Marc. Brandt 1498. 4.* Bi-

nas alias recudi curavi in *Aphrodisiac.*
n. 21. et 22. p. 75.

4) MARTINI POLLICHII S. MELLERSTADII
Declaratio defensiva cuiusdam positionis de
morbo Franco per PISTORIVM disputate.
Lips. 1500. 4. Responsio in supra dictos
errores SYM. PISTORIS de malo Franco per
MART. POLLICH. Lips. ap. Marc. Brandt
1501. 4. Responsio ad confutationem con-
flatorum circa positionem quandam extra-
neam et puerilem etc. Lips. 1501. 4. Libel-
li sunt (fateor), eristici nec magni mo-
menti, sed in dubia materia nullo mo-
do spernendi.

5) IOANNES DE FOGVEDA *De pustulis, quae*
saphati nominantur, f. a. CL. GIRTANNER
eum a. 1526. assignare videtur, ego
vero ad initium seculi referrem, sub
quo TANVS et alii illo nomine insignire
studebant morbum Gallicum.

6) IACOBI A BETHENCOURT *Nova poeniten-*
tialis quadragesima, nec non purgatorium
in morbum Gallicum siue venereum, una cum
dialogo aquae, argenti ac ligni guaiaci
colluctantium super dicti morbi curationis
praela-

praelatura, opus fructiferum. Paris. typis Nicolai Savetier 1527. 8. Extat in bibliotheca regia Parisina, sed nullo modo comparari potuit.

7) FRANC. DELGADO *Del modo de adoperare el Legno Santo, ouerò del modo che se guarisca il Mal François et ogni mal incurabile. In Venezia 1529. 4.*

8) THOMAE PHILOGI, *Rauennatis, Mali Galeci sanandi, vini ligni et aquae, vntionis, ceroti, suffumigii, praecipitati ac reliquorum modi omnes. Venet. per Iohann. Anton. de Nicolinis de Sabio 1538. 4. Dicitur liber iterum repetitus ibid. 1545. 8. tertio splendidiori titulo: Malum Gallicum, depilatiuam, vnguitiuam, dentatiuam, nodos, vlcera, vitia quaeque, affectus et rheumata usque ad contortos sanans. Ligni Indici, aquae, vini, sublimati, cynae, spartae parillae, Hyssan, Hetechen, Caravalgii altar, Mechoacan, antimonii, vntionis, ceroti, suffumigii, praecipitati, seminis Indi, ac additorum mundi noui et reliquorum modos omnes et facultates explicat. Venet. ap. Petr. de Franciscis 1575. 8. Nec ASTRUC, nec GIRTANNER libellum promissoris viderunt,*

runt, neque ego, cuius sit pretii, definire possum.

9) *Le triomphe de très haulte et puissante Dame Verolle, Royne du Puy d'Amours: nouvellement composé par l'Inventeur de menus plaisirs honnestes.* (MARTIN DORCHESINO) à Lyon 1539. 12. Videtur esse haud inelegans lusus et naturae morbi conveniens.

Dedissem et illos libellos, si ad manus nostras unquam pervenissent, ne quid perfectioni operis deesse perhiberetur. Incident fortasse in retia, quae posui, modo nobiscum venari velint amici huc illuc dispersi, neque tales qui possident et reclusos intus tenent, in posterum ex oculis hominum abstrahant et reipublicae litterariae inuideant. Rarissime, si unquam, sub hasta venum eunt.

Quod ad *origines morbi Gallici* attinet, in ea opinione ac coniectura *) sum, eas ad
solos

*) Paucula praelibavi *Almanach für Aerzte u. Nicht-ärzte* a. 1792. n. 6. p. 51. et n. 14. p. 188. deinde a. 1793. n. 7. p. 69. hic paullo fusius et doctius scripsi, etsi per muneris rationem et temporis angustias

solos Maranos Hispania pullos pertinere, si spectes nouam ab venere contagionem, febrem vero epidemicam, sub qua fere incidebat, deberi pestilentiae tunc temporis per omnem Italiam inde ab anno seculi secundo et nonagesimo vsque ad finem grassanti, deinde fere desinenti, (tunc enim rarior et febris esse solebat, et morbus fieri longus) naturam eius et symptomatum formam esse ita comparatam, vt, quam proxime absit a lepra morbus Gallicus, abunde intelligatur. Quae an rite affecutus fuerim et recte descripserim, viderint periti rerum arbitri, non tenebriones sub quadam chartacea aegide tuti. Hos enim praetor non curat, neque ego iudicia perhorresco, modo docti historici, experti medici, boni viri, aequi et in hoc litterarum genere probe versati iudicis personam praeclare tueri et possint, et velint. Scripsi Ienae Saxonum Calend. April, CLDCCCLXXXIII.

non licuit mihi esse liberali. Fontes Hispanorum aliquos, quos ipse adire non poteram, mihi beneuole aperuit CL. SPRENGEL.

MORBI GALLICI
ORIGINES MARANICAE.

MORRI GALLICI

ORIGINES MARANICAE

Nouos et incognitos morbos [vel a caeli
aerisque vi, vel a fortuitarum rerum con-
cursu et oriri posse, et vere ortos esse, hoc
quidem nouum et inauditum prius non
est, hoc vero quam maxime mirum et in-
credibile plurimis fore putamus, interdum
quaedam morborum genera incidere potuif-
se, quorum origo prima medicos latuerit,
historicos fefellerit, posteros vel post secula
incertos et dubios reliquerit. *Elephantiasis* *)
POMPEII aetate accidit in Italia. *Carbuncu-
lus* **) primum in Italiam venit, L. PAVLLO
et Q. MARCIO censoribus, peculiare Nar-
bonnensis prouinciae malum, item *gemur-
sa* ***), morbus inter digitos pedum nascens,

b 3

vterque

*) Hist. Nat. XXVI. 5.

**) Ibid. c. 4.

***) Ibid. c. 5. et. *Trilleri* Comm. De morbo arden-
ti, Gum retha, p. 264. seq. T. III. Opusc.
qui eam ad clauos refert, rectius *Dalechamp.* ad
phlegmonem carbunculofam.

utroque breui reſtinctus. Apparuit Romae *col-*
lon *) et lichen oris vel *mentagra* ſub TIBE-
 RII **) principatu ***), occupans in multis
 totos utique vultus, oculis tantum immu-
 nibus, deſcendens vero et in colla pectusque
 ac manus, foedo cutis furfure. *Vario-*
lae et *morbilli* inde ab ſeculo quinto in Ara-
 bia ***) fuerunt exitioſae, poſthaec per om-
 nem terrarum ambitum diffuſae, propaga-
 tae, ſotae. *Scorbutus* ****) ſub finem ſeculi
 quinti et decimi nauigantium corpora male
 habere coepit, clades proſecto nefanda et in-
 digna. *Sudor Anglicus* †) a. CLCCCCCLXXXVI. in
 exercitu Regis, HENRICI VIII. inopinato eru-
 pit, ſequente demum ſeculo ad exterās na-
 tiones progreſſus, iterumque euauit. *Peti-*
culas ††), etſi multo antiquiores nobis eſſe
 videantur, in Italia primum apparuiſſe a.
CLCLV. et XXVIII. auctor eſt FRACASTORIVS, *Con-*
uulſio

*) *Plin. Hiſt. Nat. XXVI. 6.*

**) *Plin. Hiſt. Nat. XXVI. 2.*

***) *Reiske Opuſc. med. ex monim. Arab. et Ebraeor.*
 ed. *Gruner Obſ. I. p. 8.*

****) v. noſtras *Antiquit. Morb. p. 132.*

†) *Morb. Antiquit. p. 65. et 67.*

††) *Fraccaſtor. Morb. Contag. II, 6. Priora veſtigia*
 v. *Antiq. morb. p. 110.*

uulso cerealis *) in Hassia a. c1010LXXXXVI. maligna et epidemica fuit, et *rachitis* **) pristino seculo Anglorum infantes vehementer urgere visa est, ut taceam alia morborum genera nuperrime hinc inde visa et descripta. In his fere et tempus, quo primum grassari ac increbrescere coeperint, et origo, unde et a quibus venerint, satis in aprico est, at vero si *de morbo gallico* ***) quaeritur, stupent omnes, quo demum loco habeant vel quo nomine insigniant, cui morborum familiae adsignent, quam medendi viam sequantur, nescii atque ignari. In hoc rerum lubrico, ut fieri solet, alii aliam sententiam publice priuatimque professi, et similitudine symptomatum vel decepti, vel inducti, in diuersas partes abire voluerunt, ut cete-

b 4

ris

*) Morbor. Antiqu. p. 102. Primum in hac materia libellum, quem professores Marburgenses ediderunt, nuper operis mandavi propter raritatem et utilitatem.

**) Ib. p. 141. cf. *Sigism. Hahnii Schidia Cyrtonosi*, Suidnic. 1735. 4. maxime ob icones lepidissimos vel aspectu horrendos, quatenus cyrtoma aetatis infantili, mediae et decrepita ~~exornatur~~.

***) Has lites multis delibatur. Antiqu. Morb. p. 69. seq.

ris magis sapere viderentur. Primo nominatus *morbis gallicus* est, quia eum in exercitu regis Gallorum, CAROLI VIII. inde ab a. c^lcccc^{lxxxiii}. deprehensum esse communis rumor erat, deinde *morbis Neapolitanus* et *Hispanicus*, maxime a Gallis, ut morbi foedi et turpis infamiam a se ad hostes amolirentur, post seculo insequenti *morbis Indicus* vel *scabies Indica*, cum quidam medici et historici eius origines ex India occidentali, id est, America nuper detecta repetendas censerent, tandem *lues venerea*, inprimis sub auctore FERNELIO, ut nomen et rei, et fonti mali quam maxime conueniret, neque memoria morbi fallax, cum iam omnium esset hominum et populorum, ad posteros perueniret. Alii a loco, vnde vulgo serpere coeperat, vitium *pudendagram* *) nominarunt, alii ab similitudine symptomatum *saphati* s. *asaphati* **), alii eum *leprae* ***) addixerunt, cui persimilis et foeditate cutis,

*) *Torrella* De Pudend. p. 491. ed. BOERH. T. I.

**) *Montesaur.* ib. c. 3. 115. seq. et maxime *Tanus* p. 28. seq.

***) *Cuman.* Obs. 4. p. 52. *Grünbeck* De pestil. scorra v. 90. p. 56. *Tanus* l. c. p. 113. et *Alex. Benedict.* p. 39. Aphrodis.

tis, et singulorum malorum forma, et curationis modo, et transitu esse videbatur, alii *elephantiasin* *) vel *scabiem* **) subesse censuerunt, alii *astrorum* ***) vim et coniunctionem accusarunt, (id quod isto tempore acciderat,) certe *caeli vim* ****) non excluferunt, alii *aeris intemperiem et pluuiarum copiam* †), cum eo anno Italiam omnem infestarent, causam epidemici ††) morbi esse contenderunt. Ego vero hanc auctorum dissensionem et opinionum fluctuationem coniunctione quadam leui facillime componendam et tollendam esse censeo. Morbus enim cum plures simul corripere, *epidemicus* omnino dicendus est, et cum febrem sub hoc tempore fere adiunctam haberet, videtur haec repe-

b 5

tenda

*) *Naucler.* p. 38. ed. *Aphrodis.* *Aquilan.* De Morb. Gall. c. 1. p. 5. T. I. cf. *Leonice.* ib. p. 37. et *Tan.* p. 24.

**) *Leonice.* ib. p. 37. et *Tanus* p. 136.

***) *Grünbeck* De pestil. scorra p. 57. *Aphrodis.* ed. nostr. et De Mentagra p. 66. dubitanter *Tanus* p. 58.

****) Hoc primus statuit *Leonice.* p. 36. T. I. calidam et siccam accusat *Tanus* p. 60.

†) *Tanus* p. 70.

††) Ita *Leonice.* p. 36. negavit post alios *Tanus* p. 63.

tenda ab astrorum influxu *) et mutata hinc aeris humidi et pluuiosi temperie repetenda. Graffabatur etiam per plures annos ad finem vsque seculi in Italia pestis, cuius vis et impetus fere solet ad inguina decumbere hominemque a periculo liberare. Quo subrerum statu corpora ciuium satis apta erant et nouo fomiti, et morbo naturalium turpi ac miserando, modo vulgiuaga venus et communis materia superaccederet. Haec vero iurgia, vnde demum cunque orta sint, hoc certe ratum et firmum faciunt, plurimos eius aetatis medicos nesciisse foedi morbi et locum natalem, et naturam, communia ergo artis praecepta huc transtulisse, vt malo turpi, quoad eius fieri posset, occurrerent, et propter simili-

*) Rident hanc plurimi recentiorum medicorum, confirmat obseruatione sua *Burkhard* (ap. *Kaempfer* Abhandl. von einer neuen Methode die hartnäck. Krankh. zu heilen, Leipz. 1786. p. 565. seq.) neque si rite aestimetur, adeo vana esse videtur. Cf. si placet, de hac materia physica et medica *Canones sicut breuissimi ita etiam doctissimi, complectentes praecepta et obseruationes de mutatione aerae Clariss. mathematici IOANNIS VERNERI Norici. Norimb. 1546.* Hic enim multus est in aeris propter stellarum vim mutationibus explicandis.

similitudinem primum balnea calida commendasse, cum ad cutim materia ruere videretur, deinde vnguenta ex mercurio membris superhabuisse, quia medici Arabes eorumque adseclae sic cutis vitia et lepram confimilem curarant, ultimo ad calidam aquam Guaiaci similiumque deuenisse, vt cutim laxando atque sudorem eliciendo infandam luem e corpore omnino propellerent.

Solebat vitium *) post coitum incipere a pudendis, et pustulis variae formae **) se prodere, mox totum corpus occupare, in primis faciem, et praeter foeditatem magnum inferre corporis cruciatum, ita tamen, vt fere sub septimo die vel nono, quarto et decimo vel vicesimo febris ***) superueniret,

*) *Marcell. Cuman. l. c. Leonicen. p. 17. Sebast. Aquilan p. 11. Tanus p. 57. et 75. 108. maximeque p. 119.*

**) *Tanus p. 105. et Pinctor c. 5. p. 94.*

***) *Leonicen. p. 36. nominat febrem exiguam, Pinctor l. cit. p. 25. 101. dies rite definit, Tanus p. 50. 51. raram aut nullam esse, vel saepius fieri ex alia materia p. 54. Corius p. 451. Carolum regem expresse dicit variolis correptum ib. Comineus septimo die fere, vt Pinctor.*

ret, pustularumque prouentum adiuuaret, dolores vero artuum crudelissimi has exciperent, si iusto citius vnguenta repellentia pustulis imponerentur. Solebat morbus vere vel autumno *) fieri et exacerbari, dolor vero minui prouentu pustularum **), quae primum sparsae et milii similes erant, deinde vlcerosae et crustosae ***), lupini, fabae vel paruae nucis magnitudine, aquam citrinam ****) plorantes, dolore vario, pulla vestigia in cute relinquentes, interdum et interioribus partibus †) inuentae.

Contagium fere fiebat a coitu ††), hinc familiare lenonibus, meretricibus †††) ceterisque impuris hominibus erat, deinde per poros ††††), tum *suctione*, *osculis* †††††), *lin-*
teis

*) Ita Tanus l. cit. p. 161.

**) *Pinctor* c. 13. p. 105. et *Tanus* p. 117. et p. 180.

***) *Tanus* p. 28. et p. 178.

****) *Leonice*. l. c. p. 39. et *Tanus* p. 146. *Alex. Benedict.* p. 39.

†) *Tanus* p. 98. et 105.

††) In hoc omnes consentiunt, *Cumanus* p. 52.

Gilin. ib. *Tanus* p. 69. 104. 108. *Pinctor* p. 69.

Almenar p. 361.

†††) *Tanus* p. 57.

††††) *Tanus* p. 104.

†††††) *Tanus* p. 70. 104.

teis *) contaminatis, vt in scabie, cum cutis omnis pustulis esset cooperta, commestione ac inordinata cum vasis, praecipue affectorum, ex regis aduentu potatione **), confabulatione, praecipue ad os admoti dum loquuntur vel osculantur ***), somno cum infectis vel in eorum cubili ****), abrasione ab infectis et eorum nouacula †), denique manuum attactu ††) etc. In his recipiendi contagii modis et coitus, et cutis pustulis vlcerosiis plena sub hoc tempore ceteris praestare videbantur, hinc forte linteaminibus, vt scabies, haec contrahebatur labe †††), et sola dedecoratio esse credebatur. Quin ipse morbus, si TANO ††††) fides sua constat, in Italia saeuit prius, quam Gallorum exercitus adueniret. Lenones, inquit, meretrices atque luxuriosi viuentes non solum post regis aduentum, sed et antea, nullo seruato vitae ordine modoque, ex quo corruptis etiam repleti humo-

*) Tanus p. 104.

**) Ita ad verbum Tanus p. 57. inprimis p. 133.

***) Tanus p. 70. 104.

****) Sic Tanus ib. et p. 136. 179.

†) Sic Tanus p. 70. 104. 112. 179.

††) Tanus p. 104.

†††) Sic Tanus p. 136. 137.

††††) L. cit. p. 71.

humoribus, merito primi a deo percussi sunt. Neque hoc silentio praetermittendum putamus, sub hisce temporibus famem *), pestem et febres malignas **), item immensas inundationes per totam Italiam ***) extitisse, Gallos ****) fuisse propter stupra, luxuriam ac ebrietatem omnibus inuifos, medicos etiam inter se valde disceptasse, morbus sit vnus, nec ne, an dispositio †) dicenda, inunctio doloribus, an pustulis ††) conueniat cet. Haec aliaque, quatenus fidem historicam habent et prae se ferunt, memorasse sufficiat.

Iam vero insolito morbo percussi homines stupebant, medici fluctuabant incerti, et inter se vehementer disputabant, quid de hac lue sentiendum esset. Pauci eam vete-

*) *Memoir. de Comines à Bruss. 1714. L. 7. Ch. 9. p. 581. T. II.*

**) Ita Tanus p. 56.

***) *I. Phil. Bergomensis Nouiss. omn. hystoriar. re-percuss. L. XVI. p. 443. in Supplem. Chronic. Venet. 1803.*

****) *Alex. Benedict. De Bello Venet. I. p. 75. in Iustinian. Rer. Venet. Hist.*

†) De hoc vid. Tanus p. 36. et 37.

††) Tanus p. 190.

veterem esse contendebant, plurimi nouam dicendam profiteri et quaeuis audere non erubescabant. Hinc triplex nata est de originibus opinio. Alii eam, quatenus a venere impura proficisci solet, semper in rerum vniuersitate *) fuisse aiunt, alii eam ex America repetunt, quia haec mundi pars incognita sub hoc tempore per COLVMBVM **) fuerat recens detecta, qui prima Septembr. luce 1492. soluit ab Hispanis littoribus, alii eam in Italia subito natam et diffusam esse profitentur, ita tamen, vt iterum vel aeris caelique vim, vnde epidemicus morbus veniret, vel Gallos accusarent. Quod ad primam opinionem attinet, hoc quidem certum ac indubitatum est, homines nunquam sibi

*) Storia generale e ragionata dell' origine, dell' essenza o specifica qualità dell' infezione venerea di sua sede ne' corpi e de' principali suoi fenomeni di *Pierant. Perenotti di Cigliano*, in Torino 1788. et Del vario modo di curare l' Infezione venerea e specialmente dell' uso vario del Mercurio Storia generale e ragionata ib. vers. germ. a Cl. *Sprengel*, Leipz. 1791. Hic vero ad calcem haud leuia dubia mouit, inclinatur tamen in hanc opinionem l. Versuch einer pragmat. Geschichte d. Arzneyk. 2. Th. p. 427.

**) *Navigat. Christ. Columbi*, c. 84. p. 98. in *Nouus Orbis Region. ac Insul. veterib. incognit.* Bas. 1532.

fibi temperasse a venere vulgiuaga, ideoque ab historicis *) stupenda narrari exempla, quin sub finem seculi XV. increbrescere vitia genitalium venereis similia **), sed ea fere leprosa. Haec vero, nisi de verbis disceptare volumus, ut ferri quidem et defendi possunt, ita etiam corpora fuisse apta ad recipiendam contagionem affinem satis declarant. Medici enim et chirurgi horum temporum bene versati in cognitione morborum

*) Placet hunc locum reliquis attexere, quem in *Windeks Chronik von Siegmund in Gafslers Beiträgen zur deutschen Sittengeschichte des Mittelalters, Wien, 1790. 8. S. 138.* inueni. „In dem Jare als man zalte tausent vierhundert, vnd in dem vierzehenden Jare da gewann Kunig Lasle von Noples die stat Rome mit Gewalt vnd mit poshait, wann In etliche Romer durch die Mawer einliffen vnd babst Johann der muste von dannen weichen vnd treib der Kunig vil wunderst in Rome und stalte sein pferde in sanct Peters münster, das stunt wol ein Jar also, vnd ward doch verrichtet, daz er wieder haim zog. — Da starb der Kunig Lasle eines jehen Todes vnd er fullet von seinem Gemechte pis an sein Herze, das tet Im eines Bidermannes Tochter von Noples die er genozoget hatte wider Iren willen.“

**) Haec bene post *Henslerum* ostendit *Sprengel* ad *Perenotti* p. 365.

borum cutaneorum, cum maxime leprae, tantum non omnes nouitatem morbi mirantur et stupent, et similitudine quorundam symptomatum opinantur eam vel esse leprae proximam, vel in eam tandem transire, leprosi *) vero Gallico morbo correptos cane peius ac angue fugiunt et procul abesse iubent. Ex hoc, ni omnis fallor, certissime colligitur, foedum morbum non fuisse omnino eundem, sed paullo diuersum et a causa quadam insolente productum. Quam in venere impura per se latuisse vix affirmandum est.

Altera opinio primos fautores habuit sub initio seculi XVI. NICOL. POLL, LEON. SCHMAVSS et VLRIC. AB HVTTEN, et posthaec plurimos inuenit adseclas, recentissime vero Cl. ASTRUC omnem ingenii vim adhibuit, vt, qua esset doctrinae copia, has origines certas faceret. Sed subdubitauit SANCHEZ **), et receptam fidem minuere suscepit, epidemiam fuisse ratus indigenam, non peregre in Europam delatam. Secutus eum est

*) Ap. *Trithem.* Aphrodis. p. 54.

**) Abh. über den Ursprung der Venusseuche —
überf. von *Weber*, Bremen 1775.

est CL. HENSLER *), et rem ipsam tam dilucidam ex fontibus fecit, vt, quid recte regeri possit, vix et ne vix quidem videretur. Regessit tamen CL. GIRTANNER **), vsus clypeo ASTRVCI et scriptorum Hispanicorum auctoritate, et vel ipsum diem quartum Martii clccccclxxxiiii. Europae fatalem, foediffimae luis parentem, nominandum censuit, sub quo COLVMBVS ab prima expeditione rediit, negavit vero hanc ασφαλειαν CL. HENSLER ***), et quam audax in affirmando, quam falsus in defendendo ille sit, argumentis haud proletariis, id est, vere historicis comprobatum iuit. Venit in subsidium GIRTANNERO CL. ARNEMAN ****), excerpta nominat Anglica, sed bona sua secum reclusa

*) Geschichte der Lustseuche, die zu Ende des 15. Jahrh. in Europa ausbrach, I. B. Altona, 1783.

**) Abh. von der Lustseuche, I. B. Götting. 17. et parte 2. ac 3. ex scriptoribus excerptis, quae e re sua erant, sed boni fideique historici partes mihi non satis tuitus esse videtur.

***) Ueber den westindischen Ursprung der Lustseuche, Hamb. 1789.

****) De morbo venereo analecta quaedam e msc. musei Britannici Londinensis, Gotting. 1790. p. 6, et 7.

reclusa tenet, ergo donec meliora nos edoceat, in numero militum levis armaturae mihi collocandus habendusque videtur.

Ego vero rem omnem ex aequo et iusto aestimans non possum non in contrariam partem abire, primum quia deest certus et oculatus testis, talem luem fuisse sub hoc tempore, id est, a. clccccclxxxiii in America endemiam, qualis erat Italica, et si habuissent Indi pustulas foedas, mirum est neminem in captiuis nudis *) et publice venditis eas unquam et vidisse, et memorasse; deinde nondum euictum est bubarum **), Americanum cutis vitium, vere sub hac tempestate delatum in Hispaniam esse, aut tam subito deferri potuisse in Italiam, ut sufficeret omni exercitui Gallorum inficiendo, tandem

c 2

summa

*) Hoc recte vrget *Thiery* Observations de Physique et de Medecine faites en differens lieux d'Espagne. On y a joint des considerat. sur la lepre. la petite verole et la maladie venerienne, à Par. 1791 T. I. 2. Neque tales memorantur in *Americi Vesputii* nauigatione prima, p. 168. Noui Orb.

**) Hanc longe differre statuit *Sanchez* l. cit. p. 61. et *Piso* De Indiae vtriusq. Re Natural. II, 16. p. 43.

summa esset iniuria vel impudentia, si Hispani malum recens ex India acceptum et propagatum Gallis, ut insolitum ac novum, adsignare voluerint. Fac vero, hoc ita se habuisse, repugnat tamen dictis ipsa historia. Nam, ut infra dicemus, morbus in Italia fuit ante aduentum Gallorum et Hispanorum, nomen popolare a Gallis accepit, ab Hispanis minime, utpote serius Italas oras appulsis, communis omnium demum factus est post pugnam a. clcccccLxxxv. et demum ministerio militum, meretricum ac id genus aliorum hominum per omnem terrarum ambitum brevi temporis spatio diffusus.

Restat ergo ultima opinio, qua morbi Gallici natales in Italia quaerendi esse videbantur. Docet morbi nomen Gallos fuisse primos, in quorum corporibus detegere-
tur et vulgaretur, at vero morbi natura, quatenus veneri soli debetur, abhorret multum ab iis, quae alias usu venerant. Nam praeter symptomata vulgaria et genitalibus propria, vitium coitu contractum doloribus ac pustulis cutis turpibus cognoscebatur, fereque illi cessabant, ubi febris beneficio ad cutim deferbuerat. Accedebant et alia cutis mala, quae leprosis familiaria esse solebant,
sed

fed hoc nouum et inauditum prius erat, morbus cum talis effet, eum fubito plurimos fimul inuadere atque lente occidere potuiffe. Hoc vero fupponit et miasma leprae fimile vel degeneratum et epidemicam aeris constitutionem. Hanc Nic. LEONICENVS aliique primum imbribus crebram et humidam, deinde calidam et ficcam fuiiffe contendunt. Nominant etiam peftem inde ab anno fecundo et nonagefimo vsque ad finem feculi et vltra perdurantem NAVCLERVS *), INFESSVRA **), DELPHINIVS ***), BURCHARDVS ****), ZVRITA, SCIPHOVER †) etc. Ecquis audeat amplius negare primam luem dicendam fuiiffe epidemicam partim propter ipsam peftem ††) et alias febres malignas omni Italiae infenfas, partim propter celerimam propagationem fub confluxu militum. Solet peftis, folent febres putridae malignae celebrari humorum ad inguinis glandulas decubitu, funt ergo fine dubio haec prima cauffa, cur prima lues, id eft, morbus gallicus hoc in loco potiffimum

c 3.

erum-

*) Aphrodis. n. 1. p. 38.

**) Ib. n. 2.

***) Ib. n. 3.

****) Ib. n. 4.

†) Ib. n. 18. p. 71.

††) Vid. Engel ib. p. 120. not.

erumperet atque in posterum glisceret, etiam si aeris constitutio immutata esse, febris omnino defuisse noua iterum materia superaccessisse videretur. Memorant auctores vitia cutis omnigena, verrucas, casum oculorum et pilorum, cariem, cancrum penis, condylomata, mariscas, bubones, gonorrhoeam rel. Haec vero vitia leprae sunt propria *), sed haec tunc temporis non adeo frequens erat, reliqua magis propensio ad cutis foeditates et turpitudines, a quibus fieri morbus Gallicus coepit. Hanc materiam febre populari cieri atque huc deferri facile potuit, modo super accederet nouus fomes veterem ac eneruatum morbum veluti resuscitans.

Iam vero, FVLGOSO **) teste, *biennio (1492.) ante quam CAROLVS veniret, noua aegritudo inter mortales detecta, cui nec nomen, nec remedia medici ex veterum auctorum disciplina inueniebant, varie, ut regiones erant, appellata, et sub auctore COCCIO SABELLICO ***) no-*
um

*) Vid. de his classicum librum *Hensleri Vom abendländ. Außatz*, Hamb. 1790. et p. 123. seq. febrem sub leprae accessione adfuisse recte memorat.

**) Aphrodis n. 23. p. 115.

***) In b. . 28. p. 116.

uum morbi genus coepit tota Italia vulgari sub primum Gallorum in ipsam terram descensum (1494.) priore anno (1493.) inchoatum, fieri ergo nullo modo potest, vt Galli tantae tamque exitiosae luis auctores et parentes haberi amplius queant. Sunt ergo aliunde quaerendae noui morbi origines, sunt nominandi *Marani* siue *Mauri Hispania puls*i. De his enim sub anno 1492. expresse NAVCLERVS*): *In itinere abeuntium Iudaeorum*, inquit, *triginta millia pestis absumsit*. Eodem **) tempore etiam *Marrani* Romae ad portam Appiam morati effecerunt, vt in continenti pestis inuaserit urbem, mortuique sunt quam plurimi ex peste et contagione dictorum *Marranorum*, de quibus tota vrbs impleta est. Quin ista pestis (ita enim visa est ***) primo ex Hispania in Italiam allata, ad Hispanos ex Aethiopia, breui totum terrarum orbem comprehendit. Immo vero LEO AFRICANVS ****), natu Granatenfis, maiorem rei fidem ita facit: *Huius mali ne nomen quidem ipsis Africanis ante ea tempora*

c 4

notum

*) L. cit.

**) *Infessura* ib. et in Script. historic. medii aevi ed. *Eccardo* T. II. p. 2012.

***) Sic *Fulgosus* l. cit. p. 116.

****) Ibid. n. 38. p. 125.

notum fuit, quam Hispaniarum rex, FERDINANDVS, Iudaeos omnes ex Hispania profligasset. Qui ubi iam in patriam rediissent, coeperunt miseri quidam ac sceleratissimi Aethiopes cum illorum mulieribus habere commercium, ac sic tandem velut per manus pestis haec per totam se sparsit regionem, ut vix sit familia quae ab hoc malo remansit libera. Id autem sibi verissime atque indubitate persuaferunt, ex Hispania ad illos transmigrasse. Quamobrem et illi morbo ab Hispania malum Hispanicum, ne nomine destitueretur, indiderunt. Tunc vero, quemadmodum et per totam Italiam, morbus gallicus dicitur. His fere assentit TRITHEMIUS *). Morbus ille turgentium pustularum a Gallis incipiens, inquit, per Italos venit ad Germanos. Habuit autem suae infectionis pestiferae principium in Hispanis, ab Hispanis pullauit in Gallos. Neque absimiliter PAVLLVS IOVIVS **), etsi paullo incertior: Fuerunt, qui crederent, id malum ab nouo orbe ad occidentem reperto initium duxisse, et ab Iudaeis, sub id tempus tota Hispania pulsas, in Italiam ceterasque regiones vario eorum errore delatum sub id tempus, quo CAROLVS passim victor Italiam percucurrit. Haec quidem testi-

*) Ibid. n. 13. p. 54.

**) Ib. n. 40. p. 125.

testimonia sunt tam perspicua, nihil ut magis. Hispani enim, quique tantae laus auctores nominantur, sunt Marrani ex Hispania pulsi et in Italiam profugi, Galli *) vero, per Langobardiam et Etruriam iter facientes calendis Ianuariis 1494. regnante ALEXANDRO VI. Romam **) peruenierunt, et quinto cal. Februar. iterum discesserunt, hinc sine dubio noui morbi reliquias inscii et caeci receperunt, posteaque alios sua contagione infecerunt, cum corporum armorumque miscendorum copia daretur. Hinc commune morbi gallici nomen mihi videtur esse repetendum.

Mauri **) anno 714. in subsidium vocati
contra RODERICVM, regem Gothorum, ex Afri-
ca ad Hispaniam per fretum Gaditanum ap-
pulsi, intra triginta mensium spatium igne ac
ferro omnem Lusitaniam et Hispaniam occu-
parunt, illam usque ad a. 1017. hanc usque
c 5 ad

*) *Mich. Coccinii* Opusc. De Rebus gestis in Italia, Tubing. 1512. et *Memoir. de Comines*, T. 2. p. 529. et L. 7. c. 9. p. 581.

**) Vitae ducent. et triginta summor. pontific. auct.
Ioh. Stella, Basil. 1507.

*) Breuem historiam ex historicis Hispan. dedi Almanach 1792. n. 14. p. 188.

ad a. 1216. fere tenuerunt. Tunc vero rex FERDINANDVS III. eos, spoliatis variis prouinciis, regno Granatenſi concluſit, neque fere bellum inteſtinum deſiit, donec poſt innumeras clades, rapinas, vaſtationes, miſerias, famem et inopiam rerum omnium *) rex Maurorum, BOABDELIS, cogeretur caſtellum Granatae munitiſſimum, ſe populumque omnem regi Hiſpanorum calend. Ianuar. 1492. tradere. Tunc per edictum menſe Martio iuſſi ſunt *Iudaei omnes, niſi mutarent, ex omni ditione diſcedere**)*, et catholicis intra quatuor menſes interdictum eſt, habere cum ea gente commercium, grauique ſupplicio, ſi quis, eo decurſo tempore, victu aut re alia quapiam eos homines iuuaret. Sic vltra octoginta millia ***), Hiſpania miſſa, Africam, Italiam,

*) *Marinei Hiſt. de Reb. Hiſpan. L. XX. p. 499. T. I. et L. XXV. p. 115 - 144. Append. v. Hiſpan. illuſtrat. Mich. Ritiuſ De Regib. Hiſpan. p. 1073. ſeq. T. I. Tarapha De Regib. Hiſpan. p. 567. T. I. Car. Verardi Expugnatio Regni Granatae p. 861. ſeq. T. II.*

**) *Mariana Lib. XXVI. c. I. p. 144. et L. XIX. c. 22. et Zunniga Annales eccleſiaſticos ſeculares de la ciudad de Sevilla l. XII. n. 5. p. 410. ed. Madrit.*

***) *Ferrera's Geſchichte von Spanien B. 8. S. 250. f.*

Italiam, Lusitaniam, Galliam rel. petierunt, spoliati omnibus bonis *), omni malorum **) genere vexati et diris deuoti, peste ***) misere oppressi.

Quin inde ab a. 1483. ab rege FERDINANDO †), suatore purpurato DE TORQUAMADA, reginae ISABELLAE amico, sacra inquisitionis tribunalia, consentiente Pontifice Maximo, INNOCENTIO VIII. ††), contra Iudaeos

*) Ferrera eb.

**) Petr. Martyr. Legat. Babylon. L. III. p. 420. 426. ed. Colon. 1574.

***) Curita T. V. L. I. c. 6. §. p. 9. a.

†) De quo vid. Beckers Geschichte Ferdinands, des Catholischen, I. Theil. Prag 1791. 8.

††) Bullarium Roman. Luxemb. 1727. T. I. p. 429. seq. leg. ad verbum ap. Raynald Annal. eccles. a. 1485. T. XIX. p. 353. Infessurae Diar. Urb. Romae p. 1979. T. II. Corp. Historic. medii aevi, edit. Eccardo. Hic dic. scriptam bullam contra quosdam Hispanos Iudaeos vel haereticos, vulgariter dictos Marrani lingua Hispana. Marineus De Reb. Hispan. XIX. 22. p. 328. seq. Pluers Geschichte der Spanischen Inquisition in Büsching's Magazin für Histor. und Geographie B. 5. S. 96. f. Curita Annales de la corona de Aragon. l. XX. c. 49. T. IV. f. 323. a. et f. 324. Mariana Historia del regno de Castila L. 25. c. 7. et Raynald Annal. eccle-

daeos et Maranos haereticos instituta sunt, ea quidem saevitia et crudelitate*), vt facta, et

ecclesiast. T. XIX. p. 353. ed. Colon. Huc etiam pertinere videtur *Pasquillus Marranus exul* (1520. I. plagg. in 4.) sed haec inuectiva *Lutherum* eiusque sectatores solos ferit.

*) Hanc sequenti libello ad vinum expressam legimus et lubenter excerptimus, vt quisque suo vti possit iudicio. „Samml der Instruction des spanischen Inquisitionsggerichts. Gesammelt auf Befehl des Card. Don Alonso Maurique — Aus d. Span. überf. von I. D. Reufs. Nebst einem Entwurf der Geschichte der Span. Inquisition von L. T. Spittler. Hannov. 1788. 8. „Alles zum Vorthail des Königs, und nicht der Kirche. Es war nach damaliger Inquisitionspraxis etwas unerhörtes, daß alle Güter der Verurtheilten dem Königl. Fiscus anheim fallen sollten, daß selbst nicht kathol. Kinder Erben des Vaters werden sollten, wenn der Vater einer Ketzerey verdächtig geworden war. Nichts fiel der Apostolischen Kammer zu, nichts dem Fiscus des Bischofs, nichts der Gemeinheit des Orts, wie doch sonst oft auch gewöhnlich war. Alles zog allein der Fiscus des Königs.“ S. 18. Vorr.

„Es ist unbegreiflich, daß sich der Pabst bewegen liefs, ein Institut dieser Art zu erkennen. Hier war ein Tribunal, das inappellabel über Orthodoxie und Heterodoxie erkannte, und doch kein eigentliches Kirchentribunal war. Ein Tribunal,

et edicta omnem fidem, humanitatem, aequitatem et iustitiam superent, Hinc mirari defina-

bunal, das jeden Bischof oder Erzbischof fœdern konnte, und doch allein nur einem Layen, dem Könige, Verantwortung schuldig war. Ein Tribunal, das allein nur nach königl. Instruction sprach, allein nur vom Könige willkührlich besetzt wurde, und doch jeden Erzbischof oder Bischof bis zum Tode zu verurtheilen berechtigt war, ohne daß eine Appellation an den Pabst den Prozeß auch nur aufhalten konnte.“ S. 21. Vorr.

„Es schien billig, daß sich der König, wegen der Kosten der Inquisition, auf irgend einige Weise entschädigte. Die Glaubenseinigkeit, von der doch bey den damaligen Verhältnissen mit den Arabern, die ganze Wohlfahrt des Reichs abhieng, schien ohne einen gewissen beträchtlichen Aufwand nicht behauptet werden zu können.“ S. 36. Vorr.

„Sichtbar hatte es eigentlich bey der ersten Anlage des neuen Instituts bloß den heimpl. Juden und heimlichen Muhamedanern gegolten, sichtbar nicht einmal den Ketzern aller Art. Gerad als große Staatspoliceyanstalt, hatte die neue königl. Inquisition bloß die Richtung bekommen, die nach den damaligen Bedürfnissen von Spanien die Hauptrichtung einer solchen großen Policeyanstalt werden zu müssen schien, Doch auch schon nach der ersten Richtung mußte sich schnell die Wirksamkeit derselben weiter erstrecken, als im ersten Plane lag,

definamus fata Maranorum, quos non satis erat rabie regia sub specie religionis innumeris

lag, und er griff schon gewaltig tief, wie *alles, was Zinns und Wucher betraf, als ein Appertinenzstück des zu entdeckenden Iudaismus*, zur Jurisdictionalsphäre des Königl. Inquisitionsgerichts gezogen wurde.“ S. 41. Vorr.

Ap. DIEGO ORTIZ DE ZVNIGA Histor. p. 482. et SPITTLER l. c. p. 53. leg. haec inscriptio. „Anno dei MDLXXXI SIXTO IV. Pont. Max. FERNANDO V. et ELISABETH, Hispaniarum et vtriusque Siciliae Regibus catholicis, *sacrum inquisitionis officium contra haereticos iudaizantes ad fidei exaltationem exordium hic (in castello Trianae) sumfit, vbi post Iudaeorum et Saracenorum expulsionem ad a. vsque 1524. XX. millia haereticorum et vltra nefandum haereseos crimen abiurarunt, nec non omnium fere M. in suis haeresibus obstinatorum postea iure praeuiis ignibus tradita sunt et combusta.*“

„Instruction des Priors des Klosters zum heil. Kreuz, aufgesetzt zu Sevilla im J. 1484. Art. 6. S. II. „Ferner beschlossen, das, da *die Ketzer und vom Glauben Abgefallenen*, wenn sie gleich zum kathol. Glauben zurückgekehrt, und auf irgend eine Art wieder zu Gnaden aufgenommen worden, *von Rechtswegen infam sind*, — so sollen ihm die Inquisitoren befehlen, das sie nicht verwalten, noch

meris affecisse iniuriis, omnibus bonis vita-
que pluribus abhinc annis spoliaffe, sed
etiam

noch verwalten können, weder öffentl. Bedienun-
gen, noch Kirchendienste etc. etc.“

Ebend. Art. 7. S. 13. Diese aufgelegte *Straf-
gelder* sollen zur *Beyhülfe und Unterstützung des
heil. Krieges*, welchen der Durchl. König und Kö-
nigin gegen die *Mauren von Granada*, die Feinde
unfers heil. kathol. Glaubens, führen, wie nicht
weniger zu andern frommen Zwecken, die sich
künftig zeigen möchten, angewandt werden.
Denn wie *diese Ketzer und vom Glauben Gefallene*
durch ihr Verbrechen unsern Herrn und unsern
heil. Glauben sehr beleidigt haben, so sollen sie
eben auch, nachdem sie wieder aufgenommen
und mit der Kirche vereinigt sind, zur Vertheidi-
gung des heil. Glaubens Geldbusen auferlegen etc.

Edict des kathol. Königs und der Königin, daß
diejenigen, die in der Gnadenzeit wieder zu Gna-
den aufgenommen worden sind, ihre Güter nicht
verlieren sollen. 1487. den 21 März. S. 134. „Ihr
wisset wohl, wie unser heil. Vater dem allgemei-
nen Verderben, das in unsern Reichen *von wegen
der Ketzerey und Abfalls vom Glauben* obwaltete,
zu steuern und zu wehren wünschte, und Bullen
und Edikte geben liefs und gegeben hat, um eine
*Generalinquisition in diesen unsern Reichen gegen die
Bekehrten, die unter dem Namen eines Christen iüdi-
sche Irrthümer hatten*, und von unserm heil. kathol.
Glauben

etiam, vt infames, finibus pauperes, nudos et aegros expellere. *Beticam partem*, inquit MICH. RITIVS *), *quam vocant Granatam, Maurique praesidiis annos circiter octingentos occupatam tenebant, adorti sexto demum anno*
rece-

Glauben abfielen, zu großer Schmach unsers Herrn und Erlösers Jesu Christi und seiner gebenedeyeten Mutter, kraft welcher Bullen man angefangen hat, gegen besagte Ketzerey und Abfall vom Glauben gemeldete Inquisition in diesen unsern Reichen zu halten, noch hält und halten wird etc. etc. et Sammlung der Instructionen des Amts der heil. Inquisition v. 1561. Art. 61. S. 200. „Den Inquisitoren wird aufgetragen, diese (San. Benitos) aufzuhängen und zu erneuern, — damit be ständig das schimpfl. Andenken solcher Ketzer und ihrer Nachkommen erhalten werde. Es soll dabey die Zeit ihrer Verurtheilung angegeben werden, und ob ihre Verbrechen Ketzerey von Juden, Mauren, oder die neuen Ketzereyen des Martin Luther und seiner Anhänger betrifft.“

*) De Regib. Francor. L. III. De Regib. Hispan. L. III. Basil. 1534. 8. p. 114. l. et p. 115. a. et ap. Raynald l. c. dicuntur neophyti Iudaici generis, in Iudaicam superstitionem relapsi, profani homines Iudaica lepra infecti, pro iurata castimonia vagis scortationibus contaminatissimi, et christiani clam paternis legibus inuigilantes, quos Marranos hodie vulgus appellat.

receperunt, saepissime fufis acie Mauris, qui maximis opibus obnixi refiftebant. — Hispaniam purgauerunt omni fuperftitione, exactis inde Iudaeis omnibus et iis, qui Iudaeorum ritibus imbuti nomine tenus Chriftiani, vulgo Marrani, dicuntur, quorum magna vis erat. Eique rei, tanquam praeclariffimae, applaudit ALEXANDER VI. Pontifex Maximus *) et SVRITA **), multos tamen peftilentia mortuos in itinere profitetur.

Quae fi memoria repetimus fine ira et partium ftudio, non poffumus non in eam ingredi fententiam, hos Marranos, fi qui alii, de noua lue fore prae ceteris fufpectos. Quos fiue Mauros dixeris, fiue Iudaeos et Sabbatinos, genere ac origine Africani funt, ergo leprae non expertes. De his autem, inquit PETRVS MARTYR ***), quae illi per dominatos a nobis ob eorum fpurcitiem Sabbatinos Mauros-

*) Bullar. Roman. T. I. p. 45.

**) Curita Hiftoria del gran. Rey Hernando Catolico T. V. l. I. c. 6. p. 9.

***) Legat. Babylon. L. III. p. 420. et p. 426. Voc. Marrani (Sprengel Verfuch einer pragmat. Gefchichte d. Arzneykunde Th. 2. S. 571.) idem eft, ac German. Schweine.

*Maurosque rebelles Granatenses, ad lauacrum baptismi per clementiam admissos, auribus admisere. — De Iudaeis autem deterioribusque neophytis exlegibus, quae te cura fatigat? Hi sunt a meis regibus de omnibus eorum regnis, tanquam rabida pestis, eliminati. Proh, si scire vis, quam morbosum, quam pestiferum quamque contagiosum pecus istud, de quo loqueris, sit. Tactu omnia foedant, visu corrumpunt, sermone destruunt, diuina et humana perturbant, inficiunt, prostrant. — Sapientissimos viuentium tunc fuisse reges fateberis, quando de tam reiiculo et morbofo pecore exterminare cogitarunt. Neque ab-
 similiter BLEDA *): La sacrosanta Eucharistia a muchos infieles alumbro, corporal y espiritual: la Reyna de los angelos, Maria sacratissima, repartiò prandes misericordias entre muchos infieles: el santo baptismo limpiò de la lepra el hijo del Iudio y curò de innumerables enfermedades a otros infieles. Videmus homines infelices bello perpetuo et sub longa obsidione valde*

*) Coronica de los Moros de Espanna L. VIII. c. 4. p. 880. et p. 897. l. Valenc. 1618. et iam *Valescus de Taranta* Philon. chirurg. VII. 29. 201. ed. Venet. 1502. lepram ex elephantico patre acceptam a sana matre ad filium propagari contendit. Talia recentiores medici etiam de lue venerea scribunt.

de debilitatos, fame ac omni malorum genere pressos sub itinere febre pestilentiali variisque morbis correptos, Romae cum epidemica peste, quam intemperies caeli *) pepererat, conflictatos misereque perditos. Videmus summam symptomatum similitudinem, vitia cutis, in primis pustulas, contagium a coitu etc. ergo quandam morbi Gallici ac leprae veteris affinitatem, et ex parte contagionis modum ac curationem eandem, facileque colligimus, miasma
d 2 lepro-

*) Hanc siderum et lunae vim post GALENVUM copiose demonstravit TESTA De Vitahb. Period. Aegrotant. et Sanor. Vol. II. c. 2. p. 136. seq. BALFOUR Ueber den Einfluss des Mondes auf die Fieber, überf. von Lauth, Strasb. 1786. et uberior „Neues System über die faulen nachlassenden Intestinalfieber und den Sonnen- und Mondeinfluss auf dieselben, nebst ihrer sichern und verbesserten Heilart, Bresl. 1792. neque multum dissentit JACKSON Medic. Journal 1787. Vol. VIII. P. I. n. 2. nouilunium et plenilunium ad febres excitandas, ad recidivas et ad crises magnam vim habere ratus, negante LIND ib. P. II. n. 7. et mephiticum aerem accusante. Quamcunque assumeris opinionem, aeris efficaciam in gignendo Gallico morbo, quatenus dicendus erat epidemicus, nullo modo excludi posse videtur.

leprosum sub admistione pestis epidemicae potuisse et producere nouum morbum, et vere produxisse. Hoc enim suadet analogia et natura epidemicorum morborum. Coitus malum affrixit naturalibus, et balnea calida (stufas vocant) materiam ad cutem cum maxime euocasse videntur. Veterem ergo cum aliis morbum dixerim, quatenus leprae formam habet et repraesentat, nouum vero, quatenus et cum febre fieret, et fere cutim occuparet, fomitem ab Marranis aduenis repetierim, formam modumque constitutioni aeris attribuerim. Hac enim via varia auctorum diffidia omnium optime ac facillime componi posse censeo.

Superest, vt, quae dubia contra hanc probabilem opinionem moueri possint, paucis expediamus. Primum est, quod PACIFICVS MAXIMVS *) gonorrhoeam et penis cancerum

*) Aphrodisiac. P I. n. 33. p. 33. Vere legitur locus impudicus in ed. Florent. sic, vt expressimus, teste idoneo CL. TOSSIO, in ed. Parm. 1691. quam coram habeo, mire ac misere corruptus et vltimis binis versiculis truncatus. Hunc quam maxime vrget CL. SPRENGEL ap. PERENOTTI Append. p. 352.

cancrum iam 1489. nominet. Haec mala vere venerea, id est, ab impuro coitu nata flubens dixerim, perfecte eadem cum morbo gallico negarim. Deinde PETR. PINCTOR *) eundem morbum iam a. 1483. adoleuisse, a. 1492. recruidisse auctor est, sed cum praeter stellarum coniunctionem nihil adferat, vnde vtriusque mali similitudo et affinitas colligi possit, eius adfirmationi nollem subscribere. Id vnum certum est, plures sub hoc tempore **) Maranos in Italiam profugisse prae metu poenae, et tandem ipsi muneribus sacris fuisse functos. De morbo exinde contracto omnes auctores silent. Denique quaesitum ***) est, lues fuerit apud Maranos endemia, nec ne. Erant Marani ex familia leproforum oriundi, erant valde libidinosi †), poterat ergo facile hoc

d 3   miasma

*) Aphrodis. P. II. n. 12. p. 92. et hoc etiam memorat SPRENGEL ib. n. 6. p. 353.

**) Raynald l. cit. a. 1483 n. 46. p. 328. Cf. quae CL. SPRENGEL Versuch einer pragmat. Geschichte der Arzneyk. Th. 2. p. 570. strictim, sed recte scripsit.

***) Anhang zum Frankf. med. Wochenbl. n. 5. S. 65. paucis respondi Almanach 1793. p. 74. seq.

†) Bleda Coronica de los Moros L. VIII. c. 8. p. 880. et p. 897.

miasma epidemica peste ita commutari, vt contagione ac caede multa celebraretur. Non opus erat endemia lue; Satis erat, eos habuisse noui morbi fomitem, quem febris in Italia epidemica resuscitare ac in nouam speciem refingere poterat. Sed haec de originibus Gallici morbi Maranicis dixisse sufficiat. De natura eius viderint alii.

INDICVLVS OPVSCVLORVM.

	Pag.
I. Alte Nürnbergische Gesetze. - - - - -	3
II. Matthaens Landauer. - - - - -	4
III. Iulianus Tanus. - - - - -	4
IV. Antonius Cödrus. - - - - -	233
V. Anonymi prognosticatio. - - - - -	235
VI. Iacobus Vnrestus. - - - - -	240
VII. Bilibaldus Birckheimer. - - - - -	241
VIII. Augustinus Niphus. - - - - -	243
IX. Hieronymus Emser. - - - - -	247
X. Philippus Beroaldus. - - - - -	256
XI. Leonardus Giachinus. - - - - -	257
XII. Ianus Cornarius. - - - - -	258
XIII. Thomas Rangonus. - - - - -	259
XIV. Ioannes Antonius Roverellus. - - - - -	260
XV. Remaclus Fuchs. - - - - -	345
	XVI.

	Pag.
XVI. Aloyſius Mundella. - - - -	419
XVII. Antonius Fumanellus. - - - -	423
XVIII. Hieronymus Cardanus. - - - -	425
XIX. Hercules Bonacoffus. - - - -	448
XX. Bernardinus Corius. - - - -	451
XXI. Ioannes Langius. - - - -	453
XXII. Ioachimus Curaeus. - - - -	464
XXIII. Ioannes Heſſus. - - - -	469
XXIV. Thomas Eraſtus. - - - -	471
XXV. Achilles Pirminius Gaſſerus. - - - -	473
XXVI. Ioannes Crato. - - - -	475
XXVII. Thomas Iordanus. - - - -	496

DE
MORBO GALLICO
SCRIPTORES MEDICI ET HISTORICI

PARTIM
INEDITI PARTIM RARI

ET
NOTATIONIBVS AVCTI.

MORBO GALLICO

SCRIPTORES MEDICI ET HISTORICI

INEDITI PARTIM RARI

NOTA

I.

Alte Nürnbergische Gesetze *).

Allen padern bey einer poen zehen gulden zu gepieten das sie darob vnd vor sein, damit die Menschen, die an der *newen krankheit* malen, *Franzosen* befleckt und krank sein, in Irn paden nicht gepadet, auch Ihr *scheren* vnd lassen, ob sie zu denselben kranken menschen *scheren* vnd lassen giengen, die *Eissen* und *Messer*, so sie bey denselben kranken menschen nutzen, darnach In den padstüben nit mer gebrauchen.

*) Alte Nürnbergische Gesetze von Aerzten, Apothekern und Badern, im Jahr 1496. in *vermischte Beyträge zur Geschichte der Stadt Nürnberg*, herausgegeben von *Georg Ernst Waldau*. Viertes Band. Nürnberg, 1789.

II.

Matthaeus Landauer *)

Hinfallend siechtagen. Aufsatz vnnnd mala
Frantzosa.

Ob aber der bruder ainer mit dem awfsatz, dem
hinfallenden siechtagen, oder der *Krankheit der*
Frantzosen begriffen wurd, der soll bey den an-
dern Brudern nit gelitten, Sonnder zu stund
gevreawbt werden.

III.

De Saphati Iuliani Tani Pratenfis Physici
Prooemium ad Leonem X. Pontificem
Maximum **).

Dominus, illuminatio mea et salus mea, in labiis
meis gratiam suae benedictionis infundat! In om-
nibus enim siue maximis, (ait ex infidelibus PLA-
TO)

*) Matth. Landauers in Nürnberg. Stiftungsbrief des
Zwölfbrüderhauses hinter Allerheiligen im J. 1510.
den 21. Jenner. S. von Murr Journal zur Kunst-
und Litterat. 10 Th. 1781.

**) Latuit hoc opusculum IULIANI TANI, Pratenfis,
scriptum sub initio seculi XVI. et LEONI X. Pon-
tifici

ro) siue minimis, diuinum debet auxilium implorari. Quod et RASIS *Libri prooemio ad ALMAN-*

A 3

SOREM

tifici maximo, nuncupatum, inter codices bibliothecae Laurentianae, quae Florentiae est. Eius mihi notitiam primus dedit Cl. FOSSIVS, academiae scientiarum regiae Florentinae ab epistolis, et describendum, qua est humanitate ac bene de litteris merendi studio, recte curauit. Id quod hisce verbis publice professus est Cl. ANTONIVS SARTIVS. „*Hoc Opus descriptum fuit ex MS. Codice XXXVIII. Plutei LXXIII. Bibliothecae Mediceo-Laurentianae membranaceo in 8 maiori Saeculi XVI. et postea diligenter collatum cum dicto Codice per me Canonicum Antonium Sartium, eiusdem Bibliothecae vice - Praefectum, die VIII. Maii MDCCXCH.*“ Quis fuerit ille IULIANVS TANVS, neque ego scio, neque ceteri bibliographi memorant. Quantum ex epistola nuncupatoria colligitur, scripsit iuuenis, id est, XXXVII. annos natus, hunc de nouo morbo librum, hortatu FRANCISCI SALVIATI, e familia praedicatorum, collecta inde ab primo et vicesimo aetatis anno materia. Iam vero LEO X. pontificis dignitate ornatus est a. cloloxiii. diem suum obiit calendis Decembr. cloloxxi. incidit ergo auctoris aetas intra hoc temporis spatium. Nominat etiam suaforem et hortatorem operis edendi PAVLLVM CORTESIVM, *Protonotarium apostolicum et episcopum Vrbinate*, a. clolox. fatis defunctum. (*Saxii Onomastic. Litterar. P. III. p. 3.*) Fuit ergo vnus e primis nouae luis narratoribus, sed primus omnium scripsit minime, etsi hoc aliis persuadere gestiat. Immo vero in explicando et confutando, quam bene nouerit NICOL. LEONICENVM,

SOREM et *Aphorismorum* suorum obseruat, quum inquit: *Imploro diuinum ducatum, ut tribuat Deus perfectionem; Sine ipso enim nulla res habet effectum.* Et AVICENNA Canonis sui prooemio, quum ait. *In primis Deo gratias agamus, sicut sui ordinis celsitudo et beneficii multitudo meretur, cuius misericordiae super omnes prophetas existunt.* Et ex fidelibus physicis MESVES suo de *Appropriatis*, quum dicit: *In nomine Dei misericordis, cuius nutu sermo recipit gratiam, et doctrina perfectionem.* Infundat igitur et mihi, quaeso, Deus intelligendi acumen,

CENVM, NICCOLVM FLORENTINVM, NATALEM MONTESAVRVVM et ANTONIVM SCANAROLVM, IOANNEM SALICETVM et PETRVM PINCTOREM, abunde prodidit. Neque vero hoc vitio, modo est vitium ab aliorum auctoritate discedere ac suo sapere ingenio, ita offendimur, quin eius diligentiam in adumbranda foedissimi morbi imagine admiremur. Etenim eum talem, qualis tunc temporis erat, id est, longum, ingenue profitetur, non seclusa intemperie aeris et epidemiali natura, varias recipiendi contagii vias strictim persequitur, maximeque, quae vis vnguenti e mercurio sit ad debellandas pustulas et dolores, vt artifex rei suae certus, comprobat. Hinc quae mihi potiora momenta esse videbantur, sedulo annotavi, cetera, quae seculum redolent, intacta reliqui, neque mutandam censui scribendi rationem, magis interpolationem, hoc vno contentus, vt hanc scriptionem e squalore in lucem protraherem, et prodessem quam plurimis.

men, donet interpretandi subtilitatem, et horrendum ac omnibus aetate nostra abominabilem morbum nobis explicandi potestatem facilem largiatur. Cogitanti vero mihi, cui de eo morbo librum hunc nostrum dicarem, LEO X. PONTIFEX MAXIME, Beatitudo tua multas ob rationes occurrit. Primo, quoniam, ut omnium rumor est, virtutes omnes adeo alis, fraudes vero, onera ceteraque vitia tollis, ut ore vno dicat vniuersa christiana religio, nostra tempora TE iustiores non habuisse Pontificem, immo TE caput rectitudinis, typum hoc tempore gregi Christiano esse tributum, TIBI-que successorem difficillimum esse similem reperire. Qua etiam de re scientiarum sectatores aiunt prae aliis TE amplecti, et praesidio adiuuare. Secundo loco, quia hic primus noster est fetus, utque TIBULLVS ait:

*Et quodcumque mihi pomum nouus educat
annus*

Libatum agricolae ponitur ante Deum.

Tertio, quoniam de Dei flagello, *saeva labe*, in eo differitur, eiusque opportuno remedio. Ea autem, quae de Dei loquuntur operationibus, ante alios TVA cognoscere interest, quum ipse praecipue liber praeter labem, de qua noster est sermo, plurimarum aegritudinum, quas TVAM Bea-

titudinem pati posse cognoscimus, afferat curationem, quas etsi TVA effugerit Beatitudo, librum, si videbitur TVA amplitudine dignus, sua in bibliotheca, praestito otio, legendum reponet, ut, quae adhuc nullus trite aperuit, ipsa clare cognoscat, et sciat, quod omnes homines natura desiderant, ut *metaphysices primò* meminit ARISTOTELES. Nam quid scientia melius, nisi Deus, ut *libro de bona fortuna* idem testatur. Venit ideo liber praeter haec ad pedes procumbens Beatitudinis ac Celsitudinis TVAE intrepidus, primo, quia ad dominum servus, quum non sit ipse a fide alienus, secundo, quia licet non aurum, quod mihi non est, nec eo TV affluens eges, sanitatem tamen virentem et vitam TIBI, ouium custos, longam apportat, quae duo humano generi cariora sunt auro, quum diuitiae, principatus, imperia ceteraque, sanitate sublata, non cum gaudio, sed tristitia possideantur, non dulcia, sed amara appareant gustui, sanitate autem praesente, omnia praesto adsunt, at, ea abeunte, cetera nulla sunt, quod et HORATIVVS *prima* scribit *epistolarum*, quum ait:

Non domus et fundus — —

Aegroto domini deduxit corpore febres,

Non animo curas. Valeat possessor oportet,

Si comportatis rebus bene cogitat uti.

Propte-

Propterea omne animal, vt ait *de consolatione libro* BOETIVS, tueri salutem laborat, mortemque deuitat, omnium terribilium vltimum, vt testis est ARISTOTELES. Eum itaque respiciens ea benignitate, qua TE vti in folio decet, et soles, clementer fuscipies, vt nos ad reliqua, quae plurima inchoauimus, absoluenda horteris. Et si non a consummato auctore, sed fere exanimis in lucem prodierit; tamen ob eius dignam discussione materiam TVO sancto afflatu TVAEQVE benedictionis nutu, forma ei immissa, quum in TVA viuificare sit potestate, a terra a TE! eleuatus, animatus efficietur, ex quo eius auctor reddetur per saecula celebris. Vt igitur, PONTIFEX MAXIME, indubitata morbi, de quo in eo noster est sermo, cognitionem ac perfectam eiusdem curationem, quoad fieri poterit, consequamur, librum quatuor vniuersis capitibus distinguemus. Primo etenim tantae *huius essentiam* differentes aperiemus, deinceps *causas ac signa* aegra eiusdem, quae labore non paruo inuestigauimus, distincte ac lucide declarabimus. Tertio, quo maxime potuit modo, veram, vt credimus, eiusmodi *curationem*, quoad antecedentes causas, demonstrabimus. Quarto idem, quoad morbum causamque coniunctam, efficiemus. Tantum vero studium nobis tuendae veritatis fuit in his capitibus acriter examinandis, vt etiam magni nominis auctores litura, sed parcenti

quidem notauerimus, vbi, nostra sententia, et aberrare visi sunt. At librum hunc, ne a physico-
rum vocabulis longius discedamus, ne obscurus
medicis fiam grammatica sola imbutis, stylo plano
liberoque scribemus. Sed dicent forte nonnulli,
PONTIFEX SUMME, qui sunt ingenio paullo soler-
tiori, hic profecto est audax, quum ipse iuuenis
primus *de re noua* librum ediderit, quod adhuc se-
nior eo longe doctior aggredi ausus est nemo, au-
dacior autem apparet, quum libri sui editionem
nimirum maturarit, quum sua quidem inuenta viri
eruditissimi ad senectutem vsque concoquant. Hic
igitur si varios ferens errores extiterit, merito
increpabitur gloriae aperte quam cupidissimus, ma-
xime, quum, hac labe sublata, ex quo eiusmodi
editione minime opus est, ea nunc ediderit. At
hic audacissimus extitit, quum omnes fere medi-
cinae auctores mordeat vituperioque afficiat, quod
pauci in hunc vsque diem ausi sunt. Immo eis,
teste *secundo metaphysices* ARISTOTELE, gratia laus-
que debetur, quibus, PONTIFEX MAXIME, si veri-
tatis amatores conscientiaeque intenti extiterint,
respondemus, nos audaces in scribendo nequa-
quam fuisse, sed amicis pro viribus morem geren-
tes. Vir enim senio confectus, non minus vitae
castimonia et integritate, quam sacra eruditione
excellens, frater FRANCISCVS SALVIATVS, Floren-
tinus, e praedicatorum ordine, pater omni ve-
nera-

neratione dignus, et nunc sui gregis Vicarius generalis, vt nobili ciui, cuius spiritus gubernationem habet, hac labe affecto opem afferremus, nos summopere exorauit, cui quum legis loco eius susceperimus preces, non parere non potuimus. Librum ergo omnibus eadem labe affectis communem, ex quo quidem ciuis illius propria summere-
tur curatio, vna opera edere instituimus, et eo libentius onus subiuius, quum Bononiae, in cuius gymnasio philosophiam etiam legimus anno quarto et vigesimo aetatis nostrae, quo sacrae medicinae coniugio nexi sumus, iam antea anno primo et vigesimo liberalium artium susceptis insignibus, multa, quae huic aegritudini reperimus propria, notauerimus. Sed libentissime id et elegimus, quum morbum hunc GALENI auctoritates complures, cuius opera proximis elapsis annis excussimus medullitus, aperuerint. An vero quia iuuenes sumus, idcirco salubrem mortalibus cunctis nec aggredi debuimus prouinciam, nec potuimus? Hoc profecto nobis vel per aetatem licuit. Non-
dum enim annum nonum et vigesimum egeramus, dum opus, quod Geminianensi oppido in physicum iam quinquennio ante delecti, annum sextum et trigesimum agentes referruminandum subiecimus, pro ingenii calore Prati effudimus. Et si primi de re noua scripserimus, id culpa nobis minime esse debet, sed ardentissimum in amicos amorem

rem testari, quum difficillimum sit de re noua a nemine trita loqui, et quum ex omnibus soli editionis periculum subiuerimus, ac si nulli seniores in ea se scribenda accinxerint. Quod si fecissent, utilius fortasse perfecissent; non continuo tamen, quae recte ea in re sentimus, nobis reticenda sunt. Eos enim potius, si contigerit criminari, licet molestissime, patiemur, quam communem utilitatem tacituri simus, nec ipsi nos ingenium assidue exercentes hunc componendo, non verbis, nec fabulis, nec vagationibus in plateis, sed vigiliis et studio semper intenti, qui etiam librum grandis, experientia duce, utilitatis, scilicet *de vrina*, quo pauca in vrina inspicienda medicum latent, nilque fere ultra ad morbi cognitionem curationemque restat: librum *de infirmorum visitatione*, quo non grandi labore perfecta fiet cognitio curatioque, quum omnia pro his necessaria, media fere hora habentur, quae nullus forte mense sine eo habebit, quem pro GALENO, filio nostro, licet nunc pro nobis utiliore librum in medicina composuimus; librum quoque *de praeseruandis a phthisi fratribus praedicatoribus* iam ab eis receptum: librum etiam nouo, vt credimus, scribendi genere *de sanitate totius hominis*, quo omnis, qui viuit, quique venturus est ad finem saeculi, animae et corporis propriam sanitatem eius, item et conseruationem dignoscet, et plura medicis

cis non inutilia excogitamus odio prosequi. Sed ad alia nos hortari deberent, quemadmodum ipsos, qui forte numquam aliquid ediderunt, nos non paruipendimus, sed, ut patres, et amamus, et colimus. Ad haec nos Deus, ad alia eos negotia destinavit. Nec debent invidere aequales, sed et ipsi exemplo nostro iam foetus parturiant; nec minores, qui non aequae ac nos a longe prospiciunt, debent ullo modo terreri, sed spem suam fructus et ipsi concipiant. Hunc etenim, sicut omnes composuimus, ut in omnibus resoluti conscientiam exoneremus, ut et amicis morem geramus, ut etiam nobis, domui ac patriae honori essemus, quum nil quempiam Pratensem impressoribus dedisse unquam audiuerimus, quibus plura multi ex oppidulis auctores, ut in Bononiensi gymnasio vidimus, attulerunt. Nec audaciores, sed liberales, quum sudores nunc nostros omnibus impartimus, existimus, ne fiamus similes servo nequam, qui talentum acceptum, a domino suo abiens, in terram fodit. Impulit nos etiam ad scribendum, quod *pestilens hic morbus* ita effugere videtur medicorum ferme observationem, ut plurimos inuenias, qui de illius nomine et natura fallantur, paucissimos vero, qui vim illius deprehenderint. Impulit et amicorum nos coetus, nostri praecipue amantissimus, linguae latinae decus, PAVLLVS CORTESIVS, Geminianensis, Pontificis Maximi

Maximi a secretis, impulsosque nos tandem in lucem TVA traxit Beatitudo, PONTIFEX MAXIME. Et si eruditissimorum virorum more ad senectutem vsque nostra nequaquam inuenta concoximus, id non temere egimus. Primum, vt quid lues haec sit, TVA nosceret Beatitudo: secundum, quoniam nunc opus est et medicamento affectis, praeterea superstitum saepius negligentia solent monumenta vno cum auctore perire. Ea tamen a nobis vltra decem annos concocta sunt, dedimusque MENGIO FAVENTINO, medicorum excellentissimo, IOANNI ROSATO, IOANNI etiam GVALBERTO, Florentinis, viris in medicina illustribus, mihiq; patribus quam colendissimis, vt excoquerent ea, excuterent, et veritatis testimonium perhiberent. At si quo ob hoc labemur errore, id tamen malumus, quam hoc TVAM celare Beatitudinem, aut desertos pati infirmos, vel opus nostrum fortunae committere confidentes, quia et *de re saeculo nostro ignota* primi et consummate tractamus, quum sit omne insuetum obscurum, *sexto Topiconum* ARISTOTELE asserente, et *secundo Elenchorum* principium difficillimum sit, nos benigne in excusationem accipient omnes, quum errent saepius, et recentiores, immo et antiquissimi physicorum de re clarius ab anterioribus pertractata. Perfecte enim scribunt, qui omnia sciunt, quum perfectum sit, *quinto metaphysices* ARISTOTELE teste, cui nihil deest, ille
autem

autem solus est creator omnium, Deus, homo vero, dum beata vita fruetur; alioquin nihil inter Deum hominemque distaret. In hac enim vita, quae scimus, sunt minima pars eorum, quae ignoramus, *secundo de anima* THEMISTIO attestante. Errat ideo et perfectus medicus; Scriptum est enim: *Omnis homo mendax*. Equidem non errare supra mensuram hominis est, sed erroris paucitas de operatione in arte prudentium est, ut *2^a Aphorismorum commento 19° 2° etiam Memiri et comento penultimo pronosticorum 3^a a GALENO et APHORISMORVM suorum 6^a a RASI indubie tollitur*. Propterea PLATO inquit: *Scio librum meum vituperio non cariturum*. Si enim antiquissimi Philosophorum, licet in omnibus fere errantes, erroris metu capti fuissent, non PLATONIS, non ARISTOTELIS et ceterorum auctorum ab eis excitatorum opera haberemus. Componant ii, qui nos excusari noluerint, de hoc librum, antequam nostrum legerint, quoniam facile est inuentis addere, principium vero difficillimum, immo quod facilius est, de re iam trita omnium iudicio degustandum, quem ipsi comparent nostro, et viderint, si omnium iudicio satisfecerint, et irrisiionem effugerint: Quum tua, ut MARTIALIS ait:

*Non edas, carpis mea carmina, LAELI;
Carpere vel noli nostra, vel ede tua.*

Quum

Quum enim se excusari contenderint, nostram, scimus, reperient apud se excusationem, necdum evanuit, ut falso aiunt, de qua noster futurus est sermo, *teterrima labes, quum adhuc hominum milia ea pallentia conspiciantur, et quamvis ipsa deserit, posset eadem vel eius similis brevi reuerti.* Non enim illi tantum, quam saphati appellamus, sed omnibus in cute maculis et luce clara obscuris appatum *) locis artuumque doloribus et ceterorum membrorum, immo morbis omnibus opus nostrum auxiliatur, quod causa extitit librum nostrum creuisse super id, quod propria exquirat materia. Et si non sit amplius reditura, nec eius similis, quod initio cognosci non potuit, exitu elucescat TIBI primum, PONTIFEX SUMME, ceterisque deinceps pro viribus ipsi decreuimus, licet nec aliam utilitatem liber noster sit allaturus. Ex quibus sequitur, non gloriae cupiditate, sed, ut sit res aperta Beatitudini TVAE et misericordia in affectos, et amore in veritatem, qua nullus suavior cibus est, teste LACTANTIO, quum eius speculatio felicitas sit, 10° *Ethicorum* ARISTOTELE asserente, nunc temporis nostra in publicum emisisse. Non enim seniores excellere, sed proxime eis accedere ipsi contendimus. *Prima enim sequentem, ait CICERO, honestum est, in secundis tertisque consistere, nec*

auda-

*) *Apostematum.*

audacissimos nos appellari licet, sed veritatis cultores, quum auctores plura, quae nos aperimus, non enucleasse monstramus. Non enim eis, sed arti longae, temporis breuitati, humani ingenii infirmitati, quum ait poeta:

Non omnia possumus omnes,

id potius tribuimus, si quid est saltem apparentis, si non existentis erroris, quod medii inter partes diiudicent. Et si quid ab eis eas ob causas minime apertum est, cur nos eiusdem veritatem non vituperii, sed communis gratia vtilitatis detegere non debemus ac alios excitare? Hoc ipsimet effecissent, si eis vita longior accessisset, quo sua potuissent opera iterato excutere. Temporis enim spatio, vt testatur in *Topicis* ARISTOTELES, et 2° AVERROIS *metaphysices*, ars ipsa perficitur. Id quod exemplis AVICENNAE plane iam constat. Is enim, ni morbo praeuentus fuisset, aureum opus suum qualique caelitus dictatum, quo, quantum equidem sentio, palmam in medicina meretur, de cuius excellentia ipsemet suo in prooemio testatur, quum ait: *Minus, quod medico necessarium est, continet, et quod superaddi valet, incomprehensibile est*, consummatius reddidisset, quod iam MESVES in ipsa morborum curatione secundus forte post AVICENNAM partim effecerat, cui, quemadmodum AVICENNAE, id etiam vita brevis negavit. Fecit

id ARISTOTELES 2° de anima neruum organum tactus ponens, qui tamen prius libro de animalibus carnem esse docuerat, quo tempore eum id ignorare comento 108° 2° de anima AVERROIS dixit. Reprehendit PLATONEM ceterosque Philosophos ARISTOTELES, reprehendit praeceptorem suum GALENVS ARCHIGENEM, immo et ARISTOTELEM libro de iuuamento anhelitus, qui tamen ab eo dicitur verus veritatis ostensor, reprehendit AVICENNA GALENVN, cuius se interpretem profitetur, principemque eum physicorum appellat, non, vt alterum alter vituperet, sed doctrinam, aliquos continuo tollens errores, magisque ad veritatem accedens, perficiat, quod et ipsi nobis tentantibus, ne cui pro viribus noceamus infirmo, si reuelare possent, committerent. Semper enim omnia commodius possunt rectiusque disponi; aliter, vt ait FABIVS, superuacuu foret in studiis labor longior, si nihilliceret melius inuenire praeteritis. Frustra itaque in philosophia post antiquiores PLATO, ac post eum ARISTOTELES, post HIPPOCRATEM in medicina GALENVS, et post eum AVICENNA, atque recentiores vigiliis indulgissent. *Non enim antiquorum auctoritas a veritate efferenda nos amouere debet,* SENECA de vitae forma testante, quemadmodum ARISTOTELEM in philosophia, vt CICERO ait, non deterruit amplitudo PLATONIS, nec ipse ARISTOTELES admirabili quadam scientia et copia ceterorum

rum

rum studia restrinxit. *Miserissimi* quippe *ingenii est uti semper inuentis, nec inuenire*, auctore BOETIO: Sicuti ergo ipsum, ita et nos plurimum veritatem aperuisse, si scirent antiqui et possent, miro modo extollerent, gauderentque, quod eis negatum est, a posteris apertum fuisse, quum solam veritatem vnusquisque contendat et diligat. Possunt itaque plura clariora fieri, quum ab antiquis inuenta extiterint, vt etiam sentit GALENVS, *differentia*. 46^a *Conciliatore* auctore. His tamen, et laudes ob eorum labores immensos, et gratias agere in Deum debemus innumeras, praecipue, quum nihil fere sit dictum a nobis, quod eorum non sit firmum auctoritate, quamuis Diis, parentibus et magistris par reddi non possit, ARISTOTELE teste. Sed fortasse alii dicent, PONTIFEX SUMME, huius opus, tamquam pigmeus, in caput excrescit, vbi se depurgare, non scribere velle apparet: His nos respondemus, vt superius egimus, multa nos opera composuisse, quorum prooemiis, quae contractiora fecimus, quoniam in omnibus libris aculeis nos premet inuidia, hoc vnum ante alia editum volumus deferuire. Ex quibus sequitur, rem non absque ratione in caput excrescere, et non solum nos depurgare, sed plurima scribere, quae longa multo cum sudore attulit dies. Veritatis igitur amatoribus conscientiaeque intentis, nostrae licet soluant rationes obiecta

librum nostrum, si quid mendae contineat, quum
veritatem dumtaxat amemus, libenter castigandum
et corrigendum subiicimus, TVAE praesertim Beati-
tudini, PONTIFEX SUMME, infallibilis veritatis vica-
rie, omnia dignoscentis. De veritate autem,
quam continet, testimonium perhibeant, quae,
vt reliqua bona desursum est a patre luminum
omnipotenti, scilicet Deo, descendens, Diuo AM-
BROSIO, item 2º *Creticorum* GALENO, libelloque
de viribus cordis AVICENNA testantibus, cui gratiae
sint, laudes, gloria et aeternum imperium. Si
autem, qui se obiecerint, PONTIFEX MAXIME,
invidi maleuolique extiterint, quorum turba di-
numerari non potest, quidquid ipsi dixerint, ni-
hil curamus, sed eos, vt inutiles omittentes, ne-
gotium iam promissum suscipimus. Deo gratias.
Amen.

De Saphati Iuliani Tani Pratenfis Liber ad
Leonem X^m Pontificem Maximum.

Caput primum.

De morbi huius effentia.

*N*oua temporibus nostris apparuit in Europa, praesertimque in Italia, tabifica lues, quae, ut utar GAL-
LENI verbis libro de Tiriaca ad Caesarem, veluti
fera pessima, non paucos homines, immo ciuitatem om-
nem depascitur, quam Galli vulgari nomine Neapoli-
tanum, Neapolitani vero atque Itali Gallicum mor-
bum nuncupant, eo, quod eorum aduentu in Italia
visus sit. Sed quo speciali morbi nomine hic sit
appellandus, quoue loco apud auctores de eo
tractetur, tum propter eius nouitatem, tum
propter confusam eius naturam ac eius occultam
proprietaem, inter nostrae aetatis physicos non
parua est orta luctatio, hinc alia alii de eo sensere.
Et quoniam veritatem inquirentes absque dubita-
tione similes sunt nescientibus, quo ire debeant,

3° *metaphysicae* ARISTOTELE asserente, haec ideo utilis disceptatio erit.

Prima Opinio.

Quidam enim *morbum* hunc esse *variola*m *) opinantur; contra quos est THEYSIR suo *Toar*, et ALMANSORIS, et *diuisionum libro* RASIS, qui cum febre valida, impetuosa, maligna, variolas asserit exoriri; hic autem *morbus absque febre paene semper inuadit*. Est et contrarius his AVICENNA *quarti canonis prima*, qui plurimum infantes et humida corpora variolarum vult affici labe. At haec fere omnia sunt huius mundi immunia, sicca vero, ut iuuenum sunt, ea afficiuntur, sequitur igitur variolarum nomen ei minime conuenire. Ad haec forte soluenda GENTILIS FVLGINATIS *de variolis capite* distinctionem adducent, videlicet duplici variolas fieri modo, primo ebullitione sanguinis menstruo in generatione affecti, et has proprio nomine nuncupatas saepius puerilem aetatem vna cum febre vexare fatentur, hocque probant auctoritates adductae, altero vero modo sanguine ex corruptis et faeculentis cibariis et genito, et affecto, et has improprie dictas in omni aetate praeter febrem

*) Videtur fugillare IOANN. *Salicetum* p. 48. Aphrodis, ed. nostrae et PETR. PINCTOREM c. 1. p. 87.

brems posse contingere volunt, unde, inquit GENTILIS, possunt his homines variolis implicari, ipseque sexagenarium eis detentum se conspexisse testatur, immo et primo modo, licet raro, id fieri ex ZOAR et AVICENNAE dictis habetur, quum non semper, sed plurimum cum febre fieri exprimant. Quibus cum AVICENNA respondebimus, possibilitas res ampla est, cui contradictio numquam inuenta est. Hoc itaque concessio, decem vel viginti homines secundam variolarum speciem pati posse, scilicet huiusmodi ex cibariis, tot tamen ciuitates, tot prouincias, tot denique regiones diuersae tum complexionis, tum regiminis, tum etiam constellationis, secunda posse deprehendi specie eodemque in tempore minime credendum est.

Secunda Opinio.

Alii hunc ignem Persicum *) esse putant, eo, quod veslicas, vltiones, escaras afferat, et corrosiones. Sed ii RASIM 13° continentis et GALENUM secundo ad GLAVCONEM ac 2° de ingenio sanitatis minime legisse videntur, qui etiam in libro de tumoribus praeter naturam, carbonem, antracem et

B 4

ignem

*) Negat etiam LEONICENVS p. 32. T. I. Aphrodis. et BARTHOL. STEBER p. 72. Aphrodis. ed. nostr.

ignem Persicum, quas pro vna accipit dispositione, licet vnus ab alterius materia malitia distet, acutissimae febris iungi, et breui eas vitae periculum sequi testatur. *Huic autem morbo nulla vel rara annectitur febris, sed in eo perdurant, vt experientia docet, pluribus annis.* Ignis igitur Persici naturam minime capit. Ex his FRANZISCVM DE PEDEMONTE, qui diligens GALENI sectator videtur eius dicta non legisse, sed potius, quum de praedictis varia faciat capita, auditu habuisse deprehenditur. Palam etiam apparet errare GENTILEM id caput interpretantem in AVICENNA, qui omnem pustulam praedictas habentem proprietates carbonem, et ignem Persicum appellari concludit.

Tertia Opinio.

A quibusdam vero *elephantiasis* *) appellatur, qui profecto falluntur. Nequaquam est eo capite reponendus; Nam id non est, quod per elephantiasim intelligunt Graeci, PAVLLVS et GALENVS 20 ad GLAUCONEM, lepra videlicet, de qua scribit capita AVICENNA 3^a 4^t et THEYSIR suo *Zoar*, quae horum testimonio, et AVERROIS 3° colliget totum occupans cancer est, nulla corporis parte ab

ea

*) Negant LEONICENVS p. 18. T. I. Aphrod. et BARTHOL. STEBER p. 72. Aphrod. ed. nostrae.

ea libera permanente. Nec id est, quod per elephantiasim Arabes, RASIS 9° scilicet *Almansoris* et libro *diuisionum*, AVICENNA, item et ZOAR propriis exponunt capitibus, apparens scilicet pedum tumor, vt visus declarat. Sequitur ergo falso hunc morbum elephantiasim appellari; Varias enim has sunt apud AVICENNAM affectiones, quum 2° *Canonis capite de Eritio* scribat: *Caro eius leprae confert, et salita elephantiasi*, de quibus etiam variis libris varia facit capita, vt omnibus notum est, qui ea legerint loca.

Quarta Opinio.

Multi vero *lichenen* *), de quo 3^a *Aphorismorum* HIPPOCRATES meminit, et PLINIUS libro XXVI° *Naturalis Historiae*, quod latino vocabulo *Mentagram* appellat, eo forte, quod mentum vel mentulam capiat, esse affirmant. Sed his obuiat contraria ratio. Est enim lichenes idem, quod impetigo, vt CASSIUS FELIX testatur, et libro de doctrina graeca habetur, et SIMON GENVENSIS adducit. Item quibus utitur PAVLLVS et GALENVS ad lichenen, eadem ad impetiginem euellendam AVICENNA accommodat, modo impetigo, CELSO auctore, pedes maxime occupat atque manus, est-

B 5

que

*) Vid. *Leoniceu*, negantem p. 20.

que Saphati siccae proxima, vt asserit AVICENNA, et libro diuisionum RASIS. *Hic vero morbus non haec duntaxat membra deprehendit, nec est Saphati siccae similis, vt inferius ostendetur, ergo nec impetigo poterit appellari. Ex quo sequitur, lichenis etiam nomen effugere. Errasse itaque MARSILIUM, quum dicit lichenen saphati speciem, ex praedictis apparet, sicut et ii errant, qui pro igne volaci lichenen solummodo sumunt, et pro impetigine tantum, quum ex PLINII dictis morbum, quem lichenem appellat, quo palluerunt Romani, aliud, quam sit volax ignis, esse noscatur, et AVICENNA 7^a 4^t ait: *Scabies foeda ad ulcera, ad saphati et impetiginem permutatur, modo ea scabies turpior est ipso igne volaci. Et 3° 4^t ipsemet scribit: Perfici ignis materia profundior est ea, quae impetiginis. At ignis volax non est a simili causa, nec ita immerfa, sed cutis est passio; et PAVLLVS et GALENVS velint impetigines processu temporis verti in lepram: Id etiam AVICENNA testante 7^a 4^t quum ait: *Impetigo excoriatiua, quae idem est, quod albaras nigra est, scabiositas cuti accidens, aspera, vehemens, squamas efficiens, quales piscium sunt cum pruritu non paruo propter melencholicum imbibentem cutim humorem, estque de antecedentibus lepram, et cum malitia antiqua est non sanabilis. Hoc autem de igne volaci plurimum sentire nouum apparet. Et CELSVS ea, quae scabiei, remedia im-***

petigini

petigini adhibet, et de impetigine, et igne volaci, quem papulas nuncupat, quod varias et distinctas arguit affectiones, varia capita facit. Quum igitur volax ignis passio cutis sit, impetigoque saphati ipsa profundior, minime esse vno conueniunt, eum tamen ex melencholico humore rotundo schemate in superficie cutis cum ingenti pruritu impetiginis speciem, vel ad eam reduci concludimus, quae proprio nomine serpigo vocatur, vt LANFRANCVS testatur. Et SIMON GENVENSIS, *est serpens impetigo*, expressit. Quod etiam innuit AVICENNA cap. proprio his verbis: *Quaedam stat, et quaedam perambulat*, et prima tertii cap. de *herisipila* in cerebro exponente GENTILE, sicut et 4ta 7^a fumitur impetigo pro pustulis paruis, siccis, non eleuatis. Hoc planius sensit capite proprio FVLGINAS noster GENTILIS, quum ait: GVILELMVS *volacem ignem in hoc aegritudinis genus reducit*.

Quinta opinio, sexta et septima.

Nonnulli vero dicunt id esse hunc morbum, quod vocat NICCOLVS FLORENTINVS *scabiem faciei*, quum dicit, vt supra notauimus, AVICENNA, *scabies foeda mutatur ad saphati*. Alii vero id esse *lepram* *) non veram existimant, quum dicat praecipue

*) Vide LEONICEN. c. I. p. 6.

cipue *Conciliator* 180^a *differentia*, *scabiem esse speciem leprae*. Alii autem *verrucae* sapere firmiter tenent, hinc et *cum penna hunc eradicare conati sunt*, vt de verrucarum capite edocet AVICENNA, quos, quum ex dictis appareat, tum visu quisque cognoscere possit, et ratione eos a vero et proprio nomine quam manifestissime aberrare silentio praeterimus, quum etiam crebra in contradictionibus occupatio medicinae cognitioni non conferat, sed medicum a proposito et arte sua auertat, vt 4^t p^a AVICENNA, et p^o de *simplici medicina* GALENVS testantur. His tandem falsis iudicio nostro obmissis opinionibus, nostram, quam veram putamus, palam adducemus.

Octava et ultima opinio nostra.

Veritas itaque praesentis luctationis hac sola traditur propositione, videlicet, *hic morbus Saphati nomine appellandus est*, quam argumento a definitione ad definitum verissimam declaramus, licet ad obiecta in responsione lucidior apparebit. Cui enim definitio competit, eidem et definitum convenire neminem latet. Quod enim rationale animal est, id et hominem esse asserimus. Sed est haec labes pustulae plures fixae, leues, in principio diuisae numeratione locorum, et in processu crustosae, ulceribus ad rubedinem declinibus, ulceratae, quod totum

totum est Saphati definitio 4^a 7^a AVICENNA auctore. Sequitur igitur eam et Saphati *) nomine nuncupari, quod praedictae definitionis est definitum, eodem testante. Huius etiam opinionis inuenio BERNARDUM TORNIVM, medicum nostra aetate quam praeclarissimum, in consilio duarum chartarum omnibus medicis Florentinis noto, pro domino PHILIPPO DECIO, Patauino, composito. *Hic autem morbus Saphati species est, quae refrenghi, humida scilicet, dicitur ab AVICENNA, quum liquor et virus saepe exire appareat, ut RASIS libro scribit diuisionum, et suis AVICENNA synonymis; estque Saphati Arabicum nomen, id significans, quod antedicta definitio sonat. Quae lues, quum membrorum laedit operationes, ut plurimis fieri cernimus, MORBUS nomine proprie nuncupatur; quum vero sola membrorum cutis pusillis doloribus pustulisque quoque leuibus, absque operationum laesione afficitur, pura DEDECORATIO appellatur, ut ex Conciliatore differentia 183^a elicitur.*

Quaestio.

Sed plures statim nostrae propositioni contrariae obuiant rationes. Earum prima haec est.

Nec

*) Negant hoc LEONICENVS, p. 23. et SCANAROLVS
P. 129.

*Nec ulcera pudendorum, nec morbi malignitatem, nec denique dolores, quae omnia huic labi iunguntur, inter Saphati definitionis partes, aut nullo eius capitis loco AVICENNA connumerat. Alioquin ipse insipidus ea in aegritudine describenda habendus erit. Febrem enim, quia cum carbone fit aut variolis, propriis capitibus obliuioni non tradunt auctores, igitur nec illud caput, nec ea definitio huic esse morbo conueniens diiudicabitur. Ex quo vltius sequitur, ipsum sub eius definito minime contineri, immo nec alia definitione poterit terminari, quoniam morbus iste multiplicis est naturae, quum varias dispositiones includat, ex variaque constet humorum corruptione; ideo nec vno nomine poterit appellari. HIPPOCRATES enim in *Epidemiis* simili morbo, inquit quidam, non proprium nomen imponit, sed diuersa illum ulcera et varia tumorum genera nuncupat, et qui illum aliter, quam ipse definierint, eo plus sapere arbitrantur. Altera accedit ratio. Arabes pro eodem habent impetigines atque saphati, quum parum inter se differre AVICENNA testetur, quum saphati eadem medicamenta propinet, quae impetigini PAVLLVS. Hunc igitur, quum non esse impetiginem ostenderimus, nequaquam et saphati appellabitur, quod ita etiam roboratur. *Curatio morbo huic nil confert, quam Saphati capite AVICENNA constituit, nec ideo sub Saphati nomine**

conti-

continetur. Tertia est ultimo loco ratio omnibus leuior. Saphati, id est, quod RASIS *tineam siccam* vocat, quod et AVICENNA, quum ait: *Plurimum fit in capite*. Innuit et MESVES, *Memiri primo* GALENUM adducit, qui se charta combusta et aceto multos curasse ait, quod tamen medicamentum tineae decernit GALENVS. At si non est tineae apud ABOLIALI, quum aliud de ea non instituat caput, quonam modo id verum est, quod sui libri prooemio inserit: Continet scilicet minus, quod medico necessarium est, et quod superaddi potest, incomprehensibile est. Sed *huius morui labe non tantum caput afficitur, nec eam tineae proximam visus diiudicat*, minusque de AVICENNA, quod non scribat de tineae caput, sentiendum est. Sequitur igitur superius positam propositionem minime veram esse. Ad haec quoniam non verum dumtaxat dicere, sed falsi causam adducere oportet, 7o *Ethi-
corum* ARISTOTELE attestante, propositionem nostram explicantes, et vt veram tuentes, breuiter ac facile respondemus, primum notantes, *per morbum*, de quo nostra est disputatio, *non pustulas et dolores simul*, nisi improprie, sed *pustulas tantum esse intelligendas*, sicuti per carbonem non pustulam simul et febrem, quae cum eo contingit, sed pustulam solummodo volunt auctores, nec per pleuresim apostema, febrem, dolorem et tussim inuicem essentialiter nexa, sed apostema in pleura dum.

dumtaxat deprehenditur. Natura enim tantummodo *maculas in cute* afferre intendit, dolores vero praeter eius intentionem adueniunt, tamquam in scabie fiant, sicuti et pleuresis ab apostemate nominatur, licet oriantur cum eo dolores; sed^u contra haec, quae dicta sunt, valida potest adduci ratio. Hoc enim notato, vel rationes superius improbantes primam et secundam opinionem non esse variolam et ignem persicum, ubi et GENTILIS deprehenditur, dissoluuntur, vel per eas hoc adnotatum destruitur. Si enim apostema tantum est pleuresis, igitur et tales pustulae solum variola et ignis esse dicuntur. Haec autem ratio ita a nobis dissolvitur. Ignis et variolae nomen pustulis solis conuenit, non autem eis et febre earum simul, recte vero licet, ut cum febre etiam fiant, ita et apostemati tantum pleuresis nomen licet, ut cum his aduenit accidentibus, tribuitur. Pari ratione et *pustulas* tantum, quum *hunc nominamus morbum*, audiri concludimus, *sive cum iis dolores* appareant, *sive solae*. Solum igitur quaestio fit de eiusmodi pustulis, quo nomine quae definitione habeant terminari, modo his omnium propriissima est Saphati superius posita definitio. Ergo Saphati nomen illis est omnium accommodatissimum; Qui autem cupiunt descriptionem, pustulas, dolores aliasque huiusmodi morbi partes claudentem, ex AVICENNA facile haberi potest, videlicet: Hic

morbus

morbus est *) pustulae plures malae proprietatis contagiosaeque, ex humorum natae corruptione propter aeris in caliditate siccitateque intemperiem, per certas corporis partes vel per totum corpus dispersae, cum ulcere pudendorum subcutaneoque dolore, hunc morbum fere semper firmis signis praenuntiantibus. Labores enim spontanei, id est, dolores absque causa apparente, ut exponit GALENVS, morbos narrant, 2^a Aphorismorum HIPPOCRATE attestante, et eo Aphorismo: Quibuscumque resurgentibus, 4^a Aphorismorum. Ex quo non parum eos errare apparet, qui quum huic morbo non esse aiunt, quam epidemia conuenientius nomen, id pro genere vel pro alia parte in assignata ab eis definitione non constituunt, quum definitio illa minime recta sit, quae non perfectam explicat definiti essentiam, sicuti hos plurimum a vero abesse opinamur, qui, quos diximus, dolores artuum esse affirmant, quum paucis, et non, nisi longo post tempore *), quia ad eos aliquando terminentur, aut transitu materiae ad cutem illud contingat. Doctrina vero, ut posteriorum Analyticorum primo et Metaphysicae sexto de Philosophi mente colligitur, de his est,

quae

*) Fere idem dicit SCHELLIG p. 41. Aphrod.

**) At vero dolores primos memorat GRVENBECK p. 67. interdum ab exsiccatis pustulis fieri contendit ib.

quae saepissime fiunt, maximeque horum artus exposcit, quibus iuncturae latae atque dispaſſae reperiuntur. Decursu enim temporis natura continuo materiam expellente ad cutem, ea iuncturas media in via offendens, in iis certa quasi permutationis crisis cadit et figitur, sed in pluribus artus haud ingreditur, eos potius extra iuncturam subcutaneo situ circumdat, saepiusque spatia inter artus inuadit. Cuius rei argumentum hoc sit, quum frequentius tactu, raro vero plicatione dolor illico percipiatur. Est autem huiusmodi dolor actio laesa, corrupta, sensatio scilicet tristis secundae cutis, praecipue temporum, brachiorum tibiarumque ossa cooperientis, ac si arbitreris, vt verbis GALENI 2º interiorum loquar, hunc in ipso osse dolorem consistere. Ea enim loca digitis, quum premuntur, dolore afficiuntur, at, plicatis iuncturis, laesionem nullam, aut, vt diximus, raro patiuntur intrinsecus. Vbi enim dolor, ibidem et morbus est, et humores habent decursum, vt 4ª Aphorismorum HIPPOCRATIS sententia est, et THEYSIR suo Zoar. At periculosiori in pelago se immergunt, quum iam dictos dolores pustularum accidentia esse censent. Et de peccato ne arguantur, profundius se praecipitant, quum quis, nullis apparentibus pustulis, dolores percipiat, aiunt eos intrinsecas pustulas causare, se GALENI de cholera nigra munientes auctoritate, qui interiores partes, quum adamantis naturam effu-

effugiant, pustulas fuscipere confitetur. Quibus et AVICENNA fauet, quum inquit *capite de variolis: Variolae non cute dumtaxat, sed membris similium partium omnibus, et apparentibus, et occultis, adeo, quod nervis contingunt, et velaminibus.* Idem et MESVES suo de *Apropriatis de Pleuresi capite* sensit.

At quonam modo hoc intelligi potest, *pustulis intus existentibus*, ab eis extrinsecus dolores communicari, nisi forte velint dolores ab eis effici intus. Sed de extrinsecis ratio deest, quare scilicet dolores non inferunt, quoniam quanto plures pustulae venerint, pauciores sentiuntur dolores? Et si ab intranea causa extra produci effectus conceditur, quare mediae partes non idem praesentiunt? Et si hae excruciantur, quare internae partes, quas pustulae habent, non vexantur et vehementius, et febres fiunt, ubi eas tamen delitiam, vel, ut decentius dicam, indolentiam habere cernimus febremque abesse? Quod quam absurdissimum iudicamus, quum potius contrarium fieri par sit, sicuti in pleuresi vera pars interior, ubi apostema est, intolerabili dolore afficitur, exterior vero, ut tactus declarat, libera est atque incolumis. Et si pars interior apud eos ea, quae sub cute est, intelligatur, adhuc laqueo detinetur, quoniam quum loca, ubi dolor est, sola ferme cutis cooperiat, in eis ibidem pustulae non tantummodo tactu,

verum etiam visu, sicut et tactu, dolores semper discernerentur; attamen hoc nemini, nisi fortasse raro visum est. Aduersus hos GALENI auctoritate acrius inuehi possumus, scilicet accidens aegritudinem sequitur, veluti umbra corpus. Morbo enim posito atque aucto, iterumque euanescente atque sublato, accidens ponitur, augetur et tollitur, modo hic contrarium experimur. *Pustulis* enim *multiplicatis, dolor tollitur, illis vero sublati **), *hic validior reperitur*. Quum igitur alterum ab altero separari posse non lateat, minime vnum alterius accidens proprie poterit reperiri. At hos potissimum hinc falli contingit, quia praxi non student, vel ei dediti aegritudines sufficienti examine non discutiant sed omnem membrorum dolorem artuum esse putant, et omnem, quae cum altera iuncta est, aegritudinem accidens esse credunt, veluti quidam omnem stomachi malam complexionem frigidam esse existimant. Propter quod nos quidam fratris in calida stomachi complexione frigida medicamenta tribuentes reprehendit, qui quum eius sententia mori, vel saltem ad malum finem iis perducere expectaretur, meliorem tamen valetudinem consequutus est. Hoc denique tenendum est, *pustulas et dolores huiusmodi nostri temporis*

vnum

*) Idem profitetur usu cautior factus GRVENBECK, p. 67.

unum esse morbum compositum *), duas scilicet valde diuerfas dispositiones, nullam vero alterius causam esse. Ex quo sequitur, *morbum gallicum*, de quo noster est sermo, *has duas apprehendere affectiones*, improprie tamen Saphati, quum superius exposuerimus, nomen ei, quod natura intendit, licet a fine quandoque deficiat, tribuatur. Ita etenim fuerit natura corporis gubernatrix sua potentia expulsiua, quae intus habet, exterius intendit excrementa eiicere, et e venis ad poros propellere, ipsamque cutem, non viscera, sed extrema et ignobilia his, puta, pustulis potius coinquinare, veluti ex materia iam parata vermibus intestina. Quae si potens est, materiaque tota decenter subtilis, viae quoque ad cutem apertae, finem consequitur exoptatum, solaeque pustulae fiunt in cute. Quod si contrario modo se habent ab ea, ipsa irrita fit, pustulaeque dumtaxat in interioribus saepe efficiuntur, vbi et *dolores oriri* queunt, paucis extrinsecus aut *nullis pustulis apparentibus*, cuius signa sunt foeda extenuatio ac sine aperta causa cita

C 3

virtu-

*) Mire de hoc disputarunt maiores NIC. LEONICEN. p. 36. SEBAST. AQUILAN. c. 2. p. 9. T. I. Coniungit pustulas et dolores PINCTOR c. 5. p. 93. sq. Morbum gallicum MONTESAVRVS c. 3. p. 115. T. I. dicit dispositionem plures formas complexam, videturque in eandem sententiam ingredi Cl. HENSLER.

virtutis debilitas atque prostratio, licet idem ex materiae malignitate effici possit. Sin vero aliter fit, ut scilicet materia sub cute tota contineatur, soluto continuo tristis sensatio, dolores scilicet generantur, donec resoluatur ipsa, vel ad pustulas terminetur. Si vero, quia pars grossa materiae parsque subtilis est, portio sub cute figatur, portioque eius superna erumpat, simul pustulae nascuntur atque dolores. Non igitur sunt dolores pustularum, ut existimant, accidentia, sicut nec colli dolor, materia ruente ad pectus ex cerebro et pleuresim faciente, ipsius pleuresis accidens est. Nam ut *secunda primi* tollitur ex AVICENNA, accidentium quaedam cum aegritudine, quaedam post fiunt, non autem, quod antecedant, ab eo adducitur, sed eius, quod praedicant, contrarium potius credi licet ex AVICENNA. Qui hunc fere morbum libro 2° de olibano capite tetigisse apparet, quum propriis his inquit verbis: *Olibanum confert ulceribus fraudolentis, et cum oleo et aceto dolori, qui nominatur compositus, et est dolor, ex quo proueniunt in corpore, sicut verrucae. Ex quibus id etiam sequitur*, eos, qui dolores huiusmodi tantummodo patiuntur, quia fiant praeter scilicet naturae intentionem, Saphati, licet improprie, non effugere, qui vero tantum a pustulis possidentur, proprie id nominis subeunt, quia, licet frustra, finis tamen ab eadem, quae facit dolores, materia a

natura

natura intenditur. Hae autem pustulae quo apostematis genere reponantur, qualesque dolores existant, capite de causis aperietur.

Ad eorum igitur primum, quae sunt obiecta superius, respondemus, eius consequentiam villo modo concedendam non esse, licet et prima negari propositio possit. De malignitate enim AVICENNA non meminit, quia in his capitibus, quibus raro utimur, vniuersum et absolutum ordinem, omnes non afferens partes breuitatis gratia paruifecit. At infra Saphati et impetiginis capite id expresse apposuit; Nam si est Saphati impetigo malignior, id et malignum esse percipitur, quod et in pronostico planius apparebit. Pudendorum vlcera tetigit AVICENNA, quoniam inter eiusmodi pustulas, saltem processu temporis, vlcera annumerantur. De doloribus in definitione, etsi AVICENNA nullam fecerit mentionem, id sapienter ab eo factum esse putamus. Quae enim inter se maxime distant, vnum ad alterius veram declarationem non confert, ergo nec ad alterum definiendum, pustulae ergo, quas declarare intendit, tantummodo Saphati morbi nomine intelliguntur. In capite autem eos aliquando, quum eiusmodi bothor fieri profecto non tacuisset, sicut pleuresis capite adiecit, quum ait: *Fit cum ea febris acuta*, nisi breuitati continue indulgeret, quum dolores hic fieri, sicuti

nec in scabie, in qua possunt fieri, necessarium minus sit. Si enim non sunt dolores accidentia bothor, neque de earum essentia, sed secunda ac altera dispositio ab eis, quae et in scabie a tali et tanta materia fieri potest, non ideo in scabiei capite dolorum mentio facta est, merito hoc in capite de eis AVICENNA loqui non decuit. Si enim cum doloribus anno praesenti accideret scabies, de quibus AVICENNA in ea non meminit, non sequitur eum non satis de scabie pertractasse: De eis namque loco suo tractavit, licet aliter etiam dici possit, de hac vna Saphati specie cum doloribus, tamquam de eo, quod rarissimum sit, non tractare AVICENNAM. Possunt enim Saphati infinitae species assignari, ut de melancholia scribit ABOHALI, doctrina vero de his, quae, ut in pluribus accidunt, dari debet. At si ultro ita institerint, *novus hic morbus est duplex, varia dispositio*, vnamque dumtaxat, ut asseris, exprimit, Saphati pustulas scilicet, tale ideo nomen nouo huic morbo non conuenit. Ad hoc censendum dicemus consequentiam non valere, licet et maior falsa proprie possit ostendi. *Novus hic morbus vere non est, nisi una, ut diximus, dispositio*, quam scilicet natura intendit, videlicet *pustulae* *). Dolores autem

in

*) Negat hoc MONTESAVRVS l. cit. c. 2. p. 144. ait
HENSLEK.

In via praeter naturae intentionem exoriuntur rationibus ante adductis; pustulis ideo nomen datur, et id aptissimum Saphati est. At licet hic sit duplex, varia dispositio, quia tamen a fine intento et termino, ad quem vnumquodque iustum est nuncupari, Saphati ideo nomine hic nouus decenter appellabitur morbus. Illi igitur hoc nomen omnium est aptissimum, et per consequens eius est huic definitio omnium maxime propria, ipseque AVICENNA quam sapientissime aegritudinem ipsam descripsit. Neque hoc inde consequitur; *includit hic nouus morbus varias corruptiones dispositionesque*, ergo ei nomen vnum poni non potest. Nec qui huic *epidemiae* *) nomen indiderit, HIPPOCRATE continuo sapientior erit; Nam etsi quaesitum ab eo fuisset, quo proprio nomine appellandus esset hic, et assimilis morbus, quum apostema, quod genus est Saphati, aliasque sub se species habeat, et omnem speciem, liceat et singulari suo nomine nuncupare, saltem generis et speciei nomine, non peccasset mortaliter, certum huic nouo aut commune imponendo, sicut non peccauit, qui vario-
lis et morbillis, atque carboni, epidemialibus morbis, quibuscum est ardentissima febris, proprium nomen imposuit. Omne enim, quod participat,

C 5

genus

*) Hoc fecit primus LEONICENVS, neque omnino negare audet auctor.

genus vel species est, vel indiuiduum, vt 4° *Topicorum* ARISTOTELES ait. De quibus autem genus dicitur, et aliqua specierum dici necessum est, vt *secundo Topicorum* idem testatur. Quum ergo *huius noui morbi pustulae sint sub genere, apostemate*, deque iis ipsum dicatur, ergo et ipsius aliqua species, vt puta flegmon aut herisipila, aut vndimia, siue melancholicus tumor, vel idoneum, quod ad has reducatur, vt formica et huiusmodi, praedicabitur. Et quia sub vna specie subalterna aliae plures species saepius continentur, et singularia diuersis ideo pustularum modis diuersa auctores nomina imposuerunt, et his, licet cum eis dolores fiant, aptissimum Saphati, velut primum, AVICENNA inuenit; poterat tamen HIPPOCRATES proprie velle Saphati, vel aliud genus pustulis his et doloribus simul esse proprium, cum sit nomen vox significativa ad placitum, 1° *Peri ermeneias* ARISTOTELE attestante, sicuti pluribus atque diuersis dispositionibus hoc nomen emitriteum imposuerunt antiqui. Constat igitur sequi, eum, qui huic nomen imponi non posse asseruit, minus, quam senem HIPPOCRATEM sapere, quum cui dialectica natura insita est, vt super *primo Tegni* colligitur ab HALI, eiusdem dialecticae regulas ipsum fateatur apertissime ignorare, et artem medicam, quam ipse primus auctor a mortuis reuocauit, quoniam ille rebus nomina non imponit,

2° *Metaphysices* testante AVERROI, qui earum notitia caret.

Ad id, quod altero loco obiectum est, respondemus, non sentire auctores illa esse eadem, immo hae propositiones sibi profecto consentiunt. Impetigo non est longinqua a Saphati, et ipsa non est idem, quod Saphati. Ex hoc autem, quod parum distant, optime sequitur, eadem fere medicamenta convenire utrique, et quum sit vere una diversa ab altera, dispositio varia de eis capita auctores merito scribere. Comprobationi item occurrimus consequentiam irritam facientes, sicut non sequitur feбри pestiferæ, vel pleuresi, aut autumnali, praesertim quartanae, modus curationis auctorum non videtur conferre, ergo non est haec pestis, nec illa pleuresis, immo nec consequitur hic, quadam cura adhibita, sanus factus est, ergo eius morbi cura certa haec est. Datur enim, contraria cura adducta, hominem sanum factum esse, quoniam curans est virtus. Secundo dicimus id verum esse, quoniam suo fortasse tempore AVICENNA hunc morbum non vidit, unde nec potuit eum exacte cognoscere, putansque posteros rarissime eundem visuros, consummate non scripsit, neque distincte, sicut nec THEYSIR suo ZOAR, quod nos, eo multis annis excusso, ni fallimur, effecisse videmur lumine Dei Omnipotentis adiuti, tamen hoc affirmamus physicorum quamplurimos, si

AVICENNAE curandi ratione vñ fuissent, qua fortasse nulli vñ sunt, quum ex eius capite sana percipiatur cura, tametsi morbos prorsus non extirpassent, inepta saltem curatione obmissa, non tot claudos ac mutilos reddituros fuisse, vel sepulcris fuisse integendos obruendosque relicturos.

Ad id, quod tertio loco obiectum est, respondemus. Posito, quod RASIM MESVEMQUE voluisse aiunt, tineam scilicet siccam esse Saphati, non tamen statim consequitur, idem visum esse et AVICENNAE, sicut non obstat apud AVICENNAM colligitur capiti hunc morbum saepe innasci, ergo tineam esse apud eum. Videtur enim praecipue apud MESVEM capitis passionem existere, quum inter eiusmodi membri morbos capitulum de Saphati scribat, capiteque de epilepsia innuat, quum inquit: *Apud resolutionem ipsius Saphati, et albaras in capitis partibus salutis est signum.* Neque haec praeterea inuicem consequuntur: Remedia GALENI ad tineam MESVES in Saphati capite scribit, ergo est ipsum tineam absolute, vel etiam apud MESVEM. Stat enim, quod sint praecipue apud eum proximae affectiones, vt de impetigine et Saphati ante illatum argumentum exsoluimus, sed etiam RASIM superius de eo adductis contrarium reperimus. Duo enim libro *diuisionum* de tineam et Saphati distincta capita scribit. Quinto etiam *Almanforis* Saphati dicit

dicat esse pustulas in capite facieque, item humidam esse aegritudinem atque siccam; Quod et AVICENNA testatur. Quomodo ergo siccam tineam tantummodo esse volunt, qui etiam *libro diuisionum*, *libro de puerorum aegritudinibus*, suisque in *synonymis* fieri et in iuncturis, esseque morbum pustulosum asseruit. Quomodo ergo in capite tantum, et crustam vnā, qualem esse tineam inferius ostendemus, confitebuntur? Et verum AVICENNAE dictum id est, quod supra adducitur, a nobis forte melius, quam ab aliis interpretatum libro, quem parturimus de plurimorum AVICENNAE locorum interpretatione inscripto, continet minus, id est, usque ad minima, nedum mediocria et sublimia medico cognitu necessaria, quo scilicet ad cuiuslibet aegritudinis essentiae cognitionem atque curationem, quae sua tempestate humanis corporibus potuerunt accidere, capite videlicet proprio, vel ei affini, aut propinquo, vel generali, et quod superadditum est, incomprehensibile est, quia in arte medica nihil dici comprehendique potest, quod eo modo, quo dictum est, AVICENNAE libro haberi non possit. Non enim omnia particulatim, etsi valuiſſet, scribenda erant ab eo, quoniam omnia legere et rimari hominis vita, quae brevis est, tempusque acutum non concessissent, libro suorum *Aphorismorum* HIPPOCRATE attestante. Propter quae ipse doctrinam Aphoristicam adinuenit,

uenit, vt afferunt recentiores; Sunt enim singularia infinita. Quare iubet PLATO quiescere a genere descendentes, vt est aqud PORPHYRIVM. Omit enim AVICENNA capita multa propria, vt doloris hypocondriorum curationem et alia id genus, quoniam ex sibi similibus capitibus, vel generali saltem elici possunt, et infinitas fere secundo canonis praetermisit simplices medicinas, quas tamen et earum proprietates exprimi eiusdem libri generalibus capitibus possunt, quum opus fuerit, et perfecte cognosci. De tineae ergo similiter, licet non proprio capite AVICENNA auctore, vniuersali tamen aut affini, siue propinquo, de alopetia scilicet tiriaque, potest haberi notitia. Sumitur itaque Saphati ab AVICENNA pro passione in superioribus, et in inferioribus corporis partibus quamplurima loca afficiente, vt definitio ab eo posita sonat, et caput, quod tineae minime conuenit, quae capitis tantum affectio est. At si contra obiicitur, AVICENNA multis in locis a te reprehenditur, vt hoc in libro apparet, hoc autem a te vel recte fit, et AVICENNAE nulla est salus, vel vt appareas, et arguendus es. Ad quod dicimus id recte factum nobis apparere, licet forte non ita sit; Quod si ita sit, id expositioni addere oportet, veram esse AVICENNAE propositionem, vt in pluribus. Paucula enim sunt, quae obmittit, respectu scilicet illorum, quae scribit necessario

sario

fario scribenda, parum autem pro nihilo habetur, auctore Philosopho.

Saphati non esse tineam *) apud Avicennam declaratur.

Sed et Saphati non esse apud plures auctores, praecipue AVICENNAM, quod tineam est, planius constet, pluribus aliis ostendimus rationibus. Prima haec est. AVICENNA Saphati inter capitis dispositiones, nec prima tertii, nec quarti septima, sed inter vniuersae cutis affectiones enumerat, quum et *capite de scabie* eam ait ad Saphati terminari. Ex hoc sequitur, per id propriam capitis laesionem non intelligere. Quod et comprobatur, quum eiusdem capite id et in inferioribus fieri scripserit. Cui ZOAR *Theysir* suo et RASIS libro *diuisionum* conueniunt, quum faciem inuadere et iuncturas affirmant, de eisque duo separata capita ponant, et 2º *Almansoris capite de hirudinibus*, id est, sanguisugis, ait RASIS, conferunt Saphati ubi fuerit. Quod si proprium membrum haberet et locum, non expressissent. Praeterea AVICENNA, quod et ZOAR iterum iubet, in Saphati sanguinem

*) De hac differentia, vt solet, quam diligentissime tractauit Cl. Hensler l. Abendlând. Ausatz p. 61.

guinem exhaurire, quod tamen medicamentum nullus auctorum tineae, nisi raro, propitium scribit, ut a GALENO *Memiri primo*, ZOAR THEYSIR suo, suoque MESVE *de Appropriatis* potest plane videri, quoniam plurimum fit ex corruptae qualitatis certo humore, ergo a tineam distare putandum est. Praeterea tineam esse crustam habetur accoribus *) per foramina exeuntibus, ac tumorem praeter naturam *Memiri primo*, libroque *de facile acquisibilibus*, quae accora dicitur a GALENO, CASSIO etiam FELICE et HALIABATE auctoribus. At apud AVICENNAM non est Saphati crusta vna, sed pustulae loco distinctae, ita, ut numerari non difficile possint, ideo plane apparet vnum ab altero penitus diuersum esse. Praeterea impetigo secundum eos pro igne volaci est, Saphati proxima, a qua tamen tineam longe differt, ergo et a Saphati abest. Praeterea nullus AVICENNAE interpres, Saphati pro tineam interpretatur. Quod si ita fuisset, ipsi notam quam maximam non effugerent, quum rei occulta enucleare nescierint. Sequitur igitur haec a se inuicem omnino differre. Dicit enim *de Saphati capite* interpres GENTILIS, AVICENNAM de cutis passionibus se determinaturum, ac *capite de sanguisugis*, id esse cutis defoedationem exponit, rubeasque esse pustulas, eodem in loco VGO

SENEN.

*) i. e. achoribus.

NENSIS, vbi et AVICENNA innuit aegritudines exsistere subcutaneas; *capite quoque de flebotomia: Rubeae sunt*, inquit, *maculae faciei*, ipseque in *synonimis* inquit: *Botor est, quae virus emittit.* Ex quibus aperte patet, Saphati non esse, quam sic vocant tineam ipsam.

Tineam non esse alopetiam declaratur.

Et quoniam de tinea verba fecimus, vt eius essentiam plane propriam inquiramus, eam aliam esse ab alopetia contra nonnullos, de quibus etiam *libro diuisionum* est RASIS, facile demonstramus. LANFRANCI enim haec sunt verba: *Est tinea crustosa cutis, aut humorosa, vel ulcerosa corruptio manifesta*, vt etiam superiori loco probatum est a GALENO. Alopetia autem, vbi cutis capitis pili cadunt absque cutis laesae vitio apparente, vt ex GALENO etiam *Memiri primo* colligitur, quoniam, vt *septima quarti* AVICENNA declarat, alopetiae causa materia est in pilorum origine; Quod et planius reddens GALENVS duo de eis diuersa capita scribit eo in loco, libro quoque suo *de facile acquisibilibus*, vt etiam *particula XXIII. Aphorismorum* suorum RABI MOSES refert. Idem et THEYSIR suo ZOAR effecisse non eos latebit, qui haec inspexerint loca. Ex quo sequitur, eos, qui inter

ea nullam arbitrati sunt differentiam, infrequentes, eorum auctorum lectores esse.

Dubium, quare cum Saphati non fit febris.

Sed quoniam, quum superius ostenderimus, variolas et carbonem huic morbo dissimiles esse, *de febre* mentio facta est, vtiliter igitur dubitabitur, quod a nullo adhuc forte discussum est, quare *cum huiusmodi labe febris non oritur, aut rara **), quum in variolis, quae pustulae sunt valde minores, in magnis etiam iuncturarum doloribus, ut morbi huius dolores esse percipiuntur, in inguinis etiam apostemate, in pusilla scabiola febris saepius palam appareat.

Ad hoc dicimus respondentes, bifariam fieri febres humoribus accensis, aut ex eorum sola, quod rarius, ebullitione, aut ipsorum, quod saepius, orta putredine, nec fiunt modo priori, nisi ex vehementi agitatione eorum, exercitio scilicet aut oppilatione illorum plurimum multitudine veniente. Et hae synochae frequentius sunt atque cholericae, quae quidem, nisi quam citissime desinant,

*) In eadem opinione est PINCTOR c. 2. p. 89. et 90. ita tamen, ut eam raro euenire ante pustularum exitum concedat, c. 12, p. 101.

nant, ad putridas transeunt. Nec secundo etiam modo fiunt, nisi putruerint et humores, quod plurimum fit, ex causis ante immediate adductis. Quum enim putrent humores, febris iam causa orta est, quod sentit *sexto de accidenti* GALENVS, libro quoque *de sectis*, quum inquit: *Atra bilis si in toto spargitur, icteritiam parit, in uno vero membro herisipilam vel formicam adducit. Atra bilis in toto lepram affert, sed in membro unico cancrum, pituita hypofarcam in toto, in membro autem undimiam, aqua hydropem toti praestat, in membro vero vesicas, sed hi si miscentur, diuersos faciunt morbos iuxta mixtionis mensuram; at si putruerint, febres accendunt.* Idem AVICENNA *tertia quarti de lepra* capite inquires asserit. Quum toti communicatur materia corpori, et putrescat, prouenit atrae bilis illico febris; Quod si non putrida perseueret, sed inculcetur, lepra innascitur. Ex his ergo, quae proxime annotauimus, ortam dubitationem dissoluimus, affirmantes, non fieri cum hac aegritudine febrem, quoniam nec satis ebulliunt, nec satis putrent humores, quod in his fit, quum accenditur febris, quae sunt obiecta superius, ut ex AVICENNA *XV^a tertii* percipere est, qui ait: *Quum materia in corpore toto et ubique diffunditur modica ebullitione, icteritia gignitur.* Si autem ulterius exquiratur, cur hi nec sic feruent, nec putrent humores, quum adsint huius rei causae fa-

cile effectiuae, (nam et prae multitudine materiae sequi debent obstructions, feruorque cum materia ad pustulas efficiendas non paulatim congesta, sed via defluxus, vt in periodicis febribus extra venas saltem maiores eiiciatur) dicent ad haec theologi atque fideles, quum propter Italiae peccatorum certam poenam, veluti lepra Iob examinando hanc labem accessisse confiteantur. Quae quum, vt eis aequetur enormibus, debeat esse longa, huic non debuisse febrem adiungi, quoniam non octo ea iam annis, quibus humana corpora cruciantur, sed breui dierum spatio interemisset, quum ipsa sola multos iam vita priuarit, ideo nec feruor *). Astronomi vero dicerent, ex certa mala proprietate a caelo, planetae scilicet vel formae alicuius influxu, materiae huic impressa proprietati pestilentis febris contraria, quae fere subito in vasis agitationem et febrem excitat comburentem. Physico autem iudicio sic mihi dicendum esse videtur. Exagitatio scilicet atque obstructio, quae hoc in morbo contingunt pro ebullitione et putre-

*) Cum conditione hoc admittit PINCTOR c. 2. p. 89. Nam raro eam adesse profitetur. Hic de tempore, quo scripsit auctor, videtur esse verissimum quia iam a. 1502. luis forma immutata est, at vero dubium, si de primis originibus quaeritur. Tunc enim LEONICENO, testi oculato, maior fides est.

putredine adducenda, nisi in corpore valde parato, nullo modo sufficiunt, sicuti nec saepe in icteritia febris accenditur, licet via defluxus efficiatur. Huius autem causa est, quia materia nimis sicca est, et non sic in scabie, dicente *primo complexionum* GALENO *capite 4o* non fit ex sicco putredo. Idem AVICENNA affirmans *quarti septima de verrucis capite* inquit: *Non fit febris, praecipue existente materia in superficie*; Nam causis priuatur putredinis tantae, saltemque faciat febrem, quoniam ad siccitatem materia vertitur atque frigus, magisque in venis minoribus, quae sunt causis exterioribus magis propinquae, facilius exsiccantibus, quam putredinem adducentibus, quae etsi fieret parua, quia etiam distans a corde, ut ex AVICENNA *secunda primi de pulsibus apostematum* colligi potest, quod causa est in scabie, parua fieri febrem, cuius febris passio est, ipsam non faceret. Ex quo sequitur, materiam continuo ineptius febris subiectum fieri, tum ex siccitate a caeli proprietate impressa, aereque continuo exsiccante, tum ex materiae a corde distantia, tum forte, quod addimus, ex proprietate varia mixtione quantitatis humorum, ut in tiriaca contingit, ex qua variè etiam ratione difficiles cognitu producuntur. Ex qua etiam proprietate forte fit, ut plurima in tumulis corpora per saecula imputrida sint inuenta, sicuti a proprietate dicimus salamandram igne con-

fidere incombustam. *Potest tamen febris ex alia materia, quam ea, quae morbi est, saphatico in corpore nasci, eaque in eo frequentius *) reperitur.* Sed de his hactenus, quum de febrium modis libro nostro *de infirmorum visitatione* inscripto abunde tractarimus, et ex dictis responsio manifesta pateat ad obiecta.

Caput secundum.

De Caussis atque signis, primumque efficientibus et superioribus.

Quoniam morbo recta curatio adhuc adhiberi non potest, nisi is, vt GALENVS *secundo de sanitatis ingenio*, AVICENNA *quarti prima primique quarta*, et CELSVS suo *de sanitate* vna cum ceteris medicinae auctoribus sentiunt, speciali, quoad fieri poterit, notitia comprehendatur. Non enim in vniuersali scire sat est. Nam in confuso, sed in particulari necessum est, quia distincte *sexto Ethicorum*

*) Ergo hoc tamen certum est, primam luem fuisse frequentius febre coniunctam, rarius vero post
a. 1502.

eorum ARISTOTELE asserente. Res¹ autem, vt *Physicorum primo*, 2° etiam *Metaphysicae et Analyticorum posteriorum* libro edocet ARISTOTELES, numquam perfecte apprehenditur, nisi et eius vsque ad immediatam causa cognoscatur. Nihil autem est sine causa, *secundo Rethoricorum Aristotele*, et *primo de ingenio sanitatis* GALENO scribentibus, Ideo, postquam de eiusmodi passionis nomine, vt veritas docuit, disputauimus, de eius causis optime cognoscendis nostrum esse pertractare hoc loco sentimus. Et quum morbi cuiuslibet sint causae quaedam aegrae, aliae neutrae, et salubres reliquae, et pro morbi eius notitia et depulsione aegras causas salubresque sat sit cognoscere, primo causas aegras, deinde salubres excutiemus, et quoniam aegrarum quaedam efficientes sunt, quaedam formales, materiales atque finales, harum ordine genera percurremus, quarum diuisionem causarum, quam forte nullus sic absolutam vquam vidit, qui optat, librum nostrum legat *de infirmorum visitatione* inscriptum.

Causarum itaque aegrarum, scilicet efficientium, primoque prochatarticarum, sine quibus raro aegritudines fiunt, vt *primi prima* GENTILIS testatur, et vniuersalium omnium prima, quam ordine vniuersi remotissimam ab omni effectu considerant operantem theologi atque fideles, licet forte

huius, quem Saphati dicimus, immediatam, vel extra naturae modum aut speciali modo agentem, ut lepra Iob inlata est. Altissimus ac omnipotens ille Deus est quem vniuersi orbis prouisorem vnusquisque veritatis amator fronte apertissima confitetur, ut aberrantes iamdiu oues de innumeris enormibusque peccatis arguens tandem corrigat et castiget ne, eo finente, ut PHARAONI accidit, cor eis ad impietatem obduretur, sed ut impoliterum femita magis recta incedentes, vitam beatam denique consequantur.

Hoc manifeste inditia probant. Misera ac infelix Italia decem fere iam annos varia flagellorum genera passa est patique parata, videlicet bella, depredationes, violationes, adulteria, occisiones inter principes, inter populos, inter ciues, inter affines, inter fratres dissensiones inexcogitabiles, odia, dolos, quae malorum omnium causa extiterunt, omnium paene dominationum, principatum et regnorum incendia, ruinas, desolationes principumque miseram fugam, item famem, segetum in agris pariter et in horreis, omnium etiam obsoniorum euersiones, item *pestem, febres malignas*, medicis cognitu difficillimas, tusses inauditas, alios quoque morbos, *hanc* etiam, de qua nunc noster est sermo, quam *voracissimam feram*, tandemque Italiae seruitutem. Tot autem
suppli-

supplicia et poenarum genera, quis vna tam breui temporis spatio, nisi corde suo insipiens propter peccata a iustissimo ultionum Deo emanasse negabit, quam praecipue lenonibus, meretricibus atque foedam coitu et vino vitam ducentibus primum inhaeserit? Et si bonis ac nobilibus viris id linteorum, potus et osculi contagione accessit, hoc omnis populus confitetur *), cuius vox et Dei est iuxta prouerbum, hoc et praecones atque verbi Dei concionatores, qui ea praeuidentes flagella, tot annis, poenitentiam agite, exclamauerunt, testantur; hoc et infideles, vt AVICENNA est, quod X^o *Metaphysices* asserunt atque roborant. Crede, inquit, quod dicitur de diuinis flagellis, quoniam super flagitiosorum ciuitates descendunt, superque homines iniuriosos voluntate diuina. Et verum id est, quum approbat vulgus, neque hoc negant, nisi qui philosophi videri contendunt. Concedunt tamen et ipsi non solum huius, sed et caeli, et naturae totius causam esse Deum, vt XVI. de *Animalibus* ARISTOTELES et 2. *Metaphysices* attestatur; immo inquit ipse hoc de Regimine principum, sine eo nihil fieri potest; quod et PLATO suo scribit *Timeo*, suoque de substantia orbis AVERROIS, quamuis vniuersali ac naturae ordinis modo, non speciali, id velint. Quo-

D 5

niam

*) Simili modo mentem tegit Io. ALMENAR c. 2, p. 361. T. I. Aphrod.

niam vero ordinata potentia sua, qua vt saepius operari est assuetus, non, nisi secundariis caussis auctoritate philosophi agit, quae quidem non, nisi a Deo ac intelligentiis motae, teste eodem, haec mouent inferiora, quae, vt idem testatur in *Meteoris*, libroque de *Regimine principum*, necesse est superis lationibus gubernari, quoniam bonum vniuersi *XI° Metaphysices*, eodem testante, consistit in ordine.

Accedit et superiorum altera causa, *astra* *) videlicet, quae omnis orbis inferiores effectus remotissimam considerantes causam astronomi statuunt. Aspectus igitur alicuius planetae aut formarum aerem ad qualitates prauas et terrae fructus facile corrumpentium hunc ad gignendum morbum influxit. Hoc his, qui astronomos insequuntur, aperiunt certa inditia; Nam *populos regione, genere, complexione, aetate, regimine moribusque diuersos apprehendit haec lues*, vnde nomen *epidemiae* accipit; Haec

*) Horum influentiam accusant MONTESAVRVS c. 4. p. 117. T. I. et GRVENBECK p. 57. seq. PINCTOR rarissimam esse ait c. 3. p. 91. itemque c. 10. p. 99. solam nominat, exclusis ceteris caussis, ita tamen, vt, quae eius sit proprietas, se nescire confiteatur, subdubitat Io. ALMENAR c. 2. p. 361. T. I. eamque a sola influentia et aeris correptione rarissime euenisse profitetur.

Haec enim quum ita fiunt, astrorum influxu iudicant aduenire, et quum omnes orbis effectus per causas continuo minus remotas, magis vero propinquas, quas *primo Physicorum* formaliter concurrere ait philosophus, perficiantur.

Accedit et superiorum tertia causa, aeris scilicet *intemperies*, consequenterque *temporum mutationes*, quae, testante 3^a *Aphorismorum* HIPPOCRATE, generant morbos, in quem physici sensui inhaerentes, ac alia elementa ultimo ab eis consideratas causas, omnes mundi effectus referunt, et licet inter non naturales causas aer annumere-
tur, quia tamen, ut *Pronosticorum prima* HIPPOCRATI placuit, est aer quodam caeleste, hoc ipsum in loco causam esse constituemus. Haec autem aeris intemperies *qualitas sicca* extitit atque *calida*, quae maxime repletis corporibus est infixata, ea non vera putredine, sed certa corruptione afficiens. Anno scilicet MDCCCLXXXIII. quo in Italia venit Christianissima Francorum Maiestas, ad aestatem sequuti sunt menses decem quam siccissimi, quod profecto, ut liberum ei esset iter, inditium extitit tantam Maiestatem adeo ante alios iustitiae principem ac Italiae durum flagellum constitutum fuisse, quod timor ac populorum tremor ineffabilis testatus est. Regno enim Neapolitano, cuius rex fugae se tradidit, et Mediolanensi, cuius princeps

ceps captius ducitur, nutu fere oculi, vixque ense nudato, sed pileorum umbra pantufiarumque occurfu atque gipsea inscriptione, (dictu mirabile) bisquinque annorum spatio potitus est. Caliditas igitur aeris licet vna hieme contemperata, continuaque eius totius temporis siccitas, vnde magis, quam caliditas huius morbi ipsa causa est, arbores et terrae fructus, corpora humana et vniuersa pecora, nulla quasi vmquam tunc pluuia contemperante, ad sui naturam et qualitatem mutauit; hinc humores humano in corpore, complexio et naturalis calor corruptionem senserunt, quod continuo cibariis et humoribus in complexionem caloremque agentibus, et in haec illis mutua corruptione, aeris alteratione indeficiente, quia nihil in natura fecit ociosum Deus, vt libro *de Regimine Principum* ARISTOTELES scribit, in deterius protractum est. Vt enim sint corporis pro sanitate humores vitaeque conuenientes, decens debet humidi cum sicco mixta inesse quantitas. Humido vero effluxo, calidum non moderante innatum, atque iam factum extraneum, rursus siccitatis auctu redduntur humores sicci, terrei atque vsti,

Ex calida siccaque aeris temperie fit hic morbus.

Hanc autem aeris, quam dicimus, intemperiem huius morbi causam esse multis concludimus ratio-

rationibus, quarum prima haec est. Morbi huius materia calida est atque sicca, vt infra apertissime demonstrabimus, ergo, quum in habentibus symbolum transitus facilis sit, calida existit intemperies siccaque. Item apparet colore, vt visus diiudicat, pustularum liquor terreus atque vstus, calorque inest et pruritus non parvus, dolores item acuti, quos quum humiditas ipsa non faciat, vt *prima terti* AVICENNA testatur, ideo ex sicca intemperie fiunt. Nimia quoque vigilia, quod calidi est et sicci, item *iuvenes*, quorum aetas, complexio, et humores sicci sunt, *hac inuoluti sunt labe*; ergo, quam ostendimus, intemperies eius causa est, quum, teste ARISTOTELE *de Generatione* 2°, et GALENO *Memiri primo*, in habentibus, vt diximus, symbolum transitus sit facilius. Praeterea, duplici habita temporis intemperie, longior atque actiuor aegritudini, magisque proportionalis pro causa tribuenda est, quum omni in actione contactus requiratur et mora. At haec qualitas calida siccaque longior ex ambabus, calida scilicet et humida, et actiuor est, igitur ea noui morbi huius causa est. Minor probatur; Nam humida intemperies duravit dies, minusque, vt patet, actiua est, nostra autem intemperies anno fere et dimidio vigena, actiuor est, modo qualem constitutionem fecerit annus, tales aegritudines expectare oportet, ait HIPPOCRATES *Aphorismorum particula tertia*,
quo-

quoniam in immoderatis temporibus immoderatae aegritudines fiunt, vt idem ait: Nam mutationes temporum generant morbos. Ait enim AVICENNA *primi 2^a*; annus, cuius tempora omnia vnus qualitatis extiterint, multarum est aegritudinum productius suae proportionalium qualitati, quarum tempora erunt prolixa, quoniam, vt ibidem ait, si vna anni statio metas suas excedens sibi similem aegritudinem commouet, quanto facilius et totus annus; sed quum dies paucos humida, anno autem fere et dimidio sicca viguerit qualitas, quae et actiuior est, et aegritudo tam longa siccitati proportionalis extiterit; ipsa *anni qualitas tantae luis causa* merito inuenitur, praecipue quum praedictam aeris intemperiem similes saepius affectiones producere vniuersalibus eorum tractatibus apertius fateantur auctores. Ait enim *tertia Aphorismorum* HIPPOCRATES: *Aestate febres continuae, oris ulcera et pudendorum emergunt.* *Prima item Aphorismorum* GALENVS: *Autumnus morbo similis fit, de corruptione cuius est intemperies siccior.* AVICENNA quoque *secunda primi*: *Quum aestatis caliditas intensa fuerit, sinantiae inde perniciosae, morbilli, variolae, corruptio sanguinis, tristitia, aliaeque huiusmodi dispositiones* asserit prouenire. Idem CELSVS affirmat. *In hieme autem nihil horum accidere scribunt, et si innuere id monstrent, non a natura temporis, vt efficiente, quia temperiei proxima, vnde a corruptione*

ruptione semota, sed poros aperiente dumtaxat;
 Et nos anno MDCCCLXXXV. extrema aestate egregium utriusque iuris doctorem Dominum PHILIPPUM DECIVM, Papiensem, in Florentino Gymnasio Prati, Pisis tunc rebellibus, publice legentem, hac labe affectum ipsi conspeximus, eoque in tempore *ab eadem in media tertiana* miles Praten-
 sis acriter captus est.

Ex his igitur omnibus in argumentum vnum redactis, nostra redditur manifesta conclusio, atque apertus est error dicentium, calidi et humidi aeris intemperiem huius aegritudinis esse causam. Decepti sunt ii similem morbum ex simili causa apprehendentes ex HIPPOCRATIS verbis *libro epidemiarum*, ad suum propositum male adductis, quae licet in HIPPOCRATIS libro, qui apud nos est, non reperiantur *prima tertiaque particula*, quae ab his allegantur, *primo tamen complexionum* ea adducit GALENVS: *Pluebat in aestibus, et austro flante, humores liquidi intercepti incalescebant, hinc et pruritus, et vesicae veluti igne adustae, quae exuri apparebant, connascebantur.* Decepti iterum sunt, quod Gothorum et PELASGII *) Pontificis tempore, ut BLVNDVS meminit, tempore etiam BONIFATII, ut
 PLA-

*) Leg. Pelagii. sed haec, ut videtur, LEONICENO opponuntur p. 37. T. I. Aphrod.

PLATINA scribit, ex magna pluvia *) similis labes apparuit. Ex quibus arguunt, hunc nostrae aetatis morbum ex simili causa ortum esse, ex calida scilicet humidaque intemperie, quia ex pluvia scilicet anni CLCCCCCLXXXV. nonis Decembris emissa, qua Roma facta est nauigabilis, ac tota fere Italia inundationes passa est. Sed non id, quod volunt, concludunt. Scribunt enim HIPPOCRATES et GALENVS ex pluvia in aestibus rabiosis ortam eam esse labem, sicque ex calida et humida intemperie. Rabidus enim calor humores acutos et vltos effecit, pluviae autem humiditas nil aliud operata est, nisi quod corpus eis affici humoribus aptius reddidit, licet eorum acuitatem potius extinctione obtuderit, eosque corruptioni fecerit paratiores. Humidum enim facillime immutatur, libro suo *problematum* ALEXANDRO APHRODISEO testante. Aer enim humidus cutem mollem reddit et poros apertos, *secunda primi* AVICENNA auctore. Isti autem ex pluvia nonis Decembris natum hunc morbum esse affirmant, quo in tempore non calida et humida, sed frigida humidaque viguit qualitas, quum tunc ipsa fuermus hieme, id comprobante *primo complexionum* GALENO, quum ait: *Si pluvia in hora et statione frigida fuerit, minime calida dispositio atque humida,*
sed

*) Hanc prae ceteris attendi iubet NIC. LEONICENVS
 p. 36. seq.

sed naturalis comperietur. Quod planius exprimit dicens, complexionem calidam et humidam aeris numquam reperiri in horis anni, nisi ardentissima in aestate pluvia venerit. Et AVICENNAE auctoritate *primi secunda* probatur, hanc hiemis dispositionem hunc vel similem morbum non generare. Quumque hiems fuerit multarum aquarum, abortus, ophthalmiae, egestio sanguinis catarrique oriuntur, ubi de cutis affectionibus, agente sublato, nullam mentionem facit. Non igitur probant hanc aegritudinem fieri ex simili causa eius, quam ex auctoribus ipsi adducunt, nec ex calida ideo humidaque, ut plane ostendimus, licet ab ea possit oriri, ut ex adductis hic verbis HIPPOCRATIS et GALENI, qui ex calida et sicca etiam fieri posse nequaquam negarent, immo iam ipsi concedunt, ut superius ex fide ipsi probauimus. Propositio igitur nostra prae aliis vera apparet.

Non fit hic ex calida et humida aeris intemperie.

Sed ut res ex toto discutiatur, omnisque ambiguitas tollatur de medio, ex calida et humida aeris intemperie non natum hunc esse morbum, aliis rationibus contra nonnullos muniti accedimus, dilucidius ostendentes. Ratio prima haec est. Si ea intemperies huius esset morbi causa, pluribus adueniret putrida febris, quum eorum praesertim

sententia hunc efficiat morbum, quia putredinem gignit, et quum febris in eo non oriatur, ergo non haec, quam dicunt, sed sicca potius intemperies, cuius proprietas est non adducere febrem, concluditur, vt ex GALENO et AVICENNA superius declarauimus. Item adusta nequaquam appareret materia, et consequenter breuior aegritudo fieret, quoniam humidi non vrere, sed quod suscipit, citissime relinquere, sicci vero est diutius continere. Praeterea pueros, mulieres, senes et humida corpora potius occupasset, atque facilius, minus autem iuuenes virosque, quorum corpora sicca sunt, quoniam in eis dominatur calidissimus elementorum, quum in habentibus symbolum transitus sit facilior. Aestate enim iuuenes se deterius habent, hieme vero pueri et humida corpora, vt omnium est doctorum sententia, *tertia* praecipue *Aphorismorum HIPPOCRATIS aphorismo 18º*. Modo autem contra euenire cernitur. Item vigilia atque dolor mitius infestarent; item similes affectiones ex calido siccoque frequentius oriuntur, ex corrupta scilicet actione, non autem ex humido, vt herispila est, cancer, scabies, carbo, formica, morphea, lepra, vt ex GALENO *3º de accidenti, et morbo XIIIª* quoque *tertii* ex AVICENNA notauimus, quae a calido saepius fit et sicco, vt ibidem AVICENNA, atque *tertii prima* notat. A frigido autem et humido ablata et diminuta potius operatio, ergo et hac

ab

ab ea fieri intemperie, non autem humida verius dicendum est. Praeterea regimen siccum huic foret morbo conueniens, quum omnis fiat cura contrario maxime aere aduersante, 3° *Tegni* dicente *GALENO*, aere contrario existente omne reliquum regimen ei opponi debet, sed rem ab hac diuersam similibus affectionibus, scabie scilicet, impetigine atque Saphati scribit *ABOHALI*, sit aeger, quum inquit, insipido et humectatione contentus, ita quod etiam id balneo efficiatur, res scilicet vstae, siccaeque materiae commoda, at haec adderent in causam et putredinem. Ex his igitur omnibus vno argumento conflato, quum hoc in morbo contraria omnia fieri reperiantur, asserimus, quam ponunt itaque intemperiem huius esse morbi causam, minime tenendum esse. Ex quo sequitur, propositionem nostram procul dubio ueram esse, aeris scilicet *intemperiem calidam siccamque huius epidemiae causam* extitisse. Quidquid enim causae causa est, et causati esse non latet.

Causae speciales primitivae efficientes inferiores.

Ex causis vero specialibus atque inferioribus *regimen malum* est in rebus reliquis non naturalibus, quod et hunc morbum efficiens, corpora etiam praeparauit ac disposita reddidit ad agentis caeli

influxum, facile fuscipiendum; primum cibaria potusque, cibaria, facilis scilicet corruptionis a propria sua natura vel ab aeris intemperie dicta, quos reperiunt humores corruptione etiam afficientia, et acutos, et malos denique generantia. Aeris enim excedens qualitas menses et generationem corrumpit, unde et corrumpit ex animalibus, quae eis vescuntur, ut *primi secunda* ab AVICENNA percipitur. Huiusmodi vero ad hoc praecipua fungi sunt, pepones, persica, cerasa, ozymum, allia, cepe, porra lentesque, pisces etiam mali, caro vaccina, hircina ceteraque huiusmodi, quae fere scribit *de differentiis febrium primo* GALENVS, quum ait: *Cepe, allia, nasturtia, porra, eruca, urtica, basilicum, cibaria corruptionem afferentia sunt atque putredinem.* Multi enim, propter famem haec comedentes, putridis et pestilentibus febribus mortui sunt. Alii a pustulis scabiosis possessi sunt atque leprosis. De lentibus vero HALIABAS *Vº theoricæ*, 2º *canonis* AVICENNA, in *particularibus Dietis* YSAAC, 3º *Almansoris*, RASIS, suo *de alimentis* GALENVS melancholiam, elephantiam, morfeam, cancrum et impetiginem efficere scribunt. Horum est ratio, quae de atra bile ponitur a GALENO, substantia scilicet humorum in cibis et potibus continetur. Quales enim ii sunt, tales fieri humores censendum est. Ex his, quae potui tribuuntur, vina fumosa et vehementia prava, quoniam humores

adu-

adurunt, vina quoque corrupta et grossa, aqua etiam infusionum stans fetidaque a militibus epota in Italia, *commestio, ac inordinata cum vasis, praecipue affectorum, ex regis aduentu potatio*, ut praeposito ordine sumpta, temporeque non suo; eorumdem et praeparatio mala causa est, quod facile corrumpantur, aliaque deinceps corrumpant, ipsorum quoque super indigesto affectata susceptio. Sunt et 2º loco excedens vigilia, nimius etiam saepe *somnus* super ipsa maxime habitus repletionem, *cum infectis* praecipue, *vel in eorum cubile*, aut stomachi vacuitate. Sunt et 3º loco exercitium laboriosum, nulloque factum ordine, corpore item pleno vel item euacuato, ut militibus in Italia, populisque fugam huc illuc arripientibus. Humores haec acuunt, vrunt, corrumpunt, licet etiam et resoluant: Quies quoque praeter rationem sumpta. Quarto etiam loco sunt excrementorum retentio, praecipue corruptorum, inanitioque excedens, ut fames est, *coitusque* praecipue *cum affectis* *), qui corporis destructio est, *libro de Regimine Principum* auctore Philosopho, vritque sanguinem et humores, *quinta quarti tractatu secundo, capite quoque secundo*, ut inferius adiiciemus,

E 3

cete-

*) Hunc maxime nominant PINCTOR c. 12. p. 102.
et Io. ALMENAR c. 2. p. 361.

ceteraque huiusmodi. Item *abrasio ab infectis et eorum nouacula* *). Partem quoque quinto atque ultimo loco hoc in morbo non minimam habent animi affectiones, sicuti tristitia est, laetitia, *confabulatio* cum amicis, praecipue *ad os admoti* si fuerint, *dum loquuntur, vel se osculantur*; timores ob superius plura enarrata flagella. Prohibent enim haec debitam digestionem, ut *primi tertia AVICENNA* testatur. His omnibus, aduentante rege tremendo cum exercitu absque debita quantitate, qualitate ordineque populi omni Italia visi sunt, unde ab hoc sic parati Dei et astrorum caelitus influentem vim imbibentes facile susceperunt. *Caelum* enim ita se habens, corpora parata offendens, *hunc*, de quo noster est sermo, *morbum effecit*. Est etenim praeter contactum et moram, sine quibus non agunt, quia non, nisi approximateda atque in tempore *primo de generatione* Philosopho asserente, corporis praeparatio praecipua aegritudinum causa, ut *2º de febrium differentiis* scribit GALENVS. Actus enim actiuorum in patiente bene disposito recipiuntur, *2º de anima ARISTOTELE* attestante. At si agens validissimum esse contingat, ineptum licet subiectum omnino afficit, sicut

*) Talia exempla habent etiam seriores medici, maximeque IORDAN. L. *Luis nouae in Moravia exortae descriptio*, Frft. 1580.

cut in ardenti fornace lignum, licet viridissimum, et idria aquae, quae tamen paruum ignem extingueret, quasi illico ab igne afficiuntur, immo et si agens passio debilius, longo tamen tempore in actione perseverans, saepissime id corrumpit; Funis enim et gutta lapidem cauant, experientia matre. Hac autem praeparatione quum caruerint plurimi, *hac ideo labe minime implicati sunt*, quales *casti et sobrii* sunt, atque a rumoribus his in ciuitatum reuolutionibus distantes, quibusque nulla trepidationis occasio fuit, quales alpium incolae sunt, et in montibus habitantes. *Lenones* vero, *meretrices atque luxuriose viuentes non solum post regis aduentum, sed et antea **), nullo seruato vitae ordine modoque, ex quo corruptis etiam repleti humoribus, merito primi a Deo percussi sunt. Si quis autem genere, moribus dignitate nobilis huiusmodi epidemiam sensit, id, vt ante diximus, *amicos obseculans, alloquens aliaue contagione assequutus est.*

Causae corporeae, et primum antecedentes.

Causarum corporearum atque antecedentium prima *virtus* est totius corporis *expulsiva*, purgare intendens. Licet enim inter causas primitiuas de-

E 4

beat

*) Videtur ergo luem corporis priorem tacite concedere.

beat annumerari, large tamen, quia in corpore continetur, inter has nobis eam locare placuit. Ipsa enim ex his causa est efficiens prima, sicut *de verrucis capite quarti septima* asserit AVICENNA, eiusque instrumenta, mala scilicet hepatis et totius complexio calida atque sicca a causis affecta caelestibus, chilum chimosque continue alterans, calor quoque ad naturam igneam versus, humores exurens atque corrumpens. Est et sequens ex his altera causa, corrupta saepius omnium membrorum *digestio*. Quum enim naturae instrumenta dissona siccioraque sint, quam corpori congruant, inde virtutem debilitantia, non modo non concoquunt *), sed corruptam operationem in cibo efficiunt, quae facilius a sicco fit atque calido, ut supra notauimus; unde quum cibus ineptus ac difficilis sit, et chimus, et instrumenta, corpus non vegetatur, sed potius in dies quam ocissime extenuatur, quum ob ea virtus amplius non assimilet, immo, ut ante diximus, membra sic vitata potius omne corrumpant adueniens, quoniam id ad suam naturam vertit omnis particula. Ex hac enim operatione veluti morbus iste et eius similes procreantur, 3° *de morbo et accidente capite ultimo* dicente GALENO: *Ex indigestione macies sine medio ullo efficitur,*

*) At vero PINCTOR c. 5. p. 94. huic malo proprium esse ait appetitum magnum et ipsam famem.

citur, mala autem digestio membri speciem mutat, ut apparet in morfea, lepra et scabie. Et AVICENNA tertii 13^a inquit: Ex cibariis non digestis, sed corruptis, hydropisis, cancer prouenit, atque scabies; immo origo est omnium aegritudinum chronicarum haec operatio. GALENVS etiam sexto de accidenti et morbo expressius scripsit: Humores crudi fiunt ex digestionis ablatione, semicocti ex media coctione, pessimi vero humores ex corrupta operatione in membris, ex quibus herispila, cancer, mortalitas, carbo, formica, lepra et similia generantur.

Earum est et 3^a causa, splenis quandoque virtutis attractivae debilitas, qui materiae vitae purgatorius est, XV^a tertii AVICENNA testante, vnde hepar impurum XIII. animalium dicitur a Philosopho, eiusmodi scilicet materiam totam non trahens, aut quia, innato eius calore et complexione mutatis, debilis est, aut quia materia ipsa terrestri et grossa attracta plurima siue transmissa obstructus, aut quia ab hepatis expulsiua et viscerum iam ex aeris intemperie et in dies debili existente in attrahendo non adiuuatur, quibus de causis venarum sanguinem non expurgat, sed huiusmodi excernendis tempore longo retentis mutua fit et aeterna corruptio, acceduntque corpori atrae bilis affectiones, scilicet cancri, varrices, elephantia, impetigines nigrae, lentigines, morphea atra,

melencholia, lepra, et cetera hoc genus, ipseque splen, quod in se habet, non potens expellere apostemata subit, vt *tertii XV^a* scribit ABOHALI, qui etiam *tertia quarti de lepra* inquit: *Atra bilis quando sanguini permiscetur, parum eius ad multum ipsius adiuvat generationem.* At si fermenti modicum massam corrumpit, quid ipsius multum efficiet? Nihil ociosum est in natura, sed vnique enti aliquod certum opus attributum est proprium, 4° *Metheororum* Philosopho, et XI° *animalium*, THEMISTIOQUE *primo de anima* attestantibus. Idem *de regimine principum* scribit Philosophus.

Earum causa quarta est *humores mali* *). Hos enim terreos factos humido caloris pabulo resolute, ex quo corpori inconuenientes ipsa natura ad cutem totius exteriorem dirigit expellendos; et quum a sua creatione pudenda propter humiditatem tenera, cacochima, ineuentata obductaque sint, superfluitates aliunde recipientia, via et sentina faecis, vel propter intestinorum et haemorrhoidum affinitatem existunt ex his passionibus facile apta, primum saepius *pustulis veficalibus capiuntur*, quae ob id *ulcerantur*, antequam reliquis durioris carnis vel cutis particulis ipsae fere exoriantur, licet id

*) Hos tantum non omnes auctores adferunt ex opinione seculi.

id etiam praestet materia crassior et faeculentior; Ipsa enim citius, quam subtilis membra corrodit, *vt quarto de sanitatis ingenio sentit GALENVS, et his de causis facilius coitu etiam figuntur, quam potu et dormitione.* Nascuntur et interdum primum in facie et capitis ante, quoniam, vt ARISTOTELIS libro de plantis sententia est, sanguis circa cerebrum est subtilis et purus, hinc facile passibilis est. Hoc et mentagram, si caeli, vel aeris, vel nouaculae vitio capiat mentum appellant, cui causae alias nos addentes dicimus, ex vaporibus multis caput petentibus illi hunc morbum contingere. Item ubi materia primum contagione aut influxu corrumpitur, vt in capite, osculo, potu, coitu, in pudendis, aut quo sic vitiata descendit ascenditque, licet aliunde secum vitium traxerit, ibi primum pustulae enascuntur.

Ex quo intelligitur, quod multi dicunt, ortum hunc scilicet morbum habere in capite vel pudendis *), neque quandoque fortasse falluntur. Illud enim membrum huius causa est, cuius humores caeli et aeris qualitate contagionem primo senserunt; Sin autem ex comestis vel aere inspirato humores, qui in interioribus sunt, affecti fuerint, inde
oriri

*) In causam inquit curiosius Io. ALMENAR c. 6. p. 366.

oriri morbum affirmabimus. Quod si *contagiosa dormitione linteisue cutis affecta* sit, eam morbi principium dicito. Eorum autem pars crassior humorum aliis in locis difficillime penetrans, dolores continuitatis solutione efficit acutissimos. Ea enim membra facile cruciantur, quorum materia multa et cutis densior est, et modica caro, quoniam paucioris caloris et spiritus sunt, qui poros aperiunt, materiamque extenuant; unde et virtus debilior est, ex quo materia non dissolvitur, ut caput est circa tempora, lacerti brachiorum, tibarumque versus partes domesticas, ut supra monstrauimus, multiplicesque sunt acutiores minusque acuti, prout membrum acuti sensus obtusius fuerit, ut etiam supra de propositionis nostrae declaratione discussimus.

Signa et rationes totius propositionis, et primum calidi, sicci que sunt humores.

Qui autem humores qualesque hunc efficiant morbum, ut manifestius percipiatur, hanc ponimus propositionem iuxta omnes partes suas examinandam. Videlicet humores, qui hunc morbum efficiunt, calidi et sicci sunt, item mali, hoc est, corrupti atque maligni, partim sanguis, partimque bilis citrina. Et quoniam ex signis aptissime morbum hunc, sicut et de ceteris, medici est decernere,

nere, quia artifex sensitivus est, *Tegni* 1° auctore HALY, idcirco per signa et rationes conclusionem nostram verissimam demonstrabimus; et quia eorum est aliud sanum, neutrum alterum, ultimum aegrum. Horum autem signa quaedam rememoratiua sunt, alia demonstratiua, pronostica cetera, et sana neutraque aegritudinem non declarant, et ex his rememoratiua debile quid conferunt, vt *tertio Tegni* sentit GALENVS; ideo de aegris demonstratiuis primum, postmodum vero de pronosticis, vt res plane constet, determinabimus, quorum diuisionem consummatam forte ante nos a nullo in unum collectam, qui cupit percipere, librum nostrum *de infirmorum visitatione* legat.

Humores ergo calidos primum siccosque huiusmodi luis esse causam, ex signis demonstratiuis magnae utilitatis, vt GALENVS testatur *Tegni* *tertio*, aperimus. A rebus igitur non naturalibus primum aeris intemperies, vigilia, desperatio, vt daemoni se dedant, et regimen malum, quae a nobis superius dicta sunt. A iuuantibus et nocentibus signa etiam accipiuntur, quum alterans citius sui simile ad se conuertat, quam sibi repugnans, vt *Tegni* 1° MISIANVS declarat; ideo iuuenes aestate peius se habent. Similiter et omnia, quae intemperata noscuntur. Si enim contraria curantur contrariis, ergo laeduntur a simili. Ex quo sequitur, calidum laedere corpus, aegrum signum esse eum

eum morbum, et causam etiam calidam esse saepius. Nocent enim cepe, allia, porra, piper, et cetera hoc genus comesta, dolores et feruores excitantia et illico exaugentia. Balneum de villa confert, profuntque cucumeres ac frigidae potiones, afferuntque plantaginis folia indolentiam pustulis superposita, quae breui quidem spatio peruruntur, ut haec omnia affecti nobis saepius retulerunt. A re naturali *) non leue quoque signum sumitur. Capta enim sunt hoc facilius corpora, quibus elementa calida dominantur, quibusque calidi humores, aetas, complexio, sexus et huiusmodi insunt, ut mares sunt iuvenes macrique, ut omnes fateri cogit experientia, corpora etiam robustiora, spirituosiora et rubro colore affecta. A rebus item praeter naturam significatio non parua habetur. A causa primum extrinseca; Gignitur enim a calido et sicco agente, aeris scilicet intemperie dicta; Quum itaque effectus omnis causae similetur, ea erit huius morbi materia. Item a causa ipsa antecedente, complexione, calore et digestionem corrupta, a causae item coniunctae inhaerentibus calor et *flamma in pustulis intolerabilis* reperitur. Quidam enim nobis dixit, ipsa ego sum flamma, alius in podicem faces se habere asseruit, ubi scilicet decem aderant pustulae vesicales; immo tonsor, qui mecum erat eius loci, ad quatuor digi-

*) Similiter ALMENAR l. cit. p. 369. signa constituit.

digitorum distantiam cauma percipiebat; alius leuiter nouacula caput excoariatus dixit fornacem super id diu sensisse. A morbo ipso bothor nec depressa lataque, vt pituitae est, aut acuta, vt cholerae, nec durae substantiae, tantae scilicet, vt atrae bilis subito saepe oriens similiterque euanescens, sed vt faba saepius et avellana in se collecta parum loci occupans. Quae omnia calidae materiae signa sunt. *Color* etiam ruber, fuscus processu, licet principio citrinus sit, vel cineritius, vt variolarum est color, vestigium a pustula derelictum rubrum ad splendidum, sicut lateris in fornace decocti liquor, et virus emanans, plurimum sanguis et aqua citrina esse visuntur, qui fere illico in crustam coagulantur; Quod solius caloris est opus ac frigidi congelatio, licet in quibusdam post tempus sanies apparuerit, vt ex maturis quandoque variolis, liquoris item faetor intolerabilis, quod secunda primi de vrina et faetida egestione calidam portendit materiam. A morbo iterum dolor subcutaneus acutissimus audientes euocans ad compatiendum, quo diabolo multi, laqueo alii se committere ausi sunt; Ab accidentibus, primum ab operationibus laesis, et actione, quae signa apparentis veritatis existunt, 2° *Tegni* auctore GALENO, licet secundum AVICENNAM prima sint in morborum interiorum notitia. Sicut enim materiam aperuit transmutatio, et actio formam

VII. *Metaphysice* *) commentator; Ideo, qui signa nescit ab actione accepta, rei ignorat essentiam. Vnumquodque licet virtute vniuersalis agentis utitur sibi propria actione, ut ipse ibidem. Primum ergo diminutae scilicet operationis, sitis non parua, et in pluribus corporis laxitas, extenuatio breui temporis spatio, minoratio appetitus his, qui praecipue percussiva inunctione usi sunt, qui tamen augeri solet, materia frigida ob id petente os stomachi, auditus visusque hebetudo. Ablatae secundum, aeterna in multis vigilia, quae a calido et sicco proprius fieri habet; appetitus etiam multis ablatio surditasque, cholera, instrumenta auditus afficiente, ut GALENVS aphorismo illo, *quibuscumque felleae egestionis*, testatur, assidua inquietudo atque iactatio, praesertim in lecto, ubi calor calori materiae additur corruptae. Tertium, dolor acutissimus sub cute in superficie, ab exeunte et qualitate mutata, quae signa 2º *Tegni* a casibus appellat GALENVS, raroque fallentia ibidem HALY eo

-) Quaedam pauca, quae hoc loco deerant in contextu, addita fuerunt in margine, sed ita compendiarie exarata, ut coniectura uti opus fuerit. Ego ita lego: Et 8º ARISTOTELE *sentiente*. Si ergo actio caliditatis est, ergo et materia formae calidae erit; Qui enim tollit a rebus suas proprias actiones, essentias aufert, scribit 9º *Metaphysicae*. SART.

eo modo dicta, quia immediate ab operationibus caueant; A qualitate ergo mutata color totius citrinus et squalidus factus, ab exeunti mutato, egestio sicca cum corporis stipticitate, unde corpus non fluit, nisi errematibus adiuuantibus, tuncque exiens cum faece humor podicem et sedem exurit; Vrina ad albedinem vergens ob materiam, quae deberet colorare cholicam ad corporis circumferentiam deriuatam, quae tanto albior est, quanto plures hic morbus corporis partes occupat; Aliquando tamen alba est, quoniam ab alia materia coloratur, quam ab ea, quae morbi huius causa est, membris ex cruditate debilitatis, maxime prauis acceptis et cum ingluuie cibis, quae materia interdum cum materia morbi miscetur ad morbum efficiendum, ut dicemus inferius. Sed hoc longo post tempore accidit. Caueant ergo medici, ne ab huiusmodi aegrotantium vrina decipiantur in morbi natura inuestiganda. Extranea namque materia euacuata, remanens causa morbi in vrina manifestam se praebet, estque quandoque sani ea vrina similis, causa antecedente, scilicet pauca existente, vel tota sub causa coniuncta transmissa, ut ex *aphorismo quinto*, ubi fauces aegrotant, aut pustulae nascuntur in corpore, *aphorismorum secunda* colligitur ab HIPPOCRATE. De hac labe libro nostro scripsimus *de vrina* inscripto.

His omnibus ita praemissis, vna ratione conflata, humores calidos siccosque hunc efficere morbum concludimus, quum huiusmodi affectiones tertia quarti, vt inferius ostendetur, numquam ex frigidis fieri ipse declaret, quod et ab HALY *tertio Tegni* accipitur. Potest tamen fieri similis ab humoribus frigidis, vt melancholia est, licet rarissime, et pituita, licet vtroque modo cum sanguine praedominante, quum debeant pustulae crustosae fieri et rubricantes. Sunt enim in principio ipsae citrinae a cholera factae, parte sua subtiliori citius perforante et exterius exeunte. Sunt autem progressu rubrae, crassiore demum sanguine penetrante, cuius color omnes colores facile cooperit; fiunt autem hoc modo a frigidis humoribus huiusmodi bothor ratione videlicet complexionis in valde phlegmatica, (Propterea ad albedinem vergunt;) item in melencholica, quia in ea durities reperitur; In his enim complexionibus totus sanguis et massa phlegmatica fere est, et melencholica, ratione item aetatis, vt senium est; ratione etiam sexus, vt mulieres sunt; ratione membri valde phlegmatici, vt cerebrum est; ratione temporis, hiemis scilicet valde frigidae, membra digestionis mortificantis, tum ex ingiuuie debilitata digestionem, tum ex regimine, frigidam massam adaugente; Tunc enim, quia frigidi signa apparent, frigida causa iudicatur a multis, at id rarissimum est. Ex quibus

quibus eorum apparet error, qui plurimum *morbi huius causam falsam esse pituitam* fenserunt; Pueros enim facilius potiusque, quam iuuenes occupasset, et senes, quum in his humor ille abundantissime reperiatur. At omnia dicta signa, et accidentia, tum ratione complexionis, tum aetatis, tum ceterorum ratione, quae statim proxime ante adduximus, veluti et humores in caliditate et frigiditate subtilitate et crassitudine, dulcedine et mordacitate acuitateque, malignitate et benignitate, multitudine et paucitate, latitudinem habent. *In aliis enim accidentia remissa sunt, in aliis vero intensa et acutiora; propterea aliis hic morbus molestior, diuturnior atque malignior, aliis vero mitior, breuior benigniorque* reperitur, item *pustularum copia maior minorque* *). In quibus enim pustulae pauciores, asperius se habent aegri, quia excitati saeuiunt dolores frequentius; Vbi vero plures, leuior atque tolerabilior, quia dolores saepius euanescent, licet hoc ad materiae substantiam potius referendum sit. Ratione enim aetatis, scilicet iuuentutis, acutiores sunt, quia et humores similes sunt, ratione vero temporis, vt autumno et vere,

F 2

motu

*) Pustulas variae formae esse auctor est PINCTOR c. 5. p. 94. easque in cute apparere post diem septimam inde post nonum, quartum et decimum, vicesimum. ib. p. 95.

motu tunc humorum ad cutem vigescunt; hieme autem materia congelatur, aestate resoluitur; ratione vero horarum, ut puta nocte, doloris fit auctus, ut cogatur aeger exerere ad refrigerium pedes. Nam quia materia calida est, facile cubilis rarefacta calore, usque ad circumferentiam membrum simul extendit atque incendit. Item nocte vacante sensibus et corporeis diei actionibus, et ociosa anima existente, quasi solum tangendi sensui ipsa intenta, magis perturbationes corporeae ab ea percipiuntur. Interdiu vero anima actionibus amicorum, contuberniis praesertim infectorum intenta, solatia percipit, et non, quibus in nocte, doloribus cruciatur, ut ALEXANDRI APHRODISEI suis in *problematibus* sententia est, ad imaginationem hoc reducentis. Sed nos physice magis loquentes sic dicimus, quia die materia plurimum in vaporem dissoluitur calore petente exterius, materiaque calorem sequente, dolores non excitari. Nocte vero, quum eius frigiditate aegerrime resoluitur, immo ad centrum ex tenebris sequens calorem interiora petentem circumferentia reuocetur, et superficie, sub cuteque detineatur, materiaque in eis membris, ea iam existente, commoueatur et agitetur, unde cutis extenditur, sicut in paroxysmis febrium, in principio scilicet, excitantur dolores artuum saepius, ita et hic contingere affirmamus Ratione etiam quantitatis humorum. Quos enim
valde

valde repletos reperit hic morbus, corruptis praefertim chimis, his molestior est et diuturnior, eoque facilius moriuntur. Qui autem contrario modo se habent, neque adeo grauiter affliguntur, ac plerumque euadunt, quoniam passi praeparatione indiget agens id, quod ibidem ALEXANDRO APHRODISEO colligitur.

*Quaestio, quaenam materia morbi huius causa sit,
an frigida, an alia.*

Sed si contra nos tertii prima de hemicraneâ capite AVICENNA adduceretur, aegritudo, inquit, cuius elongatum fuerit tempus, frigida est secundum dispositionem, et resolutione indiget, et quod fortiter calefaciat. At haec iam per multos annos visa est lues, frigida ergo diiudicabitur, et non per accidens factam intelligit, quia materia sit in atram bilem conuersa, quoniam rei exustae resolutio fortis non conuenit, nec similis calefactio, quae praecipit ipse, et medicinis ostendit, piretro scilicet, euforbio atque sinapi. A materia ergo radice, id est natura frigida fieri, quod propositionis nostrae parti primae contrarium est, ex AVICENNA plane concluditur. Ad id dici deberet secundum theologos et fideles, hanc ex calidis humoribus aegritudinem ideo esse longam, quod mirum est, voluntate diuina, ne id, quod difficulter capiet hu-

manum ingenium, facile tollat, vt grandi peccato poena longa merito afferatur. Astronomi vero dicerent id alicuius fieri planetae influxu aut alterius stellae, huiusmodi calidis humoribus proprietatem tribuentis diu tenendi aegritudinem, quod frigidi tamen est sicci que, sicuti magneti naturae trahendi, quod calidi est, proprietatem indidit. Quae quidem proprietas in eis ita perdurat, sicut pestilens in vaporibus, quos panni imbibentes percipiunt, pluribus annis perdurat, quoniam, sicut illa fortasse vapores indissolubiles, ita haec humores calidos, nisi longo post tempore, indissolubiles reddit. Physici autem causis magis notis, quia sensui haerentes, vt et diuus THOMAS libro *peri hermeneias* est auctor, aliter hic sentirent, ideo aliqua in praesenti notata praemittimus, propositionem nostram firmiter esse veram tenentes. Primum omnis aegritudo potest penes varia tempora sua considerari, quoniam aut in principio est, aut alio tempore, similiter et materia aegritudinis causa. Secundum, morbus aliquando talis denominatur a qualitate naturali humoris eum initiantis, secundo a qualitate humori tempore acquisita. Aegritudo potest ideo non solum oriens, sed producta dupliciter frigida appellari, vno modo, quia orienti a materia natura frigida initium datum est, 2° a materia natura calida, subtilibus tamen partibus calidisque valde resolutis ab aeris intemperie dicta,

dicta. Idem et de producta aegritudine dici potest, quia eius causa materia natura frigida est. Secundo a materia natura calida, subtilibus tamen partibus calidisque multum resolutis ob morbi productionem, similiter aegritudo calida dupliciter dici potest.

Dicemus ergo, quod materia, a qua morbus hic oritur, humores sunt radice calidi sicci que, ut ipse sanguis et cholera, quoniam *qualitas mala a caelo vel contagione immissa* saepius humoribus his infigitur. Siccitas enim cholerae sanguinis grossi humiditatem paucam vincit, et hoc per propositionem nostram intendimus, et ab his initiantibus materiis potest morbus calidus siccusque omnibus suis denominari temporibus, licet dici possit et frigidus, si diu in eis aer antea egerit malus. Quae enim adueniunt hominibus aegritudines, ex calidis pleraeque humoribus fiunt, qui quoniam subtiliores, passibiliores existunt, propter quod omnes fere, quae fiunt febres in orbe, tertianae sunt atque synochae. Temporis autem tractu, partibus materiae calidae humidis, caloris pabulo, unde et ipse extinguitur, et subtilioribus resolutis a sicco, praesertim calore vrente, vsta terrea grossaque materia magis relinquitur. Unde frigida facta ad terrae qualitatem accedens frigida materia calida dici potest, a qualitate scilicet frigida acquisita.

Posſunt etiam et alii frigidi humores progreſſu temporis a primis corrupti, item ex laeſa digeſtione aggeniti, hunc morbum cum eis ſeruare, quoniam, digeſtiua fere ablata virtute ſanguinis, maſſa phlegmatica et frigida aggeneratur, licet et dici poſſet humores exuſtos ab effectu calidos merito nuncupari ob ignei caloris extranei veſtigium, qualitatem ſcilicet acquiſitam, qui, vt calx, id, cui adiunguntur, exurunt. Ex calidis ergo vt plurimum, ex frigidis vero rariffime fit hic morbus vel ſimilis.

Ad argumentum ergo dicimus reſpondentes, non eſſe contra nos AVICENNAM. Nam nos *longum morbum hunc calidum* appellamus omni ſuo tempore, *quia a materia natura calida, primum ab influxu affecta, ortum habet*, licet etiam ab effectu, vt diximus, ita eum vocare poſſimus. AVICENNA autem loquitur de morbi materia extenſi, et morbo ſua in declinatione et materiae qualitate priuatiue ſcilicet acquiſita. Stant ergo ſimul hae duae propoſitiones. Cauſſa morbi huius et orientis, et producti, humores ſunt calidi, et cauſſa morbi huius humores ſunt frigidi; item et morbus, vt diximus, intellecte, et cum eis 3^a ſcilicet, hic morbus eſt longus. Eam enim propoſitionem AVICENNAE GENTILIS ſic exponens intelligit: Aegritudo, cuius prolongatum eſt tempus, frigida eſt
ſecun-

secundum dispositionem; id est, secundum plurimum, et raro contrarium accidit; item aliter secundum dispositionem, id est, qualitatiue vel priuatiue; item aliter dispositi scilicet sunt humores frigidi facere aegritudinem longiorem, quam calidi. Aliter etiam exponit ipse, videlicet morbus longus dupliciter accipi potest, primo, quoad proximi durationem, 2° quantum ad totum, et his duobus modis, vt plurimum frigidus est. A calidis vero tantummodo secundum totum fieri potest longus. At contra GENTILEM vtroque modo calidi quidem humores morbum longum efficere possunt, primum ratione modi, substantiae et qualitatis, vt siccitatis humorum et crassitudinis, cuiusmodi huius morbi materia est; Qua de causa tenacis resolutionis existit, et his de causis tertia nota vtroque modo longa efficitur, quoniam secundum totum ad sex saepe menses, secundum paroxismos vsque ad horam suam, secundum ratione morbi aggenerantis. Nam potest dari ex praua puta dispositione calida hepatis et mala complexio, qua multum de cholera generetur, podagram disposito immittente per mensem, quoad totum, duraturam, quo autem ad paroxysmum, per dies scilicet tres, vt multos pati cognouimus, quod id est *). Quae longitudo

F § etiam

*) In Codice habetur i. quod alibi pro *id est* accipitur. SART.

etiam ex situ est membri, id est, quod ab AVERROES
scribitur 3° colliget. Aegritudines chronicae per-
mutant complexionem in membris, in quibus dispo-
sitionem apportant generandi semper et successiue
malos humores, quoniam, vt GALENVS libro *de*
eukimia et kakokimia attestatur, vnaquaeque parti-
cula permutat influentem ei humorem in sui natu-
ram. Tertium ratione proprietatis malae ex hu-
morum inuicem confusione resultantis, vt proprie-
tas, quae in tiriaca est, opera mira facit, aut pro-
prietatis a caelo delapsae, quae proprietates in plu-
ribus naturae breui instrumenta corrumpit, vt in-
fra pronostico sexto scribemus. Quod etiam dici
potest ex instrumentis naturae corruptis. Quando-
que etiam ex motu morbus est longus, vt vlcus
pulmonis ex cholera natum. Proprietates enim,
vt *Memiri primo* GALENVS testatur, quaedam ho-
mini sunt omnino ignotae, quaedam vero difficul-
ter noscibiles, nisi saepissime quis eas diligentia
obseruauerit; immo, vt THEISIR suo ZOAR, eas
scire est impossibile, quoniam humano intellectui
adeo sublimi et glorioso terminus est impositus,
vltra quem transire non licet; Has autem scire
ad solum Deum pertinet omnipotentem. Nec po-
test, vt quidam aiunt, exponi, est frigida, id est,
ortum habuit a materia qualitatiue frigida. Id enim
falsum est de omni morbo sentire, quum et calida
aegritudo extendi potest resolutione subtilis aliaue
de

de causa. Datur enim dolor et apostema calidum longi temporis, vt *XIIII^a tertii* et *2^a primi* ex AVICENNA colligitur, et quum dicitur, non potest propositio de frigida materia priuatiue intelligi, quoniam ea resolutione non indiget, respondetur id falsum esse, immo eo in tempore pro eius digestionem calidis et subtilitatis, licet et humidis, quum sit facta materia frigida, sicca et crassa, ex crasso sanguine, ex cholera citrina, item crassa ultimo suo fere gradu, pro sui educatione ab extra maxime efficienda et resolutiuis opus est. At si dicitur, in quartana choleric frigida praecipit AVICENNA, dicitur id ratione febris et vestigii caliditatis in membris, et humore relictis eum adducere.

Sed reliqua est quaestio non inutilis. Si enim humores huiusmodi sicci sunt, quoniam modo *humida Saphati* haec vocabitur, videlicet ipsa *refren- gi*, vt superius dictum est. Ad hoc etiam responde- mus, humidum morbum dupliciter posse interpre- tari, primum, quia ab humido fit humore, et sic hoc in loco minime potest intelligi, quum a sicco gignatur, vt statim ostendimus. 2° quia aliquod *fluat virus e pustulis*, quas humor facit, et hoc est, quod volumus. Si igitur non a materiae fluxu, sed ab ipsius qualitate prima debeat nominari, sicco appellabitur potius aegritudo. At si contra infera- tur humorem fluentem humidum esse, siccum au- tem

tem immobilem, ergo et a qualitate humidi nomen ei debetur. Ad hoc dicimus, humorem posse humidum dupliciter dici, primum a fluxu et liquiditate sua, et sic quilibet quatuor humorum humidus dici potest, 2° a qualitate prima sibi innata, et sic iste morbi humor ficcus, vt hic intendimus, nuncupatur.

*Humores mali et corrupti huius morbi
caussa sunt.*

Secundo autem loco huius morbi causam malignos atque corruptos esse humores facile declaramus. Primo, ratione sic: Qui generantur humores ex corrupta operatione, sunt mali, sed hi, de quibus loquimur, qui scilicet sunt causa huius, ex ea generantur operatione, ergo maligni debent existimari. Maior autem *tertio et sexto de accidenti et morbo* a GALENO, et *XIII^a tertii* colligitur ab AVICENNA: Humores crudi ex digestionis fiunt ablatione, ex dimidia semicocti, ex corrupta vero in membris pessimi operatione, ex quibus hydrophis, scabies, impetigo, cancer, carbo, lepra, formica, mortalitas similesque procreantur affectiones, quod *differentia* 130. *Conciliator* testatur. Idem auctoritate planius ex AVICENNA 3^a *quarti* adducitur, quum ait: *Omnis pustula calida est, aut non calida; at calida a sanguine ipsa efficitur, aut a cholera*

cholera; quae vero a sanguine, laudabili aut malo, exoritur, quae iterum ex laudabili, ex crasso aut subtili penitus generatur. Sanguis autem laudabilis phlegmonem, qui cum pulsatione carnem capit et cutem, subtilis vero phlegmonem solius cutis adducit; crassus vero malusque exituras prauas, combustiones, crustas et ignem perficum efficit; at subtilis et malus herisipilam, pessimus veslicas creat, ut vitiones. Idem 2° ad GLAVCONEM a GALENO accipitur; cholericam vero pustula a subtili inter duas fit cutes, formica ex subtiliori; Quae si mala extiterit, corrosione non denudatur. Et si cholera phlegmati mixta emanat, miliaris formica confurgit, tenuis caliditatis tardaeque resolutionis. Hoc fere idem commento 155. Tegni 3° breui scribit HALY, quum ait: „Quum complexionis malitia membris accidit atque toti, ex quo digestio ipsa corrumpitur, excrementa membris inhaerent ad expellendum ineptis; Quae si purus sanguis extiterit, phlegmonem, si cholera, herisipilam, si flegma, vndimiam, si atra bilis, durum apostema efficiunt; si autem sanguis feruidus atque adustus fuerit, ex eis carbo et similia procreantur *).” Minor autem patet,

*) Inter haec verba *testatur* et *Idem* parua quaedam lacuna est in Codice cum quodam signo, cui aliud simile adpositum est, ad verba *Minor autem etc.* ita, ut videatur scriptor inferere voluisse eo loco ea omnia,

tet, quoniam non fiunt operatione sublata, per quam cruda materia generatur, nec eadem immutata, quia per eam semicocti ex GALENI et AVICENNAE adductis auctoribus efficiuntur humores. Ergo id, quod volumus, apertum relinquitur. Quod ut amplius constet, scilicet propositio nostra capite de Saphati, humores, qui eius causa sunt, malos AVICENNA appellat. Idem ex RASI *V^o Almanforis*, quum ait: „Scabies et pustulae his accidunt, qui cibaria edunt sanguinem corrumpentia.” Idem *4° colliget* ab AVERROI fertur. Si quis autem contra nos feratur AVICENNAE sermo adductus *III^a quarti*, non de pustulis parvis, sed magnis apostematibus intelligi debet, quum *quarti tertia*, et non eiusdem *7^a* id commemoret, huic dicitur eum de pustulis intellexisse, quum *3^a quarti* hoc, *omnis* scilicet *pustula* exprimat, *secunda* quoque *primi de aegritudinibus compositis* capite dicat, *eminentiae in cute de genere sunt apostematibus*. Et ut omne pereat dubium, *primi 2^a* apertius inquit: „Quaelibet differentia apostematum grandium est, et bothor, id est, parvarum. Aliae enim sanguineae sunt, ut variolae, aliae ex pura et rubea cholera, sicuti esserae, mixtae vero aliae, ut verrucae, formica, morbilli, scabies, impetigo.”

Sanguis

omnia, quae a dictis verbis *Minor autem etc.* leguntur usque ad finem capitis. SART.

Sanguis malus huius caussa est morbi.

Tertio loco huius luis caussam esse sanguinem colligitur 4ⁱ 3^a ex AVICENNA, ex GALENO et HALY proximo loco adductis, quum huiusmodi morbus de corruptione genitos a sanguine fieri ostendunt, et cholera, humoribus scilicet calidis, et de frigidis illis in locis nihil loquuti sunt, quod et 6° *Breviarii* legitur, et *quinto Almanforis*, aperte id etiam 130^a *differentia Conciliatore* testante. Scabiei euentus ex praepollente sanguine est, quanto hic facilius a sanguine morbus fieri creditur. Idem 9to *) aff^o 2^a Vbi fauces aegrotant, aut pustulae in corpore nascuntur, a GALENO, quum ait, accipitur. Pustulae et vulnera ex inflammatione sanguinis sunt crassi atque viscosi opilatione poros nequeuntis exire, sub cute autem eo latente necesse est pustulas et vlcera generari. Idem et *quarto Colliget* accipitur ab AVERROI; *Fiunt scilicet a laudabili sanguine apostemata, pustulae a corrupto.* Quinto quoque *Almanforis* ait RASIS: *Scabies et pustulae his accidunt, qui cibaria edunt sanguinem corrumpentia.* Praeterea signo sumpto ab exeuntium sensatione, quam qui negat, sensu caret, ait Philosophus. Est enim pustulae liquor sanguis emanans, et color earum

*) Ita ad amissum legitur in codice. SART.

earum ruber, obscurus. Signa enim sanguinei apostematis, IOHANITIO teste, rubor est, duritia, calor, et quia capitis est non acuti, sed eminentis. Idem signo sumpto ab auctorum curatione firmatur, licet et propriis capitibus a sanguine fieri dicant AVICENNA 7^a 4ⁱ, RASIS de puerorum aegritudinibus, et THEYSIR suo ZOAR de Saphati capite, praecipiantque in Saphati sanguinis emissionem; estque hic sanguis substantia crassus, vt ex GALENO et aliis superius proxime adductis licet videre. Praeterea quod carbones et huiusmodi pustulas operatur, materia crassa est, ergo et hic sanguis. Antecedens autem probatur ex GALENO de atra bile libro dicente: *Natura quandoque materiam pellit ad intestina vel haemorrhoidas, aut ad superficiem; Quae si subtilis exsiterit, insensibilis exit; sudore vero, si crassa, si autem crassior, scabiem efficit, si vero spissior, cutem difficulter transiens, carbones et huiusmodi operatur.* Apparet et hoc, quia exiens ex bothor virus illico coagulatur in crustam, estque pustula non acuti capitis. Pluribus quoque per dies digiti tumidi visi sunt, et materia ad lupini formam sub cute comperta est. Item aeris intemperies causa primitiva, calida scilicet siccaque, in causam morbi antecedentem agent longiore temporis spatio, antequam scilicet morbum efficiat, partem scilicet subtilem resoluit, ergo quod remanet ad morbi causam, crassum erit. Ex his omnibus vna ratione com-

comprehensis sanguinem crassum huius luis esse causam clauditur.

At si contra nos quis irruat, dicens: Sanguis, ait GALENVS, quum corrumpitur, transit eius subtile in choleram, in atram vero bilem, quod spissum remanet, ergo huius causam sanguinem minime esse colligitur. Ad hoc dici volumus, morbum a sanguine fieri dupliciter intelligi posse, primum, quod sanguis sub forma sua causa morbi fiat, quod in principio potius reperitur; secundum, quod ex eo nascens corrupta materia causa morbi fiat, quod tractu temporis fit cholera et atra bilis, qui humores corruptus sanguis dicuntur, sub alia scilicet forma existens. Vtroque ergo modo sanguinem huius luis causam esse posse dicimus. Quod si quis amplius instet, causa primitiua, scilicet aeris intemperies calida siccaque, in causam antecedentem, puta sanguinem, agens diutius, antequam morbus exfurgat, sanguinem ipsum eius humidum resoluendo corrumpit, subtili eius parte in choleram transeunte et in atram bilem, quod crassum est, ergo nec fit a sanguine primo modo, ut dicebatur. Ad hoc item dicimus, quod aeris intemperies dicta non ex toto sanguinem, antequam morbum efficiat, forma propria priuat. Igitur hanc luem a sanguine etiam primo fieri modo plane patet, vel quia in eo sub propria forma reperto

aeris qualitas mala imprimatur, vt in quaestione paullo superius ostendimus, secundo autem modo fieri minime dubitandum est.

Cholera citrina mala huius morbi caussa est.

Quarto loco et vltimo, quod in caussa citrina sit cholera, tollitur ex superius adductis auctoribus. Praeterea *feruor et cauma pustularum* id manifeste ostendit; extenuatio item cita, efflere interdum apparens, licet ex rubra cholera fiat separata et penetrante, pustularum vestigia rubra claraque per menses relicta, quod caussae non, nisi igneae iudicatur; imminutio etiam appetitus, his praecipue, qui repercussiva inunctione vti sunt, qui ex pituita et melancholia solet potius augeri, dicente *tertii XV^a ABOHALI: Quando faex stomacho pellitur, valida fames efficitur, aeterna in multis vigilia, cuius contrarium humiditate sua efficit sanguis; surditas saepe ex cholerae ascensu ad aures, secundum GALENUM supra adductum, hebetudo et caligatio visus, reuma quoque exulcerans, licet etiam ex cerebri digestiua debilitate temporis tractu fiat; Vnde plures hunc morbum ortum habere a capite crediderunt. Aqua citrina e pustulis manans sensu scilicet visus apprehenditur; Quem qui negat, vti ante diximus libro de sensu et sensato ARISTOTELE afferente, eo apertissime caret: Haec et AVICENNA*
tertii

tertii XXII^a plane ostendit, quum ait: Flaua bilis tactus laesione, declinatione doloris ad id, quod apparet de cute, et oblectamento ex frigidis iudicatur. Sed hoc in morbo ea fere, vt AVICENNA ponit, reperiuntur, ergo cum omnibus, praecipue dicendis inferius, sequitur, dictam choleram huius causam inueniri, estque haec cholera crassa tertio forte gradu, vitellinae propinqua, in membris praecipue, complexionibus, aetatibus et temporibus frigidis, ex quo *diutissime durat in pluribus hic morbus* *), vt ante diximus. Sed si quis argumentetur contra nos: Frustra fit per plura, quod et per pauciora fieri potest aequae bene, hicque morbus, qui et Saphati dicitur, ab utroque seorsum praedictorum humorum effici posse apparet, vt probari potest ex AVICENNA 3^a quarti adducto superius, ideo non est opus *materiam mixtam ponere causam tantae luis*. Ad hoc respondentes afferimus, propositionem hanc esse veram, scilicet huius morbi causa materia mixta est, sicuti flegmonis heripilaris, vt *sexto de accidenti* GALENVS et *secunda quarti* AVICENNA testantur. Hoc etiam plane primi 2^a ipse innuit in huiusmodi morbis, quum ait: *Pustularum aliae sanguineae sunt, sicut variolae, aliae ex mera sunt cholera, veluti effere sunt, aliae quo-*

G 2

que

*) Sed raro hoc ex morbo moriuntur aegri, iudice PINCTOR. c. 5. p. 95.

que mixtae, ut morbilli, verrucae, scabies, impetigines, et huiusmodi; At Saphati quum ab impetigine non, nisi materiae malitia distet, AVICENNA auctore, id ex materia fieri mixta colligitur; Et *Conciliator* 180^a *differentia* id simili firmans ait, scabiem fieri ex sanguine, cui cholera vel falfum flegma admixtum est, et *theifr* suo ZOAR non, nisi ex cholera fieri ait, cum aliqua tamen crassitie, et ipsa est sanguinis, quum et phlebotomiam fieri ipse praecipiat. Idem ab AVICENNA 7^a 4ⁱ proprio capite legitur. Hoc et rationes, quibus ante immediate hoc in morbo sanguinem simul et choleram esse ostendimus, penitus probant. Non ergo solus sanguis eius caussa est, quoniam non acuta accidentia infert, quae cholera. At si dicatur, ipsum illa sequuntur, qui subtilis est, ad hoc dicitur, ipsum potius esse choleram. Non enim amplius est in tanto excessu sub sanguinis forma, ut *tertia quarti* testatur GENTILIS, non etiam sola cholera huius caussa est, quum ex ea non fiant sanguinis accidentia, quae supra tetigimus, nec fieret forte pustula, sed potius, antequam efficeretur, materia resolveretur, ut ZOAR capite proprio aperte declarat; At si fieret bothor, acuti capitis cerne- retur, non autem quasi sparsim in superficie colligeretur, quae etiam rationes 9to 87° — *Tegni* 2° *Atrufiano* accipi possunt; sed materia mixta huius caussa est, praesertim quum *pronosticorum*

2° HIPPOCRATES, *primo de accidenti* GALENVS,
3^a 4ⁱ ABOHALI, raro purus humor peccare depre-
hendatur; Ea vero materia sanguis est choleraque,
vt supra manifeste monstrauius. Et si quaeritur,
vter horum dominetur, dicatur, quod sanguis
praepollet, vnde *pustula haec sub flegmone*, sci-
licet *herisipilari, reponenda est*, quum color earum
ruber diutius videatur. Et si dicatur, *acuti dolores*
rubraque vestigia atque *splendentia pustularum locis*
relictis cholerae dominium arguunt, quod nequa-
quam asseritur, sed maioris esse potentiae, atque
ita, quoad hoc, actionem eius manifestiorem esse,
sanguine tamen sua quantitate praedominante. Et si
quaeratur, quanto sanguine cholera superetur, dica-
tur modico superari, vt ex notatis antea sumi potest,
quod prorsus sciri non valet, capitulo 3° et 9° de
sanitatis ingenio 3° dicente GALENO. Quod scribi
non potest, nec lingua proferri, certa est rei quan-
titas, sed ei quimus signo appropinquare. Ad ar-
gumentum ergo dicendo minor neganda est, quo-
niam non potest hic fieri morbus ab alio eorum,
nec ideo aeque bene, nec id sentit ABOHALI; Si
vero ab alio fierent pustulae plures, non hae Sa-
phati essent, quod hoc in tempore homines habet,
licet vulgus ignarum idem has putaret, rerum
nesciens differentias. Differrent enim a nostri tem-
poris morbo, sicut a flegmone herisipilari flegmon,
et herisipila flegmonica a pura differt herisipila.

Similiter et si a flegmate fieret pustulas faciente depressas, vel a melencholia duras et absque sensu, esset minime saphati, nostrumque praesertim, ut ex definitione posita ab AVICENNA et caussis, scilicet materia mixta, apertum est, quoniam huius accidentia alii ab eis caussis nequaquam inessent. Ex medicinae ergo principibus plane colligimus, Saphati ex materia mixta plurimum fieri, et huius, de quo noster est sermo, praedictos humores denique causam esse concludimus.

Quando autem in suo principio sit hic morbus aut alio tempore, considerare oportet, et an scilicet totus humor in venis, an totus extra, vel partim intus, et partim extra sub cute, an scilicet sub causa antecedente siue coniuncta, ut recta curatio habeatur. Id autem ex doloribus et pustulis, ut de morbi curatione dicemus, potest cognosci, item ex vrina et egestionibus. Quae si sanis similes sunt, nihil restat in venis; Si vero dissimiles, e conuerso res est, ut ex illo aphorismo: *Vbi fauces aegrotant, aut pustulae nascuntur in corpore*, colligitur ab HIPPOCRATE; Item vrina illa vel alba, vel tincta subtilis, nisi sint opilationes, separati sanguinis ab humoribus signum est. Est enim huius morbi principium, quum incipit materia fluere, et cutem ut plurimum petere, quum scilicet pustulae paucae mitesque et parui dolores apparere, neque

neque augeri, augmentum vero, quum vberius fuit materia, pustulae scilicet et dolores mole et numero augentur. Status autem est, quum tota materia sub causa coniuncta inlapsa est, nec dolores, nec pustulae augentur, nec minuuntur, sed eodem modo per tempus se habet aeger. Declinatio vero est, quum materia coniuncta pustulae et dolores minui cognoscuntur.

*Causa materialis membra corporis sunt quaedam
vel omnia.*

Causa materialis harum pustularum est triplex, vna, ex qua ipsi videlicet iam dicti humores cum causa fiunt coniuncta, scilicet sub forma bo-
thor existentes, quoniam pars facti sunt, vt materia et forma compositi, et elementa, quod 4ⁱ 7^a AVICENNA nos monet, quum de verrucis capite ait: *Virtus causa est efficiens, humor vero materialis.* Quod et ab eo 2^a pⁱ cap^o de aegritudinibus compositis legitur. Est enim materia, ex qua aliquid fit, quum insit, vt a Philosopho *physicorum* primo habetur; altera materialis, cum qua humores iam dicti, qui scilicet sunt dolorum et pustularum causa antecedens, et eorundem complexio mala; tertia materialis, in qua et subiectiua, de qua vere hic noster est sermo, membra corpusque humanum, sicuti febre [puta humores spiritusque,

in quibus aegritudines fiunt, vt *primi prima de medicinae subiectis* capite legitur ab AVICENNA. Sunt enim tres corporis naturae, complexio scilicet, compositio et vnitas immediata causa, in qua, sed membra mediata, remota vero humores, quia ex eis fit membrum. Licet autem causa in qua hoc in morbo membra sint et viscera, ipsa tamen saepius cutis pudendorum capitis locorumque, in quibus dolores fieri supra diximus; sed est in causa materiali. Ex qua dubium non parua discussione dignum, an scilicet ipsa sit via defluxus sub pustulis cutis, an via congestionis paulatiuae. Ad quod dicendum putamus, humores ad hanc labem efficiendam duplici posse infici ratione; Prima extrinseca, tum videlicet *ab aeris intemperie alterante humores prope superficiem existentes*, tum *contagione per poros, coitu linteisque infectorum*, vt scabies etiam fieri solet, sicut et *manuum tactu et nouaculae abrasione*, et sic dicimus primum fieri ratione paulatiuae congestionis in exterioribus cutis et temporis tractu utroque modo fieri habet interius affectione communicata, indeque sic affecta materia ad cutem propulsa. Et tunc fit hoc modo, quum *paullatim pustulae innascentur*, nisi aer dictus multos in superficie humores offenderit. Secunda intrinseca, *aere per os attracto*, a quo omnino credimus humores et interiora deinceps simile generantia in principio affici, hinc et *anhelitu, cum infectis loquendo*,

quando, *vel osculando*, et hoc modo in principio via defluxus fieri habet in exterioribus, licet in visceribus congestione, et in processu labe corporis circumferentiae communicata, item aere sine intermissione et assidue alterante fiat utroque modo, et hoc tunc est, quam *pustulis corpus totum fere subito cooperitur*.

Ex quibus apparet id necessarium fore medico rectam curam volenti, ut scilicet inuestiget, *quomodo aeger in eam inciderit tabem*, et an in principio, an declinatione iam sit, anque antiqua et iam facta complexio infixa materiaque immerfa, quoniam propter haec non eadem medicamenta conueniunt. Nam si ab extrinsecus coeperit morbus, et in principio adhuc existat, sicut in declinatione sola morbi curatione, resolutiuis scilicet opus est et aeris mutatione; Sin autem intus communicata, vel ab intrinsecus coeperit, tota fere curatio, quam sumus scripturi, necessaria est.

Formalis causa.

Formalis harum pustularum causa duplex existit, substantialis scilicet, et est virtus corporis, et accidentalis, et est dolorum et pustularum forma varia. *Pustularum enim quaedam formam habent lupini, quaedam fabae, nonnullae paruulae et minutu-*

lae nucis, dolorum autem quidam fatigatiui, qui ex materia inter ossa et pannos gignuntur, corrosiui *) alii ex materia inter pannos et musculos innascentes, quidam ulcerosi ex materia sub cutis superficie sita ad ulcerum mordentium similitudinem, ac si in musculis quid acutum infixum cernatur. (Huius enim causa humor acutus est, ut 76^a differentia Conciliator) Quidam apostemosi sunt, ac si apostema sit ibi ex materia tensionem, calorem et mordacitatem inferente, ut ibidem Conciliator est auctor; Quidam et pulsatiui, et saepe sunt ex materia arterias circumeunte; quidam et perforatiui sunt, qui in occultis fiunt ex continui solutione, praecipue si non est febris, ut 1^a primi AVICENNA testatur.

Finalis causa.

Finalis vero et ultima antecedentium causa, quum omne agens ob finem agat, qui intentione est prior, executione posterior, duplex habetur, ut notat Philosophus *secundo physicorum*, prima per se intenta, naturae scilicet actione, ut nobilia ac regia membra a superfluitatibus in eis aegritudinem adducere valentibus purget, mortemque deuitet. Et hic est finis, quem ARISTOTELES *Topi-*
corum

*) Hos acerrimos et fortissimos appellat PINCTOR c. 1. p. 88. et c. 13. p. 103.

rum sexto et *Metaphysicae* 3° bonum, immo optimum ipse appellat. Altera per accidens, ipsa scilicet aegritudo, et quod aegritudinis prouenit actione, vt pulcritudinis corporeae indolentiaeue priuatio, abominationis vero et dolorum ad dispositiones deteriores, et vltimum tandem terribilium, scilicet ad mortem inuectio.

Causa coniuncta.

Causa vero morbi tandem coniuncta atque omnium propinquissima et immediata sunt omnes iam dictae, quae actu sunt ipsius morbi causae productivae, licet magis continuae, temporis scilicet tractu extraneatae, acerbiores ac saeuiores effectae. Haec de earum essentia, quae omnes, vt vna sufficiens causa, corpora ad hunc morbum perducunt, hoc adducta loco sufficiant.

Pronostica signa.

Vltimo de tantae luis prognosticis signis omnium utilissimis *Tegni secundo* auctore GALENO, quoniam medicum honorabilem et infirmum reddunt obedientem, in praesenti agendum est. Primum e temporibus magis aptis dolores et cutis defoedationes exulcerandi, ver est propter humorum a centro ad circumferentiam motum; Est et autumnus propter dilatationem

nem in antecedente aestate et constructionem superfluitatum in hieme, ac debilitatem regentis virtutis, ut *XXII^a tertii* AVICENNA affirmat, 3° item *aphorismorum* HIPPOCRATES, et in *commento* GALENVS, propter quod ver dicunt esse sanissimum, quoniam, inquit GALENVS, materia de nobilibus ad membra pellitur ignobilia. Plane *secunda primi* id aperit AVICENNA, quum ait: *Aegritudines veris sunt cholerae ebullitio, apostemata, perniciosae sinnae atque carbunculi, autumnii vero cancri, dolores, scabies, et impetigo.* Quae *aphorismorum tertia* accipitur ab HIPPOCRATE. Aestate autem raro, quia materia calore resoluitur, rarius vero hieme, quia congelata et immobilis redditur, frigiditateque concluditur, huiusmodi visuntur affectiones. Secundum ex hoc sequi apparet, Saphati scilicet mala est via significationis. Nam in venis corruptos designat humores, sed bona causae via, quoniam ea euacuatur, nosciturque expellentis ab intus e nobilibus ad ignobilia membra in superficie afficienda fortitudo virtutis, ut *aphorismi* praeinductae particulae *commento* colligitur a GALENO. Tertium, Saphati proprietatis est malae atque *contagiosae* *), ut capite *de Saphati, de impetigine, de scabies* colligitur ab AVICENNA, *coituque praesertim contrahitur,* quoniam

*) In hoc omnes consentiunt maximeque PINCTOR
c. 12. p. 102.

quoniam humores pudendorum spissa fricatione accenduntur, disponuntur, ac affecti qualitatem malam fuscipiunt. Eius quoque contagionem *differentia 180^a ex Conciliatore* colligimus, ex quo *epidemi-
nalis haec lues nuncupari merito potest.* Scabies enim, lepra, ophthalmia, phtisis aliaeque de homine ad hominem dispositiones transeuntes epidemiales existunt, ut ex GALENI dictis libro *de tiriaca ad Caesarem* aperte concluditur. Cuius enim proprium est esse communicatum, ipsum existit pestiferum. Idem *4° Almanforis* eo expressius eo in loco ait: *Pustulae malae et multae de uno ad alium transeunt.* Idem *primi secunda do^a prima AVICENNA*, quum inquit, adducit: *Aegritudines istae de uno ad alium transeunt, lepra, variola, scabies, putrida apostemata, dentium stupor, albaras, pestis, quum praecipue domus stricta est, et ventus flarit vicino.* Quarum, minus maligna est, quae minus habet in se malignam proprietatem a caelo impressam, ex quo membra minus a natura sua remota sunt, quae etiam in aestate contingit, cum qua item, ut AVICENNA sentit *de variolis* capite, vox bona et anhelitus est incolumis, quoniam materiam a corde distantem, et spiritualia membra sana ac libera esse arguit, ut *prima 4ⁱ de variolis* capite colligitur a GENTILI. Minus etiam malignitatis habet, et brevior est, quae in corporibus accidit modicae repletionis, praesertim corruptae. Ea enim corpora, quae

quae sobria sunt, et mensura se regunt, coeunt moderate, et in aere euentilato morantur, vt fratres seruantes, moniales, continentes et montana inhabitantes, ab hac tutiores sunt, hisque saltem difficilior figitur ea, mortemue incurrunt.

Quae igitur illius est, cuius axillae corpusque non foetet *), et sudor, quod putridam humiditatem significat, et per consequens corporis dispositionem, idue lepram pronosticatur, vt *libro* legitur *secretorum* HIPPOCRATIS, itemque ea, quae ad priores dispositiones non vertitur, minus virosa est. Quintum, quum statim exorienti occurritur, praesertim doloribus, sit eius cura minus difficilis, at si dolores persistant et assuescant, qui maxime ex humoribus sunt diuersis, non auferuntur, vt *XXII^a tertii* ab AVICENNA colligitur. Imprimis enim continue et magis humor malam proprietatem in corpus ac membra, quae, sicut atramenti gutta in charta ad partes minimas versa imbibitaque, amoueri absque carnis portione non valet a membro, et nisi cum magna difficultate tolli non potest, veluti *cancer*, cui in hac re fere haec propinqua est aegritudo, imprimuntque membra ita affecta in chimos eorum quoque complexio calorque ob extraneam acquisitam naturam, quum nihil otio-

*) Foetor oris vnde oriatur, quaerit *Almenar* c. 61. p. 366. eumque ab argento viuo repetit.

otiosum sit, adiiciuntque vltiorem malitiam, omnesque denuo in dies cibariis genitos chimos ad se elapsos demissosque licet a stomacho hepateque laesis prius affectos ad suam malae proprietatis naturam conuertunt, ex quo aeterna erit ac mutua alteratio et cacochimiae generatio, ex quo perpetuus hic fiet morbus habenti.

Non igitur vi suae, vt aiunt, permittendus est morbus, quoniam non solum mala perficitur complexio cum materia, sed fit impressione fere indelebilis; Vnde licet tunc vi medicinae dolores tollantur, interdum pustulae tamen emergunt. Non enim secundum rationem alleuiatis non oportet credere, 3^a *Aphorismorum* HIPPOCRATES scribit, quoniam *quae relinquuntur in morbis, subuersiones facere consueuerunt.* Inquit enim AVERROIS 3° colliget: *Membrorum complexionibus chronicae aegritudines mutant, vt subinde ac semper humores malos membra aggenerent,* libroque de *euchimia et cacochimia* ait GALENVS, vnaque particula hominis laxum ei humorem ad suam vertit naturam, quoniam, vt ait ALBERTVS, omnis natura ad sui simile mouet, et *Memiri primo* GALENVS specialius loquens, cutis, ait, affecta venientem, licet benignum, humorem corrumpit, veluti arbor *Allabcha* *), quae, vt *septima*

*) Apud EBESINA L. II. Tract. 2. c. 22. p. 182. scribitur *Allabuch* s. *Persea*.

tima quarti de morfea capite secundum mentem GALENI scribit ABOHALY in Persia venenosi est fructus, at in Aegypto translata comeditur, pustulasque, quas porros et callos vulgo vocamus, renasci incisos videmus ex mala loci complexione, accedens nutrimentum ad naturam suam vertente. Sunt enim, membra sicuti regiones, ad suam res naturam voluentes. Georgia enim ait 50 *de accidenti et morbo* GALENVS, de agricultura tractantes, locorum diuersitate arbores et terrae nascentia mutari affirmant.

Sextum ex hoc facile sequi apparet. Hic morbus curatione, si vi suae permittitur, longissimus, difficillimus ac laboriosissimus *) est, quoniam primo ipsum, vt fideles aiunt, ostendimus esse a voluntate diuina et superiorum afflatu, secundo, quia proprietatis malignae existit, quam citissime imprimētis, vt ex uno coitu, immo uno, quum infectae nouaculae a tactu vidimus hunc innasci, quia etiam ex intemperatis temporibus ortus est, dicente 3^a *Aphorismorum* HIPPOCRATE, in immoderatis temporibus immoderatae aegritudines fiunt; 3° vero, quia temporis saltem tractu licet pluribus breui euerfa sunt atque corrupta animae instrumenta, et principia efficientia ab hac malae proprietatis materia, quae quatuor esse testatur *primi prima* GENTILIS, naturam videlicet corporis complexionem,

*) Idem attestatur PINCTOR c. 13. p. 103.

nem, calorem et spiritus. Calor enim naturalis, ut *primi 2^a de signis complexionum*, item *de complexione aetatum*, 2° *de anima* GAETANVS, et 5° *de simplici medicina* ait GALENVS, naturae est instrumentum, et ipse solus venena expellit atque corrumpit, immo omnis actionis causa est, ut *prima aphorismorum* scribit GALENVS, et *prima primi* pluribusque in locis ab eisdem idmet dicitur de complexione, modo, ut *primi prima* capite *de complexione aetatum* asserit AVICENNA, absque instrumentis curatio et animae operatio vana est, animaque impotens nil penitus operatur. Cum eisdem igitur debilibus iam effectis aut fere corruptis difficillima expectabitur operatio.

Septimum, nisi cito huic, ut conuenit, aegritudini succurratur, non tantum fit incurabilis, sed in contagionem haereditariam transit, et prae dolore affectioneque vitatae pustularum materiae atque instrumentorum subinde corruptione fere completa ad genus deterius vertitur aegritudinis, et ad accidentia permolesta. In quibusdam enim ad lepram, in aliisque ad apostemata, quorum quaedam, ut scrophulae sunt, quae ad ulcera mala temporis saltem tractu declinant *), ut ipsa cancrena est, in qua est

cor-

*) Haec magnam habent vim ad comprobendam contagiosae materiae naturam, propagationem ac mutationem in similem.

corruptio fiens. Tendit enim per eam membrum ad corruptionem absque eius sensus amissione, declinatque color eius ad viriditatem atque nigredinem, aut, vt aschachilos, in quo corruptio iam facta est eo in membro, et vsque ad os penitus iam sensus euauit, siue, vt estiomenus, in quo iam est corruptio facta, simulque continue ipsa procedens, quasi sit ex cancrena et aschachilos ipso compositus. In hoc etiam membri tensio remouetur, locusque humido madet, serpit atque depascitur carnem, neruos et ossa, *ducitque hic morbus turpem ad extenuationem, marasimum, tabem iuncturarumque dolores. Aufert quoque appetitum, item et somnum, redditque hominem adeo abominabilem, vt ab omnibus non solummodo fugiatur, sed odio etiam habeatur*, paritque virtutis corporis prostrationem. Saepe etiam, etsi non ab initio temporis, tamen tractu, desperationem adducit, vt coacti sint plurimi sepulcro corpus, daemonei vero verbo et opere animam commendare, et, vt ante diximus, omnium tandem vltimum terribilium, scilicet mortem, infert.

Ex hoc pronostico et duobus superius proxime adductis plurimum medicorum, quos nouimus, ignorantia ac magnus error cognoscitur, qui cum aegri detrimento, omni obmisso auxilio medelaque, *morbum hunc naturae relinquendum*, licet inconsulto,

constanter consulunt. Nos autem itaque, ne in idem incidamus, contra sentimus, ut scilicet quam citissime ad artis opem aegri nos adeant. Quod plurimi amicorum intelligentes facile a nobis incolumes facti sunt; quosdam etiam eo longum tempus affectos, quamvis paullo difficilius, sanitati restituiimus, promittimusque hoc opere nostro brevibus eos etiam fere diebus nos curaturos, quoniam *a morbo incipientes curationem decem saepe diebus, sine *) 9^{ois} malae commotione 40. dierum spatio* postmodum abscindendae, ut inferius modum scribemus, et a causa incipientes curationem totidem similiter diebus, scilicet 50^a, eosdemque pollicemur in eandem aegritudinem imposterum difficillime redituros. At si cuipiam ob rationabiles causas, ut quia *cum infectis coiverit*, et ab aliis non cauerit causis, idem rediret, nec propterea dicat se promissa assequutum non fuisse, sicut qui praeterito anno medici auxilio tertianam exiuit, iterum ea apprehensus hoc anno medicum non accuset, similiter, et si dolores exigui aliaque huiusmodi leuia accidentia sibi per menses residua fuerint, conqueri debet. Nam et aliae permultae aegritudines post se vestigia relinquere solent. Sani enim censendi sunt, si pristinas suas exercere

H 2

possunt

*) Ita est in codice. Forte legendum, *complexionis*.

SART. Recte, id docente contextu, vel *constitutionis*.

possunt operationes. Nam sanitas dispositio est, ex qua operationes sanae proueniunt, vt *primi prima* scribit ABOHALI; Qui autem a nobis non sanus fiet, ille est, qui tardus, et curae partem non totam vult sustinere, vel quem Deus sanari forte non finit.

Ex tribus itaque pronosticis superius proxime adductis sequitur, quum morbus inuentu difficilis fuerit sitque curatio eius difficilis ac praecipua apud nos ipseque medico abominabilis morbus, aegrisque tam ferus sit, medico libentissime ac praeter morem auro gratiam referendam esse. Vltimum vero pronosticum est: Hic morbus, anima et corpore decenter purgatis, rectisque, vt MESVES suo saepius *de Appropriatis*, AVICENNA *primi 2^a*, RASIS libro *diuisionum*, item *ad Almanforem* libro multis in locis, fidelibus vtar verbis, breui facile apteque curabitur, si Deus voluerit. Haec de pronosticis dicta sint satis. Qui autem cetera huic morbo pronostica cum ceteris communia aegritudinibus percipere cupit, librum nostrum *de infirmorum visitatione*, vbi trite copioseque ea tetigimus, legat.

*Epilogus primi et secundi capitis, ergo et
essentiae morbi.*

Omnia tandem praedicta de huius luis essentia paruo epilogo dicimus concludentes. Haec
aegri-

aegritudo, pustulae scilicet et dolores, SAPHATI est REFRENGI, a causa orta, scilicet voluntate diuina, astrorum influxu, aeris intemperie calidi sicciq̃ue, rerum non naturalium regimine malo, corporis natura totius expulsiua, calida atque sicca, mala complexionē hepatis totiusq̃ue, naturali praesertim ad igneum extraneato calore, splenis quandoque vitio, digestionē item corrupta, humoribus in corpore calidis siccisq̃ue, licet magis minusq̃ue ob rationes superius dictas malignis, sanguine scilicet atque cholera. Causa ergo calida siccaq̃ue humano in corpore quandoque defluxu in membris, congesione interdum, nunc in principio, nunc alio eius in tempore, lupini aliaue forma, ut corpus ad sanitatem purgetur, atque laedatur veris praecipue tempore et autumnī, difficillimae curationis, laboriosae salutis, ad genus aegritudinis deterioris accidentiaq̃ue vertibilis, ad ulcera scilicet mala, marasmm, articulorum dolores, vigilias, odium, virtutis prostrationem, desperationem et mortem, curabilis, si Deus voluerit. Haec de morbi essentia, signis et causis aegris. Nunc de salubribus causis atque curatione nostrum in praesenti est pertractare.

Deo gratias,

Caput tertium.

De causae aegrae primum curatione.

Quoniam, morbo, quantum spectat ad physicum, speciali percepto cognitione, vana esset eius notitia, nisi ad eum ab humano corpore extirpandum pro viribus accederemus, ideo de causis salubribus et artificiosa eius curatione in praesenti tractabimus. Et quoniam aegritudo recte amoueri non potest, nisi et eius, quam habet, causa efficiens aegra primum tollatur, vt 3° *Tegni* adducitur a GALENO, propterea a causae aegrae abscissione, quod fit per salubres, ante omnia, deinde a morbo ipso exordiemur, nisi ipsae siue eius accidentia causam vincant in corporis laesione, Tunc enim ab eorum amotione, vt *primi* 4^a et 4ⁱ *prima* colligitur ab AVICENNA, incipiendum erit. Curam autem postulat morbus, licet coacte, quum dolor acriter crucians, pustulae et accidentia adeo sunt molesta, vt tolerari non queant, donec causa antecedens eradicata fuerit. Tunc enim noua trahitur dolore materia, membra item debilitantur, et virtus inde prostermitur, vt 1^a *primi* scribitur ab AVICENNA, quo potius eligunt mori infirmi, quam in tanto viuere cruciatu, vt experientia docuit. Quum haec enim dispositio iam in morbum transierit, quia operationes quam maxime laeduntur, quoniam

niam nec quiescere, nec nisi, vt spasmati, deambulare, nec altis et necessariis, vt principes praecipue decet, negotiis potest intendere aeger, eius curationi repellentibus primum haerendum est. Item quum in suo initio est vitio quartae digestionis et via congectionis, aut quum antecedens causa modica est, vt in declinatione accidit morbi, vbi tota in causam transiit coniunctam, ac sub ea est, quum res etiam diutina iam exstiterit, non causae, sed solius morbi curatione resolvente in initio opus erit.

Quum item timetur, si diu materia rodens, vt in pronosticis dictum est, cutem inhabitet, quod etiam fit, si sola dedecoratio fuerit, ne incurabilis morbus efficiatur, vel ad genus aegritudinis deterioris, vt est iomenus et cancer est, conuertatur, vt in pronosticis diximus, et pulcritudo, et forma corporis amittatur, vel *homo saltem abominabilis fiat*, ex quo amicorum commercio, et seruus domino, et dominus eo aeger priuetur, aut *in infamiam incidat*, quia religiosus vel bonae vir famae exstiterit, vt mundi lumina, sicuti *Pontifices, Cardinales et sancti viri* existunt, *sacrae virgines* et *castae mulieres*, quum omne fere asserat vulgus, hunc solo coitu morbum corpori humano infigi, aut venustatem formae magis, quam sanitatem amantes, sicut multae sunt, quae cum pulcritudine

aegritudinem, quam cum turpitudine sanitatem habere mallent.

Quum item somno priuantur, magnoque item lucro, quia mercator amplissimus, vel quia paterfamilias multos suo labore apud se alit; Propter haec mala non parua minora etiam apparentur nobis a morbo, et a causa coniuncta, et membro recipiente vna cum causae antecedentis euulsione ex membro mandante curam repellentem, siue resoluentem coacte incipientibus, vt infra dicetur, subeunda sunt. Minus enim malum maiori praeoptandum est, vt ratio docet, et *quinto Ethicorum* ARISTOTELES attestatur. Curam autem causa ipsa requirit, quum ea non adsunt, quae morbi curationem praecipue superius proxime adduximus postulare, sed quum sola cernitur dedecoratio intus iam communicata, timeturque, ne boni humores affectionem malam suscipiant, vel si non dedecoratio, sed morbus constituatur, qui tamen non habet faeuissima accidentia, quum etiam materia adhuc et multa sub causa antecedente, modicaque sub coniuncta defluxisse apparet, ex quo pauci dolores visuntur et pustulae.

Quum item *apostemata interioribus insunt*, aut quum eius loco copia pustularum, maxime circa cor atque principalia membra, quoniam timor
esset

esset ex materiae reuocatione *), ne aeger illico suffocetur, quod et gutture impedito alcola alioue apostemate, etiam deglutitione ablata, quod etsi aeger debilis morbo aut aetate sit, ut et senes sunt, causae cura opus est, quoniam quum his principalia membra debilia sint, ea nequaquam re-percussivis adiuta a se ad vias expurgationis propellerent, ut *aphorismorum VIa* colligitur a RASERIO, sed in eis facile re-percussivis virtus extingueretur. Quum haec igitur se ostenderint, quod sit morbus, tunc non a morbo ipso, sed a causae abscissione ex membro mittente tutius, ut a regulari curatione, ut ex 3° *Tegni* colligitur, incipiemus, morbo tandem resolutiva tribuentes, ut infra dicetur, et causae coniunctae in recipiente, nisi morbus simul aegrum etiam infestaret non parum. Tunc enim una cum causa et morbo, dolori scilicet, intendimus atque pustulis. Causa enim ablata, facile effectus excluditur, immo fere repente absque proprio medicamento tollitur a principio, si tota evulsa causa fuerit, antequam scilicet cutis corruptione afficiatur. Fonte etenim exsiccato, et riuos ab eo manantes exsiccari necessum est. Et hoc pacto his servatis conditionibus, sine detrimento morbus hic curari debet.

H 5

Com-

*) Saepius intus reuerterunt. PINCTOR c. 5. p. 95.

Complexionalis causae et qualitatis curatio.

Homine itaque ira Dei percusso astrorumue influxu, aut aeris intemperie, vel regimine malo, aut contagione, quia *cum infectis coierit, biberit, dormieritue*, perlaeso imprimatur, ut superius diximus, mala in eo qualitas complexionis pessimae effectiua, quae quidem complexio, ut 3° *Tegni* GALENVS, et 4^a *primi* scribit ABOHALY, et GENTILIS FVLGINAS: et VGO SENENSIS interpretantur, aut est in termino, ut generetur ab initio exclusiue, quia non iam generatur, sed parata existit, quae a physicis futura fieri appellatur. Cuius causa licet iam non manifeste agere inchoauit, et curationis, quam late sic vocamus, si ad manus medici venit, post orationes et vota eius intentio est, praeservatio *) futurae fieri proprium instrumentum, causae scilicet eius, hoc est malae qualitatis abscissio, quae quum calida siccaque, et maligna existat, ut ante diximus, et contrariis curentur contraria, quia quidquid a contrario corrumpitur, libro *de longitudine vitae et breuitate* ARISTOTELE adducente, debet cum frigidis humidisque medicamentis, et aromaticis extirpari. Laudatur etiam soli mutatio, antequam scilicet qualitas infigatur, quod et, primo

*) Legi potest etiam *praeservationi*. SART. Ita etiam legi debet ob sequentem voc. *futurae*.

mo viso affecto, fieri debuit, aut in termino est, ut inclusiue a principio generetur, et fiens complexio nuncupatur, cuius iam causa manifeste efficit eam complexionem, huius etiam pars si nulla fuerit fixa, causae tantum ablatio sufficit, ita, quod etsi in causa multa materia fuerit sufficiens, eius euacuatio iudicabitur; Si vero pars iam fixa existit, partis factae intentio ipsa dicetur curatio iam factae, scilicet proprium instrumentum. Alteratio videlicet cum contrariis supra allatis, et partis futurae fieri intentio prouisiua est, causae videlicet eius ablatio, aut ipsa complexio facta est, nilque futurum fieri, cuius causa iam non requiritur, nec a materia ipsa complexio pendet, nec quia fixa fouetur, et contrariis alteratio sola intenditur aut facta est, a materiaque fouetur et pendet. Et intentio quidem est materiam primum educere, vel ad benignitatem eam redigere, si fieri potest, secundum complexionem ipsam contraria alteratione euellere, quum scilicet in euacuando, ut ait ABO-HALY, finem fecerimus, membrisque faecem recipientibus, quae iuuantia repellunt, afferenda illico sunt, ne *morbis, pustulae* scilicet *et dolores*, emergant, qui morbus, si cum hac simul vltima complexione mala manifestissime apparuerit, quum et ad physicorum manus sic complexio ipsa deueniat, eo modo auferatur, quo de ea vna cum morbo tollendo diffuse tractabimus.

Causæ antecedentis curatio.

Causæ igitur morbi huius antecedenti post primitivas regulari cura et doctrinae ordine extirpandæ nos intendentes, plures accommodamus curationis intentiones. Prima regiminis est electio, 2^a humorum ineptorum debita præparatio, 3^a eorumdem eradicatiuaeductio, 4^a hepatis et totius discrasiae ac malae proprietatis amotio, 5^a stomachi digestiuae et membrorum praesertim regalium, ut aiunt medici, confortatio. Prima intentio salubri perficitur regimine, et quoniam superiores, ut Deus est, causæ, *astra et aeris intemperies hunc efficiunt morbum*, ut visum est, his ideo ante omnia obuiandum asserimus. Et quum causa primitiva, ut ait Philosophus, plus influat, quam secundaria, ideo primo Deum oratione, votis et intercessoribus merito flectere ipsi conabimur, ut *hanc tabificam luem* ipse tollat a nobis, quod nostra maxime interest, ut ait *epidemiarum quinta* ALEXANDRINVS, quum cetera non contulerint. Hoc ut efficiamus, quum legitur: *Petite, et dabitur vobis*, non solum monet christiana religio, sed etiam exemplo nobis sunt infideles. Primus eorum diuinus est PLATO, quum suo inquit *Thimeo*: *In omnibus, siue maximis, siue minimis, diuinum debet auxilium implorari, et quinto de sanitatis ingenio* secundus inquit GALENVS: *Quum magna adesset mor-*

mortalitas, Deum deprecati sumus, ut a nobis amputaretur, et X^o metaphysices tertius AVICENNA: Nobis profunt orationes, letaniae et bene vivere; et suo MESVES de apropiatis: Ex nostris sanat solus languores Deus. Totus igitur Dei timor praeueniat, et opera tua felicitabit. Astrorum influxu si idem vel eius similis viget, et aeris inclementiae calidam, vrentem, siccam ac malignam, ut ante ostendimus, qualitatem continue augentibus, et ad suam naturam complexionem vertentibus, contrariis, quibus curatio fit, obuiamus. Sit ergo aer frigidus atque humidus, praesertim aestate, item ob igneam caloris naturam adeptam, obque caloris vestigium in chimis relictum, qualis in locis est et mansionibus, quas terrenas vocant, aut per artem fiat frigidus, si talis natura haberi non possit, cum frondibus et fructibus, et aquarum aspersione. Et quoniam fuit maior aeris siccitas, quam caliditas eo tempore, quo morbus hic inoleuit, etiam et humorum humido, scilicet subtiliori eius parte amota terreaque relictâ, sit ideo frigiditas temperiem parum excedens, ne scilicet vias obstruat, materiam ipsam congelet, et crassiolem efficiat, ex quo superfluitas detineatur, naturalis item calor debilis extinguatur, sed morbo malaeque complexionis obstet, totius et vniuersa membra corroboret. Quanto magis autem processerit morbus, tanto minus frigida, licet humida magis, et cum eis
attenu-

attenuantia expetuntur secundum varia morbi tempora, materia continue terrea crassaque magis effecta, tempore praesertim resolutionis, calidus potius aer, ut trahat exterius, materiamque resoluat, expetitur, qui complexionem materiae aduersetur. Est enim dicta omni in re non naturali diligentia metienda iuxta humorum substantiam, quantitatem, qualitatem, motum, aegri virtutem, aetatem, tempora, artem et consuetudinem, prima *aphorismorum* HIPPOCRATE duce. Infectorum igitur concursus effugiatur, quoniam loci aer iterato afficitur, qui sic morbum auget ac figit, ex quo sequi apparet ab eorum quoque anhelitu, sicut pestem patientis, se esse penitus defendendum. Et quamuis omnia naturali solo et eius simili conseruentur, ut PORPHYRIUS in *ysagogis* et libro *de respiratione* ARISTOTELES attestantur, infestum tamen consulit 5^a *epidemiarum* HIPPOCRATES terram demutare connutrientem, quod salubre est in prolixis omnibus passionibus, at si alieno in solo aegrotent, ad nativum illico referantur. Ex quo sequitur, loca aegroti locis contraria initio esse quaerenda, ut si calida, frigida eligenda sunt, vel ea, in quibus talis aegritudo minime aut rarissime visa est, qualia non ciuitates, ubi populorum concursus est, et oppida sunt, sed rura, praecipue montium et alpium maximae altitudinis. His enim locis propter frigiditatem et ventos aeris infecti qualitas raro infigitur.

Ciba-

Cibaria vero licet ratione virtutis sustentandae aut ab aegritudinibus releuandae adducantur, non decet tamen, vt morbum foueant et augeant, sed debent simul virtuti conferre, et morbo substantia qualitate, quantitate ordineque aduersari, quoad fieri potest. Hoc saepe satis esse potest ad tollendum morbum. Si enim cum diaeta curare poteris, prosperam inuenies, vt suis in *aphorismis* DAMASCENVS est auctor. Sint ergo frigida edulia humidaque, et attenuantia, vt ante diximus, natura vel arte, nisi morbus repercussiuam petierit curam. Tunc enim incrassantia, quia fluxum impediunt, afferantur. Si de fluxu fiat, non obstat, non trahet medicina humores, quia non tanta fiet crassities, quod impediat, quum sit materia in viis latis; sint quantitatis tamen aequalis, vt *prima quarti* in chronicis fieri edocet AVICENNA. Quum enim morbus hic sua natura chronicus sit, sit et via longa dietam debitam expetit; Cum tenui enim minime staret virtus, immo debilior continuo efficeretur, ex quo nec cibum, nec morbi materiam coqueret, nec expelleret, sed contraria potius euenirent. Tenuis enim et certae dietae in diuturnis semper passionibus habentur difficiles, vt *prima aphorismorum* scribit HIPPOCRATES. At si dicitur, ad vltimas aegritudines vltimae curationes afferendae sunt, quod et in *commento* GALENVS, respondeas, in statu, vbi dolores vigent, id fieri intelli-

intelligitur, iuxta tamen aegri vniuersam et particularem digestiuam virtutem. Et si iterum dicitur, planius AVICENNA *primi 4^a* nos monet, quum ait: *Occultorum apostematum cibus tenuis sit*, et quum *hic morbus membra interiora saepe afficiat*; ideo id seruari oportet, ad hoc nos dicimus, id de magno apostemate viscerum, quum intus est, aut si tot *intus pustulae* magni apostematis locum tenent, intelligi debere. Alioquin diaeta, qualem diximus, eligi debet. Est tamen cum hoc aegri seruanda consuetudo pro viribus, quam in sanitate aeger tenuerat. Notanda quoque est aetas. *Senes* enim, vt ibidem ait HIPPOCRATES, *facillime ieiunium ferunt, pueri vero aegerrime*. Hieme etiam atque vere varia est diaeta signanda. His enim temporibus plura sunt afferenda cibaria, quoniam tunc *ventres*, vt ibidem inquit HIPPOCRATES, *calidissimi et somni longissimi sunt*, aestate vero cibos corpora grauius ferunt. Sit ergo eorum quantitas fere consueta homini sibi sano, et prout necessitas reliquorum indicantium expostularit, vt scilicet non excedat vires infirmi, ne digestio impediatur, morbusque potius augeatur. Sed quoniam abstinentia, scilicet ab excessu, vt libro *de regimine Principum* ARISTOTELIS scribit, summa medicinarum habetur, quum, vt ipse *politicorum 7°*, omnis excessus vel nocet, vel proficit nihil, potius ciborum quantitas minuetur, donec scilicet causa antecedens radicitus euellatur.

euellatur; Nam vt 1^a aphorismorum HIPPOCRATES ponit, *non pura corpora quanto magis nutries, grauius ea laedes*. Natura enim cibi digestionem intenta, eoque cibo grauata, impuros humores morbi materiam educere oblita desistit, sed ea materia augeatur, immo et nutrimentum, licet benignum, cutem affectam etiam petens corrumpitur, quo morbus etiam maior efficitur. Tota vero materia arte vel natura ad cutem transmissa, quod et in principio, si pauca est, contingere potest, caussaue antecedente impura ablata, factaque fortiore virtute, licet copiosius alere. Haec ex HIPPOCRATE eo aphorismo, *ubi fauces aegrotant, aut pustulae nascuntur in corpore*, et in commento ex GALENO accipiuntur. Sint igitur laudata cibaria facilis etiam digestionis, boni quoque chymi debita quantitate, ordine, et certa hora assumpta. Vbi enim cibus praeter naturam intrat, id est, praeter conditiones adductas, hic aegritudinem facit, vt 2^a Aphorismorum. HIPPOCRATES monuit, quoniam, vt scribit GALENVS loco de causis adductis superius, humorum substantia in cibis et potibus continetur. Ea igitur sunt panata ex pane mundi fermenti elixo. Ob qualitates enim suas commoda est modicis aromaticis communibus superadditis, vt regia confirmetur, in brodio quoque carniū huic morbo conuenientium. Caro enim limacium earumque brodium his valet cutis affectionibus, vt habetur

ex DIOSCORIDE, sanguinis extinguit feruorem, hep-
 par quoque confirmat et stomachum, vt *secundo* scri-
 bit *canonis* AVICENNA. Panata etiam in lacte amig-
 dalarum feminum, item communium, amilique,
 et cum cucurbita aestate consona iudicatur. Ptisana
 quoque omnium maxime propria est cum aromatis,
 quae etiam *iuscula minuta* appellant, ex lupulo,
 taraxacone, boragine, cicorea, endiuia, spinaciis,
 acetosa, salubria sunt. Carnes idoneae sunt haedi,
 veruecis, vitulae, gallinae, caponis, cuius bro-
 dium, vt *colliget* 5° scribit AVERROIS, leprosis pro-
 prietatis habetur mirabilis, quod et XX^a *aphoris-*
morum suorum MOSES affirmat. Caro quoque eri-
 tii, 22^a *aphorismorum* suorum MOSE auctore, pro-
 pria est. Caro item serpentis; Vipera enim prae-
 parata, vt 4ⁱ 3^a ABOHALY, et 1° ad GLAVCONEM
 GALENVS testatur, omnia roborat viscera, humo-
 resque miro modo ab omni labe expurgat atque
 defendit, quum his tamen frigida decoquantur,
 humidaque ad carniū alterationem. Item et cor-
 dialia ob rationes ante adductas, qualia sunt endi-
 uia, taraxacon, lupulus et huiusmodi, praecipue
 cum auiculis iuncta, quia carnibus siccissimae sunt.
 Pisces quoque fluuiatiles saxatilesque elixi, vt luccii
 sunt piscesque marini, vt diximus, praeparati, vt
 cephalī et huiusmodi, sua qualitate conueniunt
 cum amigdalarum pulmento. Omittantur saliti,
 quoniam atram generant bilem, 5° *theoricae* HALYA-

BATE auctore. Acetarium cum modico sale ex herbis superius dictis, eorum etiam floribus lactucaque, aestate praecipue, fumant. Fructus vero, quibus secunda mensa vesci debent, hi sunt: Appia mala, quae item rosea appellantur, pyraque electa, cetebrum et roborantia cum modico caseo dulci ad stomachum sigillandum. Granata quoque ob id, passulae et coriandra accedunt. Ante cibum item pepones, corpore praesertim purgato, maxime conferant, et cucumeres. Pruna etiam quatuor aut sex bene matura accipere possunt. Hepatis enim et cordis sedant inflammationem, et ventrem lubricum reddunt, qui quoniam *hoc in morbo fere semper stipticus* reperitur, lubrica debent arte reddi cibaria. Salsa omnia omittantur, ut pisces saliti sunt, caseus quoque talis, quoniam exsiccant sanguinemque incendunt, ex quo atram bilem aggenerant, ut YSAAC *doctrina* 5^a testatur. Idem in *canticis* 1° canonis sentit ABOHALY. Vltia item, ut frixa existunt, vinctuosa etiam ob sunt, quoniam inflammant, et mali sanguinis sunt adductiua, ut *quinto theoricæ* legitur. Ab ea igitur vinctuositate brodia depurentur. Dulcia etiam noxia sunt, ut mel, dactyli et caricae sunt. Dactyli enim, SERAPIONE auctore *de scabie*, quoque *capite* 7^a 4ⁱ atque Saphati AVICENNA, generant bothor; Ratio est, inquit eo in loco GENTILIS, quia facile aduruntur; Haec tamen et eorum decoctio

resolutionis tempore aptissima sunt, quoniam ad cutem pellunt, vt de variolis capite et allegatis colligitur ab AVICENNA. Acuta et mordacia, vt monet *de Saphati cura* ABOHALY, fugiantur, quae praesertim supra de causis huius tacta sunt morbi, vt eruca est, quae dolorem capitis facit, vt praedicti scribunt auctores. Idem et nasturtia affert, cepe quoque caput grauat, licet ad somnum hoc conferat loco, quum *subet* *) generet, vt ex eisdem accipitur. Porra sodam efficiunt, pessimique ab his chimi gignuntur; Allia sicca, et tertio calida, tamquam daemones, odio habeantur. Vrunt enim et vehementer exsiccant, atque sodam efficiunt, vt adducti scribunt auctores, immo RVFFI auctoritate *vigesimo primo gtis* **) RASIS affirmat, in membro laeso dolorem apportant, et *de ptisana* libro HIPPOCRATES, solitos dolores facile reuocant. Caudles quoque et basilicon magnum, quoniam atram bilem et humores citae putredinis et corruptionis aggenerant, vt ex dictis auctoribus discimus, aspernentur; Lentas, tertio siccae gradu, HALYABATE scribente, elephantiam, maniam, cancrum, somnia mala, morpheam et impetiginem creant. Portulaca autem et cetera inuiscantia timeantur, quoniam aegritudinem indissolubilem reddunt, cibaria-

que,

*) Legi potest etiam *suber*. SART. Recte *subet* s. *subeth* i. e. sopor.

**) i. e. Continentis.

que, quae alter affectus gustarit, et per consequens cyathi, et eorum vsui vasa mittantur; His enim morbus facile figitur et augetur. Cetera quoque hoc genus, quae, quia longum esset afferre, non scribimus, abscindantur. Immo, vt 4ⁱ 7^a de Saphati, *scabie impetigineque* capitibus, quorum cura propinqua est, vt de *scabie* capite AVICENNA affirmat, sit insipido aeger contentus, humorem bonum aggenerante, in quo nulla mordacitas est, sitque aequali humectatione, etiam cum balneo facta contentus, quod et 5° ad *Almansorem* RASIS testatur, sit, ait AVICENNA, hoc in morbo humectationis regimen, infrigidationisque et rerum aquosarum administratio atque insipidarum, vt endiuia est, item et mellon, quod et melancholiae cholericae *quarti prima* monet, quum ait, infrigidationem et humectationem vltimas ex cibis administra, et medicinis, immo melancholiae naturali, quum ait, humectatio propria est. Vinum pro potu licet dolorum ratione et fluxus, quia materias spargit, non competit, quamuis forte in fine, ratione tamen consuetudinis atque virtutis seruandae, *morbo chronico existente et exsoluente*, nigrum ac maturum ad austerum inclinans assumendum putamus, album autem, quia diureticum est, potius in progressu pro reliqua materia, maxime antecedente, euacuanda per vias vrinae tribui debet; in principio vero materiam euntem ad

cutem non parum pellit, quia mouet sudorem, unde auget morbum, dulce autem, quia oppilat et vrit. Similiter et vinosum, nisi virtute prostrata, auferatur. Sit autem in dolores habentibus temperatum, praecipue capitis, vt *de Soda tertii prima* concedit ABOHALY, quoniam vapores secum ferens facile caput et citissime replet. Lympha ideo admisceatur, in qua hyberno tempore salviae folium infusum exstiterit, aestate autem saepius aqua conuenit cocta addito zucharo, stomacho non debili existente. Nec id 4^a pi de apostematibus capite obstat ab AVICENNA adductum, in occultis scilicet apostematibus cauendum esse a vino; Nam de magnis apostematibus et paruis, grandis tamen locum tenentibus, ipse locutus est. Exercitium ad inflammationem non inclusive in hora electa, non etiam super accepto cibo, quoniam omnis super ipsum motus eum corrumpit, vt libro suo *de Appropriatis* asserit MESVES, non sane laudari in principio potest, nisi causa scilicet antecedenseducta fuerit, quoniam 5^a etiam ait *epidemiarum* HIPPOCRATES vlcera mala in impuris corporibus efficit exercitium, et primi 4^a ABOHALY, apostematibus occultorum salubre est a vino, motibus et corporeis cauere, et animalibus excedentibus immo et ab omni motu desistere monet HIPPOCRATES, nisi careat causa antecedente aegrotus, quia via congestionis vel paucos humores

more

more natus est morbus. Ex quo libro suo *de medicina* errasse CELSVS conuincitur, quum ait: *In omnibus pustulis cura est ambulare*; Morbum enim id auget, quum validius eo fluat materia. Nobis namque mouentibus, omnia, quae in nobis sunt, commouentur. Modicum igitur exercitium ob dicta maxime inassuetis fricatioque nulla praecipiat, quies ergo tutius, causa antecedente corpus habente, eligenda est; Ipsa enim corpus humectat, materiamque remorat, ex quo causis ipsa morbi contraria cernitur; inanitio debita materiae, quam communem appellant, vomitu, cassia, enemate et supposito iniungatur. Ideo a frequenti coitu caueatur, praecipue cum infectis. Nam, vt 7^a 4ⁱ de *scabie* capite AVICENNA testatur, etiam humores adurit, eos mouet ad cutem, et virtutem debilem reddit. Ex quibus ipsum in morbum addere plane colligitur, immo est coitus corporis aegri destructio, vt libro *de regimine Principum* ARISTOTELIS meminit, videturque apportare dolores, dicente VI^a *Aphorismorum* HIPPOCRATE: *Pueri ante aphrodisiam*, id est, pubem aetatem atque veneream, vt SIMON GENVENSIS exponit; Similiter et emichi *) non podagrizant. Moderata quoque repletio diligatur, quantum scilicet digerere potest aeger, assumat, potiusue quid minus, sua etiam

I 4

hora,

*) i. e. eunuchi.

hora, vt facilius virtus super materiam se conuertat, vt prima intentione satis attulimus. Somnus, qui requies est animalibus propter eorum salutem, vt libro *de somno* ARISTOTELES scripsit in principio, plus sit consueto, quoniam eo virtus corpori restituitur, materia et corpus maxime humectatur, cibi et peccans materia optime coquitur, vt *sexto de regimine sanitatis* adducit GALENVS, dolor sopitur, et materiae sistitur fluxus, vt AVICENNA MESVESQUE testantur, immo fluens eo reuocatur ad centrum, vt *de flebotomia* capite ab AVICENNA colligitur. Hinc et morbus fieri prohibetur, quod praesertim laudabile, vbi morbi cura percussiuus assumitur in principio, e conuerso vero, vbi causae cura resolutioque eligitur. Si ergo naturae beneficio somnus non adest, arte cum dolore etiam abscindentibus euocetur, de quibus philonium est, requies diacodionque, semen item lactucae, iusquiami et cetera hoc genus, *Non sit somnus cum hoc morbo affectis, eorum ergo cubile lintheaminaque vitentur; His enim, vt scabies, et haec contrahitur tabes.* Vigilia quoque debita eligatur. Immoderata enim corpus exsiccat, et virtutem dissoluit, ea autem secundum mensuram adhibita, superflua expurgantur. Ideo in declinatione, vbi resolutione opus est, somnum exsuperet, vt GENTILIS 3ⁱ *prima de soda* exponit, quum item in visceribus est apostema atque materia multa, cum hisque virtus debilis

debilis facile extinguenda, quum item *sola dedecoratio est haec labes*, nec repulsionis cura expostulatur. Animi vero accidentia, ut cogitatio fixa est, quae in magnis negociis esse solet tristitia, timor, suffocatione, ira, cordis accensione, et cetera hoc genus, hunc augment morbum et afferunt, corpus exsiccant, et virtutem exterminant, ideo abscindantur. Timor vero, quum percussivis opus est, aduocetur, quo, ut in quartana saepe fit, statim intus unito calore, causa tota resolui potest, ira vero, ubi resolutione opus est, sed gaudium moderatum et spes eligantur, ideo cum dilectis, beniuolis et amicis, qui et nova delectabilia referant, inuicem fabulentur. Cantibus quoque se dedant, saepiusque vel audiant; Virtutem hi confortant, corpus humectant, doloresque plurimum mitigant; Hominem enim laetificat musica, ut *politicoꝝ* 8º ab ARISTOTELE legitur; Infantum enim cantu vagitus sistunt nutrices, ita, ut etiam dormiant. Nam, ut ex opinione PLATONIS ALEXANDER APHRODISEVS suis testatur in *problematibus*, omnes artes natura homini insitae sunt, unde ii audientes reminiscuntur, ex quo delectantur et dormiunt.

Secunda intentio.

Altera vero intentio his perficitur, quae praesertim ineptam materiam, si quando adest, praeparant

rant expulsionem, quaeque inchoatam eius sistunt corruptionem, quae consequenter nouae materiae ad cutem peruenturae auferunt generationem, quae hepar et totum corpus contemperant. *Digesta* enim, vt *aphorismorum prima* HIPPOCRATES meminit, *medicari oportet*, et cum minoratione fiat digestio, vt *differentia 50a Conciliator* affirmat, quia reliquum facilius expulsionem paratur.

De minoratione primo hoc loco dicemus; Inquit enim *de ingenio 4º* GALENVS: *Alleviata euacuatione corpus dispensat natura, et quod aggrauat ipsam, veluti onus quoddam deponens, reliquo digerens dominabitur et externens*, dicente *prima aphorismorum* HIPPOCRATE, *inchoantibus morbis, siquid scilicet grauens est aut laedens naturam, ne possit coquere* *), *moue*, scilicet minoratiue, nisi materia furiosa aut maligna seu valde corrumpens exstiterit. Minoretur igitur primum, si opus est, omne id, quod idoneum est educi, ineptum etiam, si nimium est, et ob id, si digeratur, timeatur morbi auctus aut suffocatio virtutisque extinctio, eo modo, quem sequenti intentione docebimus. Post haec ea, quae alteratione agunt, pro eo, quod euacuationi ineptum restat, potabilia ministrentur, et quum natura materia calida sit, sicca crassaque, pro-

*) Hic locus ita habet *coquẽ moue*. SART.

progressu autem qualitate etiam caeli, antequam morbus in aegro appareat, aut medicus expetatur, continue aduratur, terreaque humida et subtili scilicet parte consumpta reddatur, ex quo frigida facia crassaque non naturalis potest dici melancholia *), licet effectu tunc etiam, veluti calx calida, reperiatur, quumque naturalis caloris qualitas hepatis et totius complexio corruptaque sint, etiam et malignae proprietatis. Ideo his simul omnibus obuiando frigida et humida medicamenta adhibenda censemus, licet in progressu temporis humida intensiora et frigida temperatiora conueniant, et cum aromaticis tamen medicinis et subtiliatiuis admixta, materiam ad fluxum non disponentibus, sed nimiam crassae partis crassitudinem amouentibus; Frigida enim medicamenta etiam in progressu, vestigio caloris relicto, humoribus membrisque, veluti falso flegmati calcique, quod agit fortius, quam alia materiae acquisita complexio frigida ad extinguendum commoda sunt, magis, quam augendo materiae frigiditatem additamque crassitatem. Ait enim 4ⁱ prima ABOHALY: *Si melancholia cholericum fuerit, administra infrigidationem et humectationem ultimas ex cibis et medicinis*, quumque huic morbo febris raro iungatur, his in ultimo qualitatibus minime opus est, Libro quoque de Saphati,

*) Ita scriptum est in codice, *metia*. SART.

phati, noua humectationem requirit, exsiccationem antiqua, quae subtiliatio interpretatur. Quoniam igitur humores tum propter morbi tempora eiusque antiquitatem materia valde terrestri effecta, tum etiam ratione horarum anni, tum vniuersalis et particularis complexionis, tum aetatis, tum sexus, tum regiminis in caliditate et siccitate, subtilitate et grossitie, benignitate et malignitate, latitudinem habent; ideo remedia, prout oportuerit, varia eligantur. Eorum igitur, quae conueniunt, simplicia sunt haec, eorumque aquae distillatae, fumus terrae scilicet, ordeum, violae, endiuia, cicorea, lactuca, hepatica, lupulus, borago, buglossa, tarassacon, femina communia, liquiritia; in progressu vero temporis capillus veneris, petroselinum, feniculus, pimpinella, vitis praeputia, quorum succus exagitationem humorum prohibet et feruorem, acetosa, aqua distillationis limacium, cutis valet affectionibus, vt ex DIASCORIDE licet videre, 1° quoque *canonis* ex AVICENNA, sanguinis feruorem extinguit, hepar et stomachum roborat. Aqua casei, praecipue acetosi, vltima est, vt de scabie, morphea, impetigine saphatique capitibus ab AVICENNA habetur, atque *secundo canonis* ab eodem, et suo *de simplicibus* MESVE. Balneum villae et similia mirabiliter complexionis et proprietati malis aduersatur. Sunt quoque in balneis admirabiles proprietates, vt scribit *commentator 24^a problematum*

pro-

problemate ultimo; Infrigidat enim illud atque humectat, materiae prohibet ebullitionem, corruptionem vstionemque, et membra roborat naturalia.

Ex dictis patet, balneum de porrecta non convenire, nisi his, qui frigidae sunt complexionis multorumque humorum flegmaticorum, nisque et hoc in morbo iam antiquato, cuius materia resolutione frigida facta est. Composita vero haec sunt, quae diximus, cum sirupis admixta, videlicet sirupo de fumo terrae, qui stomachum et hepar confortat, opilationes aperit, et cutis curat affectiones, ab humoribus praesertim falsis exortas vstisque, ut scabies est, impetigo et lepra. Sirupo item de pomis regis Sabor a MESVE posito, qui melencholiae est aptus, sirupo quoque endiviae, item violarum, item nemifaris etiam, et oxizachara, roob item de ribes, id est, acetosae sirupo, ut de variolis AVICENNA capite exponit GENTILIS, qui feruorem sanguinis sistit, venenosae obstat proprietati, albaras atque impetiginem delet, 9° *canonis* AVICENNA auctore, sirupo etiam de epictimo, qui, ut MESVES scribit, choleram nigram, vstos humores, ex eisque factas aegritudines tollit, atque his confert, qui leprae proximi sunt, qui cancerum, vlcera fraudolenta, scabiem, fistulas et saphati patiuntur. Sed quia hic prima sua virtute obesse cognoscitur, ideo, ut decuerit, reprimatur, licet
in

in progressu temporis potius referuandum sit, sicut radicum sirupus et de bisantis, quoniam tunc, materia facta crassiore frigidaque, item et deteriore, melencholiae, ut diximus, sapit naturam. Decoctio eo etiam tempore cicerum nigrorum, tribus diebus cum melle assumpta continuis, podagrae validum tollit dolorem, ut de mente compluti adducit 23. suorum *aphorismorum* Moses, quae etiam cum eritii carne ad pustulas valet.

Est ultimo loco sirupus noster secreto habendus, quem quia omnium validissimum esse credimus, auro comparandum putamus. Hic enim qualitate sua frigida humidaque debita cum attenuatione materiam praeparat expulsionem, eiusque sistens corruptionem ac fluxum, nouam generari etiam prohibet, ignitum item calorem calidamque complexionem extinguendo ad pristinam naturam reducit, malamque proprietatem dissoluit, ex quo cutis et membrorum interiorum, quae localia non attingunt, dolores pustulasque excludit, viscera quoque regia maxime roborat. Post vero principium ob multiplices, quas attulimus, causas ea, quae minus frigiditatis habent atque extenuant, quum fuerit materia, ut diximus, crassior, immiscere oportet; at si in eo multa sint, quae prima qualitate non profint, conferunt tamen 2^a tertiaque. Saepe enim, quae proprietate valent, eligimus,

gimus, licet prima qualitate obsint, quam tamen refrangimus materiae minoratione effecta, parte vero, quae ad euacuandum ineptior est, relicta, quadraginta diebus sirupus hic noster sumatur, licet decimo quinto quoque die materiae portione parata, minoratio repetenda sit, vt post quadraginta saltem dies antecedens caussa tandem radicitus euellatur, nec diurnus quempiam terreat potus, sed abominabilis aegritudinis laboriosa duratio. *Est enim huius morbi materia durae cervicis ad decoquendum, grandis item corruptionis et proprietatis malae, quae in membris qualitatem expulsiu difficilem imprimit;* Quas quidem ob rationes de *Morphea* capite 4ⁱ 7ª potum ordinat AVICENNA, quem iubet annum totum assumi. Noster igitur sirupus hic est. R^x Lupulorum, fumi terrae, buglossae, boraginis, ordeï decorticati, glycyrrizae abrasae, seminum communium frigidorum, endiuiae, violarum, acetosae añ ʒ. i. — florum camomillae, capillorum veneris, foliorum senae, passularum, celidoniae, pimpinellae, seminis caulis, lactucae, plantaginis añ ʒ ii. citraoli, granorum ben, nigellae, accori, sticados, florum sisami, sambaci, zuferae, id est, leuistici succi, vitis amarae, solatri, bedarungi, id est, citrariae, pulueris terebentinae, ligni iuniperi, laccae ablutae, epithimi, polipodii añ ʒ i. Bulliant omnia in aquae libris quatuor iuxta rerum substantiam ad quartae partis con-

consumptionem, deinde totum coletur. Quo facto, sic componatur sirupus. $\mathcal{R}$ sirupi de fumoter-
rae $\mathfrak{z}$ i. S. oxizacharae $\mathfrak{z}$ S. colaturae praedictae
 $\mathfrak{z}$ i. S. aquae distillationis limacium, brodii galli-
nae sine fale añ $\mathfrak{z}$. i. misceantur cinamomi, buglof-
fae, canforae. croci, malae proprietati obuian-
tium añ gr. ii. Aromatizatus sirupus calidus in
aurora cum aloes lotae gr. ii. ante immediate
vna in pillula deglutitis potui tribuatur. Curat
enim, si Deus voluerit. Vt autem plane tanti si-
rupi utilitas aperiatur, omnia eius simplicia, quid
proposito conferant, breuissime ostendemus. Lu-
pulus, quod et fumus terrae facit, MESVE atte-
stante, opilationes aperit, et ab adustis humori-
bus, quoniam sanguinem limpidum reddit et de-
fecatum, factas aegritudines tollit, veluti lepra
est, impetigo, serpigo, pruritus, scabies et huius-
modi; viscera quoque confortat, inflammationi
item et capitis dolori calido obuiat, hinc dicens
exclamat: Quam parum vtuntur ea salubri me-
dicina nostri temporis medici! eos quasi arguens de
obmissionis peccato. Borago atque buglossa idem
fere efficiunt, corque maxime roborant. Acetosa
vulneribus interioribus conferre ait SERAPIO, atque
venenis resistere DIASCORIDIS auctoritate; extrin-
secus vero amota, immo suspensa, maculas similes
radicitus tolli, idem AVICENNA affirmat, immo
ultima est ad balnei modum administrata. Ait
quoque

quoque 4ⁱ *prima* GENTILIS, humorum auferre feruorem, et malignae obstare proprietati, quae etiam *secundo canonis*, AVICENNA auctore, albaras et impetiginem delet; Viola, lactuca, endiuia, ordeum, liquiritia seminaque communia nostrae intentioni deseruiunt, et calidarum medicinarum temperant caliditatem. Passulae stomacho sunt et hepati conferentes, potumque lenientem et grati saporis efficiunt. Camomilla membra mollit, atque cutis vapores absque attractione resoluit, bibiturque ad tollenda viscerum apostemata, AVICENNA 2° *canonis* attestante. Capillus veneris scrophulas soluit, alopitiam et fraudolenta vlcera tollit, hepatis passionibus obuiat et venenis, viscera item roborat, fluxum materiae sistit, crassamque materiam incidit, sanguinemque mundificatione limpium reddit, haec DIASCORIDE, SERAPIONE, RASI, GALENO, AVICENNA, AVERROI MESVEQUE testantibus. Folia senae cholerae vltiae, et ex ea ortis obuiat morbis, ac membra regia purgat, MESVE, RASI et SERAPIONE auctoribus. Celidonia in potu, mirabolanis citrinis admixta, scabiosis sua confert proprietate, vt DIASCORIDES, et 4ⁱ 7^a *de scabie* capite asserit AVICENNA. Caulis lepram curat, vt 7° *de simplici medicina* ait GALENVS, etiam dolores sedandi proprietatem habet, adiicit 2° *canonis* AVICENNA, versusque iuncturas dirigit medicinas, vt suo *de consolatione* MESVES scribit. Pimpinella ma-

lignae obstat proprietati, et viscerum vias aperit. Lactucae semen calorem extinguit, cohibet item fluxum, SERAPIONE auctore. Plantago plus omni medicina ad vlcera valet curanda, et potui propinata, quum *intus hae saepius pustulae vlcerosae gignantur*, vnde et cutem petens eius delet affectiones, vt *secundo canonis* scribit ABOHALY, et ad ea prima, id est, potissima est, non vltima medicina, vt *6° de simplici medicina* scribit GALENVS, cumque eo DIASCORIDES atque SERAPIO. Grana ben saphati, albaras, impetigini, scabiei, membrorum doloribus et cutis subuenit tabi, vt *6° de simplici medicina* scribit GALENVS, SERAPIO, DIASCORIDES, AVICENNA MESVESQUE testantur, dolores et podagram tollunt melli mixta tribus diebus, vt MOSES ait suis in *aphorismis*. Nigella lepram corrigit et formicam, vt *7° de simplici pharmacia* GALENVS, eiusque mundificatio vltima est, vt *de morphea* capite AVICENNA adducunt. Accori spleni conferunt, vt DIOSCORIDES scribit, et ad iuncturas medicinas transmittunt, vt suo *de consolatione* MESVES ponit atque *colliget* suo AVERROIS. Sticados, vt suo *de simplicibus* MESVES, *2° canonis* AVICENNA, *colliget* *5°* AVERROIS, *3°* ALMANSORIS RASIS et *7° de simplici medicina* GALENVS testantur, humores attenuat, totius corporis habitum et omnia viscera roborat, doloribusque ipsum opitulatur. Sisamus cum acetoso epotus eadem sanat, secundum

eius frequentem potum solemne aduersus lepram remedium esse, nigris item vlceribus cancroque mederi, quartanamque effugare. Idem fere polipodium operatur, SERAPIONE MESVEQUE locis eisdem testantibus. Sirupus de fumo terrae quantum valeat, supra aperuimus. Oxizachara materiae qualitatibus et proprietati malignae obuiat vehementer, fluxum humorum coercens. Brodium vero gallinae leprae habetur mirabile, vt supra ostensum fuit a nobis. Cinnamomum, item et canfora crocusque, vigiliam capitis, item dolorem corruptionemque virus mundificantia facile pellunt et abscindunt, vt ex omnibus adductis auctoribus plane constat, immo hepar et regia membra confirmant, quod et bolus facit armenus, quem cum vino limphato in peste quadam, qui assumpserunt, omnes incolumes facti sunt, vt 9° de *simplici medicina* scribit GALENVS. Aloe materiam fluere prohibet, fluxamque dissoluit, humores et corpus a corruptione praeseruans, stomacoque prae aliis, et vlceribus, praecipue pudendorum, prodest, vt 6° de *simplici medicina* GALENVS est auctor. Tres ex eo compositae pillulae corpus conseruant, et escas nequaquam corrumpunt, vt 2° canonis AVICENNA adducit, sanguinem quoque atrum euacuat atque corruptum, vt libro de *simplici medicina* ad PATERNIANVM ait GALENVS. Eius etiam 3. I. cum aquae casei 3. III. singulis diebus mane epota censetur admira-

admirabilis. Liberat enim ab antiqua scabie mala eius frequens vsus, et eius aureus vnus, aqua endiuiae ac feniculi parum infusus, vt 7^a 4ⁱ de scabie capite scribit ABOHALY, tribus diebus eam euellit. Ipsa vero scabies mala, vt ibidem ipse ait, saphati proxima, eiusque similis est curatio. Ideo medicamenta vtrique communia esse poterunt, immo id, quod ipse his verbis affirmat, eadem morpheae confectiones albarasque saphati et impetigini apte conueniunt. Est enim omnium medicinarum moderatrix, aloe, interque sublimiores reponitur. Debilia enim membra confirmat, ea propriis reddens virtutibus, superfluitates eorum dissoluens, et a putrefactione corpus, immo et cadauera ipsa praeferuans; hepati tamen nocet, quod tamen leuiter aufertur, et qui diebus illam singulis sumit, in corpore suo sensibusque aegritudinem non patietur, quae non facile euellatur. Haec plane a MESVE licet *) et 2° canonis AVICENNA, AVERROI, RASI, SERAPIONE, GALENO, DIOSCORIDE colliguntur. Haec de nostri sirupi examine, exemplo AVICENNAE 14^a 3ⁱ de hepatis debilitate capite, certam compositionem excutientis, locisque aliis plurimis sint satis.

K 3

Tertia

*) In Codice enim scriptum est f3 SART. Legendum est scilicet.

Tertia intentio.

Tertiam ea complent intentionem, quae dispositam materiam, praecipue antecedentem, radicatus tollunt, dicente 2^a aphorismorum HIPPOCRATE: *Ex plenitudine quaecumque aegritudines fiunt, euacuatio sanat*; et quoniam causa antecedens sanguis est atque cholera, ideo duplici opus est instrumento, flebotomia scilicet et medicina. Fieri autem habet flebotomia, quum humores aequaliter aucti sunt, item quum ipse sanguis quantitate nimius est, item qualitas eius mala, item quum a vicino corrupto humore, ne labefiat, timetur; quum item aliquis aliorum humorum ei tenaciter est admixtus, ut 180^a differentia Conciliator testatur. His quoque de causis multis, quae huic insunt morbo, flebotomia prius requiritur, quam medicina, cholerae eductiva, quum et vniuersalis euacuatio minus vniuersalem praecedere debet. Seruatis igitur vniuersalibus, quae in euacuando iudicii rectitudinem monstrant, particularibusque conditionibus, primi 4^a capite 2° etiamque de flebotomia, et 4ⁱ prima AVICENNA, 3° Tegni GALENO, et ceteris medicinae suis in locis auctoribus annotatis, a flebotomia sumatur audacter initium, pharmacum vero subinde ipsi cholerae commodum adducatur. Si igitur hic morbus incipiens augensque superiora, ut caput, inuasit, ferro cephalica pertundatur; Quod si pectus infestet, opposita basilica

filica feriatur, nisi aeger plethoricus fuerit. Tunc enim in saphenis fiat flebotomia, praecipue in mulieribus, quibus et menstrua prouocentur, virisque haemorrhoides. Si autem inferiores occupat partes, superiores venas incidere licet; Si autem utrasque corporis extremitates inuasit, ex utraque parte haurire sanguinem decet, ut 7^a quarti de Saphati capite legitur ab AVICENNA. Si vero totius corporis cutem interioraque occuparit, e cunctis venis, praecipue hepatis vena, sanguinem ducito, quoniam ad centrum a circumferentia materiam maxime reuocat vena haec. Temporis autem tractu ipso ex latere aegrotante licet educere, ut inferius enodabimus. Conuenit autem diuersio, quum morbi cura repercussiva opus est, quum vero causae, ipsa in principio euacuatio satis est.

Sed non ab re dubitari potest, an scilicet post triduum temporisque protractum liceat per flebotomiam et pharmacum diuersiones efficere. Videtur autem id licere; Nam diuersionis causa vomitum in artuum doloribus AVICENNA magnificat. Ad hoc nos dicimus licere diuersiones fieri, quousque aliquid antecedentis causae aut fouentis, quae fluere possit, in corpore inueniri putamus. Ex quo sequitur, diuersiones in augmento etiam fieri, quum et tunc materia defluat. Quum ergo causa antecedens adfuerit, ut diximus, vel plethoria, vel etiam superfluitates ex cibis quotidie

sumptis necessario genitae, praecipue quum eorum caussae attractivae, cauma scilicet atque dolor, membro insunt, diuersione vtendum ducimus post quadraginta etiam dies. Quas ob caussas praedictum vomitum AVICENNA iniungit, nisi quis dicat AVICENNAM velle illum medicinis electiuis non ratione solum diuersionis, sed vt caussa coniuncta, euacuetur.

Ex dictis apparet, medicinas in diuertendo humores alios a sanguine, omni in morbo per communitatem facto commodiores esse flebotomia. Euacuant enim caussam antecedentem atque coniunctam, quae autem inuia est, diuertunt, quod flebotomia non facit, id est, caussam coniunctam euacuat, nisi ipsa modica sit, vel parum distans ab aperta cute, nisiue flebotomia copiosa ad syncope tendat. Non enim tam debilitat medicina, ac flebotomia, quoniam malum eligit medicina, nisi suo veneno plus noceat, non emendata. Ene-mata etiam ex medicinis electiuis confecta, ex naturalibus maxime membris educunt, a superioribusque diuertunt.

Ex dictis in hac quoque intentione apparet, AVICENNAM de cura herisipilae errasse, quum ait, flebotomiam competere, quando materia inter duas fuerit cutes; at quum est profunda, nequaquam, quoniam contra potius faciendum est. Quum enim profunda materia est, flebotomia ma-

gis requiritur, quia caussa antecedens euacuatur minus a sanguine separata, facta scilicet ex opposita parte diuersione; Quum vero inter duas est cutes, quia magis est extra venas, praesertim maiores, et a sanguine separata, morbo iam facto, minus ea tunc requiritur. Neque enim ad antecedentem, neque ad coniunctam causam pertinere potest, nisi ea flebotomia perquam tenuis, pauciente sanguine mixto cholerae, et ex eodem latere adhibenda sit. Ex dictis patet, GENTILEM in multis suis illis expositionibus perplexum esse, vltimae autem expositioni, quam sumit ex DINO, oppositam esse veram, quae ita se habet, videlicet inter duas cutes, id est, in statu et declinatione, profunda vero in principio. Quibus autem diuertendo euacuandoque sanguinem in ipsum auferimus, ea sunt flebotomia, videlicet hirudines, cucurbitulae ceteraque hoc genus. Est enim flebotomia vniuersalis euacuatio, qua, ut ait GORDONIVS, mirabilia medicus operatur, quod sentiendum est, quum rite ac legitime adhibetur. *Aphorismorum* quoque *prima* ait in *commento* GALENVS, in acutissima febre, dolore maximo acutoque apostemate, virtute constante, maximum flebotomia ad syncope remedium est, quod in compluribus, ait, experti sumus. Nulla enim hac est melior medicina, quoniam ea corpus refrigeratur, venter soluitur sudorque, et multi perfecte sanantur, stante prae-

cipue sanguinis necessitate, vel humoribus ei admixtis. Ad ultimas enim aegritudines ultimae curationes ad perfectionem potentes sunt, ut *prima aphorismorum* ait HIPPOCRATES, et in *commento* GALENVS, quod intelligi oportet, natura per aliam viam non egerente. Si enim id perfecte natura operatur, cessandum est, dicente 2^a *aphorismorum* HIPPOCRATE: *Ea, quorum crisis fit, et cetera* flere oportet. Libro quoque *de flebotomia* GALENVS ait: *Eadem doloribus valde confert*, vbi etiam ait: *Morbi magnitudo de principalioribus flebotomiae intentionibus est*. At quum in Saphati saepius dolores maximi sentiantur, ideo eis propria esse iudicabitur, et 4° *Almansoris* scribit RASIS: *Maxime flebotomia indiget, qui a pustulis possidetur*.

Ventosae mirae item utilitatis, flebotomiae vicariae, ab AVICENNA proprio capite appellantur, quae quum humeris, cruribus ac natibus apponuntur, a toto extrahunt corpore. Cornicula quoque ac dicendae sanguisugae causam antecedentem euacuant et diuertunt oppositae parti applicitae, parti vero laesae causam coniunctam educunt, ut ex libro *de ventosis* colligitur a GALENO, item ex AVICENNA *capite 4°* dicemus, et quod eius tenue est, fugunt Scilius; Hinc in corpore non purgato, sanguinem crassum habente, ab his perexigua est utilitas. Positae et in cruribus sanguinem abster-

gunt,

gunt, menstrua cient, foedae quoque conferunt scabiei, quae ad Saphati terminatur, vt 4ⁱ 7^a de scabie capite AVICENNA testatur, renibus vero adiunctae coxisque pruritui, scabiei, bothor, apostematibus, elephantiasi, conferunt, et podagris; Septimo etiam *Almansoris* pustulis, carbunculis atque repletioni subueniunt, super nates vero menstruorum sanant corruptiones, corpusque alleuiant. Triplex enim ex eis, vt aiunt, scariphicatis utilitas ducitur; prima ex certo membro euacuatio, 2^a cum hac spirituum conseruatio et virtutis, 3^a si ex principalibus debeat fieri euacuatio, non curamus. Locis igitur et temporibus debitis eo modo, quo diximus, applicentur. Sanguisugae item diuina gratia admirabiles, cuilibet venae membroque applicari commodae sunt, haemorrhoidibus praesertim atque varicibus, malorum sentinis, ad quae natura materias continuo prauas demittit, sicuti faecem ad splenem, bilem ad fel, ad renes urinam, quae membra eas superfluitates sua vi trahunt, ipsaeque sua ruunt grauitate ea in membra. Id autem vtile est, quum inde praesertim natura tentarit, quum ex eis scilicet aliquid fluit, aut saltem inflatae sunt, naturaque debitae euacuationi non indulget; Nigra enim cholera, qualem morbus hic habet, plurimum ad ea loca descendit. Hirudines itaque eis locis appositae Saphati conferunt, vt VII° *Almansoris* notat RASIS, quoniam vt

tertia

tertia epidemiarum colligitur, haemorrhoidibus, leprae atque fagedenae, id est, vlceribus, vtilis sunt. Recte namque melancholicus humor naturalis etiam et adustus per inferiora evacuat, *4^a aphorismorum* HIPPOCRATE, et suorum *14^a* RABI MOYSE testantibus. Conferunt quidem omnibus aegritudinibus, quae ex corrupto sanguine fiunt, sicuti Saphati est, ceteraeque cutis affectiones, ut *quarti prima* inquit ABOHALY, vbi etiam inquit GENTILIS, sanguinem corruptum adustumque haec animalia fugere, qualis in ano est. Nam ea in aquis lutum acutum, coenosum et faeculentum defugunt. Propterea eas AVICENNA *de Saphati* capite et impetigine laudat, quum ait: *Appositio sanguisugarum est ex melioribus medicinis*, et quoniam natura tractu temporis secreto coenoso ab eo, quod naturae consonum est, id natura continue efficiente, donec talem materiam ipsa reperiet, ideo podici post dies multos, ratione scilicet evacuationis, si causa coniuncta circa sedem existat, figantur; ratione vero diuersionis, si laesio est in superioribus membris, ibidem ponendae sunt; si vero in inferioribus sit, e conuerso fieri oportet: Nocerent enim in principio materiam attrahendo loco laeso appositae, at ad antecedentem causam educendam tantisper sic ventosae et flebotomia repetantur, dum ipsa penitus euellatur, cuius rei signum erit, ut supra diximus, quum dolores vltorius

rius non auctu procedent, nec pustulae multiplicabuntur, sed potius minuentur, item quum sanae egestionis exstiterint, vt ex HIPPOCRATE eo aphorismo, *ubi fauces aegrotant, aut pustulae nascuntur in corpore*, plane colligitur, vt supra etiam docuimus. Sunt et haec remedia mane aut vesperi adhibenda ante cibum per horam. Ideo recte ait capite *de ventosis* ABOHALY: *Comedat aeger post eas, sicut et post omnem euacuationem completam hora peracta, donec agitatio euacuationis desierit, et virtus a labore quieuerit, nisi cholericus homo fuerit: Tunc enim granata et succus eorum cum zucharo, scariolae, atque cum aceto lactucae conueniunt, ac nisi per euacuationem vel per morbum virtus valde inclinata succubuerit. Tunc enim multae qualitatibus cibis debet offerri, sicut accidentibus virtutem prostermentibus cibis illico dandus est.*

Dicto de flebotomia, *ad medicinas* accedimus, dicente primi 4^a ABOHALY: Minutio est humoribus aequaliter auctis propria euacuatio; quae autem humoribus, qui in qualitate tantummodo et quantitate augentur et corrumpuntur praeter sanguinem, alia euacuatio a minutione propria est: Euacuato igitur sanguine malo, alio relicto, qui in causa est, humore, cholera scilicet, ex illo quoque suborta ipsa, deinde reliquum causae radicitus semel

mel per validissimam medicinam tolli debet, si tanta non sit materiae quantitas, ut eius euacuatione terreatur natura atque deficiat, ut, tota sanie de apostemate magno educta, fieri solet, etiamsi ex se fuerit materia eadem ad expellendum parata. Quod si imparata rebus digerentibus, quae superiori loco 2^a scripsimus intentione, mollienda erit. Si enim fuerit multa valde imparata ac intractabilis, ipsaque fuerit virtus debilis, tunc repetitae saepius minoratiuae vice eradicatiuae vnus habeantur. Haec namque non solum causam antecedentem, et quod eius relictum est, sed et coniunctam, nisi inuiscata et antiquitate valde infixata exstiterit, extra ducunt, et quoniam trahunt ad centrum, atque inde materiam, quae ad superficiem circumferentiamque fluere potest, educunt, fluentemque diuertunt, licet in podice morbus sit, coacti tamen ad maiorem utilitatem suscipiendam in principio eam diuertentes euacuamus. Et quoniam materia procedente tempore continuo in infirmo corrumpitur, fit terrestrior, magisque adusta, nouaque quotidie huius generis *) augetur, ideo medicina continue magis propria corrupto sanguini, cholerae item adustae faecique et non naturali melencholiae, sanguinisque absterfua penitus eligenda est.

Prae-

*) In codice *generis*. SART.

Praefertim vero solutiuo est opus, natura eius viam tentante, quoniam in intestinis rugitus ac frequens egerendi appetitus percipitur, sitque medicina dirigenti ad membrum laesum admixta, nisi totum affectum fuerit corpus; in antiquato autem morbo, vbi materia valde fixa ac conferta sub caussa coniuncta iam fuerit, quae potius per laesam partem euacuanda est, vt capite 4° dicemus, non acris medicina vehementer euellens tribuenda est, sed leniter materiam difficilem trahi oportet, PLATONE nos in *Timaeo* monente, diuturnum morbum non esse nimis molestis pharmacis irritandum, quoniam, quod sanum ac vtile est, attrahit, priusquam, quod vitiatum est, loco dimoueatur, AVICENNA item *primi* 4^a nos ita monente, quum ait: *Quum materia vehementer fixa et penetrans fuerit, sicut et sanguini mixta valde, non potest ipsa semel vnica vice euacuari, vt in scitica et artetica longi temporis est, antiqua etiam scabie, cancro quoque veteribusque carbonibus.* Ex quo errasse illos apparet, qui hoc in tempore pharmaca quam potentissima tribuunt, octoque fere diebus vnica potione aegrum incolumem pollicentur. Quae iam mala consuetudo non tantum rusticis, sed etiam ciuium plurimis persuasit, nisi validissimis pharmacis praecordia egerant, operam et impensam perire, quum etiam materiam euacuationi aptissimam multa ac violenta egestionem educere, fallax et inimicum naturae

turae sit, ab eaque prorsus abstineamus, nisi ab eadem materia maius detrimentum timeamus afferri, ut puta, quae multa furibunda virofaque sit. Valida autem existente virtute, ut in robustis est, a potenti medicina adeo timendum non est, ut suis in *aphorismis* DAMASCENVS assentit. Medicina itaque ad aegri virtutem et materiam accommodanda est: Satius enim est infra subsistere, quam exquisitissime euacuare, ut AVICENNA *primi* 4^a et MESVES notant, quum natura ipsa possit reliquas materias extra ducere; Quam si fore validam suspicemur, nihil praetermitti decet, quum ea, quae relinquuntur in morbis post crislum, subuersiones facere consueuerunt. Debet et medicina caput saepe aspicere, quum multum materiae, quod euaporat, ad illud ascenderit, inde quoque praeceps feratur ac defluat, idque etiam, quod ibidem affectum et genitum est. Aspiciat splenem etiam eligens medicina, quoniam materias euacuatus saepe transmissas facile trahens sanguinis faecem suscipit. Procul autem amoueatur, quidquid solutiuam medicinam impedire possit, morbumque augere, sed potius, quod adiuuare possit, ut lenitium est, admisceatur, ut intestina lenia reddantur, quum morbus hic ventris stipticitate fere cuilibet molestus sit.

Ex quo apparet error ABOHALY *de variolis* capite, qui ficuum decoctionem solutiuo vsti corrup-

ruptique humores adiungit, quum vna ad centrum ducens morbum prohibeat, altera ad circumferentiam pellens illum augeat, quae sibi inuicem pugnant operationes, quoniam, vt *primi 4^a* colligitur ab AVICENNA, medicinarum ventrem soluendum deterior est, quae ex medicinis multae diuersitatis composita est, tempore scilicet, quo venter soluendus est, curatisque ne redeat morbus, materia in dies aliqua aggregata. Quartodecimo quoque die semel vncia vna cassiae, cuique alui mora affuerit, vel diasenae, aut pillulae propriae deuorentur, vt omnis materia iam commota suos ad fines feratur. Frequentius autem id fiat *vere* praesertim atque *autumno*, quibus temporibus supra diximus *hunc morbum innasce*. Medicinae igitur hae simplices sunt, casei aqua, quae pruritui, leprae, saphati similibusque medetur, vt libro *diuisionum* RASIS testatur, de qua secunda satis diximus, intentione, epithimum, polipodium, fene, lupuli, fumusterrae, violae, cassia, manna, tamarindi, mirobolani citrini indique, agaricus, item in processu et aliae plures, quae omnes medicinae materias vstas euacuant, et cutis affectiones euellunt, vt apud MESVEM suo *de appropriatis* legi potest. Colloquinta leprae, morpheae, elephantiasi, capitis, iuncturarum et nervorum doloribus, praesertim antiquis, opitulatur. Quod et de hermodactylis scribit MESVES. Euphorbium iuncturarum doloribus

L

ribus admirabile scribit MESVES. Capparis radix, vt 15^a 3ⁱ colligitur ab AVICENNA, saepe vrinam et egestionem sanguinolentam malam educit, praecipue, si cum acetoso bibatur, et cum ea epithimi 3. VI. sanguinem perspicuum reddit. Balneum villae cum hoc, quod materiam digerit, etiam calorem extinguit, et proprietati repugnat, propriamque materiam auferens, balneum vero porrecte *), licet morbum ad tempus tollat, quum malam complexionem augeat morbum reuocaturam, consulo, quamuis materiam educat, omitatur, nisi valde flegmaticum fuerit corpus, vel morbus iam antiquatus, cuius materia resolutione frigida facta est. Id enim mali propter exiguam moram non efficiunt calidae medicinae. Posses tamen eo balneo tutius vti, si frigida inunctione hepatis calorem modereris malamque ex eo balneo relictam complexionem, vt sequenti docebimus intentione, amoueas,

Compositae medicinae hae sunt, pillulae de fumo terrae, quas AVICENNA *de scabie* capite laudat, pillulae inde ac de colloquinta MESVE, item pillulae de hermodactylis, item de helleboro, pillulae

*) Ital. *la porretta* s. *Porretanae aquae* magni nominis et vsus in Italia, teste BACCIO *De Thermis* L. V. p. 298. ed. Venet. Etiam IO. BAVERIVS de IMOLA (Consil. de remed. lib. Arg. 1542.) hoc commendat banlneum Conf. 36. 37. p. 158.

lulae quoque HALY, quas capite *de helliboro* scribit MESVES; Pillulae etiam de lapide lazuli; Pillulae item faetidae, quae, ut MESVES refert, lepram, morpheam, albaras doloresque omnes auferunt, sed proprie senibus complexionis flegmaticae aegris conferunt, et in processu. Pillulae item RASIS *comto*, *Almansoris* descriptae, quae non incedentes surgere faciunt; electuarium succiro *), MESVE et hamec diaprunis non solutium et diasena, iera etiam diacolloquintidos, ut de pillulis faetididis diximus, confert. Est et salubris medicina, quam *de scabie* capite scribit ABOHALY. R. mirobolanorum citrinorum, epithimi, fumiterrae, polipodii, fenae, absinthii, feminis endiviae cum aqua casei, ultima, id est, potissima est. Est et huic morbo conferens medicina, quam ponit *secundo ad GLAVCONEM* GALENVS, a medicis peritis inuenta atque experta, catarticum quippe imperiale miro modo arteticorum truculentos furibundosque dolores permitigans, ad quos huius morbi dolores aliquando terminantur, ignitumque exstinguit feruorem, et aluum illico soluit, facit etiam, ut a sella ad locum pristinum sine adiutorio redeat aeger. R. hermodactylorum, draganti añ 3. ii. cimini, zinziberis, cofigare, id est, laureole mezereon añ 3. i.

L 2

Dosis

*) Ita legimus vocem istam in codice, quum valde perplexe scripta sit. SART. Leg. *de succino*.

Dosis est cum vino albo solidus vnus. Est et IULIANI catarticum 2° ad GLAUCONEM a GALENO adductum, e toto corpore eductiuum. ℞ rutae, origani añ ʒ. i. mandragorae radice, aneti, agarici, polipodii, epithimi, accori, anisi añ ʒ. S. ireos, spicae nardi, assari, reupontici, hyssopi, folii costi, amomi, hyperici, cimini añ ʒ. ii. corognidii, id est, mezereonis, squillae interioris, ebuli corticis mediae sambuci añ ʒ. ii. S. latteridarum, id est, cataputiae, alipiados, id est, mezereonis añ ʒ. i. tediae pinguis, aceti acris, añ ʒ. iii. mellis lib. f. pars quarta, quo in loco eiusdem oximel adducit GALENVS valde conueniens.

Vomitus quoque per apropiata, praecipue si inde natura tentarit, est causae antecedentis eductiuus, defluentis diuersius, materiaeque sub pustulis et sub dolenti membro sitae extractiuus, licet per partem laesam causa coniuncta aptius educenda sit. Si enim morbi curam non exigit, nec timeamus qualitatem relinqui, quam aeternam ostendimus, non solum coniuncta materia, sed et quae actu fluit, dimittenda est, dicente 14^a aphorismorum MOSE, qui habet in exterioribus acutos humores, vomitu non vtatur, ne, quod extra est, intus trahatur. Est enim optima commodaque iuncturarum doloribus medicina, ad causam praecipue antecedentem euacuandam, quam timemus coniunctam conuersum

uersum iri. Aegritudines enim, quibus vomitus commodior est, chronicae sunt, veluti hydrops est, melencholia, epilepsia, sciatica, podagra, lepra. Stomacum enim purgat vomitus, grauitatem capitis tollit, sensus reddit vigentes, appetitui conseruato, corporis lassitudini, renum et veslicae vlceribus, malo colori, asmatis, paralysi ac tremoribus confert, vlceribus item nigris magnis lepraeque perutile medicamentum est. Et cholericis maximum inde fructum percipiunt ac macilenti, quales ii plurimum sunt, qui hanc aegritudinem patiuntur. His quidem omnibus confert vomitus, si rite ac legitime excitetur et prouocetur, nec tamen minutionem statim, sed triduo post sequi debet. Haec 4^a primi apud AVICENNAM leguntur. Simplicia autem clementia vomitum et composita breuitatis gratia linquimus, quum ex dictis a nobis, tum a doctoribus locis propriis facile haberi possint.

Corruptae digestionis licet hic secundum causarum positum ordinem superius de huius morbi essentia medicinas conuenientes scribere debeamus, illi tamen conferentia de membrorum regaliu totiusque confortatione adducemus intentione. Splenem quoque alleuiare sanguinis purgatorium, vt 17^a 3ⁱ scribit ABOHALY, et libro *de tabe* GALENVS, quum praesertim ruit in illum materia, maximum, vt ante diximus, remedium est; Si

vero in attrahendo sanguinis faecem ex debilitata complexione impotens est, cum propriis roboretur. Si autem id euenit propter obstructas vias, eae aperiantur; at si hepar faecem non pellit, debitis praesidiis adiuuetur, ipsum vero splenem eliquat camedreos, tollitque viscerum obstructions, vt 8° de *simplici medicina* ait GALENVS; Quae item eupatorium operatur, vt MESVES scribit. Capparis quoque cortex scolopendriaque eidem propria sunt, vt 15^a 3ⁱ AVICENNA adducit. Radix etiam lilii, accori squillaque commoda sunt atque potentia vltima, eiusque praecipue oximel. Semini etiam portulacae 3. ii. salicis quoque flori proprietas admirabilis inest, vt etiam cuscutae semini, epithimi etiam 3. v. cum aceti 3. i. S. saepius epoti educit, quod in splene est, eumque detumescere facit, capite de *scabie* AVICENNA auctore. At his omnibus cum aceto extrinsecus tutius utimur, AVICENNA teste, cum contrariis mollitiuis eadem reprimentes, AVICENNA item dicente: Res calidae spleni noxiae, quia exsiccant, materiam resolui prohibent.

Enemata propria idem, quod vomitus, possunt efficere, materia praesertim si declinarit ad intestina, ratione quidem euacuationis, ratione vero diuersionis, quum materia superiora petierit. Quoniam vero *Saphatici* *stiptici* sunt, ideo lenitiua
 enemata,

enemata, quae communia dicunt, quotidie recipiantur. Est enim enema, ut *primi 4°* ait ABOHALY, in attrahendo superfluitates a membris regiis nobile medicamentum. Praecipua enim enemata sunt his, qui medicinas per os assamere abominantur, administranda sunt autem temperationi diei parte, ne aestuatio inde sequatur nausaeque. Supposito-
ria item ac super umbilico vnguenta his, qui ex eis debiliores sunt, commoda sunt. Ex quibus autem haec enemata componantur, studio brevitatis omittimus; Sunt vero et haec omnibus fere notissima. Itaque euacuandi rationes totiens repetantur, quotiens necessitas exigit, ut supra diximus. Ex dictis intentione hac, quae maxime necessaria est, CELSUM libro suo *de medicina*, PLINIVM quoque, virum copia rerum et aequo scribendi stylo admirabilem, libro 20. *naturalis historiae*, capite *de lichene*, non parum errasse apparet in huiusmodi *pustularum curatione*, quum hanc et sequentem omiserint intentionem, *sine quibus huiusmodi morbus eradicari non potest*. Ex quo etiam patet, secundum eorum varia scripta plurimi incedentes periclitari infirmos. Si enim caecus caeco ducatum praestet, ambo in foueam cadunt, ut diuina testatur veritas. Haec de causae antecedentis abscissione, licet et coniunctae, extra intentionem satis sunt dicta.

Quarta intentio.

Ad quartam intentionem, causa morbi abscissa, ea pertinent, quae ceteras causas, ut complexio mala hepatis est et totius corporis calida siccaque (ac) proprietas, penitus amouent, licet 2^a intentione idem pro parte effecerimus. Ut tamen id tutius et facilius, praesertim si adhuc materia continue imprimens digestiuisque obstitens penitus auulsa non fuerit, hac statuimus intentione perficiendum. Hanc enim intentionem capite *de elephantiasi* et huiusmodi morbis AVICENNA nos docet, *tertioque Tegni* GALENVS, quam si omisissent, grauius reprehendendi essent. Nam, ut supra diximus, causa euacuata, iam facta complexio euellenda est; Alioqui morbi pars incurata relinqueretur, ex qua recidiua facile adueniret.

Ex quibus apparet, MESSEM ac recentiores errare, qui in cura catarrhi, paralisis et similium aegritudinum hanc quartam intentionem omittunt, sine qua morbus curari non potest, quoniam, dum materiae portio educitur, alia generatur, ut in fluminis aqua contingit, quod si per breuia digestiua tollatur complexio, id ad tempus fiet, quoniam post recidiua timenda est. In quo et ARGELATA caecutiensprehenditur pluribus locis, qui eam intentionem in omnibus fere apostematum curatio-

curationibus missam facit, cognosciturque amotam esse malam complexionem, quum longo tempore pustulae ac dolores euauisse apparent, quumque aeger ad corporis fere pristinam habitudinem viresque redierit.

Haec vero intentio doctrinae ordine, et decentis caussarum curationis hoc in loco constituenda est, licet morbo quoque curato expeditius adhibenda sit. Haec enim intentio complexionem membrorum et malam proprietatem edocet immutare, calorem insuper, qui corpus regit, 13° *animalium* et *Mathematicae* 4° ARISTOTELE testante, in igneum versum, materiamque digestionis, sanitatis et vitae continue corrumpentem docet propriae naturae commode restituere, ne quamlibet digestionem huiusmodi instrumenta corrumpant, neue alias materias superaggenerent, aut ablatum reuocent morbum, vt, quae relinquuntur in morbis, 2^a *aphorismorum* HIPPOCRATE attestante, efficere solent; Nam non secundum rationem alleuiatis non oportet credere, vt 2^a *aphorismorum* ipsemet scribit, sed vt quamlibet digestionem perficiant, et materiam non aggenerent, corpus item propria in sanitate conseruent, temperanda sunt. Ex quo patet, quantae vtilitatis haec intentio sit, quantumque peccarint, qui hanc insignes auctores omiserint. Hac enim intentione, quam

forte nullus huic morbo necessariam consideravit, omiſſa, cauſſa extitit, quod pauci ab hoc morbo incolumes euaserint. *Quibusdam enim relictis per annos vestigia, dolores et pustulas acerbius reuocarunt.* Sed, vt *tertio Tegni* ait GALENVS, ſcire oportet, quantum ab eo, quod ſecundum naturam corpus calidius factum frigidiusue diſtat. Hoc enim ignorato, non poſſumus calefacientes aut inſrigidantes congruum remedium inuenire, ceſſareque neſcimus. Oportet enim malae complexionis conuenientes medicinas approximare, licet ſecundum aetatis, complexionis naturalis temporum et ſimilium primo capite adductorum varietatem eas oporteat immutare. Et quoniam complexio mala morbi cauſſa eſt, et in cute propter *aeris intemperiem etiam interiora immutantem*, propterque materiam ipſam calidam ac reſolutiuam *inunctionem in morbi declinatione* adhibitam, ideo ab exterioribus membris etiam abſcindenda erit propriis medicinis.

Ea autem ſunt frigida humidaque, item et aromatica, quae ſuperius ſecunda intentione adducta ſunt. Simplicia vero et compoſita huic loco vtilia 2^a intentione habentur; et quoniam extrinſecus immutantia, vt hepatis ſpinaeque *applicata inunctio* *) *per poros viscera quoque alterant*; ideo etiam

*) Metuit vero PINCTOR c. 9. p. 98. vnguenta frigida, narcotica, reprimentia.

tiam extrinsecus admotis intentio haec perficitur. Sed quoniam cuti admota remedia statim immutantur, quod maxime post morbi curationem fieri debet, ideo sequenti capite eius curae rationem scribemus. Haec potest intentio naturae, quae foris valde in aegro cognoscitur, relinqui, si etiam eger tot potionibus fastiditur. Curans enim est virtus debita diaeta iniuncta, qua naturae relicta intentione, quoniam, antequam extraneata iam instrumenta ad propriam redigantur naturam, continue licet eius malitia minuatur, quid materiae generabitur, quintodecimo quoque die medicinam, quae materiam aggregatam educat, dari oportet, donec complexionem amotam esse penitus cognoscatur. Alioqui morbus, *pustulae* scilicet *et dolores*, procul dubio aegrum repeterent, tempore praecipue adiuante, vere scilicet et autumnio.

Quinta intentio.

Quintam et ultimam intentionem ea perficiunt, quae manifesta qualitate et vi aromatica membrorum, praesertim regalium, roborant digestionem. Ea enim membra praecipue hepar et stomachus sunt, quorum complexionem malam siccam esse diximus. Qua facta roboratione, materia dolorum ac pustularum nova penitus abscindetur, membraque omnia debitum alimentum suscipient. Ea
autem

autem sunt modicum aromatici rosati, triferæ sara-
cenicae, Mesveque item et diamusci cum plurima
cordiali mixtura ante cibum per horam assumptum,
quæ cum nimia caliditate siccitateque noxia sint,
contrariis alterantibus contemperanda sunt. His
quoque membris *suffimenta*, item *inunctiones* addan-
tur, cibaria etiam facilis digestionis difficilisque
corruptionis, ut secunda diximus intentione, pro-
pinientur, item electuaria instaurantia. Nisi enim
digestio optime perficiatur, corpus non vegetabi-
tur, sed ipse augebitur morbus, sicque corrupta
corripietur digestio, morbi causa.

Haec de causarum antecedentium abscissione
membrorumque mittentium curatione. Nunc vero
de morbi extirpatione et membrorum recipientium
curatione agendum est. At quoniam, ut ex pro-
nosticis elici potest, *morbo abscisso, eius infixa qua-
litas recidiuæ causa difficulter eradicatur*, ideo curatis
totam prædictam curationem, vere incipiente ac desi-
nente autumno, per biennium iniungere utile est, aut
si hæc curandi ratio molesta sit, balneum villæ *)
tantum totiens per biennium repetendumhorta-
mur, præmissa tamen corporis necessaria purgatio-
ne. Atque hæc de causarum morbi curatione.
Nunc de morbi euulsione dicendum est.

Caput

*) Vid. eius historiam et vires ap. BACCIVM l. c. L.
VI. p. 341.

Caput quartum et ultimum.

De morbi curatione.

Postquam de morbi huius causis antecedentibus abscindendis a nobis satis dictum est hoc loco, quum sola saepe purgatoria non sufficiant, ubi cutis habet corruptionem, *primo Memiri* auctore GALENO, de morbi eiusmodi et causarum coniunctarum euulsione agendum est. Et quia varia accidentia hunc sequuntur morbum, conuertiturque ipse interdum ad alterius, ut ante diximus, aegritudinis genus, ideo et de his omnibus sermo fiet a nobis. Et ut rem perspicue ac distincte tractemus, septem intentionibus caput hoc diuidetur.

Prima intentio ad morbi principium pertinet, 2^a ad augmentum, 3^a ad statum, 4^a ad declinationem, 5^a membra roborat exteriora fluxumque intercipit, sexta accidentia morbi tollit, VII^a eas dispositiones, ad quas vertitur aegritudo, exterminat.

Prima intentio.

Primam intentionem principii esse dicimus, quod, ut superius diximus, est, quum incipit materia fluere et cutem petere, quum scilicet *pustulae minutae et paucae paruique dolores apparent,*
non

non autem augeri, vt AVICENNA 2^a pi testatur. Haec enim intentio medicinis repercussivis pulsus facientibus constat, quibus coniuncta saepe etiam causa regrediendo euacuatur, ex quo aeger vulgo curatus putatur. Haec quippe est apostematizatio cura, vt *primi* 4^a AVICENNA, 3° TEGNI et *Memiri* primo tollitur a GALENO, praecipue in corporis aegri repletionem, licet a causa primitiva facto apostemati resolutiva sat sit adhiberi, corpore tamen repleto non existente, vt ibidem AVICENNA affirmat. Est autem repercussivae proprietates frigiditatem in membro ponere, vt inspissentur pori eius et eius membri frangatur caliditas attractiva, prohibeaturque, ne ad id materia currat, neque ibidem materiam eandem recipiat, sed vt ipsa redeat, vt 2° Canonis et libro de viribus cordis ab AVICENNA et a GALENO 3° Tegni colligitur. Constat et haec intentio eis, quae transmittunt. Virtutis enim unitae non est recipere, sed fugare contrarium, vt libro suo de consolatione asserit MESVES. Constat haec quoque intentio trahentibus ad diuersum quam intentionem ex his constantem *recursum* appellat GALENVS. Recursum enim triplici ratione fieri decet, vt colligitur a GALENO tertio Tegni. prima ratione frigidis impellendo, altera stipticis transmittendo, quae non ita, sicut frigida naturae inimica existunt, quod et *primi* Memiri scribitur et 4^a *primi* AVICENNA mirtos adducens, tertia di-

uerfi.

uersiuis trahendo, vt, quod in facie est, per aduersam flebotomiam, vt ait ibidem HALY, ac per ceteras euacuationes 3° capite dictas. *Potest*, inquit GALENVS, *recursus fieri duobus modis aut tribus ex his, prout scilicet necessitas postularit.* Idem etiam 4° ait *de regimine sanitatis*: *Trahunt intus re-percussiuia, solutiua, tristitia, timor, balneum vero, aestus, ira, fricatio, gaudium, extra ducunt.*

Ex quo patet, eos errare, qui in apostematum omnium principio balneo et fomento vtuntur, praesertim tibialium, ad quae vltro ipse sese humor declinat. Eos modos *primi* 4^a a GALENO praedictis locis colligens AVICENNA sic inquit: *Ea, quae euacuantur et fluunt, inhibentur, ne fluant, aut intus assumptis diuertentibus euacuantibusque, de quibus superius diximus, aut ab extra detinentur attractione ad partem contrariam emplastris vesicatoriis, aut medicinis re-percussiuis in-frigidantibus, aut viscosis, aut stipticis, aut vstulationis ac religaculis.* Idem ibidem ait: *Si apostemata, quae sunt propter causas primas aut antecedentes, cum repletione vicina regiis membris non fuerint, nullo modo, nisi cura coacta aliquid ex resoluentibus est eis in principio applicandum.* Immo ea membra, scilicet recipientia, melioranda sunt, siue membrum mittens singulare fuerit, siue corpus totum, quatenus ad ea perueniat, quidquid refraenat, et ad diuersam trahit, pellit, et stipti-

stipticum, VGONE sic exponente, *facit*. Ex quibus AVICENNAE verbis errare *Conciliatorem* apparet *differentia* 176^a dicentem: *Apostematum uniuersalium totum corpus occupantium, ut variolae sunt et morbilli, scabies aliaque bothoralia, non est repercussio*. Ait enim, quoniam non est locus, sicut apostemati singulari, ad quem fiat materiae tantae depulsio. Id enim falsum est, immo iuxta centrum interiores sunt venae continentiae capacissimae grandiorisque, in circumferentia vero capillares ac quam minimae. Alioqui AVICENNA stulte dixisset, *sive singulare fuerit, sive totum*, et nos non solum *in morbi principio*, sed *in iam facto eiusque declinatione*, immo et antiquato vidimus in multis materiam recurrisset. Iam igitur viscera recepisse, eosque aegros penitus incolumes euasisse. Ego vero libenter ab eo quaeram, si apostemata magna, ut puta duo in principio reperiuntur, num illorum materiam viscera recipere apta sunt, affirmaturum putamus, quum humorum miram quantitatem ex aegrorum saepe visceribus eduxerimus. Quanto ergo facilius recipietur *trecentarum* puta *pustularum materia dispersarum*, quum minorem esse contingat, quam vnius apostematis magni. Variolas autem a doctoribus et morbilos ob causam inferius assignandam non docemur repellere; neque etiam scabiem et huiusmodi bothoralia, quoniam plurimum dedecoratio sunt, vel vitio quartae digestionis per

congestionem adducta, licet etiam per defluxum interdum adueniant. Ex his quoque super *Tegni* 3° *TRVSIANI* error apparet, dicentis, incipiendum esse ab his, quae lenius resoluunt, et fluxa faciunt apostemata. His enim ea potius augentur atque dolores. Quo etiam errore deprehenditur *CELSVS* in pustularum quibusdam capitulis, qui aquam calidam, quae trahendo auget, et chauterium praecipit. Error et *AVICENNAE* apparet de morphea capite, quum ait: *Medicinae albaras sint vehementis abstersionis, sanguinem fortiter extrahentes, et membri complexionem malam augentes ulcerantesque, et ad superficiem perducentes, atque ita morbum valide exaugentes.* Eodem errore de Saphati capite teneri apparet, quum ait: *Sanguinetur in sicca cum sale et aceto, valida item fricatione, balneo quoque frequenti et membri euaporatione cum aqua calida in die saepe.* Haec autem trahunt ad cutem morbumque adaugent. In humida quoque curanda Saphati idem decipitur, quum prius debeat apostema curari, sine quo vlcus curari non potest, ut *pⁱ 4^a capite ultimo* et *4ⁱ p^a* *AVICENNA* adducit. Huius tamen contrarium capite *de impetigine* praecipit, quum inquit: *Saphati humidae cucumis confert, psylli mucil ago, portulacae aqua et gumi prunorum.* Error de impetigine capite eius apparet: Calida namque adhibet, ut pineum gummi, amaras amigdalas, sinapim, aquam sulphuream, inchoante

vero impetigine, *aquae calidae* praecipit effusionem, quae ad superficiem potius materiam educunt, ipsamque *augent labem*, monetque subinde, quod oleo violato fricetur et aqua ordeï, quae eam tollit. Atqui medicina haec est superiori contraria, scilicet conuersiua ad centrum, quin et pugnantia sibi praecipit, fricationem vna cum frigidis. Simili errore eundem implicari apparet *pi 4^a de apostematum curatione*, quum ait: *Ex apostematibus praeterea sunt ulcerosa, sicut formica est infrigidanda veluti flegmon, non autem mollificanda, licet sit apostematis cura, quoniam accidens causam superauit, et ulceris medicina exsiccatio est.* Mollificatio autem contraria magis res est, sed rationem nequaquam adducit, quare accidens causam superarit, et si ulceris curatione, quae exsiccantibus fit, vt ipse ait, est opus, quare frigida affert vlcerebus inimica, vt *aphorismorum 5^a HIPPOCRATES* monuit? Quod et nos facere reperiussiuus videmur, non facimus autem, quoniam *Saphati in initio ulcerosum non est.* Eius et de variolis capite error apparet, quum praecipit aquam potui exhiberi pannisque obuolui, vt omnis materia exeat, quod tamen auget morbum. Sed pro AVICENNA et CELSO dici potest, morpheam, impetiginem, Saphati et similes pustulas duplicis habere posse morbi rationem, aut largo modo accepti, quia sola dedecoratio sunt; operationes autem nihil aut modice laedens, siue congestione

gestionem fiat, siue defluxu, ubi, si qua est pectoria, vel causae curantes nos, morbo autem nequaquam intendimus, donec nihil pectoriae vel antecedentis fluxurae causae relinquatur. Sin vero vnica fit euacuatione, ad declinationem fluxus iam peruenimus, sola causa remanente coniuncta, licet ob temporis breuitatem in principio rem esse appareat. Ideo hoc in casu temporeque per eandem partem euacuamus; Materia namque per viam propinquiorrem educenda est, propterea, quod naturam minus fatiget, tutiusque materia inde trahatur, praecipue si sint quartae digestionis vitio pustulae, item quum *in initio cutis ex contagione aeris, aut dormitionis, siue nouaculae infecta sit*, item si exigua restet causa antecedens, aut repletio, quae illuc repat, repercussiva, tunc intro qualitatem afficientem adigerent, atque hoc modo AVICENNA intellectus curas allatas instituit, euacuationes etiam causae, quae est, vel quae fieri potest, docens, quae fouere posset morbum vel augere, postea autem resolvere. Accipit enim eas dispositiones, ut dedecorationes, cum *Fen* decorationis de eis scribat, quia tales dispositiones ut plurimum dedecorationes habendae sunt *). — — Vel hae pustulae, congestione natae, vel fluxu operationes euidenter,

M 2.

licet

*) Heic in codice relicta est lacuna quinque vel sex syllabarum. SART.

licet modice, auferentes, morbus sunt, vbi similiter et caussa, non autem morbo, nisi et plectoria, vel caussa euacuata intendimus, praecipue si a caussa tunc primitiua vel via congestionis in cute ipsae existant, vel tota iam sit sub caussa coniuncta materia, ipsaque sit valde maligna et in membro ignobili. Si vero non sine indutiis expectari non potest, quia quam *molestissimus sunt ipsae pustulae morbus* *), eius cura in principio repercussio est, veluti omnium apostematum. At hoc modo nos accipientes apostematis curationis genus, primum decernimus huic morbo conueniens esse. Quod si ita contra nos dicatur, non videtur eas affectiones pro dedecoratione AVICENNAM assumere, neque vitio quartae digestionis morbum esse apud eum, quum in eis flebotomiam pro caussa antecedente et medicinam praecipiat, respondemus, quod, etsi via fiant defluxus illae affectiones, nec vitio tantum quartae digestionis, humoresque euacuat AVICENNA, non sequi eas dedecorationes non esse, quoniam euacuat humores, quibus iam communicata est, vel communicari timetur cuti affixa qualitas vitio quartae digestionis, vel certa caussa primitiua, qui antecedens caussa, tandemque coniuncta fieri possent. Quod etiam facile fieret ad cutem

*) Hinc earum exitum citandum suadet PINCTORIUS c. 13. p. 105.

cutem resoluentibus trahentibusque. Si vero instatur, si ea pro dedecoratione ipse accipiat AVICENNA, eas auferre, non autem augere debet praedictas dispositiones, quod fit per adductam ab eo sanguinationem atque attractionem, dicimus illum esse auferendi modum, esseque pro paruo tempore tractum auctumque. Recte ideo illud fit, quia carni immersa extra ad superficiem trahitur, ac modis, quos AVICENNA ponit, annihilatur. Si quis item obiiciat in principio apostematis exsiccatiua remedia adhibet AVICENNA, atque haec vlceris cura est Saphatique, vt ex definitione eius habetur, non fit vlcus, praeterquam in processu, ideo errare ipsum videtur, dicimus, AVICENNAM ea ratione resolutionis adhibere, quia etiam exsiccatiua resoluunt.

Ad id vero, quod de formica adductum est, dicimus, eam ratione complexionis et materiae calidae ab AVICENNA curari; at contra exsiccatio huic rei contraria est, sed dicitur eam ratione vlceratae formicae approximare. Ad id autem, quod de variolis dicitur et morbillis, respondemus, periculosiori AVICENNAM intendere, qualis febris est, morbique allati, quia ipsius naturae sunt crises, teste AVERROI, eorum quoque materia venenosa, vt AVICENNA est auctor, timeaturque ex percussione; suffocatio item et nocu-

mentum maius peracutae et venosae scilicet febris auctus ad mortem, ideo non debent ab exitu prohiberi, sed et AVICENNA, qui videtur et iterato errare, huic ipse loco contrarius est, dum ait: *Oportet, quod cibatio cum percussivis sit, extinctivis sanguinisque incrassativis.* Quod si aegritudo biduum pertranseat, tunc fortasse retentione materiae infrigidatio noxia est. Fiat ergo pororum apertio, flebotomia vero dimittatur, sanguisque incrassetur, quae tamen debitae curae contraria esse apparent. Nam ebullitionem perfectiuam, quae potius iuvari, non impediri debet, fluxumque materiae ad exteriora et variolarum exitum auferunt. At si contra nos quis obiiciat, est ebullitio perfectiua in Saphati, ergo percussio adhiberi non debet, sed resolutio, ad quod dicimus, primo consequentia non valere, 2º non esse in Saphati perfectiuam ebullitionem, sed corruptiuam, 3º percussionem Saphati esse conuenientem, quia eius materia crassa quum sit, quam interiora autem magis laedit in viis artis venularum capillarum subsistens parietesque vndique tangens, ubi et virtus debilis est. Quod non facit in magnis, quae latae sunt, virtusque in eis validior.

Quod si rursus eundem AVICENNAM aberrare quis dicat, atque suis in verbis perplexum esse, quum aliquando apostemata etiam parua, vt apostemata,

stemata, curet, quandoque vt a certa materia, quandoque vt tali aegritudini iuncta sunt, vel accidenti, vt vlceri et feбри variolae, quandoque vt defluxu, quandoque vt congestione adducta sunt; nullo autem in loco vniuersali, aut particulari capite, hanc docet vno canone, ne quis erret curae varietatem. Quomodo ergo id prooemii verum est, quod et tu supra exponis, minimum, quod medico necessarium est, continet. Dicimus, haec omnia membra partim vniuersali, partim particulari capite ipsum tractare, et sic id prooemii verum esse, vt supra exposuimus. Nec vno canone eam curae varietatem docuit AVICENNA, quum ob tam breue vitae spatium tam multiplex et prolixum opus perfecta retractare non potuerit excussione, cuius partem practicam, vt supra diximus, initians MESVES, nisi praematura mors inuidisset, diligentissime ac utiliter perfecisset. Sed multa *pi* 4^a ab AVICENNA adducta etiam a GENTILI *differentiaque* 176^a a *Conciliatore* recursum in principio et veram apostematis curam, per accidens tamen, vt ibidem innuit AVICENNA, quod et *Conciliator* declarat, fieri prohibent, nisi trahat morbus curam ad se. Ea vero sunt plectoria repletioque, donec ipsa euacuetur, item materia cretice pulsa, vt variolarum est, nisi ob id natura non naturaliter operetur, item morbus paullatim congestione natus, qui et sola declaratio est, licet et defluxu sit factus, item quum

nouae fluxus materiae non timetur, sed tota ad terminum, ad quem iam fluxa est caussa, ac sub caussa coniuncta existit, praesertim si ignobile membro recepta fuerit, item materia, quae crassa est, frigida et viscosa, vt *tertio Tegni* adducitur a GALENO. In materia enim frigida magis solliciti sumus de resolutione, minus autem de repercussione, e conuerso vero in calida, in materia autem melencholica mollificationem magis diligimus, quam resolutionem, e conuerso vero in flegmatica, item materia, quae venenosa est, quae ad principale quum pellitur, redit; apostema item in emunctorio, nisi, vt VGO ait, ex dolore, quae principali debetur membro, trahatur humorum et spirituum quantitas, ceteraque caussae curam petentia supra capite 3° in initio a nobis adducta. Tunc, vt 4^a *primi* ait ABOHALI, erit in nullo apponendum, quod refraenet, licet sit vera apostematis cura, quoniam volumus, quod membro principali est melius, vt scilicet cadat malitia in ignobile, quum principali collaturum sit, ita, vt studium impendamus in attrahendo materiam ad ignobile membrum, facereque debemus, vt ipsum apostemetur, si non cum alio, cum ventosis et attractiuis atque acutis emplastris, vt plus commodi consequantur, maiusque periculum euitemus.

Ex quibus patet eorum magni momenti error, qui scilicet *hoc in morbo* et quolibet aegro *solis emunctoriis* praecipiunt *repercussiva apponi*, error quoque ABOHALI huius sui documenti obliti, qui 3^a 4ⁱ *capitulo altohin*, quod in emunctoriis venenosum est apostema, in principio refraenancia iubet adhiberi, ut verba remediaque adducta declarant. Error quoque GENTILIS eum locum interpretantis, qui AVICENNAM velle ait poni ea remedia in apostematis circuitu, ne corruptio ulterius serpat. Bonum est enim venenosam materiam ad exteriora membra effundi, intus autem non detineri. Quanto enim in peste pustulae plures extra apparent, tanto minus periculi est; at si vna dumtaxat, plerumque aegroti salus perdita est. Apparet et error ABOHALY *de alopitia capite*, qui ait: *Sit confortatio in medicinis, et prohibitio, ut non suscipiat cutis malignam materiam. Id enim ad cerebrum pellit.* Quod etiam *de subet* *) capite videtur praecipere fronti frigida applicando, quae exeuntes vapores remittunt ad cerebrum; ex quo subet magnopere augeatur. Item *de carabito* 4^a etiam *pi* stomacho et hepatis *repercussiva* praeciens *ca^o de apostematibus*. Eodem errore et MESVES *de pleuresi* capite *repercussiva* praeciens detinetur.

M 5

At

*) Nisi legendum sit *de suber*. SART. Leg. *de subet*.

At si quis instet superius esse dictum licere transitum fieri per principale, respondetur id verum esse, sed non pulsionem in principale, vt hoc fit loco, nisi maius nocumentum euitandum sit. Hic autem augetur, quum hae aegritudines auvantur. Eorum quoque iam error apparet, qui in omnibus huius morbi non solum declinantis, sed antiquati materiam reperiunt, quae quum non solum praeter eius tenuissimam partem grossa sit et terrestris, sed horribilior atque malignior facta, infixata, inhabilis ad recurrendum efficitur, quum venas repetere debeat pars subtilis reperiens medicamento, quod validum sit oportet, natura ob id patiente, quod autem crassum est, in carne remanet inuiscatum, hinc et corruptio augetur atque corrosio, dicente 4ⁱ 3^a AVICENNA de flegmonis capite: Administratio eorum, quae fortiter reperiunt in principio, et quae fortiter resoluunt in fine, mala est. Primum corruptionem adducit, dolorem secundum, quanto magis in hoc iam antiquato, vbi materia non benigna, sed maligna existit. Ex hoc enim vel aeger moritur, vel in morbum relabatur, vel totius complexionem corrupta semimortuus viuit. Repercussione enim hoc ipso in morbo, vt in multis, quia saepius cutem occupat vniuersam, membra ignobilia defenduntur, et nobilia afficiuntur, corpusque totum ab eis rectum, timeturque ex ea caloris extinctio, vel subita

subita suffocatio, quum praecipue materia multa fuerit, aegerque natura vel morbo iam debilis, guttureque praesertim maxime laeso, deglutitioneque impedita, ceterisque ante adductis, quae causae curam postulant. Est enim saepe repulsio virtutis euacuationi et operationi opposita, omnis autem talis, ut libro ait MESVES *de consolatione medicinarum*, cui accidit ab eo, a quo regulata est, diuersio infelix est. Vnde enim natura repit, inde ducere oportet, ait HIPPOCRATES. Quinque enim in euacuatione considerata, *pⁱ 4^a* ponens AVICENNA ait: Cognoscas declinationem humoris; Nam si nausea adest, vomitu fiat euacuatio; item membrum egressionis, ut ex hepate humores trahens, basilicam dextram pertundat, sitque membrum egressionis ignobilius eo, a quo fit euacuatio, ne ad nobilius humor declinet. Est igitur repercussio omni in morbo periculosa. Ait enim *tertiū XXII^a* ABOHALY: Multotiens quidem fit doloris iuncturarum curatio, confortatio et ab eis materiis expulsio, ad perniciem causa, quoniam perueniunt superfluitates ad principalia membra, faciuntque cadere in timorem, saltemque eadem membra visceraque his laeduntur, ac grauius materia saepe facta maligniori.

Sane autem, sicut in omni morbo, ita in omnium apostematum vniuersalibus particularibusque

que generibus cura caussae plurimum est salubrior, quum plurimum minori cum nocumento futura sit. Si vero quandoque maius nocumentum vitari cognoscimus, cogitque necessitas, vt hoc in morbo, cruciatus immensos, formae deturpationem, membrorum etiam interiorum temporis diuturnitate communicatam corruptionem, morbi aeternitatem, et cetera, quae morbi curationem trahunt, superius ante dicta in curae principio, item et in pronosticis, quae nocumenta saepe maiora vidimus, quam ea, quae hac in labe visceribus repercussio intulit, ipsa absque dubio tutius eligenda est, quam permittere materiam e centro omnia membra petentem rodere, sicut sponte sua natura quandoque facit loco superiori, AVICENNA testante, et omni morbi tempore, non in principio tantum. Confidimus enim hac in necessitate virtutem praesertim internam et in morbi initio validam, cui nihil est impossibile, vt *prima aphorismorum* exponit GALENVS, quoniam trahit per ossa humores, et vias occultas repulsam materiam extra ducturam esse, antequam viscera transitu materia ipsa afficiat, praesertimque medicina educiua, vt supra diximus inferiusque dicemus, natura adiuta.

At si dicitur, curae coactae nocumentum minus est, quam regularis certo in casu, ergo cura coacta

coacta magis regularis dicetur, ad quod dicimus non nocumentum maius quandoque sequi ex cura coacta, quam regulari, licet ad regularem ipsam maius sequatur, quam ad coactam; antecedens ergo est falsum, certa cura coacta est nocumenti minoris, quam regularis, ad quam maius sequitur.

Hi autem canones pro repercussione notari debent. Primus canon est, quod repercussiva ea accipiantur, quae et dolorem tollunt, qui materiam trahit fortiter, ut cortex papaveris est, et in materia parum calida stiptica misceantur, ne congeletur. Secundus est, quod venenosis regia membra non inungantur, quoniam totum *) corpus debile redditur, sine qua cura omnis est impossibilis, *pi 4a* dicente ABOHALY: Super principalia membra aliquid cum fortibus medicinis non faciemus, in quo sit ambigendum, quanto magis nos potuerimus, ne nocumentum toti corpori inferamus commune, immo, inquit ipse, debet sibi cauere, ne membris acuti sensus ac nervosis malarum qualitatum praebeat medicinas, quarum tres sunt species, valide scilicet resolventes, vehementer infri-
gidantes et contrarias corpori qualitates habentes, sicut cerusa est, flos aeris et calcechuminon, id est, vitrio-

*) In codice tamen legitur, *totus corpus debilis.*

vitriolum siue adustum aes, maximeque ea inquit esse amouenda *unguenta*, in quibus *vinum argentum immittitur*, a stomacho scilicet atque regis omnibus membris, *de scabie capite*.

Ex quo patet, omnes fere errare, qui vulgaris iam vnguentis omnia membra inungunt, in quibus venenosa et huiusmodi ingrediuntur. Ex quo ulterius patet, *duas saltem requiri inunctiones repercutivas*, *unam scilicet regis membris, stomacho spinæque admouendam **), quae careat a nobis supra prohibitis, membrorum vero roborantibus, ut *stiptica et aromata sunt*, ei admixtis, quae, ut *primi 4^a de apostematum* capite AVICENNA testatur, virtutem dissolui prohibent, *alteram reliquo corpori applicandam*, crassoque modo omnes corpori applicentur, quoniam diutius agunt ac validius. Quoniam autem, ut capite primo exposuimus, dolorum materia crassior est ea, quam *pustularum sit inunctio in his, qui dolores tantummodo patiuntur*, acrius repercutiens, quam *in habentibus solummodo pustulas ***).

Ex quo sequitur, *in utrumque habentibus mediam requiri inunctionem*, id est, ex prima alteraque con-

*) Similiter PINCTOR. c. 15. p. 107. et c. 17. p. 108.

**) Commune adhibendum suadet PINCTOR. c. 17. p. 110. Siue pustulae adsint, siue dolores.

confectam, licet et complexionis, et humorum, et aetatum, et temporum varietate sint ipsae in fortitudine debilitateque variandae, suntque et cum aceto conficiendae. Ipsum enim repercutit, dat penetrationem medicinis, incidit atque resoluit, vt ex AVICENNA 3ⁱⁱ prima colligitur, qui et 2° canonis capite proprio ait, apostemata prohibet, ambulatiuis vlceribus confert, impetigini, scabiei et ignis adustioni, citius omni re, huncque canonem AVICENNA obseruat in huiusmodi affectionibus, inunctiones reperiussiuas, immo et resoluentes cum aceto componens, vt de igne persico, de lepra, de morphea, de scabie, de impetigine, de malo mortuo, de verrucis, de desudationibus, de Saphati capitibus, et in areolis fere semper 2° canonis decorationis, et bothor. *Miscere quoque oportet porci assungiam* etiam resolutiuis cum medicinis, vt infra dicemus, ne, hac resistente, quod crassum est, congeletur a repercutiente vnguento, neque a resolvente, quod tenue est, tantummodo resoluatur. Hircina vero adeps magis conueniens est, at quia valde resoluit, caprina ideo omnium conuenientissima est. Vtraque enim frigida et stiptica est, vt doctores affirmant. Totum vero corpus est inungendum, aegro fascia inuoluto in lecto ita cooperto leuiter, vt potius rigeat, quam calore exaestuuet, mane ac vesperi, diebus septem continuis, hocque faciendum est pro viribus,

bus, luna iam decrescente. Aucta namque auget materiam, ad superficiem circumferentiamque e centro labens, sicut in cranio cerebrum. Quoniam autem in pluribus reperienda materia, licet pauca, in bene purgatis multa fertur ad guttur *), ex quo alcola ori innascitur deglutitioque impeditur, quod virtutis prostrandae causa est, ideo per triduum, dum fit purgatio, ante reperiendum fiat saepe in die cum stipticis et confortatiuis reperiens gargarisma, ne recipiat guttur eam materiam, sed repellat. Item omni vesperi reperiens castae 3. i. aut 3. S. per horam ante caenam dieque post reperiendum, quae octava est, *validum pharmacum tribuatur, ne materia gutturi, neque regiis membris infigatur, sed tota, quae reperienda est, si fieri potest, extra ducatur, eodem saltem bis terque repetito.* Sic enim vna cum educatione et diuersione in pleuresi est secura, et secundum sapientiam reperiens, vt MESVES attestatur, immo in omni morbo, et omni ex membro sententia nostra. Nec igitur sunt sic reperiens nocumenta **) superius enarrata. Gargarisma hoc est:

R. Gal-

*) Memorat etiam PINCTOR c. 13. p. 105. *oculi iacturam*, et c. 14. p. 106. *perforationem in gutture, caviem cranii* c. 17. p. 109. et *febrem lentam* ab vnctione mercurii.

**) Ita intelligimus nexum nota. SART.

R. Gallarum, balauftiarum, rofarum añ 3. 1. omnibus in aqua plantaginis parum elixis lib. 1. aluminis 3. 1. omnium superfluitatum fluxum conuerſui, quoniam in ſtipticitate omni re validius eſt, vt ex AVICENNA 2° canonis colligitur, diamoronis, ſirupi mirtini añ 3. 1. Simplicia igitur repercuffiua haec ſunt, frigida atque ſtiptica et viſcoſa, ſemperuiua, virga paſtoris, portulaca, plantago, lactuca hepatica, iuſquiamus, acetofa, cortex quoque caparis, quae repellit ac dolorem tollit, ſolatrum, id eſt, morella. Eius enim vna eſt ſpecies, de qua 2° de cibis ait GALENVS: *Olerum nullum tantae ſtipticitatis inueni, inſrigidatque, ſcabiei etiam et ulceribus valet.* Argentum etiam viuum, roſa, mirtus, gallae balauſtiae, granati cortex, lentes, ypoquiſtidos, ſanguis draconis, bolus armenus, litar-girium, terra ſigillata, talle *), eſt mirum, de quo AVICENNA capitulum ſcribit, quod et lutum ſamium multi dixerunt, oleum violatum, oleum onſacium, praefertim cum roſis conſectum, oleum de citoniis, oleum mirtinum, hirci et caprae pinguedo, oui albumen. Calida repulſiua ſunt mirtus, cupreſſus, maſtix, olibanum et ſimilia, cum frigidis ſaepe pro temperie permiscenda. Compoſita haec ſunt, ex his ſcilicet ſimul adiunctis conſecta, ſecundum membra, aetates, tempora et humores, vt ſupra diximus,

*) Legi etiam poteſt tal, talla, talk. SART.

diximus, varianda. ℞ Vnguenti populeonis ℥. 11. vnguenti citrini NICCOLAI, ℥. 1. mirti, rosarum, gallarum, balauftiarum, litargirii, sanguinis draconis, terrae figillatae, boli armeni, argenti viui, canforae añ ℥. 11. aquae vel succi plantaginis, fumi terrae, semperuiuae, solatri, acetosae, virgae pastoris, aceti rosati añ ℥. 1. — olei rosati, olei mirtini, añ ℥. 11. masticis, olibani añ ℥. S. — quae viscosa sunt et frigida temperant. Quorum albumina quatuor, adipis caprinae, quanta sufficit ad mixtionem, musci pro viris nobilibus ℥. 1. vel saltem ℥. S. ad vnguenti foetorem tollendum. Fiat vnguentum toti corpori inungendum, stomaco vero, item nuchae et regis membris, idem applicetur, demptis, quae superius monuimus. Post autem dies 8. haec lotio fiat. ℞ Lupulorum, endiuiae, acetosae, farinae lentium, rosarum añ ℥. 1111. omnibus in aqua elixis. Haec de prima intentione, qua si non fiat aeger incolumis, ad sequentem progrediatur.

Secunda intentio.

Secundam intentionem ad *augmentum* dicimus pertinere, quod est, vt superius diximus, cum materia adhuc fluit, nec saltem tota etiam repercussiuus adductis obediens est, quin recipiatur in termino, ad quem deferatur, ad circumferentiam

magis

magis impellens, quam ad centrum repercussiva, nec iam inlapsa sua fortasse crassitudine apte recurrit. Cuius rei signum est, quia *dolores pustulaeque mole et numero augentur*. Quoniam autem continuo fluet, si permittatur, lapsaque materia aegritudinem nutrit, hoc ideo in tempore, hac pro intentione implenda, repercussivis resolutiva, in quantitate tamen minori miscenda sunt. Quod et in status principio servandum est, resolutivis vincentibus, dicente 130 de ingenio sanitatis GALENO: *Non simplex, sed composita est procuratio eorum, quae fiunt omnium passionum*. Ex quibus apparet errare GALENUM tertio Tegni, qui secundum distincta tempora apostemata curare non docet, sed absolute ait apostematis materiam per recursum oportere evacuari, quod curationis genus ad principium pertinet, aut per patientem partem, quod ad declinationem spectat, curam vero augmenti statusque ipse obmittit ponens erroris occasionem his, qui, solo hoc freti libro, curam tentarent, non sine magno aegrotantium detrimento. In quem etiam errorem videtur lapsus AVICENNA, qui de cutis affectionibus de hac re mentionem non facit, nisi, ut superius AVICENNA saluetur. Apparet et defectus HALY, quare id GALENVS tacuerit, non exponentis similiterque altercantis, licet eruditissimi, IACOBI DE FORLIVIO, librum Tegni exponentis, qui numquam satur in theorica veritate nil super hoc

textu practico GALENI expositionis adducens, sine artis frustratus, suis quaestionibus immortalis est. Patet et TRVSIANI error, dicentis, nullam curationis intentionem sumi a morbi temporibus, GALENO libro *de sanitatis ingenio* innixi, qui aduersus texillum ait: *Ego nunquam in ulcerum vel alterius morbi curatione ex eo sumpsi significationem, quod recentia sunt aut vetusta*, utque suum errorem magis aperiat, addit contra omnium opinionem principium, augmentum, statum et declinationem non esse tempora aegritudinis, sed corporis alterationes, quae tamen tempore mensurantur. Hic crassae est Mineruae. Scimus enim medicos non sumere pro mensurante morbi tempora, sed pro vario modo, quo se habent alterationis ipso tempore commensuratae, ut libro *de temporibus morbi* sentit GALENVS. Quoniam vero, vno dato inconuenienti, plurima sequuntur, ut *philosophorum primo* ait philosophus, tertio errore maiori se implicat totam artem medicam fere peruertens, quum ait, repercussiva principii gratia non applicari, quia etiam et in augmento ponuntur; sed contra eum primo omnes videntur esse auctores. ARISTOTELES enim *primo secundoque de anima* ait: *Omne, quod generatur, tempora habet, augmentum, statum, declinationem*, in augmento principium claudens, quum nihil augeri possit, nisi ortum et principium habeat. GALENVS item libro *de temporibus*

ribus morbi: *Omnis aegritudo habet tempora quatuor;* ea feбри, apostemati, vlceri, ophthalmiae et catarro in exemplum adducens, sicut aetates animalibus. Quin etiam feбри sex tempora, non quatuor praebet eodem libro, item 13° *de ingenio sanitatis* apostemata hepatis ceteraque omnia in tempora quatuor distribuit. Idem 2° *ad GLAVCONEM*. Quod si pro certo habendum sit, quod ipse decernit, vnde nam factum putemus, quod GALENVS libros facit de temporibus morbi vniuersalibus atque particulari-
 ribus? Contra eum 2° est ipse, quem exponit GALENVS *Memiri primo* inquit: *Utilitas repercussui secundum principia est, facta vero aegritudine, diaforetici.* Item *differentia 176^a Conciliator* de mente GALENI 3° *Tegni* commune id ait omnium flegmonum esse, in principio scilicet repercussiva adhibenda esse, in augmento vero eadem cum resolutiuis et in statu, et in declinatione resolutiua cum mollitiuis miscenda esse. Item contra eum est 4^a pⁱ ABOHALY dicens eam esse veram apostematis curam, pura scilicet repercussiva adferre, quae in augmento impermixta non adhibentur. At si dicatur *Therapeuticae* 4° GALENVS non de temporibus morbi, de quibus communiter intelligimus, sed de nouitate puta aut vetustate loquitur, vt verba eius declarant, est etiam et de eo mirandum, quum et id variet curationem, quoniam noua vlcera leuiora, validiora vero antiqua remedia abster-

ſua requirunt, vt ex AVICENNA 3ⁱⁱ p^a de hemicrania capite accipitur, quum ait: *Omnis aegritudo, cuius prolongatum fuerit tempus, frigida eſt.* Nec momentum vllum habet, ſi quis inſtet 3° Tegni morbi tempora non tetigiſſe breuitati indulgentem GALENUM, quum librum ipſum medicinae artis componendum vocet Microtegni, ſcilicet artem paruum ſignificantem, ſcilicet breui ſententiarum ſcripto collectam. Hoc enim ipſum non excuſat, quoniam potiora in compendio omitti non debent. Abſque enim temporum diſtinctione morbus curari non poteſt, medicusque errores effugere. Varia namque morbi tempora varias petunt curationes, quin aliquando et contrarias, veluti principium et declinatio declinationis. Principii enim calidae medicinae, ad circumferentiam vero frigidae, et ad centrum pellentes exiſtunt. Sed ſi excuſandus GALENVS ſit, ſic dicendum eſt, illum 3° Tegni aliis ſuis libris adductis ſuperius tempora morbi nota ſeciſſe, nec eum 3° Tegni, quum ait apoſtema poſſe reſu euacuari, aut per partem eandem morbi tempora tetigiſſe, ſed modum euacuationis materiae iam inlapſae pluribus apoſtematis temporibus communem explicaiſſe. Licet enim reſus principio conueniat, per eandem vero partem educio declinationi, neceſſitate tamen inſtante, ordine praepoſtero immutari poſſunt, quia quacumque via cauſa amoueatur, tollitur apoſtema, licet mi-
nora

nora nocumenta ex commodiori remedio, quam ex contrario importentur, quod semper eligendum est, ut omnibus patet. Quomodo autem sit excusandum, quod potiora omiserit, relinquimus doctioribus.

Si quis autem medicus recte scire velit, quo temporis articulo recursum, quouae altera via apostematis materiam debeat euacuare, videat, quae minoris ac leuioris est nocumenti, eamque, ut in principio tertii capitis aggrediatur, licet dici possit quatuor morbi tempora superioribus verbis *GALENUM* includere. Nam omni tempore potest materia euacuari, aut scilicet recursum tantum, et hoc decenter in principio fit, aut altera via tantum, et id in statu conuenit atque declinatione, aut utraque via, quod in augmento faciendum est statumque principio. At si contra instetur, *AVICENNAM* pro cura principii velle praeseruationem intelligi, ut scilicet apostema fieri prohibeatur; recursum autem praesupponit apostema iam in parte esse confectum, quoniam, quod non est, non recurrit; Ad hoc dicere possumus principium esse duplex, ut ad rem nostram facit, vnum principians, deque hoc intelligere *AVICENNAM*, quia iam modica fluxerit materia, et huius est praeseruatio; alterum latum, ut aliquorum dierum, deque hoc dici potest *GALENUM* intelligi, quia multum de materia fluxerit,

licet recursus praeferuationem operetur atque curationem, quia non potest recurſu iam inlapſa materia educi, quin et veniens recipi prohibeatur, ſicque negari poteſt recurſum gratia inlapſae materiae dumtaxat fieri, quoniam et labens recurrere poteſt. Ad AVICENNAM autem ſuperius deprehenſum dicimus eum in cutis huiusmodi puſtulis, item affectionibus doloribusque, media tempora praetermittere, nec ea ſecundum tempora illa curare, vt in magnis docet apoſtematibus, quia in eis tempora non ita apparent, quum dedecorationes ſint ſaepeius, vt ſuperius prima diximus intentione. Et quia tempora non ita apparent, item quia morbi non ſunt, ſed dedecorationes, quia non valde laeduntur operationes, adſuntque ea, quae ſuperius in initio tertii capitis cauſſae curam diximus poſtulare, ideo declinationis cura, quam quarta intentione docebimus, ſcilicet per eandem laeſamque partem educiua ac reſolutiua ſatis eſt, aliis tribus intentionibus non neceſſariis exiſtentibus, licet harum affectionum et apoſtematum rectae curae perfectae ac totalis ſint partes. Volens autem primam experiri intentionem, ea morbum non auferente, declinatio quartam intentionem expetens expectetur, mediis praetermiſſis intentionibus. Si vero, quod raro euenit acutis affectionibus, *operationes vehementer laeduntur, ipſaeque morbi efficiantur, vt hoc in morbo Saphati plurimum fit,* de quo

quo noster est sermo; quam itaque nos curationem
suis temporibus accommodamus impune fieri, licet
exceptis variolis, de quibus *p^a* intentione locuti
sumus, atque similibus, vt verrucae, lepra, et
cetera. At si dicitur, quare *pⁱ 4^a* AVICENNA,
quum de apostematum scripsit curatione, non pu-
stulas ipsas excepit, aut id reticuit ignarus, quod
de tanto viro suspicari nefas est, vel prudens
sciensque omisit, quod credi non decet, necessa-
ria enim fuisset oblitus; Ad quod dicitur, AVI-
CENNAM pustulas non excepisse, quia illa earum
etiam propria cura est suis temporibus variata, si-
cuti pestiferi apostematis in emunctorio, ab ea ta-
men cura abstinendum est, quia, sicut in hoc
emunctorii apostemate, vera cura non commodior
est, quia percussio ei noxia est, ita neque in pu-
stulis et cutis affectionibus totam curationem, quia
sola saepe resolutio est satis, aliaeque intentiones
non necessariae, immo maioris potius laesionis,
vt paullo superius diximus, semper subire cogimur.
Canones autem hic scribendi iidem sunt, qui in
praetacta intentione adducti sunt. Medicinae au-
tem simplices, quae antecedenti quartaeque in-
tentioni deseruiunt, eadem esse intelligantur. Com-
positae vero mediae sunt ex eisdem, scilicet simplici-
bus et compositis, eisdem locis adductis. Haec
de secunda intentione. Qua si morbus ille non tol-
litur, ad sequentem progrediatur.

Tertia intentio.

Tertia est ipsius *status intentio*, qui est, ut superius diximus, quum tota materia antecedens sub causa coniuncta inlapsa est, nullaque fluxura relicta, neque augeri numero quantitateque continua pustulae doloresque, neque sensu minui apparent, sed eodem modo ad tempus aliquod se aeger habere cernitur. Quoniam vero status huiusmodi easdem fere exigit medicinas, quas et declinatio, ex quo sequitur, tertiam quartamque intentionem fere vnam esse, ideo, quae sequenti intentioni accommodabimus, huic etiam deferuire fateamur, de hac intentione plura non afferentes.

Quarta intentio.

Quarta intentio ad *declinationem* pertinet, quae est cum causa ipsa coniuncta, *pustulae et dolores sensu minui* cognoscuntur. Haec autem intentio per eandem partem, scilicet laesam, causam coniunctam educantibus rectissime adimpletur, per partem autem patientem, ut 3° *Tegni* GALENVS, fit dupliciter euacuatio. Aut enim insensibiliter aiunt medici, cum his scilicet, quae in vapores resolvunt, aut sensibiliter cum his, quae sanguinatione vesficationeque coniunctam causam extraducunt. His enim modis apostemata prohibentur, ne maturescant,

rescant, ad quod terminantur, nisi sic impediantur, vel indurentur, vel, vt aiunt, transmutentur. Transmutatio autem natura sit aut arte ad alia membra, saepe etiam ad extra corpus. Arte enim fit transmutatio flebotomia ex opposito latere facta, item medicinis ceterisque 3^a intentione 3° capite superius dictis. Sed multa sunt, quae, debitis praemissis euacuationibus, non solum in declinatione, cuius est propria cura, sed etiam in principio resolutiua, siue per laesam partem educationem apostematibus tutius accommodare cogunt, prima intentione superius annotata, de quibus apostema in emunctorio est, item materia venenosa, item cretice pulsa permutataque, quum est etiam sensim eo in membro congesta, vel defluxu nata dedecoratio; item viscosa crassaque in ignobili quoque membro recepta, quumque minus incurritur laesio, ceteraque adsunt praedicta intentione collecta repercussionem negantia. Propterea AVICENNA vtitur per partem laesam educatione. Volupus enim ait pⁱ 4^a AVICENNA studere, vt materia in membro cadat ignobili, et facere, vt ipsum apostemetur, et si non cum alio, saltem cum ventosis, attractiuis item emplastris atque acutis,

Ex quibus patet eorum error, vt supra diximus, qui non solum morbi in declinatione, vbi iam tota materia sub causa coniuncta defluxit, verum

rum etiam in eo antiquo, vbi materia inlapsa iam est infixata, inserta, terrea gipseaque, non recurrens sub cute, percussivis vtuntur, ea praesertim emunctoriis applicantes, quae res non solum apostematis curam exigit, scilicet resolutionem, sed curam quoque talis materiae, videlicet mollificationem. Ex superioribus quoque dictis AVICENNAE admirationem concipere possumus, qui resolutivis non vtitur, sed variolas maturari expectat; quamvis dici possit id ab AVICENNA fieri, quia resolutiva febrem peracutam eis coniunctam, quae periculosior ad se curam trahit, auctu lethalem efficerent, nisi fortasse tutius esset extrinsecus, vti variolas leuiter resolventibus, sicut materiae febris commodam aquam ficuum bibendam praecipit AVICENNA, quam earum expectare maturitatem, quae cutem excavant, formam deturpant, saepiusque caecitatem inducunt. Eiusdem quoque error apparet 3^a 4ⁱ capite *de herispila*, qui eam in statu frigidis et stipticis curat, quae principii cura est. Hoc damnat HIPPOCRATES 6^a aphorismorum, quum ait: *Herispilam extrinsecus factam intus conuerti non bonum, exterius vero bonum conuerti, quae intus est.* Quod exponens, non tamen penetrans Conciliator, nec status apostematum curationem errat, quum ait, eum de cretice expulsa materia intelligere. Quod si GALENUM hoc loco, antequam id exprimeret, perlegisset, qui ait de omni passione HIPPO-

CRATEM intelligere ex nobilibus in membris ignobilibus facta, nequaquam ita exposuisset. Siue enim cretice, siue alia via factum fuerit apostema, materiaque tota sub causa sit coniuncta, ut in statu est, propria ac vera eius curatio est per eandem partem euacuatio, ut omnium doctorum sententia est; minime autem percussio, quae principii cura est, ut supra monstrauius, nisi ex percussione, quae etiam in principio periculosa est, maiorem utilitatem consequuturi simus, ut pluries antea diximus. Iure igitur ac regulariter eam vetat HIPPOCRATES, quem dicere tamen possumus quandoque bonum esse certo in casu, nec eum sic absolutum dictum suum ponere debuisse. Ex cuius etiam interpretis dictis error apparet, scilicet non cretice factam herisipilam bonum esse intro referre per locum ab oppositis, ad AVICENNAEQUE sententiam tuendam dicere possumus, id remedii, non ut reperiatur, ipsum scribere, sed ut resoluat, quod eo in tempore commodum est; Stiptica enim ob siccitatem resoluunt, frigida vero non apostematis gratia, sed causae illius ipse praecepit, rationeque calidae complexionis vrentis ac dolore interimentis, quae curam postulant fortasse magis, quam herisipila, ut apostema est; Sed contra eum illata ratio adhuc soluta non est. Quamquam enim illud remedium resolutionis gratia ponat atque causae eius, non tamen sequitur, quin et reperiatur.

Item

Item frigida non resoluunt, prohibent autem id potius, sicci que impediunt operationem. Siccitas item causae et complexioni valde siccis etiam obest. Fit namque simili conseruatio auctusque, licet dici possit parum detrimenti siccitatem afferre eo in tempore. Namque materiae consumptione est opus, siue calidae, siue frigidae existentis; id autem calidis melius fit atque siccis, quae licet quid nocumenti afferant complexioni, id tamen minus erit, quam materiam membrum corrumpentem ibi relinquere, confidentibus nobis eam facile remoueri posse per ea, quae superius 2^a intentione notauimus. At si dicatur *in statu ipsius Saphati pustulas ulceratas esse*, vt ex definitione eius haberi potest, ideoque medicinas, quibus vlcus curari solet, huic aegritudini magis proprias esse, ad hoc respondemus, legitimam a nobis dari curationem, quoniam Saphati in statu, quum pustulae sint vlceribus iunctae, debeatque, vt pⁱ 4^a docet ABOHALY, ab ea aegritudine curae initium sumi, quae sine alia, vt apostema vlcerosum, est, curari non potest, quum hae quoque non apostemata, sed paruae pustulae sint, modice sub cute suffultae, ab eisdem remediis apostema et vlcus pariter resoluentur, quamquam et medicinae resolutiuae, quas praecipue hoc loco nos adducemus, quia exsiccant, vlceri etiam propriae sunt. Illi enim caliditati magis, quam frigiditati coniuncta siccitas commodior est,

est, quoniam vlceribus frigiditas inimica est, vt
 4^a aphorismorum ait HIPPOCRATES. Canones au-
 tem fere omnes, qui prima notati sunt intentione,
 hoc in loco peropportuni sunt, scilicet quod vene-
 nosis et valide alterantibus regia membra non
 inungantur. Ex quibus apparet duas saltem
 inunctiones exigi resolutiuas, vnam regiis mem-
 bris, stomaco et spinae approximandam absque
 vetitis, sed cum membrorum roboratiuis, qualia
 stiptica et aromatica sunt, a virtutisque dissolutione
 prohibentibus, de apostematum cura pⁱ 4^a ostensis
 compositam, alteram vero reliquo corpori appli-
 candam, crassoque modo omnes corpori applicen-
 tur, quoniam diutius sic res agunt ac validius.

Quoniam vero dolorum materia ea, quae pu-
 stularum crassior est, ob quod valde resolutiua
 exiguntur, ideo his, qui eos tantummodo patien-
 tur, validiora debentur, quam his, qui pustulis
 solis laborant, praesertim si vetustiores existunt
 dolores, vt de *Saphati* capite admonet AVICENNA,
 in vtrumque vero habentibus media, scilicet ex
 vtrisque composita, conficienda est, licet comple-
 xionis et humorum qualitate *) prima crassitudi-
 neque, item aetatum et temporum varietate atque mem-

*) Nisi legendum sit *propria*. Codex enim habet
 p^a. SART.

membrorum sint ipsae in fortitudine et debilitate ceterisque variandae. Quod si humores in profundo fuerint, ut dolorum sunt magis, quam pustularum, acriora adhuc adhibenda sunt; Quod si membrum etiam spissum sit, potentiora praeterea expectantur, ut *tertio Tegni* monet GALENVS. Si enim in profundo est morbi materia, euanescit debilis medicina, antequam illam attingat, ut idem ait. Si vero res huic contraria fuerit, decet modo contrario operari. Si enim in superficie aegritudo est, mordet calidior medicina, qualis fere omnis resolutiua est, dicente GALENO ibidem: *Medicinarum resoluentium omnium complexio calida est.* Quod et 2º canonis libro quoque *de viribus cordis* AVICENNA confirmat. Ex quo dolor augetur et morbus, ideo moderata sufficit medicina.

Ex quo patet error *una semper utentium inunctione* per omne aegritudinis tempus. Sint et cum resolutiuis mollificantia, ut adipēs sunt, etiam et quid humedantis, ne fiat exussio materiae, quae etiam lapis gipsumque tenui dempto non reddatur, neue membra medicinarum siccitate spasmō contrahantur, quod praecipue in materia morbi antiqui obseruandum est, quoniam, ut THEY-
SIR suo ZOAR materiam duram ait nequaquam dissolui posse. *Conficienda est et cum aceto inunctio*, praesertim doloribus adhibenda ob penetrationem,
quam

quam medicinis praestat, obque rationes, quas prima intentione attulimus, lunaque crescente corpori applicatur, quoniam tunc materia corporis superficiem magis petit. Totum vero corpus est inungendum aut membrum illud, quod affectum esse conspicitur, in lecto quoque coopertum, ut fere aestuet aeger, porique, aucto intus calore, aperiantur, ex quo materia facile exeat, mane ac vesperi, diebus septem continuis, in quibus in aurora aquam dactylorum ficuumque cum acetofo et modico vino albo calidam aeger assumat, ut et facilius pori aperiantur, et materiae etiam crassae reliquum, qualis dolorum est, ex profundo ad cutis superficiem propellatur, faciliusque trahatur a praedicta inunctione. Si etiam commode fiat, omni mane per horam ante prandium coenamue *thermas aestuarias*, quas *strophas* *) vocant, aeger subeat, ibi, quantum potest, sudaturus, quod libentius, quam sanguinationes causae educatione eligit aeger. At si thermae non adsint, arte hac comparentur. Aeger cistae gallinae aut corbi frumentariae nudus infideat, linteo culcitraque circumvolutus, capite solo exerto, ut superne ascendencia suffimenta exci-

*) De his eorumque variis generibus vid. BACCIVS de Therm. VII. 16. p. 457. seq. in specie ad reliquias morbi gallici, c. 18. p. 463. Reprobat omnia calida balnea PINCTOR c. 19. p. III.

excipiat; Sub cista autem candenti prunae iniiciantur pinea putamina, tignamica, rosmarinus, laurus, sticados, flores camomillae, ceteraque resolutiva atque aperientia. Hac enim via pori aperiuntur, tantumque sudoris emittitur, ut liceat aegro, si velit, in liquorem prorsus effluere.

Simplicia igitur medicamenta resolutiva diaforeticaque haec sunt: Rafanus et semen eius impetigini admirabilia sunt atque doloribus, ut 2° canonis AVICENNA ait, libroque primo ad PATERNIANVM scribit GALENVS; semen quoque erucae 7^a 4ⁱ expertum est; tartarum etiam mirifice resoluit, aristologia insuper, tamariscus, cucumis asininus, cinis corticum vitis, grana ben cum aceto ulceribus scabiei item ulceratae, variolis, Saphati, conferunt atque bothor, ut 2° canonis AVICENNA est auctor; scabiosa scabiei, alopitiae, apostematibus et ulceribus, et pectori prodest DIASCO. et PAVLLI auctoritate, hedera dissintericis, et ulceribus, videlicet secundum DIASCO. et GAL. Caulis quoque pustulis et doloribus confert, et cinis eius similiter, lappatium item acutum, id est, rumex, suo succo, scabiei admirabile est, commodum et perutile; Similiter et lilii radix, ut 7° de simplici medicina scribit GALENVS; Ulmus item lepram aufert, amarae item amigdalae, cupressus quoque, nasturtium pentafilon celidoniaque ulcerosae conferunt scabiei.

digit

digiti item cimini, qui sunt satirionis species, proprietate cutem mundificant; alleorum etiam cinis cum melle vlcerosam scabiem sanat, lepramque exterminat. Similiter et vitis alba, auctore GALENO, quam brioniam vocat, nigella item verrucis admirabilis est, vt testis est AVICENNA. Minium vlcera tollit, anetum etiam vlcera tollit atque dolores, vt 6° de *simplici medicina* scribit GALENVS; Abrotanum quoque apostemata difficilis resolutionis dissoluit, vt ex AVICENNA habetur, licet recentia vlcera mordeat. Ciclaminis item cinis cum melle iuncturarum doloribus, vt 22^a 3ⁱⁱ ponit ABOHALY, salutaris est. Agrimonia etiam doloribus et malae proprietatis pustulis confert, similiter et bardana. Althea item dolores resoluit, ac dura apostemata mollia reddit, et eius radix, tintorum etiam rubea cutis conducit affectionibus, vt secundo canonis testis est AVICENNA, colloquinta item fricata cum aceto morpheam tollit, elephantiam lepramque, vt MESVES scribit. Luf *) quoque, secundum eundem, apostemata tollit, vlcera delet, cancrumque et cutem abstergit, Artanita etiam est ex maxime cutem mundantibus, quae foeda est, eodem auctore, qui et de helleboro ait, bothor apostematibus, impetigini, cancro, scabiei et omnibus cutis aegritudinibus aduersatur. Ireos quoque mirum est, vt

*) i. e. herba serpentariae. SERAP.

MESVES attestatur, mellilotum materiam liquefacit, stercus quoque caninum et columbinum, fimus, dragantum, assum calcantum, id est, vitriolum, et vstum sulphur, alumen miro modo exsicicans cutis affectiones eradicant, atramentum et scabiei saphatique, vt capite *de atramento* 2º canonis AVICENNA adducit, opponitur. Simplicia doloribus magis propria haec sunt. Stercus bouinum est pluribus melius, vt 22ª 3ª scribit ABOHALY. Quod et de caprino sentit HALYABAS. Centaurea item pantariaque, appium, camomilla, mellilotium ac foenum graecum doloribus opitulantur, castoreum quoque, piretrum, euforbium, bdellium, oppoponacum, aloe, myrrha, crocus et lupinorum farina commoda sunt. Olibanum etiam, praesertim cum oleo et aceto, perutile ac proprium est. Confert enim, vt ait 2º canonis AVICENNA, dolori, qui nominatur compositus, ex quo in corpore veniunt, sicut verrucae. Aqua etiam ardens ac lixiuum conferunt, oculus item vpupae super leprosum adductum eam diluit, vt libro *de sexaginta animalium partibus* scribit RASIS. Argentum etiam viuum proprietate cutis delet affectiones, et quamuis frigidum sit, quia etiam calidas temperat medicinas, ideo huic quartae intentioni deseruit. Olei genera, ex quibus vnguenta fieri consueuerunt, haec sunt. Oleum erucæ vltimum est, *de scabie* capite 4ª 7ª AVICENNA auctore; oleum quoque costinum, rutaceum, laurinum et
de

de cheyri propria sunt. Pinum similiter et oleum de euforbio ac de pipere perutilia sunt. Oleum quoque de iunipero omnibus cutis affectionibus aduersatur, vt MESVES scribit, qui etiam ait oleum nucis validae esse dissolutionis. Oleum item de camomilla atque aneto anodina propria sunt. Mollitiua vero eadem et resolutiua haec sunt, terebintina, quae pruritus sanat profundum, quoniam omnium resinarum subtilissima est, vt 7° de *simplici medicina* ait GALENVS. Vernix etiam et liquida pix eius generis sunt, bdellium, item mastix, ammoniacum laudanumque 2° *canonis* Saphati perutilia sunt, AVICENNA auctore, storax quoque liquida, galbanum, oppoponacum, althaeae radix lilii et foeniculum graecum. Eius etiam mucillago, sicut et psyllii et feminis lini, commoda sunt. Putrum item eius generis est, viscum siccum et calidum 3° lenit, et humiditates etiam viscosas resoluit, eas ab imo trahens, dura apostemata ipsum maturat, et cum olibano modicoque bolo armeno vlcera tollit antiqua. Quorum vitelli eius generis sunt, mollificantes, resoluentes et doloribus aduersantes. Adeps etiam porci mordicationes valide tollit et apostemata, vt 2° *canonis* AVICENNA declarat. Adeps quoque leonis 2° *canonis* duris apostematibus propria est. Anatis similiter et gallinae idem efficiunt. Adeps etiam hirci vehementer resoluit, asinus vero adeps tollit

morbi vestigia. Medullae animalium, vt ossium cerui et cairis vaccini similiumque idem efficiunt.

Composita haec sunt, videlicet exempli caussa ex his simul iunctis confecta secundum membra, aetates, tempora et humores, vt supra diximus, varianda. *R.* thuris, aloes, myrrhae, oppoponaci, althaeae, scabiosae, tamarisci, abrotani, feminis erucae, hellebori albi et nigri, succi apii, fumiterrae, celidoniae, mentae, hederæ terrestris, aceti, cucumeris asinini, argenti viui, añ 3. *I.* sulphuris viui, cerusae ablutae cum serpentariae aqua sanguinis vel stercoris muris, cineris alliorum, litargirii, tartari, sandaraccae, añ 3. *S.* vitrioli, sublimati, a luminis de roccha crudi, minii, cineris fermentorum, añ 3. *II.* butiri recentis, terebintinae, resinae pini añ 3. *II.* *S.* dialthaeae, diquilonis, vnguenti citrini NICCOLAI añ 3. *II.* olei rutacei, laurini, erucae, nucis, iuniperi, añ 3. *III.* musci 3. *S.* adipis porci, quanta sat est ad vnguentum conficiendum. Haec eadem inunctio, amotis, quae superius diximus, regis est adhibenda membris; Quod si autem vnguentum ita crassum non velit, nec in lecto iacere, hoc prius experiatur vnguentum, quo omnibus tribus horis loca dolorum leuiter inungantur. *R.* olei costini, olei de koiri, olei de camomilla añ 3. *I.* *S.* succi caulis, succi rumicis, succi abrotani, aceti añ 3. *II.* aneti, meliloti, camomillae añ 3. *S.* pistata bulliant omnia
ad

ad succi consumptionem, et colaturae pressae adde tartari, nucis, ciparissi, laudani, stercoris caprini, aluminis, añ ʒ. S. castorei, myrrhae et cineris ciclamini's, bdellii añ ʒ. i. olibani ʒ. iiii. butiri, terebintinae, adipis anatis, adipis porci añ ʒ. S. cerae fiat vnguentum: Est enim mirum. Haec de quarta intentione sint satis, ad quintam nunc accedentes.

Quinta intentio.

Quinta intentio cum eis, quae membrorum exteriorum qualitatem ac malam complexionem, quae eandem materiam generant, radicitus tollunt, membraque in pristinum statum reuocant atque confirmant, quo tempore quarta tertii capitis intentio adhibenda est. Quoniam vero per longam viam hoc facere docuimus, scilicet per intus assumpta, quae exterioribus membris parum suae virtutis et imminute communicant, ideo nunc per proximam viam, scilicet per extrinsecus membris adhaerentia, id vnguento etiam calido auctum efficiemus. Huic itaque deseruiencia hinc balnea sunt et lauacra, inde vero vnguenta infra dicenda, balnea autem duplicis rationis, naturalia et arte facta, vnguenta item duplicia, alterantia immutantiaque complexionem malam et membra, ne recipiant materias trahantue, sed robori restituantur valide fulcientia.

Quae omnia hoc ordine applicanda esse censemus. Primo balneum triginta diebus omni mane ieiunus vesperique, si cogit necessitas, aeger ingreditur, post quod quindecim diebus vnguento in vesperi sese obliniat immutante. Quod si mane dumtaxat balnei aditus satis sit, vesperi vnguento utatur, mox cubiturus, et quoniam in eodem vnguento immutancia fulcientiaque simul immitti possunt, ideo, ne pluribus fastidiatur aeger, vnum duplices illas habens vires vnguentum conficiemus. Balneum igitur ex naturalibus, quod de villa dicitur, optime confert ob rationes, quas 3° capite posuimus, quoniam malam amouet complexionem, et membra confirmat. Balneum ad aquam dictum etiam opitulatur, ceteraque huiusmodi. Ex quo patet, balnea sulphurea falsaue, quoniam ipsam intendunt complexionem, huic intentioni inutilia esse, eosque errare, qui hoc tempore aegros ea petere consulunt. Balneum ex artificialibus aquae dulcis calefactae proprium et commodum est. De hoc enim 4ⁱ 7^a de impetigine, item Saphati capite 3ⁱⁱ quoque prima de melencholia, etiam 4ⁱ p^a de quartana atque de ethica scribit ABOHALY: *Balneum, in-
quiens, est de sublimioribus curationibus eius; Ipsum
enim infrigidat et humectat.* Balneum etiam fieri potest ex eorum decoctione, quae infrigidant et humectant, de quibus capite tertio diximus, de quibus lupulus est, ordeum, acetosa, endiuia
et

et huiusmodi, item cum eis, quae 7^a 4ⁱ de scabie capite scribit AVICENNA, ex mala ad propriam complexionem cutem reducere, qualia sunt malua, sicla, acetosa granata, venter mellonis et furfur, lentium farina, acatia, apium, femigraecum *), reliquas medicinas temperantia, et alia plura gratia breuitatis a nobis omissa adducit. Ex eisdem quoque *lauacrum* fieri potest die octaua ab *inunctione* ad vnguenti sordes amouendas acute. Vnguentum vero hoc est. R^x olei violati, vnguenti sandalini infrigidantis GALENI añ 3. S. succi acetosae, succi endiuiae, succi lactucae añ 3. ii. spodii, feminis plantaginis añ 3. S. canforae 3. S. croci, spicae, masticis, olibani, añ gr. ii. Succis, vt decet, bullitis, cerae, quantum sufficit, fiat vnguentum, quo praecipue cor, hepar spinaque inungantur. Quod enim membra haec habent, corpori vniuerso communicant. Haec de morbi cura communi, pustulis et doloribus, satis sint dicta.

Sexta intentio.

Sexta intentio accidentium est, quae communi nomine saltem ad causam et morbum sequuntur. Quoniam vero *dolores hoc in morbo valde molesti sunt*, de eisque superius communi cura tracta-

O 5

uimus,

*) Legi potest etiam *fenugrecum*. SART. et debet.

uimus, ideo de eis tollendis hoc in loco magis accommode differemus, licet et de *iuncturarum doloribus*, ad quos et hi terminantur, intelligamus. Auferuntur enim tribus modis dolores, vel quum ea adhibentur, quae causam antecedentem, item et coniunctam, contrariis medicinis euellunt. Si enim complexio vel materia calida fuerit, infrigidatio confert; Si materia crassa, attenuatio; Si multa replens, euacuatio sanat; Si autem res huic contraria fuerit, opposita cura conducit, de hisque capite 3°, item et 4°, vberime scripsimus. Vel quum ea, quae membra contemperant, qualia anodina sunt, *pi* 4^a ab AVICENNA adducta, videlicet camomilla, anetum, appii semen, laudanum, sticados ceteraque similia. Olea etiam propria huius generis sunt, gaudiumque, spes et huiusmodi, quia cordi reliquo item corporis delizium siue indolentiam afferunt, perutilia sunt. Composita ex dictis fomenta vnguentaue etiam conferunt, vt ex oleis propriis haerens fomentum. Hoc quoque confert emplastrum. $\mathcal{R}$ micae panis, farinae ordeï, pulueris corticum, papaueris, florum sticados añ 3. i. vitelli ouorum n° II. adipis anatis, quanta sufficit. Vel quum ea, quae stupidum reddunt, applicantur, qualia sunt mandragora, papauer, oppium, iusquiamus et cetera hoc genus. Ea tamen contemperentur iuxta nocumenta, quae timentur ex eis oriri, quod piper, casto-

storum, crocus, spica et cetera a MESVE posita
recte faciunt. Conferunt et composita, qualia phi-
onium, requies, pillulae de cinoglossa et similia
sunt. Kauterium ad haec reducitur, item et fom-
us, quoniam sensus auferunt. Somnus igitur, si
natura non adest, arte aduocetur cum marcoticis
ante dictis, ex quibus simul duplex consequimur
commodum, indolentiae scilicet atque somni.

Tria autem haec hoc ordine administranda
sunt. Primo causa antecedens, ut dictum est ca-
ute tertio, euellatur, 2° anodina, quum etiam
causam coniunctam resoluant, applicentur. Quae
non contulerint, id, quod quinque statim ante
dictis huius capitis intentionibus exposuimus, fer-
retur. Postremo, quum omnia frustra sunt, stupe-
factiua adhibeantur. Inquit enim MESVES *de medi-
cinarum consolatione*, uti narcoticis. Vltimum est,
id quod eniti debes proprie, quum cetera non
contulerint, et inuitat necessitas, quum scilicet
res, sicuti in desperatione, posita est. Fit enim per
ea cura mendosa, quoniam eis materia congelatur,
membra eius, mortificato calore, materiam non
decoquunt, eique, ut decet, nequaquam resistunt.
Ex quo morbus subinde maior efficitur. Quae
series obseruetur, nisi dolores adeo saeuiant, ut
tolerari non possint, quin virtus decidat, immo
aegrum se huc illucque desperatum iactantem et
daemoni

daemoni se tradentem reddunt. Tunc enim a stupefactiuis incipiendum est. Saepe enim opus est cura mendosa, ait GALENVS, vt in cholica validissima, hora scilicet commotionis doloris, magis, quam vera, quae est causae antecedentis et coniunctae abscissio, ne virtus inrecuperabiliter cadat.

Licet autem *ulcera pudendorum* huius aegritudinis portio censenda sint, quia ulcerosae pustulae sunt, vt tamen eis planissime proprius et distincte consulamus, hic inter accidentium curationem de eis tractabimus. Eius igitur medicinae hae sunt, plumbum vstum, cerusa, litargirium, tutia, charta combusta, balaustiae, aloes, secundum AVICENNAM et *Conciliatorem*, ulceribus difficilibus consonae sunt, praesertim virgae praeputii orisque. Lambuscae etiam conuenit puluis. Cucurbitae quoque cinis cum succo amoglossae lotus, secundum SERAPIONEM expertus est, admirabilis vero secundum GVILELMVM. Anetum, maxime vstum, 6° de simplici medicina GALENO et colliget 5° AVERROI ac SERAPIONE testibus, ulcera pudendorum etiam antiqua consolidat. Betonica et cinoglossa exustae similia operantur. Compositae medicinae hae sunt. R^x olei rosati, olei de mirto añ 3. i. aloes lotae, cerusae lotae, ireos, sarcocollae, balaustiarum, corticum cineris cucurbitae añ 3. S. thuris, tutiae praeparatae añ 3. i. cerae, quod sufficit.

Hoc

Hoc enim vnguentum potissimum est, item vnguenta, scilicet diaphnicon, item de lino ad ANDROMACVM, quae suo in antidotario scribit MESVES, vlceribus difficilibus fraudolentis fistulisque conueniunt.

Ad apostematis genus, quod, sicut *scrophula*, restat, resolutiua dra *) vincentibus, quae molificant, faciunt, de quibus quarta diximus intentione. Quod si non conferunt, vislicatorio dicto superius id fiat. *Ad catarrum* euacuatio diuersioque vaporibus ascendentibus ceteraque, quae loco suo scribuntur, opportuna sunt. *Ad gutturis praefocationem ex apostemate vel alcola vlceribusque* ex se vel percussiuus aduenientibus curationes etiam diuersionesque capite 3° explicatae. Gargarismata quoque accedunt, de quibus hoc est in principio faciendum. R^x celidoniae, ordeï, gallarum, ciperi, vlcera oris miromo **) adiuuantis 7° de simplici medicina auctore GALENO, canserae modicum, quae putredinem spargi non sinit. Fiat decoctio debita, et excolatae addatur diamoron, modico cum melle rosato colato.

Ad surditatem hoc scribimus ex AVICENNA. R^x Succi granati et caulium cum thure, oleo rosato

*) Legi potest etiam *dta*. SART, forte duritiam.

**) Leg. *miro modo*. G,

rosato et aceto decocti in cortice suo. Quod si materia calida nimis fuerit, solatri aqua addenda est. *Ad visus debilitatem* aquae feniculi modicum cum aqua rosarum accedit perutile. *Ad vigilia* Philonii 3. 1. aut requiei, item sirupi de papauere 3. 1. aut Alkaiber pillula vna vel formae in naribus, sicut oliuae ossa sunt, ex castorei 3. 1. opii 3. 2. confectae, quum somnus adest, illico extrahendae sunt idoneae. Omnium autem horum suo in principio, quum saepius fiant materia ex imis ascendente ad caput, optima diuersio est medicina repercussioque. *Ad viscerum cauma*, quae dicta sunt intentione secunda, item et 4^a 3ⁱⁱ capitis conferunt. *Ad extenuationem* foedam, et per consequens *ad virtutis prostrationem*, morbo et causa eius abscissis, licet et semper cibi moderatae quantitatis, multae vero qualitatis ac facilis digestionis praecipui sunt, quoniam, stomaco hepaeque ex morbo iam debilibus factis, indebita celebratur digestio. Electuaria quoque resumptiua de ethica capite reperienda ptisque maxime conferunt, ad mortem vero cura haec totalis, et haec satis,

Septima intentio.

Septima et vltima intentio eorum est, ad quae vertitur hic morbus. Ea vero *ulcera* sunt *generata per aegritudinis successionem*, quoniam residuum

cor-

corruptionis exulcerantis ad ea loca natura expellit, quorum vlcerum ea sunt meliora, quae saniem bonam emittunt, vt 4^a 4ⁱ AVICENNA est auctor. Corpora etiam, ait ABOHLY, fusceptibilia curationis ea sunt, quae melioris complexionis, boni sanguinis pauciorisque humiditatis superfluae sunt, nec mulierum, itemque nec nobilium ob multam ingluuiem et modicum exercitium, praesertim praegnantium, corpora, item hydropicorum, item superfluae siccitatis, vt fenum sunt, humido conglutinatio carentia.

Cura igitur expeditior fit miro ordine a nobis breuiter instituta, regimen siccum, si vlceris complexio sicca sit, licet non valde siccis existentibus, vt diximus, caussis, aer et cibaria sicca conglutinatioque; brodicta igitur cum pane craticulato vel in brodio extremitatum animalium, risum miliumque ac modicum boliar decocta. Carnes idoneae sunt turturis, caro veruecis, leporum et turdorum: potus modicus diebus singulis, cyathus puta vnus mane vesperique, item alter vini, scilicet austeri, aqua chalybeata immixti. Vigilia solita diuturnior eligatur, quies, si membra inferiora praesertim laborant, si vero superiora, exercitium confert. Laborans igitur inferioribus membris potius conquiescat, superioribus vero exerceatur; superfluitates primaeque secundaeque digestionis natura vel arte quotidie educantur. Animi accidentia euitentur

tur praeter tristitiam, quoniam cum hoc, quod exsiccat, etiam trahit ad centrum, vt supra ex GALENO notauimus, itemque diuertit. Vlcera enim, vt p^i 4^a et 4^i 4^a ait ABOHALY, medicina exsiccatio est; at si in vlcera initio ad ea dilabantur, superfluitates diuersione maxime euacuante dimoueantur, vt superius capite diximus tertio. Ait enim 4^a 4^i ABOHALY: *Vlcera malignorum cura est malignis obuiare superfluitatibus et corrupto regimini, praecipue quum vlcera illa pustulas consequuntur. Esto, ait, diligens, si quid ad ea currit, flebotomia ventrisque solutione educere: Superfluitates etenim istae vlcus serpere cogunt, membri calorem corrumpunt, vlcusque consolidatum disrumpunt.* Quoniam autem 6° puta quoque die superfluitatis quid aggregatur, ideo tunc, quod euacuet, adhibeto, neue in illis vlcerebus, quid ad ea excurrit, recipiatur, ab vlcereque mala complexione trahatur, ex membris laesis scilicet vitio quartae digestionis, mala item complexione humores corruptos adducentibus, in vlcere circuitu medicamen ponendum est, quod membri illius calorem confirmet, quodque superfluitates coherceat ac vlcere sparsionem. Hoc enim praesidium maximum est. R. olei rosati, olei de mirto, olei de camomilla an. 3. S. florum sticados, camomillae feminis lini añ 3. S. terrae sigillatae, boli armeni, balaustiarum, camforae, feminis iusquiami an.

añ 3. i. myrrhae, aloes, cinnamomi, croci añ 3. S. ceræ, quod sufficit, fiat vnguentum super panno lineo apertione media perforato debite extendendum.

Quoniam autem vlcerum decentem curam multa impediunt, ab eis ideo, quidquid illa impedit, remoueatur, veluti mala complexio est, dolor, fordes, virus, sanies crassa, putredo, caro mala, bonae carnis defectus, vlceris durities, ossis corruptio, quibus amotis, vlcus ad coitum pertrahatur. Mala complexio tollitur suo contrario, vt si calida, frigido, si vero frigida, calido. Dolor eo modo euellitur, quo de accidentibus curandis diximus intentione; fordes, quæ superfluitas crassa est, virus, quod subtilis est sanies, crassa, quæ superfluitas alba est, medicinis abstergentibus, quæ magis valida minusque sint, amoueantur, caro mala medicinis acute corrodentibus auferatur, quæ et si non conferunt, vesicatorio dicto superius id fiat; caro bona medicinis eam aggenerantibus reficienda est. Quum enim, ait AVICENNA, vlceris spatium prolongatur, ipsum putrescit, plurimumque carnis destruitur. In quo si virus corrodens apparet, malitia etiam membrum mortificans, corrosiuum atque ambulans appellatur, si vero profunde consumit, lupus dicitur aut cancer; si autem concauum cauernosumque est ac profundum ad fistulae formam, cum orificii

P

angusti

angusti callositate, fistula dicitur. Haec enim ulceris genera non, nisi secundum profundum consolidantur, praesertim si vetusta ac annicula sint, quoniam quum carnis tantum, quod repleat, generari non possit, ad superficiem exaequari non possunt. Si vero modica caro destructa est, facile ipsa reficitur.

Ulceris oris durities cum propriis aufertur, quo infra dicentur, ossis autem corruptio sub ulcere infectioque raspatorio, donec os mundum appareat, abradatur, super integente carne, quod satis sit, abscissa; at si abradi medicinisque corruptio fisti non possit, kauterio corrigatur, quo vlcus ipsum etiam cohibetur. Illud enim efficit, ut 4^a pⁱ AVICENNA testatur, ne corruptio serpat, membrumque, cuius complexionem volumus emendare, confirmat, materias quoque corruptas, quae in membro continentur, resoluit, et sanguinis fluxum coercet. Kauterio ideo lichenem Romani curabant, ut scribit PLINIVS loco superius adnotato. Ex quo patet AVICENNAE error 7^a 4ⁱ dicentis: *Kauterium super baras noxium est, quoniam eo ipsa spargitur atque multiplicatur.* Vlcus autem mundum superficieiue exaequatum, et ab omni impedimento immune nil ultra praeter consolidationem cicatrizationemque requirit. Quia vero haec ulcera a materia adducuntur malae proprietatis,

tis, ideo, quod ei obuiat, in vnguentis addatur, ut bolus armenus est, terra etiam sigillata, aloe myrrhaque, quae ea a futura etiam corruptione tuentur, ut supra in defensiuo vnguento monstraui-
 uimus; bolus enim armenus vlceribus pectoris ac fistulis confert, GALENO auctore 9° de *simplici medicina*, qui et cum zucharo rosato phtyficos mirifice curat, quoniam exsiccantium est, et vlceris cura exsiccatio est; at vero si quis obiiciat, frigida vlc-
 eribus inimica esse, 5^a *aphorismorum* auctore HIPPOCRATE, talia sunt bolus armenus, acetum ceteraque hoc genus, ad haec respondemus, eum de frigidis validis aut humiditati adiunctis intelligere, aut puris; Frigiditas autem boli armeni et aceti non vehemens est, eique siccitas magna atque caliditas iuncta est, atque medicinae calidae, qualis aloe cernitur, temperantes.

Simplices igitur medicinae hae sunt, p^o quae complexionem malam excludunt, calidae scilicet, si frigida, frigidae vero, si calida, aut humidae, si sicca, vel sicca, si humidae, atque hae unicuique patent, licet semper eligendae sint membro beniuolae *). — — Dolorem vlcis partim huius

P 2

4ⁱ ca-

*) Hoc loco lacuna duarum syllabarum relicta est.
 SART.

4 capitis, 4^a intentione, partim sexta leguntur. Ulceris fordem lilii radix sine mordicatione abstergit, itemque lixiuium, virus rodens balaustris, gal-
lis, plantagine, fermentorum cinere, gentiana et antiquo oleo tollitur, prohibentque, ne ampliatur
caulis et butirum; faniem malam crassam atque putredinem amouent hypericon, lupinorum farina, quae et cancrenam tollit, vt expertum habetur, rosa quoque myrrhaque et absinthii succus, item aqua aluminis falsaque, acetum item rosatum, vinum, mel atque lixiuium. Ait enim libro *ad Paternianum* GALENVS: *Ulcerata et fistulas, quae medicamine nullo curari possunt, vinum, mel et lixiuium ad sanitatem disponunt.* Ait item 2° canonis AVICENNA aquam piscium salitorum putrida abstergere vlcera, vrinamque scabiei, saphati malisque conferre vlceribus. De aceto prima huius capitis intentione sat diximus. Caro mala nigro elleboro, serpentaria, vsto aere atque cerusa abscinditur, item et vnguento, quod MESVES Aegyptiacum nuncupat; ossis corruptio aristologia, aloe, myrrha et ireos amouetur. Carnem idoneam reficientes hae sunt, peucedanum, ginaprium, mastix, quae et ossa ipsa restaurat et cicatrizat; myrrha item, ireos, oppoponacum, sarcocolla et aristologia longa mirifice carne ossa cooperiunt, vt MESVES attestatur. In profundis item hae praecipue carnem aggenerant, eam replent aequantque, rosa, len-
tes,

tes, cinisque tamarisci proprius his, quae difficilia sunt, vlceribus. Quae enim carnem refectura sunt, sicca primo gradu saltem esse oportet, consolidatiua vero 2° quae etiam cicatrizant, vt aiunt, in tertio gradu. Quae itaque consolidant cicatrizantque simul, hic scribemus. Aloe fistulas vlceraque maligna consolidat, praecipue virgae, vt *sexto de simplici medicina* ait GALENVS, plantago vero difficilia, etiam intestinorum, maxime si vsta sit, estque prima, non vltima medicina. Idem balauisia operatur, et labia cohaerere facit. Nullus autem composuit libros, vt ibidem ait GALENVS, adducitque *colliget quinto* AVEROIS et 2° *canonis* AVICENNA, quin ea vtatur; Centaurea, cortexque glandium cerri carnes diuisas consolidant. Cerri enim glandium corticis decoctione sola epota vni mulieri vulua disrupta ex toto adhaesit, vt ferro iterum referenda fuerit ad vrinae emissionem. Ciperi radix mirifica est, praecipue oris vlceribus. Peucedanum male morigeratis vlceribus optimum pharmacum est mundans, incarnans et cicatrizans. Olibanum recentia cogit, sanatque adustiones, quod et bolus operatur armenus, tutia vero morsus, item gallinae, anetum quoque exustum ambulantibus, fraudolentis, saniosis et antiquis proprie genitalium vlceribus statim subueniunt. Papyrus item et sandaracca fistulis profunt. Elleborum biduo triduoue adhibitum vlcerum labia dura fieri tollit,

tollit, vel iam durata emollit, vt MESVES, septimoque de simplici medicina GALENVS testantur; Ginaprium etiam et solatium rubei feminis citrinique follis idem efficiunt. Aes quoque adustum lotumque omnium medicinarum, quae consolidant, optimum est, sipticum facit, atque temperate exsiccat, item et cicatrizat. Aeris aerugo item vlcera mundat consolidatque; cauda equina neruosis vlceribus admirabilis est; lingua auis, id est, fraxini semen, ambulatibus, fraudulentis, profundis antiquisque vlceribus et persico igni medetur. Folia olearum cancri etiam texta vehementer consolidant; pix mundat atque consolidat; opi omnes, id est, succi, lacque titimalorum vlcera sanant carbunculosa, cancrofa fistulasque; rafani emplastrum et mellis cancrosum radicitus tollit vlcus. Gallae secundum AVICENNAM capitulo proprio grossique ficus acerbae cum melle antiquis opitulantur vlceribus, caricae vero cancrofis, quibus et sterqus lacti iunctum et aqua ciclamini lotum mirifice prodest; climia item argenti, ciceris quoque farina castoreumque et cinis vrticae fraudulentis conferunt et cancrofis. Haec fere omnia a GALENO libro *de simplici medicina* et ab AVICENNA *secundo canonis* et 4^a 4ⁱ excerptimus. Olea, quibus vnguenta confici possunt, vlceribus propria haec sunt: Oleum de Kerua, oleum item mirtinum, oleum etiam masticinum, oleum quoque de alkitran, oleum

oleum et laurinum, oleum quoque ireos, oleum item cossinum, ceteraque hoc genus. Composita, quia varia requiruntur secundum varias vlcerum intentiones, propterea illa cum cera rubea aut viridi conficienda hoc loco omittimus, quum ex dictis facile, dum opus fuerit, ea confici possint. Vnguentum tamen de oppoponaco perutile ait esse MESVES, multaque hoc genus ab eo aliisque auctoribus legere potes.

Epilogus.

Omnia tandem praedicta de morbi huius curatione paruo epilogo dicimus concludentes. *Hic morbus, quoad causam, oratione curatur, qualitatis amotione, diaeta, digestionem, euacuatione complexionis et proprietatis malae calorisque extranei, interiorum ablatione, membrorumque digestionem et humores regentium confirmatione; Quo vero ad morbum, in initio reperiuntur, in declinatione resolutiuis, mediis vero ex his mediis in temporibus malae complexionis proprietatis et caloris exteriorum cutis amotione, accidentium extirpatione, et vlcerum, ad quae vertitur aegritudo, euulsione, totum, si Deus voluerit. Haec de essentia, causis saphatique curatione dicta sufficiant ad laudem et gloriam Dei*

omnipotentis, qui sui misericordia et bonitate
haec nobis concessit, cui sit imperium in aeter-
num. Amen.

Deo gratias.

„Hoc Opus descriptum fuit ex MS. Codice XXXVIII.
Plutei LXXIII. Bibliothecae Mediceo-Laurentianae
membranaceo in 8. maiori saeculi XVI. et postea
diligenter collatum cum dicto codice per me Ca-
nonicum ANTONIVM SARTIVM, eiusdem Bibliothecae
vice-Praefectum, die VIII. Maii MDCCXCII.“

IV.

Antonius Codrus *).

ALEXANDER SARTIVS tuas mihi litteras reddidit, in quibus praecipue illud erat scriptum, ALDVM scilicet velle, vt ego illi fidem haberem et persoluerem id, quod librorum graecorum nomine ei deberem. Ita feci, accepi a SARTIO libros ARISTOTELIS *de animalibus* et vocabularium vnum. Ego illi numeraui biulacos quattuor et libras octo, sed

P 5

prius

*) In hoc Codri volumine haec continentur. *Orationes, seu sermones ut ipse appellabat. Epistolae Siluae Satyrae Eglogae Epigrammata.* — Impresum Banoniae per Ioannem Antonium Platonidem — MCCCCII. f. Praefatus est PHILIPPVS BEROALDVS Iunior. Haec duo opuscula *de morbo gallico*, quorum fit mentio, videntur fuisse NICOL. LEONICENI et MONTESAVRI, aduersarii. Poetam hunc coaetuum primae lui (mortuus enim est circa a. 1500.) nihil in medium de amoris viro adduxisse perquam mirum est, quippe poetarum est amores suos canere.

prius vendideram duo opuscula *de morbo gallico* solidos decem et duos theocritos, vnum solidos quadraginta quinque, alterum quadraginta *).

*Illorum sortis miseret. Nam siue per orbem
Bacchatur vesana lues, seu bella refuso
Sanguine crudeſcunt, seu quicquam fata minantur **).*

*) Epist. BAPTISTAE PALMARIO scripta a. 1498.

**) Satyr. II. in ignorantiam.

V.

Anonymi Prognosticatio *).

La grande et consideranda constellatione de doi planeti ponderosi cioe de Saturno et Ioue la tremenda coniunctione molte miserie denunciate, che fu nello anno M. CCCCLXXXIII. XII. di Nouembre

- *) *Pronosticatioe in vulgare rava o pui non odita la quale expone e dichiara alcuni influxi del cielo: et la inclinatione de cete constellatione: cioe de la coniunctione grande: et dela eclipsa: le quale sono state a questi anni quello de male o de bene dimostrano a questo tempo: et p lo aduenire. Et durara piu anni cioe i fino al anno M. CCCCCLXVII. Astrologia. — In calce: Impresso in Milano per Ioanne Angelo scinzenzeler. Nel anno. M. CCCCC. XIII. adi. XXVIII. de septembre. 4. plagg. 4. Quis auctor sit, non liquet, sed totus in eo est, vt, quae vis siderum ad mutationes rerum et ad gignendos morbos sit, demonstrare moliatur vsus similitudine. Plures sub hoc tempore libelli scripti sunt, quibus futura rerum euenta, principum clades et mortes hominumque miseriae, item varia morborum genera praesagiuntur. Vide infra AVGVSTIN. NIPHYM. Ecce et*

bre a hore VI. minuti IIII. dapoi il mezo di cancro sopra lo orizonte ascendente la coniunctione
di

et alios! *Ad Reueren. Sacrosanctae ecclesiae fidus fulgentiss. D. D. suum Obseruandiss. D. D. Grimanum Cardinalem. S. Marci Patriarcha. Aquil, et Ep̄m Por. Dioniss. Thomae Philologi Iauothi Rha. Artium et Medicinae Doct̄oris Eiusdem Humillimi Familiario Pronosticon Anni. M. D. XVII. — In calce: Datum Romae. Anno 1516. Nonis Nouembris. 1 plagg. — Dialogus epistolaris. Doct̄oris Iosephi GRVENBECK et Burchhausen. in q. Arabs quidam Turcorum imperatoris. Mathematicus, disputat cū Mamulacho quodam, de Christianorum fide a Turcor seſſa, atque inde de bellorum et Aquarum exundationibus, fame, Pestilenciis, et aliis horribilibus plagis, q Anno vigesimo quarto ex oīm planetarum in signo Piscium cō figurationib9, obuenture sunt. f. a. — in fine: Impressum Landshut p Ioanē Weyffenburger. 4. Exigui momenti libellus est, vnde hoc vnum intelligitur has siderum coniunctiones futuras fuisse a. 1524. mense Februario in signo piscium. — Pronostico Del Excellentissimo Astrographo Zachuth. da Ferrara. M. D. XX. I. — In fine: Ex Uranies Aedibus Datum Ferrarie. Finis. 4 ½ plag. (Bibl. acad.) — In his vero, quae huc attineant, nihil reperire licuit. Prognosticatio ad vigesimum quartum duratura, per eximium Doct̄orem Theophrastum Paracelsum. Ad illustrissimum ac potentissimum principem Ferdinandum Roman. Regem semper Augustum etc. Archiducem Austriae etc.*

con-

li quali non puo uenire se non passate molte reuolutione de anni et molti corsi de planeti. — Ma perche la significatione de tal constellatione se estendera a piu anni. —

Et he da notare che questa constellatione occupa la quita casa laquale e casa de le volupta et piaceri peruertira adonque tali pieceri et fara li homini studiosi et dediti ale brutte lasciue con ogni intemperantia et petulantia et implicati da desiderii uitiosi et inhonesti, dediti al uino et a la creapula et impuri sordidi et impudichi circa li acti venerei cioe luxuria. o quanti Italiani farano questa constellatione circa lo amore di putti inclinati, et quanti gallici cioe franciosi anchora. et quanti cynedi anchora produra con impura et libidinosa mollicie del corpo, et quanti ruffiani anchora et quanti adulteri. et quanti etiam stupatori et sacrilegi, et quando ale fornicatione, quando a li stupri, quando a li adulterii, quando a li incesti se daranno li homini desiderosi faciare li nefarii soi desiderii dando

conscripta, Anno XXXVI. — In calce: Excusum Augustae Vindelicorum, per Henricum Steyner, XXVI. Augusti An. M. D. XXXVI. 4. (Bibl. nostra.) Est more reliquorum vates politicus. Loquuntur figurae ex more seculi, de quibus narretur fabula.

dando grande opera a i uicii , menando la uita a costume de animali brutti. —

De la specificatione de alchuni climi infecti per il uicio de saturno.

C a p i t u l o u l t i m o .

Molti inscii et ignoranti dicono che la constellatione solum influisce uniuersalmente et non in particolare. —

Nello anno adonque M. CCCCLXXXVIII. et M. CCCCLXXXIX. et MCCCCXC. sera bona fertilita — et li in quelli medesimi paesi surgerano molti mali fame et lite, doue la ferocita di Marte durara per cinque anni — et varie passione uegniranno ali homini le quale cose i medici non porano curare. et amorzata che sera una lite subito ne surgera unaltra et li homini sentirano molti mali et gran freddi. —

Dapoi nello anno. M. CCCCLXXXXI. et M. CCCCLXXXII. et M. CCCCLXXXIII. le cose da mangiare serano in competente et bono presio in lamagna alta et in Francia et Inghelterra li homini fugirano in questi anni de logo a logo prae timore de la morte, et i magnati patirano grande

grande alteratione in la parte meridionale, et in occidente le aque farano danno a li homini et li giudei serano auenturati et molti exalti. — et la morte di magnati sopra uegnira, impero che Iupiter se oppone a Saturno in casa regale, et i magnati serano contristati, et noui mali soprauegnerano a i layci sotto posto a Leone. et quando il pestifero intrara in la casa di Marte i principi et i leonisti patirano. Et quelli medesimi mali ritornarano nell'anno M. CCCCCXXI. et MCCCCCXXII. et MCCCCCXXIII. impero che il sole doe uolte fera eclipsato in quello tempo et la luna tre volte.

Nello anno. M. CCCCLXXXIII et M. CCCCLXXXV. uegnira la fama- et lo aere fera turbulento, et farano molte piogie, et in occidere uegniranno molti mali con effusione di fangue. —

VI.

Iacobus Vnrestus *).

Vnd alls man zelt 1498. im Monat Aprilis ist gestorbn derselb grosmechtig kunig KARLL an Leib Erbn an dem Prechn**), den man nennt *Malafranntzos*, und nach Im wart zu Frankreich kunig Hertzog LVDWIG von *Orientz*, seiner Swesster Sun.

*) IACOBI VNRESTI, *theologi et sacerdotis Carinthiaci, Chronicon Austriacum Pars posterior*, FRIDERICI III. Imperatoris vitam luculenter descriptam imprimis exhibens. Extat p. 798. seq. T. I. SIM. FRIDR. HAHNII *Collection. Monumentorum veterum et recentium ineditorum*, Brunsvigae 1724. 8. Finit chronicon cum bello Heluetico. Vixit auctor sub MAXIMILIANO I. Imp.

**) Vulgo scribitur *Brechen* i. e. delictum. v. SCHERZII *Glossar. germanic. medii aevi* T. I. p. 184. *gebrest* p. 485. *presten* p. 1240. T. II.

VII.

Bilibaldus Pirckheimer *).

Huc cum faeuit atrox inimico fidere **) pestis
 crebraque vulgati popularunt corpora morbi,
 infecti lue pestifera tristisque veneno
 mortantur, ne dira lues collectior urbem

Polluat,

*) BILIBALDI PIRCKHEIMERI *Opera politica historica philologica et epistolica* — collecta, recensita ac digesta a MELCH. GOLDASTO, Francof. 1610. f. Hic vir cl. et consularis Noricus, MAXIMILIANO I. et CAROLO V. Imp. a consiliis, natus Eystadii a 1470. denatus a. 1530. cuius encomium scripsit ERASMVS Lib. XXVI. Epist. 33. Patauii studiorum causa commoratus est circa a. 1491 — 92. vt ex litteris ad patrem datis patet, at vero nihil quod e re nostra esset, litteris consignatum reliquit praeter isthoc tenue fragmentum.

**) *Xenodochium ad diuum Sebastianum* c. 21. p. 160.

Polluat, et regnet totum inter moenia virus,
 Ergo extra aegra ferunt letali corpora morbo
 Seu ruitura neci, seu restituenda salutis,
 Et curas adhibent, dum spes super vlla trahatur.
 Praeterea quos *mentagrae serpentis adurens*
Corrupuit scabies, illo curantur, et illo
 Accipiunt alimenta loco, dum corpora morbus
 Deferat, et membris decedat noxius humor. —

VIII.

Augustinus Niphus *).

Illud coeleste, quod diluuium portendere creditum est ab astronomis, breuibus ALVERNATA collegit in *libris Meteororum*, cum inquit: *Cum enim SATVRNVS et IVPITER de aerea triplicitate in aqueam*

Q 2

mutati

- *) *Augustini Niphi Philosophi Sueffani de falsa diluuii prognosticatione. Quae ex conuentu omnium Planetarū: qui in Piscibus continget Anno 1524. diuulgata ē. Libri tres. Ad Karolū primū diuino afflante spiritu Caesarem: semper Augustum. — In calce. Florentiae p Haeredes Philippi Iuntae Anno dñi. M. D. XX. mense Aprili. Leone X. Pont. Impresum ac ultimo reuifum. 4. cap. 12. (Bibl. acad.)* Clarus inde ab a. 1492. philosophus, philologus, medicus, vario nomine dictus EPTYCHIVS, PHILOTHEVS, SVESSANVS, MEDICES, IOANNEM STOEFLERVM, Germanum, diluuii maximi (ASTRVC De Morb. Vener. P. II. p. 656.) a. 1524. futuri ex coitu Iouis et Saturni in gradu piscium vatem, sibi confutandum sumfit, et quam malus ille augur sit, abunde demonstrauit. Quae senserit de huius morbi originibus, ex hoc fragmento quidem colligitur,

mutati de nouo coniunguntur in humido signo, ut in piscibus, et cum ipsis aliae humidae stellae consistunt, VENVS scilicet et LVNA, quae in mouendo humida potissimum vim habent, et nec a SOLE, nec a MARTE notabiliter impediuntur, magnum imbrium excessum generant, quem ARISTOTELES magnam hiemem appellat. Fauet huic opinioni, quia aliqua coeli vis accidere potest, quae vniuersum ad morbos alterare potest. Fuit enim aliqua coeli vis aliquando, quae vniuersalem quendam morbum effecit, quo totum humanum genus fere occupatum est, veluti Galli-

cus

tur. Quod ad eius librum *de morbo gallico* attinet, dici vix potest, quanta sit auctorum dissensio. Memorat eum LINDEN, p. 96. sed alio nomine, subdubitat ASTRUC p. 656. T. II. fretus auctoritate GABRIEL. NAVDAEI, qui libellum IOANNI PASCHALI, Sueffano, assignandum esse profitetur, idque, me quidem iudice, verissime. Fecit mihi Cl. FERRO copiam eius libelli, qui in catalogo Bibliothecae Caes. Vindob. et NIPHO, et SVESSANO adscribebatur, sub titulo: *Liber de morbo composito vulgo gallico appellato authore IOANNE PASCALE Sueffano. Neapoli excudebat Ioannes Antonius de Caneto Papien. Anno 1534. nono Decembris.* Sed hic idem ad verbum respondet libro IOANNIS PASCHALIS edito in Coll. Iuis. dubium ergo est, NIPHVSNE scripserit vtrquam id genus opusculum, an plagii reus putandus sit.

*cus morbus. Hic enim et reges, et pontifices, et religiosos, et ciues, et diuites, et pauperes, et omnes quasuis gentes inuasit. Constat autem hunc morbum ortum esse ab ea SATVRNI et MARTIS coniunctione, quae 1496. 6 Ianuarii die 3. Piscium decano contingebat. Hunc olim etiam in mundo euenisse tradunt anno mundi 2436. Hic enim Gallicus morbus, qui nostris diebus emerfit, vniuersale diluuium esse videtur, et fortasse non minus eo, quod sub Noe fuit, nisi quod illud per aquas totum humanum genus irruit, hic morbus ob infinitarum aegritudinum complicationem. Praeterea pestis aliquando vniuersum mundum occupauit, vt illa, quae 1348. mense Ianuarii coepit. Pestis enim, quam HIPPOCRATES in *Epidemiarum* libro scribit in Thracia et Palaestina euenisse, magna fuit, sed prouincialis. Illa quoque, quam GALENVS in *Commento eiusdem libri* Romae accidere scribit, etiam saeuissima fuit, sed prouincialis. Illa etiam, quae Romae accidit temporibus GREGORII, et maxima fuit, verum omnes prouinciales. Sed quae coepit 1348. fuit cosmica, vniuersum mundum occupans et saeuissima, quia vix gentium quarta pars remansit, emerfit autem in vniuerso a trium superiorum conuentu scilicet SATVRNI, IOVIS et MARTIS, quae processit anno 1345. 24. die Martii in parte aquarii XIII. Si ergo est aliqua vis in stellis, quae potest vniuersum mundum generatim ad morbum alterare, dari potest*

aliqua in stellis vir, quae vniuersam terram aquis potest occupare. — Rationes vero, quae pro mathematicorum parte inductae sunt, friuolae videntur. — De morbis autem friuola ratio est. Primo, quia nullus fuit adeo vniuersalis, quoniam euaserint homines. Praeterea cum morbus per contagionem inficiat, ideo, postquam incipit, vniuersum per contagionem inficere potest. At *diluuium per contagionem non potest se diffundere*. — Praeterea simile diluuium anno 1503. obseruauimus factum esse ab ea trium superiorum coniunctione, quae fuit in cancro, vbi hiems praeter modum excelluit, perlereque nonnulli viri insignes, fueruntque complura naufragia. Aquae quoque nimium creuerunt, inundatio tamen regionis nullibi apparuit. —

IX.

Hieronymus Emser *).

A morbo gallico liberati VII.

Puella quaedam gallico morbo correpta per votum
conualuit anno M. CCCC^oCL^o. Mulier quaedam
gallico morbo grauter confecta post votum sanata
est anno M. CCCC^oCVIII^o. Item Dorotheaē cui-

Q 4

dam

*) *Epitome ad sanctissimū dñm nostrū Papā Iuliū
secūdu sup uita miraculis ē sc̃t̃monia diui p̃ris
Bennonis Ep̃i quōdā insignis et ingenue eccl̃ie
Misnen Anno M. CCCC^oCV, 4. ½ plag. — (Bibl. acad.)
Hanc elegiam ducentorum versuum in apothéosim i. cano-
nizationem scripsit HIERONYMVS EMSER, ducalis secre-
tarius, et superaddidit scriptionem alteram, sed sine no-
mine ad comprobendam BENNONIS sanctitatem, cuius
ossa, referente BVCHHOLZERO (Indic. Chronolog.
p. 556.) more solenni Misnae effossa, exaltata atque
collocata sunt in tumbam marmoream 16. Maii
(1524.). Ita vero inscripta est: Vita beati Ben-
nonis Episcopi Misnensis ad Leonem p. pont.
max. — In fine: Edita hec sunt Rome sub Pon-
tificatu Sanctiss. in Christo. Patris. D. n̄ri. D.
Leonis Pape. X. Anno eiusdem Nono. Post Christū
aūt natum, M. D. XX. i. die xlj. Martii, 4. 7 ½
plagg.*

dam eodem morbo laboranti in extremo spiritu diui BENNONIS numen subuenit anno M. ccccxcviii. Cuius quidam Torgensis morbo gallico infectus post votum conualuit anno M. ccccxcviii.

Sorores duae, quarum altera quattuor annos, altera vero quattuordecim nata erat, morbo gallico laborantes post votum conualuerunt anno M. ccccxcviii. Cuius quidam Misnensis et vxor eius in morbum gallicum inciderunt, post votum autem conualuerunt ambo anno M. ccccxcix. Item alia quaedam mulier morbo gallico infecta sanari non poterat, quae post votum conualuit anno M. ccccxcviii. —

A morbo gallico, nec non et aliis apostematibus curati XLVI.

Puella tredecim annorum MARGARETA, IOANNIS balneatoris Rusbensis filia, morbo gallico ita grauiter laborabat, vt oculum alterum penitus amitteret,

plagg. Mortuus est S. BENNO a. 1106. eiusque miracula etiam morborum sanatione contineri dicuntur. Quae ad morbum gallicum pertineant, prima et secunda inquisitione confirmata, paucis transcribenda curauit.

teret, per votum liberata. Testes *pxviii*. Eiusdem oppiduli IOANNES, filius MICHAELIS STEÜN, morbo gallico annum integrum vexatus ex voto liberatur. Testes *pxx*. ANDREAS, filius IOANNIS SCHVLTECZ, *xvi*. annorum, *morbo gallico per omnem faciem* crudelem in modum *arrosus*, voto facto, sanatur. Testes *xxi*. ANNA GEORGII CVNHEIT, Nossensis, quattuordecim annorum anno integro *in pede gallico morbum gallicum passa*, voto facto, illico conualefcit. Testes *xxx*. Annicula puella, MARGARETA nomine, VALENTINI CARPENTARII, Kemnitzensis, viginti duobus *ulceribus* fefquimenssem *infecta*, voto facto, spatio decem dierum mundatur. Testes in ordine *xxxviii*. Infantuli tres ANDREAE, scribae Kemnitzensis, *morbo gallico una contagione simul infecti* et aliquamdiu crudeliter cruciati, voto facto, statim eodemque momento omnes liberati sunt. Testes *xli*.

Adolescens SIMON, patre SIMONE CIPHEV, a vigesimo aetatis anno per quadriennium integrum *morbo gallico exhaustus ac corrosus*, voto facto, conualefcit. Testes *xlvi*. Simili modo alter, IOANNES RASPE, Kemnitzensis, triginta annorum, cum per quinquennium hoc ipso morbo crudelissime efflet vexatus, voto facto, liberatur. Testis L. WOLFGANGVS BALTASARIS SCHIFFER DECKERS *ex diutino morbo gallico ita contractus, ut paralitico non*

multum differret, atque ita cum aliquot annos fuisset, voto facto, curatur. Testis LII. Vir quadragimum quintum natus annum, PAVLVS LEO, pagi Roffau, tres menses ex morbo gallico laborans, voto facto, tridui spatio liberatur. Testes LXVI. ANNA, filia VALENTINI STEINSETZERS, Lommitzensis, *ex morbo gallico tricesimo aetatis anno paralytica et phrenetica*, voto facto, ab omnibus simul, tribus scilicet grauissimis morbis, illico sanata est. Testes LXXII.

DOROTHEA ADAMI KEÜLHAV, pagi Vachnitz, a septimo aetatis anno in octauum vsque mensem *per pleraque corporis membra ita crudeliter corrosa, ut ossa nuda sine carnibus extarent*, voto facto, breui tempore curatur ac restituitur. Testes LXXXVI. NICOLAUS CLINGER, pagi Pruber ad oppidulum Lommitz, altero et quinquagesimo aetatis anno, *in facie multis ulceribus infectus*, cum votum BENNONI fecisset, tertio post die, quum malum contraxerat, liberatus est. Testes LXXXVI. Sartor Pürnenfis, IOANNES TENCLE, vigesimo aetatis anno cum morbo gallico infectus esset, eoque menses duos laborasset, nec potuisset interea ullis medelis curari, voto facto, illico conualuit. Testes CXVI. Idem ipse, de quo diximus, nono post anno *in lingua apostemate* contracto, cum ex eo tres menses aegrotasset, voto facto, iterum curatus

ratus est. Testes, vt supra. Quidam VRBANVS DOMSICH, facellanus Gorlitzensis, cum adolescens a morbo gallico, quo laborabat, per votum esset liberatus, ac postea in praestando negligentior esset, eodem morbo iterum corripitur, nec prius liberatur, quam nouo voto promisso ac veteri persoluto. Testes CLI. Rusticus pagi Niderau, VRBANVS GOSMAN, vir quadraginta octo annorum apostemate in gutture ita praeter modum intumescente, vt parum abesset, quin strangularetur, voto facto, liberatus est. Testes CLIII. Vir sexagesimum quintum natus annum MATHEVS HANGK, Misnensis, et ipse morbo gallico laborans, voto facto, curatus est statim. Testis in ordine CLXXXIX.

Ex nobili familia natus, VRBANVS RHOTE, ex inferiori Lusatia oriundus, longo tempore morbo gallico vexatus, voto facto, quam primum sanatur. Testes CXCVI. MATHEVS FABRI, clericus oppidi Golsen, ab incurabili apostemate per votum subito liberatur. Testes CCIII. —

Puella quadrimula, CATHERINA, MICHAELIS VINCKLERS, Belgerensis, filia, ab eo tempore morbo gallico correpta atque in decimum tertium aetatis annum vsque vexata ac *consumpta*, demum, voto facto, breui tempore conualefcit. Testes CCX. —

CCX. — NICOLAUS FABRI, sexagenarius, morbo gallico infectus, auxilio BENNONIS per votum implorato, octauo post die, quoniam morbum contraxerat, liberatus est. Testes CCLIII.

Fistulae morbum nouem annos passa ANNA, coniunx PHILIPPI ASMANS, pagi Glocke, statim de voto facto sanata est. Testes CCIX. ALEXIVS VORFFPEIL, municipii Ceytz, cui cum *sub mento apostema* tantum erupisset, vt paulo post *totum faciem* occuparet atque corroderet, voto facto, liberatus est. Testes CCLXV. PETRVS, filius PAVLI CLEMENTIS, Mersburgensis, viginti octo annorum morbo gallico infectus post longos cruciatus et ipse ex voto liberatur. Testes CCLXXVII. Vir nobili familia natus IOANNES DE CROKAV, quinquagesimo aetatis anno morbo gallico in naribus contracto, cum sexdecim menses integros medelis incassum experiretur, tandem se ad diui BENNONIS opem conuertens, voto facto, sanatus est. Testis CCCXI. EVFEMIA, vxor MATHEI ELDERICH, pagi Lupan, a vigesimo septimo aetatis anno annum post integrum morbo gallico vexata, voto facto, sine vlla humana medicina sanata est. Testis CCCXV. Pueruli tres DONATI GLOBIS, Dresdensis, noua quadam ac foeda scabie, quaeque medicis omnibus ignota esset, vna contagione infecti, voto facto, vno eodemque momento omnes liberantur. Puerorum nomina,

ia, BALTASAR, GEORGIUS, BONAVENTURA, Testes CCCXVIII.

Aliud sequitur, quo mouentur de sanctis dei pie sentire, nec petulanter loqui. Mulier, ANNA, trigésimum quintum annum nata, vxor IOANNIS SCOPPELS, Oschaczensis, morbo gallico aliquando affecta, ad diuum BENNONEM confugiens, voto facto, breuissimo tempore sanata erat. Cumque proba mulier, quod promiserat, iam praestare gestiret, adest vir mulierem de proposito verbis deducens atque interim sanctorum auxilia mulierisque superstitionem irridens. Sed quid accidit? Vix mulier viri monitis obtemperauerat, ecce tibi plena *) vterque plectitur praesentanea, nec iam, ut ante, mulier, sed qui ex vtrisque natus erat, et vtrique aequae cordi esset, filio eodem morbo gallico correpto. Qui cum vir animaduerneret, errorisque poeniteret, diui BENNONIS miserationem implorans, votum ipsum pro filio fieri iussit, et liberatus statim est. Testes CCCXXIX. Vir sexagenarius, NICOLAUS HELSCHE, pagi Lauehaim, praemagno apostemate in gutture contracto, ut parum abesset, quin suffocaretur, voto facto sine alia medela solutus est. Testis CCCXLIII. VR-SYLA, coniunx BARTHOLOMEI REYN, pagi Lauen-tem,

*) Leg. *poena*.

tem, *sex annos integros morbum gallicum in pudibundis passa, cum ea putredine caro fere omnis a ossa usque esset consumpta*, voto facto, absque alii medelis continuo sanata est. Testis CCCXLIII CATHERINA, VXOR PETRI MULKE, Hainensis, *integrum decennium eodem morbo laborans, filiumque interea enixa eo ipso male infectum*, voto facto, brevi vno eodemque tempore sanatur. Testes CCCXXXIX.

CHRISTOPHORVS MEIDNIG, Grunbergensis, morbo gallico annos octo vexatus, voto per uxorem facto, sanatur, cumque mulier in praestando negligentior esset, mulier duabus magnis aduersitatibus affecta est, et cum hanc voti neglecti causam esse arbitraretur, alio voto facto, liberata est. Testis CCCXLVII. NICOLAVS MOLITORIS, et ipse Konsbergensis clerus, *morbo gallico infectus atque in facie crudeliter arrosus*, ita quidem, *ut homines eius congressum fugerent auersarenturque*. Quam ob causam homo magnis perturbationibus affectus, diui BENNONIS miseratione per votum implorata, liberatus est. Testis CCCL.

BONAVENTVRA KVCHLER, Gorlicensis, quinquennium morbo gallico infestatus, voto facto, liberatur. Testis CLXIX. BALTASAR SCHVARCZE, adolescens, vigesimo aetatis anno *morbo gallico ita per omnes venas infectus, ut medici non posse hominem curari dicerent*, voto facto, sanatur. Testis CCCLXXIII. Vir quinquagenarius, MATHEVS SEBE, Gor-

Gorliczenſis, cum decennium integrum *in pede* altero morbo gallico infectus eſſet, ac octo annos operam medicorum fruſtra expertus eſſet, voto facto, breui tempore ſanatur. Teſtis CCCLXIII. IOANNES ALBERTI, rector parrochialis eccleſiae oppidi Ploczke, *morbum fiſtulae* paſſus vnum et vigefimum annum, cum medicinis curari non poſſet, voto facto, ſanatus eſt. Teſtis CCCLVI. VALENTINVS BENIS Cuniſbergenſis, morbo gallico longo tempore vexatus, voto facto, abſque vllis medicamentis ſanatur. Teſtis CCCL. ELISABETH, ex antiqua et nobili Luttichiorum familia nata, *ſicis*, morbi genere, *infecta*, cum aliunde liberationis ſpes nulla oſtenderetur, voto facto, conualuit. Teſtes CCCL.

R. P. HIERONYMVS, Epiſcopus Brandenburgenſis, morbo gallico correptus, per votum illico ſanatur. Teſtis CCCLXXXII. Eques auratus ex familia Bugenhagen. Marſchalcus Ducis Pomeraniae, morbo gallico ita infectus, vt a medicis curari non poſſet, voto facto, praeter omnium opinionem liberatur. Teſtes CCCXLIII.

CAROLVS, Muſterbergenſis dux Sileſiae, morbo gallico et ipſe infectus, voto ad diuum BENNONEM facto, eo ipſo momento liberatur. Teſtes CCCXCV.

X.

Philippus Beroaldus *).

(*Ebriosus*) Scio me bibacem esse et vini cupidissimum. Sed hoc, si vitium est, longe profectominus est, quam fraterna scortatio labesque meretricaria. — Adolescentes in scortis male audiunt. — Quis amarius talia audiens non repente se damnet veluti *foeda vitiositate maculosum*? Quis venereus miles non haec in semetipso recognoscens ingemiscat? —

(*Scortator*) Quo apologo scienter et festiuiter significatur mortales obseruare *papulas* alienas, in propriis *ulceribus* incuriosos. — Nos vero, iudices, nihil *verrucae* nostras conuelantes simpliciter ingenueque fatemur malum esse scortari et forum aleatorium calefacere. —

*) *Declamatio Philippi Beroaldi de tribus fratribus, ebrioso, scortatore, et aleone: non minus utilis, q̃ iucunda.* — *Dauentriae ex officina typographica Alberti Pafredi, Anno salutis nostrae M. CCCCC, XXVI. mense Maii. 4. Claruit inde ab a. 1498.*

XL

Leonardus Giachinus *).

Nonnunquam etiam albo (helleboro vfi fumus) in validis corporibus grauique morbo, qualis is est, quem modo gallicum dicunt.

*) *Leonardi Giachini medici Galenici libellus, cuius est scopus, quantum detrimenti bonis literis afferat, omiffa ratione, aliorum scriptis temere subscribere.* p. 98. v. *Novae academiae Florentinae Opuscula aduersus Auicennam et medicos neotericos qui, Galeni disciplina neglecta, Barbaros colunt.* Lugd. 1534. 8. Claruit Florentiae et Pisis circa a. 1530 — 1545.

XII.

Ianus Cornarius *).

Mentagra olim, qui hodie morbus Gallicus ac Neapolitanus dicitur. Solet enim primum apparere circa mentum atque etiam virgam in viris, quae menta et mentula Latinis dicitur. Nec multum diuersus morbus est, quem *μορφάϊαν* a formae deturpatione vocant, et supra *λειχῆνας* dixi. —

*) *Vniuersae rei medicae ἐπιγρᾶφὴ* seu enumeratio, a Iano Cornario Zuiccaniensi eius autore recognita ac aliquot locis aucta. Basil. MDXXXIII. 4. p. 81. Diligentissimus veterum medicorum interpres, Professor medicinae Marburgensis et Ienenfis, Ienae a. 1558, die 16. Martii obiit.

XIII.

Thomas Rangonus *).

Temporibus nostris anno 1488. vel saltem 1494. coitu trium superiorum planetarum in signo cancri *contagiosus gallicus morbus*, dein anno 1527. *venenosae et pestilentes comparuerunt impetigines.*

*) *Ad clariss. salutis iustissimae urbis Venetiarum Praefides, D. LAVRENTIUM LAVRETANVM D. IOHANNEM CORNELIUM et D. ANDREAM TAVRISIANVM De repentinis mortiferis et, ut ita dicam, miraculosis nostri temporis aegritudinibus. Venet. per Augustin. de Bindonis 1535. 4. c. I. v. ASTRVC. T. II. p. 675. Inclaruit inde ab 1496. vsque ad a. 1559. quo maior nonagenario diem suum obiisse dicitur, astrologiae longe deditissimus, hinc a. Io. STOEFLERI, Germani, partibus stetit, qui maximam inundationem ex coitione IOVIS et SATVRNI a. 1524. futuram praedixerat. Sed res aliter cecidit, ac malus augur fuerat ominatus.*

XIV.

Ioannes Antonius Roverellus *).

Liber! de morbo quodam Paturfa qui vulgo gallicus appellatur authore Io. ANTONIO BOLOGNINO ex ROVERELLIS familia Mag. equiti D. Marco finclitico excellentem Patritium Ciprii de disciplinis omnibus benemerentissimum

In quantum tibi debeam in medium afferre responsum postulanti, mi MARCO, an de morbo quodam paturfa, vulgo gallico appellato, a priscis medicis sit dictum, mihi priscorum quidem consultatione et

*) *Ioanne Antonio Roverellis Bolognino artium et medicinae doctoris de morbo quodam paturfa affectu tractatus*, MDXXXVII. 8. 3 $\frac{1}{2}$ plagg. (Bibl. nostra) Videtur ASTRUC, cum aliter inscribat libellum, et argumenti commemorationem omnino negligat, ab aliis pependisse, et ELOY (Diction. hist. de la Medecine T. IV. p. 120.) sua ex ASTRUCO sumsisse mutua. Neque vidit libellum Cl. GIRTANNER Abh. über die vener. Krankheit T. II. p. 93. De vita

et afflatu fuit opus. Quod eo libentius conatus
facere, quando nostrates priorum dicta ita insipide

R 3 legem-

vita ROVERELLI parum constat, stilus est horridus
et varius, hinc inde obscurus, operarum vitiis
et litterarum transpositionibus nonnunquam sic cor-
ruptus, vt, qui verus sensus subſit, fere ambigas.
Hoc, quantum fieri potuit, expungendo errores
et restituendo rectam interpunctionem tollere an-
niſi ſumus, cetera, in quibus dubii haefimus, in-
tacta relinquenda putauimus. Etiam in feruente ſcele-
re ac plagio auctor deprehenditur, cum ALMENARIS
libellum omiſſa praefatione, ad verbum exſcripſerit,
nulla eius facta mentione. Subiecimus ergo lectionis
varietatem ſicubi eum male aſſecutus ſit, ex *Aphrodiſ*.
editione. Neque tamen adeo ſpernendus ROVEREL-
LVS videtur ob partem practicam, quae ei tota de-
betur, cum et varias auctorum opiniones de natura
et qualitate morbi gallici, quatenus propius abeſt
a lepra, perſtringat, et varios contagii modos ex-
plicet, et varias medendi vias probe doceat, vbi
ab contagio vlcus virgae natum eſt, vel morbus
gallicus fieri coepit, per purgationem, per balnea
calida et ſudorem cientia, per vnguenta ex mer-
curio et guaiacum ex aqua decoctum. Sed hanc
medicinam vt plebeiam et empiricam cenſet, ita
fere reprobat. Hoc tamen videtur mirum, quod,
cum in omnium manibus eſſet liber ALMENARIS, ho-
minis arrogantiffimi, hoc plagium, paucis annis in-
teriectis, auderet ROVERELLVS, neque vero aliquis
dete-

legentes ab eis dumtaxat haberi talis morbus scientia a notitia dicere non erubescant. Ego vero, quando medicinae principes accurate et eorum tam generice, quam specificè dicta consultauerim ac perlegerim, illorum pace aliter sentio. Vnde de hac re hunc qualemcumque libellum affatim scribere statui, atque idcirco tuo nomini dedicare mihi placuit, quod licet mihi iuxta id beneficiorum memoria. Nunquam debet ingratus, qui non reddit, ingratissimus omnium, qui obliuiscitur. Cum ergo plura ac infinita beneficia in me collocaueris, vbique terrarum et locorum extollere idcirco nomine tuo et suauissimis musarum vberibus tamen cognouerim, doctrina cum polleas, huiusce mei opusculi scripta, dum a seuerioribus studiis vacas,

detegeret. Cuius causa (puto) in sola libelli raritate quaerenda est. Aequè rarus est ALMENARIS *Lib. ad euitandum et expellendum morbum gallicum ut nunquam reuertatur*, Venet. 1502. 4. (Bibl. musei brittann.) deinde repetitus in Collect. Papiensi 1516. f. Lugd. 1528. et 1539. 8. Venet. per Ioann. Patauinum et Venturinum de Ruffinellis 1535. 8. Basil. ap. Ioan. Bebel. 1536. 4. et vtraque Coll. Luis. Exscriptus ROVERELLI libellus est ex ALMENARIS editione prima, quia ad amussim conuenit cum vtraque edit. Ven. et Basil. varietas ergo lectionis pertinet sine dubio ad seriorem aphrodisiaci editorem, praefatio ad plagiarium.

vacas, lectitando, si forte in tali alias disceptatione occurreres, facile diiudicare potueris, quam vera sit dictorum nostratium opinio, etsi de hoc morbo, sicut bene patebit inferius, prisca illi perscripserint. Accipe igitur munusculum hoc ab amico tibi deditissimo. Namque sub tuo nomine haec accurate selecta in lucem auditiora et ab omni reprehensione magis tuta exire non dubitabunt, quando hac tempestate es virtutum literarumque omnium vindex, columen, itaque te, mi Marco, fautore et auspice, te, reticere incipiam. Valeas tibi et bonis omnibus diu ac feliciter.

De morbi origine et diffinitione *).

Cap. I.

Conuenerunt sapientes quidam, ut hic *morbus*, qui *apud Italos* appellatur **) *gallicus*, nunc dicatur secundum ALFARABIVM. Principes Arabiorum, vocant *patursa* ***), quod interpretatur *passio turpis Saturnina*. *Turpis enim morbus* est, quia

R 4

mulie-

*) Haec prima libelli pars omnino ad ALMENAREM auctorem pertinet, practica ad ROVERELLVM.

**) appellatur. ALM.

***) Nunc dicatur *Patursa*. ALMENAR. omiffis reliquis.

mulieres incaſtas ac irreligioſas reputari facit, e generaliter omnes deturpat, et Saturninus, qui a SATVRNO propter eius ingreſſum in ariete, alii coeli diſpoſitionibus coadiuuantibus, originem traxit. Et ſi illi influxus ceſſauerint, non propter hoc morbum ceſſare neceſſe fuit, quoniam *plura corpora infecta remanſerunt, a quibus alia inficiuntur.* Ex quo comprehendendi poteſt, quod *adhuc per multos annos hic morbus durabit.* Ideo caueant homines, vt, de aliis ſumpto exemplo, de iſis dici poſſit:

Felix, quem faciunt aliena pericula cautum!

Fuit autem *diſpoſitio a coeleſti influxu* tunc in corporibus impreſſa humorum aduſtiua ex parte ſigni arietis, quod calidum et ſiccum exiſtit, et per aduſtionem humorum frigidorum et ſiccorum productiua ex parte SATVRNI, qui frigidus et ſiccus natura exiſtit. Qui humores frigidi et ſicci ſiue melancholici, per aduſtionem geniti, pulſi *ad varia loca, varios dolores inferunt, et ad cutim varia puſtularum genera producuntur* *).

Definiatur ergo ſic. *Morbus gallicus ſiue paturſa eſt mala epidemialis diſpoſitio in membris corporis, praecipue in hepate et venis et eorum humoribus exiſtens, ex qua, veluti accidentia, ſequuntur dolores et puſtulae per vniuerſum corpus.*

Tan-

*) Producent. ALMEN.

Tangitur *caussa efficiens*, quum dicitur *epidemi-*
is, quia a coelesti influxu procedens, *formalis*,
quum dicitur *mala dispositio*, *materialis*, quando *)
dicitur *in membris*. Etiam tangitur differentia per
hoc, quod dicitur **), *ex qua sequuntur dolores* etc.
De *finali autem causa morbi* medicus corporalis non
intromittit. Spirituales tamen medici debent
esse propter punitionem peccatorum. Quare qui
ab hoc liberari aut ipsum euitare procurant, a de-
lictis caueant, et ***) mentem suam deo applicent.
Solus enim deus languores sanat, vt inquit MESVE
n de appropriatis.

Ex qua diffinitione plura ac vtilia sequuntur
corrolaria. Primum quod *hic morbus est unus*, et
non plures, vt quidam insufficienter dixerunt, quo-
niam de ipso non posset vnica dari diffinitio, neque
unicam semper causam haberet efficientem, neque
vnica illi competeret cura, neque vnicum haberet
nomen, quod inconueniens esset, vt pro parte
apparuit et manifestius adhuc apparebit. Secundum
corrolarium, quod male arbitrantur, qui de hoc
morbo capitulum inuenisse credunt siue capitula,
vt de doloribus iuncturarum et de assafati, quoniam

R §

illis

*) *quum* ALMEN.**) *dicit*. ALM.***) *vt* ALM.

illis non competit diffinitio superius assignata. Praeterea non omnes dolores, qui fiunt, sunt in iuncturis, neque omnes pustulae assimilantur affasati. Quare neque hic morbus in esse cum illis convenit, neque cura eius ad curam illorum reduci potest, ut inferius manifestabitur. Tertium corollarium, quod qui curant tantum pustulas, aut qui tantum *) dolores aduertunt, imperfecte curant. Quis enim perfecte potest curare capitis dolorem aut nimiam linguae ariditatem vel sitim, quae a febre proueniunt, nisi prius curetur febris? Accidens enim sequitur morbum, sicut umbra corpus, ut GALENVS 3. de accidenti, et hoc pacto dolores, ut pustulae, curari non possunt, nisi prius hic morbus curetur, quoniam ista aut sunt accidentia, aut aegritudines associatae, quae sequuntur principalem, et curam illius praesupponunt, ut AVICENNA in prima tertii et plerisque locis ostendit. Quartum corollarium, quod si quis coniungat curam empericorum et curam istorum, qui regulariter operari credunt, ut emperici (et) vnguendo **), ut medici, purgando, quod adhuc insufficiens ***) cura, quoniam per illa medicamina non remouetur illa mala complexio, quae in membris impressa est, et haec

*) ad ALM.

**) et ALM.

***) est ALM.

haec fuit causa, quare multi crediderunt se esse
anos, et non fuerunt, et si aliquis sanatus est, hoc
fuit, quia per medicinas solutiuas et vnctiones
uerunt humores perfecte euacuati. Quibus eua-
cuatis, natura fuit potentior supra morbum vel
supra malam illam complexionem *), ipsam expulit,
hoc tamen non factum esset, nisi virtus esset fortis,
et impressio fuisset modica. Vbi autem virtus fuit
debilis et impressio fortis, non potuit **) mor-
bus expelli propter hanc diuersitatem in virtute
et impressionem ***). Quidam potuerunt sanari
absque medicinis, quidam cum medicinis, et qui-
dam nullo modo sanari potuerunt. Nos autem
ostendemus modum, quem experientia et ratio
docuit ad sanandum omnes, remouendo cum me-
dicinis non solum *humorem actu facientem dolores et*
pustulas, et ipsum, qui paratus est facere, verum
ipsam *malam complexionem, quae humores inficit*,
ipsis tamen prius euacuatis, vt regulariter facere
conuenit, et in hoc consistit thesaurus curae.

Plura alia corrolaria inferre possem, sed quia
superfluum est prolongare sermonem in rebus, quae
in medicatione nullum adferunt iuuamentum, vt
ait

*) et ALM.

**) hic ALM.

***) impressione ALM.

ait GALENVS, primo regiminis acutorum, fatis d
hoc dictum puto. Superest modo *de causis* de
terminare.

De causis morbi gallici.

Cap. II.

Causarum *) duplex est genus, quoniam
quaedam sunt primitivae, quaedam corporales, et
istae duplices. Quaedam antecedens, et quaedam
coniuncta. Primitiva potest esse in hoc morbo
duplex, principaliter, quarum prima est *sola in-*
fluentia vel aeris corruptio, per quam causam euenisse
pie credendum est in religiosis. Secunda est *conuer-*
satio, ut per oscula et lactis assumptionem, ut in
pueris visum est, aut per coitum, ut in pluribus com-
pertum est et frequentissime euenisse. Aliis autem
modis, et praecipue a *sola influentia vel aeris cor-*
ruptione, rarissime, et etiam per alios modos conuer-
sationis euenire potuit, quod tuae considerationi re-
linquo. Satis est, ut scias *hunc morbum esse conta-*
giosum, ut experientia docet, et ratione similitu-
dinis, quam habet cum morbis contagiosis, non
aliter

*) Quarum rectam cognitionem ex doctrina maiorum
si quis habere cupiat, adeat IO. ARGENTERII *De*
Morbis lib. XIII. Florent. 1556. f. p. 51. seq.

liter credendum est. Vnde AVICENNA *secunda primi* in complendo sermonem dispositionibus aegritudinum: *Quaedam fiunt *)*, quae de vno ad aliud transeunt, sicut lepra, scabies, variolae, febres pestilenciales et apostemata putrida.

Causarum vero antecedentium quadruplex est genus, secundum quod quatuor sunt humores, qui in materia huius morbi transire parati sunt propter eorum dispositionem **), aut qui impressionem morbi suscipere apti sunt, ut sanguis, cholera, phlegma, melancholia. Causa vero coniuncta est duplex, quia quaedam est ipsius morbi, et est humor, qui primo infectus aut alteratus a causis primitiuis inficit membra et alios humores, et hinc dicitur ***), causae primitivae, movent antecedentes, sed causa coniuncta accidentium est humor immediate causans dolores aut pustulas.

Sed hic posset quaeri, an mala qualitas existens in humore, qui est causa antecedens, possit esse aegritudo, et videtur, quod non, cum aegritudo sit passio viventis, et humor non vivat. Ad quod respondetur, quod humor existens in hepate

*) sunt ALM.

**) indispositionem ALM.

***) quod ALM.

hepate et venis, infectus ista mala qualitate, potest esse aegritudinis subiectum, dato, quod illa mala qualitas adhuc non sit communicata membro, quoniam ipsa potest laedere operationem digestivae *) hepatis et venarum, ut humores corruptos generet. Ergo per diffinitionem aegritudinis patet ipsam esse aegritudinem. Ad argumentum autem dicitur, quod sufficit, quod vivens sit subiectum denominationis, siue illud, quod denominatur aegrum, non autem oportet, quod sit subiectum inhaesionis. Imo stat, quod ipse humor sit subiectum, cui ipsa aegritudo inhaereat. Et si dicatur, quomodo humor poterit esse antecedens, et in eo esse subiective aegritudinem, dico, quod erit causa antecedens respectu dolorum et pustularum, quia paratus fluere ad loca dolorum et pustularum. Et erit etiam causa coniuncta, pro quanto causat malam complexionem in membro, et erit subiectum aegritudinis, pro quanto habet dispositionem, per quam laeditur operatio membri, et ipsum facit denominari aegrum. Haec si bene consideres, omnem difficultatem, quae circa diffinitionem fieri aut considerari posset, comprehendes.

*) *digestivam* ALM.

De signis morbi gallici

Cap. III.

Signa sunt laesio siue nocumentum in virga, praecipue corrosio siue nocumentum, quod assimilatur carolis *), grauitas capitis et colli *dolor*, quae **) paulatine expanduntur ***) versus humeros et spatulas vsque ad iuncturas primo brachiorum, deinde tibiarum, et aliquando fit in musculis et lacertis, et aliis neruis, quae ****) sunt in istis membris, et *augetur dolor in nocte*, et die diminuitur. Cuius causa est, quia humores in nocte a natura mouentur propter ipsam esse retractam et fortiolem, et etiam, quia ratione humiditatis noctis materia augetur, aut ratione frigiditatis, de die autem natura diuertitur a sensibilibus et aliis, et non ita humores mouet, tum quia debilitatum *****), quia circa alias operationes occupata, quia etiam signa causarum ex parte doloris et pustularum ostendam, ex aliis autem iam patebit in arbore signorum inferius declaranda. Si dolor est acutus et non multum tarde eminens, et pustulae sunt

*) i. e. penis pustulae.

**) qui ALM.

***) expanditur ALM.

****) qui ALM.

*****) debilitata, tum ALM.

sunt paruae, ad citrinitatem tendentes vel vlcerantes, et in cute asperitas appareat, *a cholera* sunt. Si *) autem dolor est extrinsecus, paulatine eueniens, et pustulae sunt latae, ad albedinem tendentes, *a phlegmate* sunt: **) Si ista apparent, et sunt cum poritrum ***) magnifico ****) aliquali dolore, *a phlegmate salso* sunt: Si vero ad nigredinem tendunt, et paruae etiam, sunt *a melancholia*, dolore maxime existente pauco: Si autem ad rubedinem tendunt, et dolor non est multus, *a sanguine* fiunt.

Ista tamen signa confundi reperiēs, si alia aspexeris signa, quoniam, quemadmodum raro accidit corruptio in humore vno solo, teste GALENO *primo regiminis acutorum*, ita raro reperiēs, quod solum appareant signa significantia super vnum humorum solum, quia oportet omnia signa in mente colligere et ea comparando ad se inuicem comprehendere, quod magis dominatur, et iuxta illius humoris dominium ita curam ordinare *****).

Prognosis

*) *sin* ALM.

**) *et* ALM.

***) *pruvitu* ALM.

****) *et ardore* ALM.

*****) *institueret* ALM.

Prognostica.

Ad hunc morbum magis parati sunt melancholici propter similitudinem iuxta ARISTOTELEM secundo de generatione: In habentibus symbolum facilius est transitus. Et AVICENNA: Conuersio in genere proportionali facilius est, quam conuersio in contrarium, secunda primi, et maxime illi, qui sunt melancholici per adustionem, secundo illi, qui sunt cholericis, tertio sanguinei propter humorum abundantiam. Minus ceteris sunt phlegmatici, et hominum omnium magis praeparati sunt, qui habent corpora rara, et adhuc omnium magis illi, qui a talibus humoribus repleti sunt, et qui vtuntur cibis melancholicis, sicut leguminibus, carnibus antiquis et huiusmodi. Et quando hic morbus est recens, et curabilis; Cum autem antiquatur, difficilioris est curae, et tanto magis, quanto antiquior, quoniam illa mala complexio continue magis figitur.

Quare qui hunc morbum patiuntur, quam*) cibus possint, liberari procurent. Item habentes pustulas eminentes multas et dolores paucos facilius curantur, quam qui opposito modo se habent, et qui nodos habent, qui gumme**) vulgariter appellantur, difficilius ceteris curantur. Iuuenes enim, ceteris paribus

*) quo ALM.

**) gummi ALM.

paribus, siue *adolescentes facilius ceteris curantur.* Vnde GALENVS: *Non est possibile, illos, qui in aetate plus processerunt, magis saluari, quam adolescentes.* 2. *Prognosticorum.* Superest modo ad curam deuenire.

De cura morbi gallici

Cap. IV.

Curam huius morbi per septem intentiones compleri arbitramur. Prima est ventris lenitio, secunda minoratiua euacuatio, tertia materiae digestio, quarta ipsius euacuatio, quinta membrorum alteratio, sexta ipsorum confortatio, septima accidentium correctio. Sed quia plus nocet error in sex rebus non naturalibus, quia *) sit iuuamentum medicinarum, teste SERAPIONE, *quinto Practicae secundo capite*, et AVICENNA: *Amplius scire oportet, quod non omnis complexionis malitia suo medicatur contrario* etc. imo multoties sufficit regiminis bonitas, ideo regimen in sex rebus non naturalibus praeponendum est. Vnde, licet sanis etiam debeat regimen, illud appellatur conseruatium, istud autem curatium. Cum igitur omnis cura fit

*) quam fit ALM.

fit per contraria, vt GALENVS *tertio Tegni* et AVICENNA *quarta primi*, et *hic morbus fit valde fccus*, regimen debet declinare ad humidum, et quia, quoad essentiam eius, est *calidus*, quia adustius, et quoad humores, *frigidus*, quia humores sunt frigidi et sicci, oportet temperare regimen in actiuis, et in passiuis facere, quod declinet ad humidum, licet propter apertionem et humorum subtiliationem ac digestionem necessarium sit administrare calida, ipsis tamen oportet aliquantulum frigida et confortantia, praecipue hepar et venas. Quare fit aer in actiuis parumper declinans ad calidum, in passiuis autem absolute declinet ad humidum, sit boni odoris *), euentatus, et potest fieri in aestate artificialiter huiusmodi sternendo folia cannae **), salicis, iunci, vitis, rosas, violas eis miscendo laurum et res boni odoris, et omnia ista irrorando cum aqua. Circa cibum et potum diaeta non debet esse subtilis. Vnde HIPPOCRATES: *Tenuis et certae diaetae in diurnis passionibus difficiles, quarto primo particulae*. Sit ergo panis non calidus, nec pluris trium dierum, bene coctus et fermentatus. Vinum sit album, clarum, medii saporis inter dulce et ponticum cum aqua cocta debite permixtum aut cum aqua buglossae, boraginis et

S 2

fimi-

*) et ALM.

**) cannae ALM.

similium, et hoc praecipue in declinatione, quia in aliis temporibus possent plures materiae duci ad loca dolorum.

Ideo si plures dolores adsint, bibatur rubrum *) usque in declinationem. Carnes sint ex caponibus iuuenibus carnosiss, sed non pinguib, et ex pullis et hoedis, et vitulis lactentibus, et pagni **) annualis. Carnes phasianorum, perdicum et auicularum paruarum licet concedi possunt ***), tamen meliores sunt carnes domesticorum, quia magis de humido participantur. Et ****) piscibus conceduntur petrosi, squamosi *****), viuentes in bonis aquis. Et ex supradictis potest fieri ferculum, vt cum lacte amigdalarum et seminum communium et ptisana ordeacea *****) est valde conueniens, far etiam et huiusmodi. Ex herbis melior est buglossa et borago ipsa. Vnde versus:

Borago bona, quam dulcia sunt tua dona!

Semper virescis et in omnia tempora crescis.

Inquit borago:

Gaudia semper ago,

Item

*) rubrum ALM.

**) agni ALM. Recte,

***) possent ALM.

****) Ex, ALM.

*****) Desunt ap. ALM. petrosi, squamosi.

*****) hordeacea ALM.

Item ea *) conceduntur spinachiae, et in processu foeniculus, petroselinum cum lactucis et spinachiis miscendo. Et ex his herbis et ipsa cicorea potest fieri salutatium cum aceto pastulato **). Legumina omnia praeter cicera fugienda sunt, et caules. Lacticinia omnia fugienda sunt, sed lac fortasse concedi posset, vbi non esset hepatis inflammatio, aut stomachi, vbi timerent ***) eius facillis corruptio. Vnde AVICENNA in *de cura leprae*: *Lac est de conuenientioribus medicinis. Ergo propter conformitatem, quam habet hic morbus cum illo, posset concedi.* Oua conueniunt forbilia aut in aqua decocta. Aromata pro confortatione membrorum et in pauco usu, et praecipue cinamomum, concedi possunt. Ideo in cibariis potest poni talis puluis ****). R. carui, anisi, ameos, petroselini, apii, marathri, betonicae, cimini, calamenti, pullegii, hisopi, spicae nardi, piperis añ vnc. i. maioranae, folii balsamitae, ocimi, cardamomi, galangae, liquiritiae añ. vnc. i. Hic puluis maxime conueniens est habentibus stomachum debilem et cerebrum frigidum, laetificat cor, exacuit sensus, et mirabiliter memoriam confortat. Fructus con-

S 3

uenien-

*) Deest ea ap. ALM.

**) passulato ALM.

***) timeretur ALM.

****) puluis ALM.

uenientes sunt temperati in actiuis aut parum ad calidum declinantes et humidi. Conueniunt ergo mora matura et dulcia, vua matura, poma dulcia, apia muscata dactilina et huiusmodi, quae dari debent cocta sub prunis. Item conueniunt amigda-
la, pruna damascena, persica exiccata *), depilata, infusa in vino granatorum muzorum. Somnus sit temperatus: Superfluus enim nocet iuxta HIPPOCRATEM: *Somnus et vigilia magis **)* modo facta malum, *secunda particula Aph.* Minus tamen malum est declinare ad superfluum somnum, quam ad superfluam vigiliam. Sentam ***) studeas facere, quod somnus sit temperatus. Vnde AVICENNA *tertia primi Cap. IX. Somnus temperatus virtutem fortem efficit.* Meridianum autem somnum fugias, nisi prae nimio dolore non potuisset dormire in nocte.

Motus ante cibum factus est conueniens temperatus, pulsus tamen superfluitatibus primae et secundae digestionis. Melius tamen est declinare ad superfluam quietem, quam ad superfluum motum. Imo, quando, vtitur medicinis, necessaria est quies et ideo isti *empirici ****)* cogunt in lecto stare. Vir-

tus

*) et ALM.

**) supra modum ALM.

***) tamen ALM.

****) empirici ALM.

tus etiam tunc totaliter attentata est ad morbi expul-
sionem. Vitanda est ira, furor, tristitia, timor,
solicitude. Confert laetari, gaudere, bene sperare,
de salute sua confidere, cum amicis et dilectis con-
uersari. Coitus autem sit temperatus et celebrata
tertia digestionem. Ventrem habeat lubricum, et
si non natura, arte diebus interpolatis faciendo
tale clistere **). R̄ maluarum, fumiterrae, mer-
curialis añ. m. i. boraginis m. 5. fiat decoctio, de qua
accipiatur q. s. et addatur olei vnc. iiii. salis 3ij.
stomacho ieiuno imponatur.

Pro prima igitur intentione R̄ cassiae nouiter
extractae, electuarii lenitiui añ. 3v. et cum sacharo
fiat bolus, aut distemperentur ista cum aqua fumi-
terrae aut aqua fructuum, aut potes exhibere man-
nae, cassiae añ vnc. vj. ***). Cum praedictis di-
stemperetur pro diuitibus, vel fiat tale clistere.
R̄ buliti ****), mercurialis, maluae, florum camo-
millae *****) añ. m. j. fiat decoctio, cui addatur
hierae picrae 3vj. cassiae, sachari rubei añ. vnc. j.
olei communis vnc. iiii. salis 3ij. Administretur
ieiuno stomacho.

S 4

Pro

*) enim ALM.

**) clistere ALM.

***) mannae vnc. ii. cassiae drach. vij. et ALM.

****) bliti ALM.

*****) chamaemeli ALM.

Pro secunda intentione, quae est materiae minoratio. R̄ florum violarum, florum boraginis añ. ʒiij. liquiritiae rasae, passularum enucle *), añ ʒij. prunorum, sebesten añ. nu. v. folliculorum senae, epithimi añ. ʒj. Fiat omnium decoctio, de qua accipiatur, quantum sufficit ad distemperandum. Cassiae nouiter extractae, electuarii lenitiui añ. vnc. j. elect. indi ʒis. vel tantundem confectionis hamech, fiat bolus sacharo, aut distemperentur omnia etc. vt supra. Vel R̄ pilularum foetidarum de fumoterrae añ ʒj. fiant pilulae n. iii. **) melle rosaceo, et dentur post coenam electuaria, aut dentur de mane.

Pro tertia intentione, quae est materiae digestio, R̄ sirupi de fumoterrae, de buglossa añ. ʒvj. aquarum cicoreae, endiuiae, lupulorum añ. vnc. j. et continuetur per quinque dies, deinde detur solutium positum in sequenti intentione, postea iterum accipiat alium sirupum, vt gratia exempli. R̄. sirupi de sticados ***) vnc. j. de fumoterrae vnc. ʒ. aquarum boraginis, lupulorum et endiuiae añ. vnc. j. Transactis autem sex diebus aut septem, detur iterum solutium, et postea iterum accipiat sirupum adhuc fortiozem, puta, de epithimocum aquis

*) nucleat. ALM.

**) cum ALM.

***) de stoechade ALM.

aquis foeniculi, petroselini etc. et si infirmus fastiditur sirupum *), fiat talis decoctio. R^x radicum apii, foeniculi, petroselini, buglossae, brusci **), asparagi, ab eis extracti meditullio ligno ***), capillorum veneris, florum boraginis et melissae, epithimi, polipodii, thimi, passularum añ. partes aequales, fiat decoct. et coletur, et addito paucocaceti et modici sachari, iterum vna bullitione bulliat, et de ipsa accipiat patiens ciathum vnum, modo et ordine calidum, vt supra. Et si de hac decoctione iam fastiditur infirmus, dentur tales aquae. R^x aquarum scolopendriae, foeniculi, buglossae, boraginis, fumiterrae añ. vnc. j. cum modico sachari, detur, vt supra.

Sed quia *materia est adeo rebellis, quod non potest per intus suscepta digeri*, oportet, quod ad extra applicentur, quae hanc materiam in digerendo iuuat ****) adeo, vt, quantumcunque materia sit digestioni inobediens, hoc modo digeratur, applicando scilicet per intus et per extra. Nec de hoc mireris, scilicet de applicatione medicaminum ad extra ad digerendum, quoniam ALFARABIUM *****)

S 5

in

*) *syrupis* ALM.**) *rusci, asparagi* ALM.***) *ligneo* ALM.****) *iuvant* ALM.

*****) GILBERTVS ALM.

in cura tertianae compositae ait: *Oportet* *) *digerere materiam per fomentationes, emplastrationes et huiusmodi.* Talis ergo seruetur ordo, ut prima et secunda die accipiat sirupum patiens, tertia autem die facias *ungi cum unguento* inferius describendo *omnes partes domesticas tibiaram et brachiorum, et plantas pedum et palmas manuum.* Lenitur tamen et paruum **) apponendo de unguento, et hoc quando vadit patiens dormitum, et de mane accipiat etiam suum sirupum, ita, ut in sexta die sint accepti sex sirupi, et sint *factae tres unctiones*, et tunc *dabis medicinam solutiivam, et humores, qui per os expelli deberent, ad inferiora diuertetur, et sic evitabitur nocumentum in ore.* In diebus autem sequentibus simili modo utaris, fortificando tamen aliquantulum digestivum, et etiam unguentum ponendo magis *de theriaca et argento viuo.* Potes etiam illa loca fomentare cum decoctione meliloti, radicum althaeae et similium, et hoc faciendo de mane, et sic erunt tria ingenia simul ad digerendum, scilicet *sirupi, unctiones et fomentationes.*

Sequitur modo descriptio unguenti. R^x buthiri vnc. iii. exungiae porcinae ***) mediae inter recentem et antiquam lib. i. theriacae aetatis decem
anno.

*) oportere ALM.

**) Leg. parum.

***) porci ALM.

nnorum vnc. iſ. mithridati vnc. i. argenti viui
nc. iiſ. lithergiri auri, falis communis añ. vnc. i.
iat vnguentum ex iſtis incorporando tantum de
qua fomiterrae et ſcabioſae, quantum poterit in-
corporari. Et hoc vnguentum eſt propria medicina
uius morbi, et vltimum, et maius ſecretum, quod
ſſe poſſet circa ea, quae exterius applicantur.
De his autem, quae interius applicantur, principa-
lius et maius iſto eſt aquae deſtillationis theriacae,
et videbitur.

Pro quarta intentione, quae eſt ipſius mate-
riae digeſtae euacuatio, in forma potabili primo.
& electuarii lenitiui, caſſiae nouiter extractae añ
iiij. electuarii indi minoris, confectionis hamech
añ 3ij. cum aqua fructuum vel cum decoctione
prioris dicta, detur de mane *) dormiendo deſuper
per horam. Poſſunt etiam **) diſtemperari aqua
bugloſſae et endiuiae, de fumoterrae, et ſimilibus
q. ſ. vel loco caſſiae ponendo mannae 3vi. pro
diuitibus, vel pro ipſis diuitibus detur talis medi-
cina. R̄ liquiritiae rae, paſſularum añ drach.
j. ſebeſten nu. iiij. florum boraginis, bugloſſae
añ manipulos 5. ***), folliculorum ſenae m. iii.
tama-

*) detur mane ALM.

**) iſta ALM.

***) ma. vnum ALM.

tamarindortm ʒj. bulliant in aqua buglossae, fum
terrae ana q. s. De qua decoctione sumentur *
ʒij. in qua infundentur rheubarbari ℥iij. agarici **
ij. spicae gra. iij. stent per octo horas in infusione
et fiat expressio, cui addetur ***) elect. lenitiu
drac. vj. electuarii indi minoris, confectionis ha
mech ana dra. iʒ. et fiat potio, quae exhibeatur
modo, vt supra. Hoc tamen gratia exempli dictu
sit. Pillulae conuenientes sunt pillulae de hermo
dactylis, de fumoterrae, indae, aggregatiuae, v
gratia exempli. R̄ pillularum de hermodactylis, de
fumoterrae añ scr. i. foetidarum scro. ij. cum siru
po de sticados, ****) fiant pillulae pro vna vice
quas accipiet patiens de mane, et dormiet desuper
per horas tres aut quatuor. Omnia ista *****) dicta
gratia exempli, quoniam tua interest secundum
exigentiae particularium variare, si opus erit.
Ista solutiua sunt accipienda in sexta die, prout
dictum est in praecedenti intentione et eo ordine
procedendum est.

Pro quinta intentione fiat *batneum* siue *stufa*
cum aqua dulci, in qua bulliant malua, bismalua,
melilo-

*) *sumantur unc. infundantur* ALM.

**) *scrupuli* ALM.

***) *addatur* ALM.

****) *stoechade* ALM.

*****) *sint* ALM.

melilotum, chamaemelum, rosa, lapathium *), funus terrae. Et hoc debet fieri post purgationem in die sequenti. Hoc enim pacto fit conueniens alteratio, quia **) humectatio, quae maxime requisita est, et quum incipit sudare, accipiet infra scriptam aquam. ℞ radicis altheae, fumiterrae, lapathii, enulae ***) ana lib. 5. et minutim incidantur, et ponantur in quatuor libris vini maluatici ad remoliendum ****) per vnum diem et vnam noctem. Postea addatur theriacae decem annorum *****) onc. 15. et ponatur in alembico, *****) distilletur aqua, de qua accipiantur, onc. iij. cum onc. ij. aquae buglossae in principio, et dictum est. Et ista stufa reiteretur omnibus sex diebus transactis aut septem, bibendo istam aquam, quae est optima et singularis, et in hoc morbo magnum secretum et vltimum est cauterium.

Pro sexta intentione, quae est membrorum confortatio, ℞ laetificantis GALENI onc. iij. diamusci †) dulcis ℥vj. aromatici gariofil. drac. 5. elect.

*) *lapathum* ALM.

**) *et* ALM.

***) *inulae* ALM.

****) *remoll.* ALM.

*****) *aut plus* ALM.

*****) *et* ALM.

†) *diamoschi* ALM.

elect. regum ʒj. conferuae buglossae, cidoniorum boragini ʒ. ana onc. i. sirupi de pomis q. s. fiat electuarius, de quo accipiantur de mane ʒij. vel cochlear vnum. Item R̄ theriacae Andromachi habentis aetatem annorum X. ad minus onc. j. mithridati onc. ʒ. feminis citri, boli armeni ana onc. j. incorporentur omnia vltimata contritione, et cum aqua rosa, muscata *) fiat electuarius, de quo accipiat ad quantitatem auellanae vel ʒj. Item potest fieri talis confectio ad restituendum, *si debilis valde fuerit, ut saepe accidit.* R̄. amigdalarum dulcium, auelenarum **) ana onc. j. fisticorum ***) onc. ʒ. feminum communium frigidorum drac. vj. sacchari fini penidiorum, pulpae caponis ana onc. iij. cum aqua rosata fiat confectio in morsellis. Item ad hoc valent epithemata, saculi cordiales et huiusmodi, quae narrare prolixum esset nimis.

Pro septima intentione, quae est *accidentium correctio.* Pro doloribus, si nimium et intolerabiliter infestauerint, R̄ radice lili ****), feminis hiosciam ana ʒij. cerussae onc. j. medullae cerui et vituli an. onc. ij. olei antiqui et cerae q. s. et fiat

*) moschata ALM.

**) auell. ALM.

***) pistachiorum ALM.

****) liliorum seminum ALM.

fiat vnguentum, quo liniatur locus doloris. Aut potest poni modicum opii, si vltima necessitas fuerit, et quoniam ista *narcotica non debent applicari, nisi urgente maxima necessitate*, dicente AVICENNA *XVI. tertii. In narcoticis timor.* Et MESVE: *Si excusare potes, non propinare melius est. Dimittantur pro posse, et prius tententur enodina *) et vere sedantia, sicut anethum, chamaemelum, melilotum, althea, vitellum oui, lac, maxime humanum et huiusmodi.*

Pro pustulis vtere praedicto vnguento, vel
 ℞ terebinthinae, pinguedinis hirci ana onc. j. cerussae, lithargirii aurei **), aluminis viti ana onc. 5. olei laurini onc. 2. cerae q. s. fiat *vnguentum pro pustulis ulcerosis, fistulis et cancro.* ℞ nitri, fuliginis, lithargirii, tartari cocti sub cineribus in frondibus caulium, auripigmenti, piperis, olibani, vitelorum ouorum ana onc. iiij. radice enulae, lapathi acuti in forti lixiuio cocti ana drac. ij. succi fumiterrae, succi lapathi acuti et absinthii, chelidoniae, enulae, fabae graecae, abrotani, de omnibus ***)) succis ana onc. iiij. hellebori albi, saponis faraceni, sulphuris viui ana drac. 5. Omnes succi
 bulli-

*) *anodyna* ALM.

**) *aurei* ALM.

***)) *his* ALM.

bulliant, depurentur et colentur, et postea radices lapathi *) inulae tritae, ponentur **), deinde sapo, postea pulvis specierum, et tunc adde olei communis, exungiae ***) porcinae et cerae ana drac. ij. argenti viui cum exungia extincti onc. j. et fiat *unguentum*, quod erit mirabile ad supradicta.

Pro gummis vel nodis capriatradii ****) altheae, et in vino albo coque, et cum exungia gallinae tere et superpone. Item R mucilaginis seminis lini, mucilaginis altheae ana dra. ij. olei de spica, amigdalorum dulcium, camomillae ana onc. 5. butiri onc. j. gummi arabici, draganti †) ana 3j. cum cera fiat *unguentum* ad mollificandum et resolvendum. Mirabile ad idem, videlicet cerotum de mucilagibus, hisopus ††) humida et similia. Item ad omnia ista valet *unguentum*, quod solet fieri ad scabiem, vt R terebinthinae bene lotae vncias quatuor, butiri loti onc. ij. salis dra. i. succi citrangulorum, vitellorum ouorum ana nu. iij. olei ros. onc. j. misceantur omnia simul, et fiat *unguentum*.

Multa

*) et ALM.

**) ponantur ALM.

***) exungiae porci ALM.

****) accipe radices ALM.

†) tragacanthi ALM.

††) oesypus ALM.

Multa alia possem hic conuenientia scribere, sed quia, remoto morbo principali, ista omnia facillime remouentur, ista sufficiantur *). Sed pro nocumento oris, quae **) si acciderit, possunt R. rosarum alb. et rub. añā manip. 5. chamaemeli, salviae añā manip. j. bulliant in vino albo, et colentur. Cui colaturae addatur aluminis vsti 3ij. diamoron, mellis rosati colati añā onc. 5. vini granatorum onc. ij. Misceantur, et lauetur os saepe in die. Et debet esse vinum vna mensura ***) et media, et loco vini potest poni aqua plantaginis, solatri ****) et scabiosae vel semperuiuae, et potest addi in decoctione camphorae grana y. vel philonii 35. plus aut minus secundum doloris exigentiam. Sed, vt dictum est, ab istis cauendum est narcoticis. Item valent frusta cucurbitae viridia in ore retenta. Valet etiam lauare os lacte miscendo cum eo aquam nenufaris et solatri †). Et multa alia hic ponere possem, sed quia in ore non accidet nocumentum, si bene et iuxta praedicta operatus fueris, satis dictum sit. Supereff nunc ††) de modo euitandi morbum loqui etc.

De

*) sufficiant ALM.

**) Deest quae ap. ALM.

***) phiala ALM.

****) solani ALM.

†) solani ALM.

††) modo ALM.

De cautela in euitando morbum gallicum.

Cap. V.

Qui gallicum morbum euitare procurant, in primis animi *) delictis caueant. Vnde dici solet: *Propter peccata veniunt aduersa*. Et maxime a peccato luxuriae cauere debet. Nam dicit lib. **) III. *Luxuria ignis est usque ad consumptionem deuorans*, et spirituales medici dicunt, quod diuersae aegritudines veniunt propter diuersa peccata, vt febris quotidiana propter peccatum superbiae, podagra propter pigritiam, lepra propter luxuriam, et sic de aliis. Quum ergo *iste morbus leprae assimilatur*, luxuriae attribuendus est. Sed quia haec ad alium medicum pertinent, satis dictum sit.

Dicamus ergo, quod nostra interest, scilicet vt caueat homo a nimia conuersatione cum infectis, et praecipue a coitu cum infecta muliere. Est enim hic morbus contagiosus. Vnde AVICENNA secundum primi in completo sermone in aegritudinibus sic ait: *De aegritudinibus quaedam est, quae ab vno ad aliud transit, sicut lepra, scabies, variolae et febres pestilentiales, etiam apostemata putrida*. Cum ergo haec aegritudo aut leprae, aut scabiei conformatur, contagiosam dicere conuenit. Item cauendum est ab his,

*) Deest animi ap. ALM.

**) dicitur Iob ALM.

his, quae humores malos generant, et praecipue, quae multiplicant humorem melancholicum, ut ostensum fuit in regimine per sex res non naturales. Et si contingat, quod *accidat nocumentum in virga propter coitum*, statim remediandum *) est cum sequenti lauanda **). R. roris marini, salviae, chamaemeli añā m. S. bulliant in vino albo, cui postea, facta colatura, addantur vini granatorum onc. ij. mellis ros. onc. S. et calefit ***) supra virga siue ****) locus infectus cum hac decoctione, postea aspergatur desuper talis pulvis. R. lithargiri aurei, cerussae, ireos †), tutiae, nucum cupressi añā 3j. puluerizentur optime, et post lauandam ††) ponatur. Et si hic pulvis erit nimis fortis, addatur thuris, masticis, myrrhae añā 3j. Pro maiori amen securitate, cum coitum perfecerit homo vel mulier, se optime abstergat circa pudibundum camisia aut alio panno lineo mundo, et aueat †††) pannis ipsarum mulierum, quoniam infecti sunt. Et postquam ita fecerit, pro maiori dhuc securitate abluet locum cum aqua calida aut

T 2

vino

*) *occurrendum* ALM.

**) *lotione* ALM.

***) *madefiat virga* ALM.

****) *seu*

†) *iridis* ALM.

††) *lotionem* ALM.

†††) *a* ALM.

vino albo. Cauendum enim est ab aqua frigida quoniam ipsa materia *) compingit, vnde in frictione coitus adhaeret aliqua limositas siue humiditas in virga, quae est causa infectionis virgae et corpori. Igitur bonum erit hoc vti regimine, vt remouetur illa infectio seu sordities.

De solutione difficultatum, quae moueri possunt circa hunc morbum.

Cap. VI.

Clarificatio **). Si quaeratur, quare hic morbus incipit a pudibundis, dicunt quidam inepti, quod ideo est, quia ibi magis abundant humores corruptioni parati. Sed contra, si haec ratio esset sufficiens, omnes fere aegritudines ibi haberent initium ***). Ideo dicatur, quod inter membrum illud et morbi qualitatem talis est conformitas, et hoc merito talis influxus. Non enim quodlibet agit in quodlibet, sed determinatum in determinatum, philosophorum primo. Sic hic morbus aptus est primo recipi in virga, et deinde in collo, capite et humeris

*) ipsam materiam ALM.

**) Clarif. Est in vtraque Ven. et Bas. ed. deest in APHROD.

***) initium ALM.

humeris, et non in aliis locis, vnde ille influxus, qui fuit illis temporibus, capiti et virgae inimicabatur.

Et si quaeratur, *quare terminatur per os*, respondetur, quod hoc est merito argenti viui a sua proprietate hoc faciens, scilicet trahendo humores versus illas partes, aut melius, quod argentum viuum sua caliditate humores subtiliat, calefacit, et hoc modo aptos reddit, vt per superiora eos natura expellat. Vnde PAVLVS ponit ipsum calidum et humidum in quarto, cui magis adhaereo, quam AVICENNAE, qui ponitur *) frigidum in secundo.

Et si quaeratur, *quare os foetet*, dicendum, quod hoc est ab argento viuo, cuius proprietas est, vt faciat foetere os fumus eius, vt AVICENNA *secundo canone cap. suo*. Et ab eo etiam prouenit dolor capitis et nocumentum in ore, vt ex natura sua colligitur. Accedit ad hoc humor, qui est adustus, putridus et malus, qui habet facere eadem accidentia. Ideo nil mirum, si tantus dolor. Quare summum remedium est, vt, quum incipit humor expelli per os, diuertatur cum medicinis per superius et inferius exhibitis ad partes inferiores.

T 3

Et

*) ponit ALN.

Et si quaeratur, quare aliqui, quantumcunque parati ad aegritudines melancholicas merito complexio-
nis et mali regiminis, et coeuntes cum istis infectis
non inficiuntur, dico, quod hoc fortasse est, qui-
eorum corpora sunt magis densa, et ex conse-
quenti difficulter impressionem recipientia magis
quam caetera, aut merito proprietatis indiuidualis
quae diuersa in diuersis reperitur, vt AVICENNA
prima primi.

Et si quaeratur, quare argentum viuum iuuat
magis, quam caeterae medicinae, (et secundo decla-
rabo tibi in practi. quod valeat argentum viuum et
praeparatione eius *) praeter distillationem theria-
calem superius descriptam, dicendum hoc esse
a proprietate, aut melius a qualitate manifesta,
quia calidum et humidum in vltimo, et morbus
frigidus et ficcus. Quod autem sit morbus frigidus
et ficcus, persuadetur primo, quia Saturninus, vt
ostensum est, secundo, quia compertum est humi-
da iuuamentum praestare et calida, item quia *simi-
litudinem habet cum lepra*, quae est morbus frigidus
et ficcus, et cum aliis melancholicis morbis, item
quia *aegritudo longa*. Vnde AVICENNA prima tertii
tractatu secundo cap. vltimo: *Aegritudo, cuius tem-*
pus

*) Verba vncinis inclusa desunt in editt. omnibus

pus prolongatum *), est frigida secundum omnem dispositionem. Et confirmatur, quia raro videmus istam materiam putrescere et causare febrem. Vnde GALENVS: Nullius rei proprietas est, ut putrescat ex frigido, neque ex sicco secundo **) complexionibus. Quare dicendum est, hoc esse propterea, quia frigida et sicca aegritudo.

Et si quaeratur, quare saepe accidit, ut remedia aliqua videantur in principio conferre, sed postquam continuantur, non perseverat inuamentum, dicendum, hoc esse duplici de causa, quarum una est ex parte naturae, alia ex parte aegritudinis. Ex parte naturae, quia in continuatione fastidiuntur ***) et in renouationem gaudet. Alia est ex parte morbi, quia etsi in principio remedium contrarietur morbo, in processum ****) cessat contrarietas propter assuefactionem. Et ideo ait AVICENNA: Ab ipso, quod consuetum est, non fit passio. Quarta primi. Vnde videmus aliqua animalia in prima obuiatione esse contraria et inimica, sed postquam assuefit eorum conuersatio, cessat illa inimicitia, et tunc domesticantur, et cessat inter ipsa

T 4

actio

*) est, ALM.

**) de ALM.

***) in continuatione fastiditur — renouatione ALM.

****) processu ALM.

actio siue pugna. Pariter iudicandum est hoc inter qualitates esse, et si dicatur contra, quia, agente debite approximato et passo bene disposito etc. de necessitate sequitur actio, respondetur, quod in hoc casu bene sequitur actio, sed adeo pauca, quod nullius est momenti. Aut dicitur, quod propter assuesfactionem cessat dispositio in patiente. Ex quo sequitur, quod permutatio medicinarum, dummodo non egrediantur propositum, maximae utilitatis est, vt AVICENNA allegato loco.

Et si quaeratur, *utrum phlebotomia sit conueniens*, dico, quod in principio et antequam materia sit exparsa ad loca doloris, ex hoc ipsa est in venis et sanguini mixta, maxime, si etiam neque fuerit exparsa *) ad cutim, ipsa est conueniens, si particularia conueniunt, in processum **) autem non conuenit, nisi *factis* vel *applicatis unctionibus* et aliis medicaminibus, quoniam cum natura tentauit expellere humores adiuuata ***) a medicinis, permiscuit cum sanguine aliquid de ipsis. Quare ad minus *ventosae* non vituperatur ****), sed hoc cum cautela, ne humores frigidi magis incrudentur,

*) *expansa* ALM.

**) *processu* ALM.

***) *adiuta* ALM.

****) *vituperantur* ALM.

tur, aut calidi magis inflammentur iuxta AVICENNAM quarta primi. *Cave, ne aegrum ad unam duarum perducas rerum, aut humorum cholericorum ebullitionem, aut frigidorum cruditatem.* In hoc autem casu magis timetur cruditas, quam ebullitio, et ideo raro conueniens est, et *expertum est multis nocuisse potius, quam iuuasse.*

Et si quaeratur, *dolores, qui fiunt, qualiter appellari debent*, dico, quod vt plurimum *extensiu*. Vnde AVICENNA: *Doloris extensiu causa est ventositas aut humor, qui neruum aut musculum extendit, ac si ipsum ad suas trahat extremitates.* Secunda primi. Nec verum est, quod quidam existiment, quod hic dolor sit *frangitiuus*, quia iudicant hanc materiam esse inter ossa et panniculum, fundentes *) se in dicto AVICENNAE: *Causa doloris frangitiui est aut ventositas, quae interponitur inter os et panniculum, qui tegit ipsum.* Et non loquitur AVICENNA de panniculo immediate tegente os, quia ille insensibilis est, sed loquitur de illis, qui non immediate adhaerent ossi, sicut panniculus tegens costas aut craneum et huiusmodi. Quare cum in illis locis non fiat hic dolor, non debet sic appellari.

T 5

Et

*) *fundantes* ALM.

Et si quaeratur, *pustulae, quae fiunt in hoc morbo, quibus pustulis magis proportionatur*, dico, quod illis, quae vocantur *assafati* ab AVICENNA, qui sic ait: *Assafati est summa bothor ulcerosarum. Fen VII. quarto can. c. de assafati.* Tamen saepe accidunt *pustulae, quae aliis assimilantur, ut quae assimilantur nodis, fistulis, cancris, esserae, formicae* et aliis fere omnibus, ut consideranti patet. Sed quia nominum disputatio non pertinet medico, ut AVICENNA in *primi doctrina sexta, v. c. in hoc sermone* *) prolongare non intendo, quemadmodum alii, qui ignorantes essentiam morbi et causas ipsius, et ex consequenti curam, non, nisi de nominibus fecerunt mentionem, quorum opus, quare fuerit impressum, comprehendere nequeo.

Et si quaeratur, *quare dolores augmentur in secunda aut tertia die unctionis*, respondetur, quod tum humores mouentur, tum quia subtiliantur in sanatione seu digestionem, quae fit merito unctionis iuxta *Aphorismum secundae particulae: In generatione saniei febres et dolores fiunt magis, quam facta sanie.* Et ideo optimum et singulare secretum est eo tunc administrare solutivum, ut, antequam humor per os expellatur, per deorsum euacuetur, et sic nocumentum in ore euitatur, ut ego saepius expertus sum, aut si
pustu-

*) sermonem ALM.

*pustulas seu plagas ulcerosas habuerit, ibi attrahentia ponantur, ut humor inde euacuetur et ab ore diuertatur. Ex quo infertur, quod verior est opinio, quae dicit, argentum viuum esse calidum, quam quae dicit esse frigidum, quum ratione ipsius humor subtilietur et ponatur in motu, ut ostenditur. Sed contra ait studiosus iuuenis, VINCENTIVS AIAX, Siculus, argentum viuum causat aegritudines frigidas, ut epilepsiam, paralysim et huiusmodi, *) AVICEN. secundo canon. et alii, ergo frigidum, quia simile non, nisi a simili generatur, ut habetur in phisicis. Ad quod respondetur, quod verum esset, si (de) per se causaret has aegritudines, sed has causat per accidens, scilicet debilitando, quum sit contrarium cerebro et nervis ratione complexionis, quia calidum et humidum, et naturalis complexio iuuatur suo simili, et laeditur contrario, iuxta **) tertio techni: *Calidiora calidioribus indigent adiutoriis; Quare ob debilitatem humores frigidos generant, et eos facilius recipiunt cerebrum ipsum dico, et nervi.* Et sic clare ***) patet solutio, quia non conuenit ****), quod aliquid generet ab eo diuersum per accidens, ut frigidum calidum et calidum frigidum.*

*) ut ALM.

**) Deest iuxta ap. ALM.

***) Defic. clare ap. ALM.

****) inconuenit ALM.

frigidum, et sic de aliis. Item quaesitum fuit a quodam acutissimo, IOANNE SVESSANO, ex PASCHALIVM familia, Neapolitanum *), vtrum argentum viuum sit conueniens in hac aegritudine, quum secundum mentem omnium authorum inimicatur **) neruis, et haec aegritudo pro maiori parte est in neruis. Item ait ipse: *Fama, quam omnes famant ***), non omnino vana, septimo Ethicorum.* Sed omnes fere dicunt, argentum viuum esse contrarium, et unctiones propterea vituperantur, igitur etc. Ad quae per me responsum fuit, quod argentum viuum est conueniens, propter rationes superius dictas. Sed ad primum argumentum dico, quod, licet habeat in se aliquod nocumentum, tamen postquam corrigitur, vt ostenditur suo loco, non est tantum, quia sit ****) multo maius iuuamentum †). Vel posset dici, quod ideo argentum viuum est contrarium neruis, quia eius complexio est contraria complexionem naturali neruorum, et ita in sanitate noceret ipsis neruis. Sed quia nerui sunt discrasati ad frigidum et siccum, et per argentum viuum

*) acut. iuvene Francisco de Carmino vtrum. ALM.

Sic etiam edd. Ven. vtraque et Bas.

**) inimicetur ALM.

***) efferunt ALM.

****) Defunt, non est — sit ALM.

†) fit ALM.

vinum remouetur illa discrasia, donec reuertantur ad suam eucrasiam, ideo posset dici, quod et soluere *) est conueniens. Vnde aliqua in aegritudine conueniunt, quae in sanitate disconuenirent et traherent corpus ad lapsum praeternaturalem. Ad secundam rationem dico, quod notanter ait ARISTOTELES, *non omnino vana*, quia non vult, quod nullo modo sit vera. Habet enim aliquid veritatis pro quanto argentum viuum, vt probatum est. Habet aliquid nocuenti, non tamen propter hoc est prohibendum ex toto, et maxime correctum. Ait enim GALENVS XI. *de ingenio sanitatis: Difficillimum est inuenire aliquod auxilium **), quod nihil nocens conferat.*

Item fuit quaesitum ab alio, *quare dolores magis multiplicantur in iuncturis*. Respondetur ***), *in aliis locis, cum ex motu deberet magis resolui*. Et fuit subtilis ****) NICOLAI MASSAE. Ad quod responsum est,

*) *absolute* ALM.

**) *auxiliorum* ALM.

***) *iunct. quam* ALM.

****) *inuenis*, IACOBVS ROYER ALM. in Aphrod. et ed. Ven. vtraque Basil. leg. ROGER. Quomodo ROYERELLVS nominare NICOL. MASSAM potuerit, non satis liquet, nisi eum edit. 1532. vel 1538. ad manum habuisse assumferis.

est, quod magis facit vacuitas ad aggregandum, quam motus ad resoluendum. Vnde AVICENNA *secunda Fen primi canonis. Amplitudo, quae est apud iuncturam, est apta, ut materia ad ipsam descendat* *).

De explanatione arboris signorum.

Cap. VII.

Omne signum aegritudinis aut sumitur a re non naturali, aut a re naturali, ut ei **) re praeter naturam. A re non naturali, ut in quo aere interit ***) infirmus, quibus cibariis, quo potu usus sit, quo exercitio, quo somno, qua vigilia, et sic de aliis. A re naturali, ut cuius aetatis sit infirmus, qualis sit eius consuetudo, qualis ars, qualis virtus, qualis complexio, et huiusmodi. A re praeter naturam tripliciter, ab operatione laesa, qualitate mutata, ab exeunte mutato. Ab operatione laesa tripliciter, aut animali, ****) vitali, aut naturali. Ab animali dupliciter, motiua et sensitiua. Sensitiua dupliciter, interiori et exteriori. Exemplum de motiua, ut qualiter possit moueri

*) *descendat* ALM. Deest ipsa *arbor signorum*, quae in Aphrod. sistitur oculis legentium.

**) *aut a* ALM. Recte.

***) *fletit* ALM.

****) *aut* ALM.

moueri secundum totum et secundum membra. Exemplum de sensitiua exteriori, vt qualiter videat, audiat, olfaciat, tangat, vt puta quem dolorem percipiat, quem saporem in ore sentiat. Exemplum de sensitiua interiore, vt quales habeat imaginationes, quale iudicium, qualem memoriam, qualia somnia. Exemplum de vitali, vt qualem pulsum, qualem anhelitum habeat. De animae passionibus in sex rebus non naturalibus fiat inquisitio. Si sumitur a naturali operatione, hoc dupliciter, aut ab operatione virtutum ministrantium, vt *) ministraturum. Exemplum primi, vt qualiter appetet **), retinent, digerat, attrahat atque expellat, puta, egerat, vrinet, menstrua habeat, coeat. Sub re non naturali comprehendatur exemplum de administratis, vt qualiter nutriatur, et de omnibus istis operationibus inuestigando, an sit diminuta, ***), ablata et corrupta operatio. A qualitate mutata, vt qualis sit odor anhelitus infirmi, qualis sudoris, qualis vulneris, vlceris aut saniei, qualis sit etiam color linguae, oculorum et totius corporis ****). Ab exeunte mutato, vt quantae et quales

*) aut ALM.

**) appetat — retineant ALM.

***) an ALM.

****) qualis humiditas, qualis siccitas etc. asperitas, lenitas, durities, mollities linguae, ventris et totius corporis. ALM.

quales sint superfluitas oculorum, narium, aurium, palati *), qualis item vrina, egestiones capitis, subaxillarum **) pedumque sordities, et totius corpus, sudor halices ***), oscitationes, nausea, subuersio. Ad naturales operationes expulsiuas reduci possunt, quia a natura tentante expetere ****) fiunt. Vnde signa sanguinis ista sunt. A re non naturali, quia vsus est regimine multiplicante sanguinem, vt quia vtitur arte gaudiosa *****), sicut cantator, vt *****) histrio, vel quia vtitur cibis multiplicibus †) sanguinem et potibus, vt sunt oua forbilia, testiculi gallorum, vinum optimum et huiusmodi. A re naturali, quia carnosus, complexionis sanguineae, adolescens seu iuuenis, et similia. A re praeter naturam, et primo ab operatione laesa, grauitas in origine oculorum, et capitis, et temporum pulsatio, halices ††), oscitationes, nausea, dormitatio multa et profunda sensuum turbatio, tarditas in cogi-

*) Qualis vomitus, et quantus, ac etiam eructatio,

ALM.

**) subaxillarum ALM.

***) alices ALM.

****) expellere ALM.

*****) hilari ALM.

*****) aut ALM.

†) multiplicantibus ALM.

††) alices ALM.

cogitando, lassitudo membrorum absque labore, pulsus magnitudo, velocitas et frequentia, repletio vasorum, siue venae, siue arteriae fuerint. A qualitate mutata, rubedo in toto corpore, et maxime in venis oculorum, repletio ipsarum, *bothor in ore*. Ab exeunte mutato vrina rubea grossa aut rubea obscura, aut rubea rossea *), in egestionibus non apparet signum, sputum est dulce, aliquando sanguini mistum **), exitus sanguinis per nares aliquando a gingiuis, aut menstrua vel haemorrhoides, vel per alia loca, sudor foetidus, sicut hirci, etiam multus, pustulae sanguineae, et his additur, quia patiens somniat se videre res rubeas, sanguinem fluere, natare in eo. Vnde *quarto colliget* recitatur de GALENO, quod praeceperat phlebotomari quendam, qui somniauit in dolio sanguinis ***) balneari, Alii vero nolentes iniunxerunt sibi exercitium ****), et mortuus est †). Et ††) signa cholerae a re non naturali, quia usus exercitio forti stetit in aere calido, usus

*) *rosea* ALM.

**) *mixtum* ALM.

***) *se* ALM.

****) *nol. exercitium loco phlebotomiae sibi elegerunt* ALM.

†) *mortui sunt* ALM.

††) *Def. et ap.* ALM.

est cibariis calidis et siccis, choleram multiplicantibus etc. A re naturali, quia iuuenis, cholericus, et huiusmodi. A re praeter naturam, et primo ab operatione laesa, quia habet infirmus sitim multam, inquietudinem, dolorem in parte dextra frontis, et vehementia lucis ei nocet, et quandoque habet famem sincopalem, debilitas *) appetitus, **) nausea, horripilatio ad modum puncturae acum, furor, mordicatio vehemens in exitu fecum, similiter et urinae, pulsus velocitas cum duritie et tensione.

Hic potest consequenter poni de somniis, quia potius attinet actioni laesae, ut quia videt res citrinas, igneas, quod ***) facit rixas, et aliquando somniat se volare. A qualitate mutata, ut citrinitas faciei et totius corporis, oculorum citrinitas, sicut accidit interitia ****) oris amaritudo, linguae siccitas et asperitas, narium ariditas. Ab exeunte mutato, urina rufa, citrangularis, ignea, crocea, egestionibus *****) croceae, sputum amarum, vomitus colericus, viridis vel croceus et amarus,

*) que ALM.

**) adest ALM.

***) quia ALM.

****) in icteritia ALM.

*****) egestionis ALM.

rus, humiditas narium et oculorum acuta, colerica et pauca, aurium vero multa. Signa phlegmatis. A re non naturali, vt cibi repletio, ocium, fomni prolixitas etc. A re naturali, vt quia complexionis phlegmaticae, piscator, pinguis et huiusmodi. A re praeter naturam, et primo ab actione laesa paucitas sitis, nisi vbi fuerit phlegma falsum, debilitas digestiuae, etiam in tempore sanitatis oxiregmia, somnus multus, pigritia, ociositas, membrorum laxitas, ponderositas oculorum, obliuio, dolor in posteriori parte capitis, vertigo, scotomia, casus *), appetitus acutorum et acrium, nausea, eructatio, dolor grauatiuus, frigiditas in capite et stomaco praecepta **), eius notabilis laesio. Ibi enim multum aggregatur de flegmate, vt AVICENNA *decima tertia tertii* et MESSE in *de appropriatis*, raritas, tarditas et lenitas pulsus. A qualitate mutata frigiditas praecepta ***), color albus in facie et in corpore, superfluens albedo linguae, mollities eius superfluae ****), squaliditas corporis, tumor etiam faciei cum mollitie. Ab exeunte mutato, vrina alba, discolorata, palearis vel subcitrina, egestionis *****) flegmaticae,

U 2

albae

*) appetitus, ALM.

**) percepta ALM.

***) percepta ALM.

****) superflua ALM.

*****) egestiones ALM.

albae viscosum, aquosum *), multiplicatio salivae non amarae, sed ponticae, multitudo superfluitatis egressae per nares et palatum, et additur **) operationes laesas reduci possunt. Signa melancholiae, primo a re non naturali, ut quia usus est nimia cogitatione, solitudine, timore etc. puta, cibis melancholicis et huiusmodi. A re naturali, quia complexionis melancholicae et consuetus incurrere aegritudines melancholicas, et similia. A re praeter naturam, et primo ab actione laesa, quia in capite sentitur grauitas, et magis in parte sinistra, ardor oris, stomachi desiderium corruptum, ***) aliquando caninum, vigiliae multae ****), solitudo multa, laesio †) aegritudo splenis, ut dolor et grauitas seu durities, taciturnitas, cogitationes multae, fletus seu voluntas flendi, fixio aspectus, rugitus, pigritia, tensio hypochondriorum, paucitas somni, si non fuerit, cum phlegmate acredo vel acetositas oris, prauitas ††) pulsus cum duritie, corporis extenuatio. A qualitate

mutata,

*) viscosae seu mucosae, aquosae et huiusmodi, sputum viscosum, aquosum ALM.

**) somniare aquas, niues, pluuias et huiusmodi, quae ad ALM.

***) et ALM.

****) vigilia multa ALM.

†) seu ALM.

††) prauitas ALM.

mutata, fuscedo in corpore apparens seu nigredo, corporis pilositas, morphaea nigra, et est fortissimum signum, vt AVERROIS IIII. *Colliget*, in palpebra inferiori oculi maxime nigredo et limpitudo in eis. Ab exeunte mutato, vrina nigra vel subnigra, ad obscuritatem tendens, viridis, liuida, nigredo egestionum seu fuscedo, paucitas sputi, acredo eius, eructationes acetosae, sanguis niger, et coagulatus, si exiuerit, somnia sunt multum terrorem inferentia. Etiam potest addi a iuuantibus et nocentibus, notandum tamen, quod ea tria, quae GALENVS ponit, genera signorum, scilicet a substantialiter inhaerentibus, a casibus et operationibus, ad ista tria reduci possunt, vel ista tria ad illa, et si hic ponatur, vt in arbore apparet, a re naturali et non naturali, a iuuantibus etiam et nocentibus, quod poni esset, omnia tamen ad illa tria GALENI reduci possunt, vt patet recte consideranti.

IOANNE ANTONIO ROVERELLIS

BOLOGNINO

*medico de cura morbi gallici
finis.*

Practi.

Io. Antonio Bolognino ex Roverellis

Familia a Dñō Thomae secundi

artium et medicinae Doctor maior, mi honorandiss.

De morbi gallici curandi ratione liber.

Quandoquidem et ante nos multi, iidemque expertissimi medici *de morbi gallici curatione* non pauca scripserunt, circaque originem illius ac causas et signa non mediocrem infumserunt operam, nos non abs re hoc loco de his verba facere praetermitteremus. Quod autem ad veram medendi huius morbi methodum attinet, omnia compendiose trademus, ita tamen, vt nihil eorum negligatur, quae vel a veteribus commode reperta sunt, vel a nobis felicissime comprobata.

Cum itaque *prima morbi gallici affectio ex contagione, vt omnes profitentur, ortum habeat*, ideo primi membri affectio, hoc est, *virgae*, sic curari debet, *primum apparente in virga ulcere, pustula vel corrosione. Haec enim foedarum mulierum commercia consequi solent.* Fiat lenitio ventris et materiae afficientis minoratio modo infra scripto. ℞ florum cassiae nouiter tractae onc. j. confectiois hamech drac. ii. misce, et fiat bolus cum zuccaro,
ex-

exhibeaturque per tres horas ante diem, sequenti vero die quatuor ventosae super nates directo virgae affectae cum scarificatione apponantur. Quod si, his peractis, *ulcera virgae augmentari* non cessent, consulo, vt quarta die fiat flobotomia ex vena communi quantitate vnciarum, demum quater per diem *abluat ulcera* cum sequenti decoctione, quae illa optime mundificabit et absterget. Interea tamen obseruabis omnibus modis, quod, postquam virga commode ablata absterfa fuerit, extendatur die sequenti vnguentum supra peciam lineam albam et subtilem, ac loco exulcerato applicetur. Decoctio autem talis est. ℞ granorum mirti, rosarum rubearum, corticum granatorum ana manip. i. bulliant in sufficiente quantitate vini albi vsque ad tertiam partem, et colentur, postea vero cum colatura virga, vt supra dictum est, abluatur. Vnguentum vero hoc est. ℞ vnguenti albi vnc. iiii. aloes hepaticae ʒj. tutiae praeparatae ʒiii. camforae gran. vi. aluminis vsti ʒis. viridis aeris ʒi. olei rosarum vnc. s. misce in mortario plumbeo, bene ducatur, quousque fiat vnguentum, et sic conficiendo. Facta ablutione, totidem per diem renouetur vnguenti applicatio. Nam hoc pacto vlcus virgae sine nulla dubitatione curabitur citra alias medendi intentiones.

Eo vero tempore, quo virgae curatio expeditur, non est negligenda ipsius *morbi gallici incipientis*

tis curatio. Ideo patiens capiat infra scriptum bol-
lum in aurora. ℞ diasenae, lenitiui añ. vnc. f.
electuarii rosati MESVE zii. misce, fiat bolus cum
zuccaro, altera autem die capiat infra scriptum
sirupum in aurora continuando per septem dies
perpetuos. ℞ oximellis simplicis, sirupi de fumo-
terrae, mellis rosati colati añ. vnc. f. aquarum
fumiterrae, scabiosae, cicoreae añ. vnc. j. misce.
Postquam vero tertio die sirupum acceperit, con-
sulo, vt per duas horas post assumptionem sirupi
faciat phlebotomiam basilicae dextri lateris quanti-
tate quinque vnciarum. Ceterum, finitis his sep-
tem diebus assumptionis sirupum *) octaua die ca-
piat sequentes pillulas. ℞ pillularum de fumoter-
rae, pillularum aurearum NICOLAI añ. 35. misce,
et fiant pillulae no. v. Nona die consulo, vt *intret*
balneum stufsam vere, et abluat corpus quam dili-
gentissime, et *prouocet sudores sine appositione cucur-*
bitularum. Stet quoque quietus per tres dies, ac
studiose obseruet victus sui rationem comedendo
cibos facilis concoctionis, boni nutrimenti, idque
parcius, quam antea. Bibat etiam vinum paucife-
rum et medii coloris inter album et rubeum, quod
cerisinum appellatur, postea autem capiat secun-
dam purgationem primum digerendo materiam per
septem dies continuos cum infra scripto sirupo. ℞
sirupi

*) Leg. *syrupi.*

sirupi de lupulis, de fumoterrae, mellis rosati colati ana vnc. f. aquarum bethonicae, lupulorum, acetosae ana vnc. i. misce. Cum autem ter de hoc sirupo assumerit mane, usurpato prius enemate lenitino, fiat phlebotomia saluatellae lateris sinistri in manum prope digitum minimum quantitate vnc. v. deinde continuet praedictum sirupum usque ad octauam diem, qua capiat per tres horas ante lucem sequentes pillulas. ℞ pillularum foetidarum, aurearum NICOLAI, de fumoterrae añ. ℥j. misce, cum sirupo violato fiant pillulae nu. iii. Facta huiusmodi purgatione, quiescat iterum per tres dies, et bono vtatur regimine, prout superius dictum est, posthaec iterum purgetur corpus digerendo prius materiam cum infra scripto sirupo per septem dies continuos. ℞ oximellis compositi, sirupi de fumiterrae, de endiuia añ. vnc. f. aquarum acetosae, fumiterrae, lupulorum añ. vnc. j. misce. Tertio die assumptionis praedictorum siruporum consulo, vt fiat phlebotomia per aperitionem venarum haemorrhoidarum, vna hora post meridiem cum appositione sanguisugarum ad quantitatem trium vnciarum aut ad maximum quatuor, deinceps octauo die hora assumptionis medicinarum capiat hanc sequentem medicinam. ℞ diasenae, lenitiui, diacatoliconis añ. vnc. f. confectionis hamech, electuarii succi rosarum an. ℥iiii. misce, et dissoluantur cum decoctione communi florum

et fructuum in fero caprino facta, in qua bulliant polipodii quercini ʒii. epithimi ʒʒ. et fiat potus.

His omnibus factis purgationibus, quiescat denuo, ac per quatuor dies bono vtatur regimine, quinta vero die ingrediatur stuffam, et, idonea praecedente ablutione cum aqua calida, consulo, vt ei *applicentur* sexdecim *cucurbitae*, scilicet quatuor in spatulis, quatuor in manibus, quatuor in coxis, quatuor in brachiis cum scarificatione et cum sufficienti sanguinis extractione. Demum autem consulo, vt adornet sibi sudatorium humidum, quod tali pacto conficitur. ℞ florum camomillae, meliloti, anethi, fenugraeci, seminis lini añ. m. ii. absinthii, menthae, pulegii añ. m. iʒ. calamenti, abrotani, iuae, herbae paralisis añ. manip. iʒ. chamaepiteos, chamaedryos, anisi, fumiterrae, lapatii acuti, rosarum rubearum, spicae squimanti añ. m. j. bulliant haec omnia in quantitate aquae vnus mastelli cum dimidio ad consumptionem quartae partis, deinde, facta forti expressione ipsarum herbarum, coletur praedicta aqua. Eidem aquae addatur nitri, aluminis añ. vnc. iiii. sulfuris viui vnc. ii. et haec omnia iterum insimul bulliant in praedicta aqua vnica forti bullitione, et iterum praedicta aqua coletur et vsui referuetur.

Vsus praedictae aquae talis est. Quolibet mane in aurora, procurata ventris lenitione, praeparent

arent vas ad magnitudinem corporis humani, et
nponant aquam praedictam in vase illo, quantum
xpedit, et corpus totum aqua cooperiat vsque ad
irculam gutturis, excepto capite. Demum bene
asculum illud cooperiatur, ne vapores exhalent,
t sic moretur in praedicto balneo per vnam ho-
am, si sustinere queat, aut ad minimum per dimi-
ium horae. Quod si eo tempore aqua infrigidaretur,
etineat aliquantisper eius aquae partem semper
alidam, vt postea adiungendo ipsi frigidae tota
at calida, deinde vero non exeat balneum, donec
orpus patientis bene siccetur et abstergatur, ac
ngrediatur statim lectum calidum, dormiatque
uabus horis continuis, si fuerit possibile. Quod si
l fieri non posset, stet diligenter coopertus pan-
is, et sudet, quantum potest. Post haec lectum
ngrediatur, et bene exsiccetur ac mundetur corpus
um, et induat vestes, nec se subito aeri exponat
rigido. Post exitum autem balnei immediate ex-
ipiat zuccari bolum infra scriptum. ℞ zuccari ro-
ati vnc. 5. theriacae vel mithridati optimi ℥ii.
nisce. Quiescat vero sequenti die, quo vtatur
exercitio mediocri, neque corpus defatiget. Ter-
ia die adueniente, iterum balneetur modo prae-
dicto, quarta autem die loco zuccari rosati capiat
equentes pillulas. ℞ agarici trociscati ℥j. fiat pi-
ula vna. Postero die iterato continuetur balneum
modo dicto, rursusque sequenti die zuccaro ro-
fato

fato cum theriaca vtatur. Peracta vero alia balneatione, eandem pillulam deuoret, ac hoc pacto balnea ista continuet vsquam ad septem dies.

Si vero ex ipsis notabilem perciperet (et) debilitatem, vt sufferre amplius difficulter possit, maiore interpollatione lauacra haec instituat, hoc est, vel de duobus in duos dies, vel in tertio quaque die, secundum quod virium robur id tolerare possit. Interim vero post balnea ingressus in lectum calidum ac sudorum prouocatio semper obseruanda sunt. Praeterea animaduersione dignum est, quod *huiusmodi humidum sudatorium magnopere conferat ad mundificationem pustularum, quae in corpore apparent, ac ad resolutionem materierum praeparatarum, ad faciendas gummositates in corpore, immo ad ulcerum quoque curationem et abolitionem dolorum in morbo isto gallico contingentium, in quacunque tandem hi corporis parte fuerint.* Si autem patiens tolerare non poterit humidum sudatorium, fiat aliud quod tale est. R. furfuris grossi in pecia ligati lib. X. florum camomillae, calamenti, maioranae, salviae, roris marini, bethonicae, hysopi prassi an. m. j. bulliant in sufficiente quantitate aquae vsque ad ebullitionem fortem, deinde remoueantur ab igne, et in praedicta aqua extinguantur lapides molares prius bene accensi, et post extinctionem ante refumationem totius aquae. Cooperiatur aegro-

negrotus cum linteo minime facto ad modum tendae, et aeger accommodet sese ad vas illud effusionis aquae, sicque pannis indutus fumum recipiat continuando per tres aut duas horas ad minimum, continue huiusmodi lapides molares in tali aqua extinguendo. Magis tamen probo *humidum* illud, quam istud *siccum*, quoniam magis aperit ac resoluit.

Factis porro his sudatoriis per septem vel octo dies, consulo, vt capiat semel in aurora infra scriptas. ℞ agarici trociscati, pillularum de fumoterrae, aurearum añ. ℥j. misce cum sirupo violato, fiant pillulae n. v. Si vero, vniuersis his transactis, aeger non releuetur a morbo gallico, imo *pustulae et dolores membrorum crescant* vel in priori statu perseuerent, consulo, vt septem diebus continuis, aut si id per virtutis debilitatem non liceret, alterius saltem *membra dolentia*, excepto capite, vna cum *iuncturis* omnibus infra scripto *unguento illiniantur*.

De modo descriptio vnguenti.

Et est vnguentum descriptum a MESVE in *antidotario de vnguentis ad scabiem*, in quo sine periculo mirabilem reperi effectum. ℞ axungiae porcinæ vnc. v. olei laurini, argenti viui, cerae mundae,

dae, thuris albi, masticis puluerizati añ. vnc. i. falis communis vnc. viii. succi plantaginis, succi fumiterrae añ. vnc. ii. Confice simul ceram et axungiam expurgatam a tela sua, et oleum laurinum immitte in vas glutinatum cum succis, et bulliant donec liquefiant, et adde puluerem falis, olibani et masticis in supradicta quantitate, quae et bulliant usque ad completam decoctionem, et postea remove ab igne, et adiunge argentum viuum cum salina extinctum, et cum pauco olei praedicti misce bene cum spatula, et fiat vnguentum, cum quo priusquam *iuncturae et membra dolentia inungantur*, consulo, vt experiatur inungendo totum, palmas manus et pulsus manuum et pedum, eaque bene et fortiter fricet.

Quod si huiusmodi vnguentum sic inunctum non compleat curam, poteris inde iuncturas, membra dolentia linire. Et nota, quod huius vnguenti consuetudo ratione *mercurii est afficere ossa putredine, ac laedere os, palatum et gingiuas*. Consulo ergo ad remittendum prohibendum ingens nocumentum in membris futurum, apparenste etiam prius calore aliquali, ardore in gingiuis et palato, vt defensetur *guttur a putrida corrosione*, gargarizet per vnum integrum diem, ac in ore detineat infra scriptam mixtionem. R. aquae ordeï, lib. iii. aceti albi lib. 5, misce, fiat gargarismus. Quod si tandem

membra

*membra haec exulcerata sint, gargarizet diu noctu-
que ex lacte vaccino, et pluries post gargarizatio-
nem hanc vtatur paululum in ore de melle rosato,
et sic cum lacte et melle rosato procedat, quous-
que oris ulcera sanentur. Quod si aeger praedicta
inunctione non sanetur, vigeantque adhuc vel ul-
cera, vel gummositates, vel dolores gallici, occorra-
tur ab aliis vnctionis. Sic tibi videtur in anteriori
partem primo.*

De modo argento viuo.

Nota modo, ad id quam maxime valet argen-
tum viuum meis propriis considerationibus ex-
tinctum, quod proficuum, honorificum et lucrosum
ad curam talis morbi continuo sum expertus. De
eius vero extinctione cum venenositatem sapiat,
gingiuas vlcera, dentes limosos reddit et foedos,
ipso corrodit, et eorum ligamenta relaxat, suffo-
cat, et mentis alienationem facit effumando ver-
sus sursum, dum non sic, meo ordine seruato, ad
ipsum extinctionem peruenitur.

Cuius praeparationis modum, artem et medi-
cinam praeparantem ipsum filere non esset incon-
ueniens, quia, nostratum bilinguium emperia et
latratu canino considerato, et quia omnem medi-
cinam, quamuis canonicam, ita inconsiderate ope-
rantur

rantur. Qui si aliquando quid boni faciunt, non, nisi per accidens concurrunt cetera, et eorum ignorantiam vincunt. Quare eis parum obest, minime prodest scire hoc et similiter, si hunc talem meum tam laboratum ordinem, artem et modum extinguendi ipsum argentum viuum ad manus peritorum medicorum peruenerit, quia, sicut ignaris propter id, quod diximus, incassum, ita peritis superuacaneum declaramus, nisi ad amicorum contemplationem libri perfectionem hoc facerem. Et est verbi gratia argenti viui lib. i. ponatur in mortario marmoreo saliuæ siue sputi hominum iuuenum, complexionis calidæ, bonæ habitudinis et stomacho ieiuno, siue de mane, siue de sero, omni die, ad sufficientiam collectæ et cum pistello per decem dies continuos fortiter terendo extinctio eius pro posse procuretur, et deinde feruetur in vase, et per mensem immediate sequentem ad minus quater visitetur, et per diem singula vice simili modo et cum simili sputo fortiter conteratur, et hoc perfecto operetur, vt infra, quia ipsum, si cum tali sputo et tali ordine seruato, et per tantum temporis spatium extinctum a venenositate exoluitur, exsiccat, resoluit, abstergit, subtiliat et incidit, quia natura aquea terrestris ipsius consumitur, et sulphurea vigoratur. Quare ad nostram intentionem multum confortatur, quia cum debitis medicinis bene incorporatur, vnde
illas

illas ad debitum locum adducit. Licet enim ipsum operetur, vt diximus, tamen in aliquibus indiget auxilio aliarum medicinarum. Quare necessaria est medicinarum in cura talis morbi plurimitas et compositio, vt vna alteri auxilietur, et omnes simul ad vnum finem concurrant. Etsi alio modo et cum alia re valeret extingui ipsum argentum viuum, secundum quod plures faciunt vel cum assungia porcina, vel cum butiro, vel cum succo limaciarum, non tamen habetur perfectio eius, sicut cum sputo praedicto, secundum quod medico rationali naturam et bonitatem sputi praedicti et dictarum rerum consideranti non erit obscurum. Tale enim sputum et quanto perfectius, est proprium veneni remedium etc. dictas operationes bene operatur, vnde ciarauli, quos serpentes, quamuis venenosissimi, mordent, sugendo cum sputo loco morficato occurrunt.

Verum notandum, quod, licet operetur, vt diximus, tamen oportet ipsum non sine magna consideratione operari, et cum oportunis medicinis permisceri, quia cum violenter incidat, medicinas cum impetu et violentia ad fundum adduceret. Itaque licet non omnimodam, tamen aliqualem lapidationem causarent. Quaelibet enim medicina, natura auxiliante et debito interuallo, bene curat, animaduertatur modo, quantum de eo sit apponendum

in principio, vel in fine, vel in medio. Vfus medicinarum est enim de ipso, sicut de caeteris medicinis, dum vltra modum et inconsiderato operatur, quia cum sit naturae praedictae et proprietatis, quia violenter incidit partem subtiliorem materiae coniunctae, cum violentia resolueret, et grossiorem exsiccando lapidaret, et forsan in partibus sanis, vbi obuiat, vlcerationem faceret. Qua de re cum talis humor sit inobediens exiccationi et pari resolutioni circa praedicta de argento viuo, accurate attendatur, vt operatio et cura laudabilis fiat, et (per) reddam igitur medicum attentum, quum propter dicta de ipso argento viuo gradatim et passim ad appositionem eius perueniet. Sicut v. c. pro ii. vnctione, quam ipsum argentum viuum ingreditur. R. lib. i. assungiae porcinae sine sale. Ipsa enim naturae humanae est amica, et ponitur loco illius, vnde confortando membra, sinthoma dulcurando, vias leniendo et similiter asperitatem formae et substantiae medicinarum siccarum talem compositionem ingredientium lenit. Verum vt in corporatio bona fiat, tum vt subtilietur, et ingressus eius habilitetur, etiam vt acuitas aliqua, quam habet, remittatur, praeparetur prius fortiter, videlicet in mortario marmoreo conteratur per tres dies, et conterendo cum aqua frigida pura continuo abluatur, et in fine contritionis cum aqua rosata, et tandem cum aqua fumiter-
rae.

rae. Hoc facto, ℞ argenti viui extincti extinctione praedicta onc. iii. olei trium vel quatuor annorum antiqui, onc. iiii. olei de olibano ℥ii. olei masticiini onc. i. olei laurini ℥i℥. ceropisis seu fecis cerae vel luti alueariorum apuum onc. ii. dialtheae ℥i. thuris, masticis, olibani ana ℥v. Olibanum, vt in suo cap. princeps, huic morbo maxime opitulatur, serapini ℥i℥. Liquefactis liquefaciendis, puluerizatis puluerizandis, in mortario praedicto cum assungia praedicta fortiter incorporetur vnguentum, addendo in fine parum cerae albae liquefactae. Ipsa enim cera tale vnguentum diu super locum conferuat, et cambisa minime sic de facili abstergit eum. Quo vnguento per circa quatuor dies, omnino ante cibum et post assellationem, ad minus cum enematibus vel suppositoriis, strenuis manibus, frictionibus fortibus circa horam mediam, mediante calido testo singula membra calefaciente, omnes corporis artus inungantur, deducto tamen dorso spinali, videlicet per directum tenuium tantum propter scilicet rationem notam, etiam et manibus, tum propter decorum, etiam pro aegri politis seruitiis. Post hoc quum modo materia sit magis digesta, et sic resolutioni et exiccationi magis obediens eundem remedium vigorare contra eam bene expedit, et quia sic in residuo vnguenti medicinis, quae fortius exiccant, opus erit addere, videlicet Rhargirii aurei, olibani, sulphuris an̄.

sicut 35. cerusae zi. argenti viui similiter extincti
 ziii. olei de olibano zii. Quibus omnibus modo
 praedicto cum dicto residuo in simili mortareo in-
 corporatis, eadem loca et eodem modo per circa
 tres dies omni mane inungantur vltimo, et tandem
 addantur iterum in residuo talis vnguenti circa onc.
 15. de eodem argento viuo, et simili modo similia
 loca per alios duos dies fortiter ad certam et indu-
 bitatam sanitatem recuperandam fricentur inungan-
 turue aegro tali per omnes illos circa decem dies
 conseruato in camera, non dico stufata obscura,
 sed calida, tantum mutando etiam omni die faba-
 nas et cambisam ad libitum. Iam enim vnctio apud
 fortem illam fricationem, interueniente calido
 testo et subsequenter petiis lineis calefactis, be-
 ne penetret, eo maxime cum loco sint, iam per
 anodina praedicta apta et disposita citissime a tali-
 bus pati medicinis.

Haec de tali inunctione, si sita causa coniuncta
 humor fuerit flegmaticus. Et si vero, vt in cap.
 iii. in causa coniuncta humor fuerit melancholicus
 licet eisdem medicinis esset opus, tamen cum iste
 humor ob suam nimiam siccitatem et magnam fri-
 giditatem sit multo plus, quam humor flegmaticus
 incumeatus, tum etiam et ratione membrorum
 vbi iam confidet (quia) in ossibus, vae sunt siccio-
 ra membris iuncturosis, vt vbi supra, cum sint se-

undum magis et minus tam in humiditate, quam in siccitate, sicut in prima et ii. et iii. v. non debent, neque possunt similes in cura vtriusque humoris recte operari, sed in cura humoris melancholici, quoad secundam vñctionem, eligatur, quae de iis sunt minus humidae. Est enim humor talis in fundo magis et in locis minus porosis, modo multum humida medicina poros angustiores citius oppilando resolutionem prohibet humoris melancholici. Itaque licet humida medicina absolute competeret ex parte morbi sicci, tamen ratione membrorum laesorum magnum faceret nocumentum, cum secundum modum dictum resolutionem impediret.

Quare merito de eisdem seposis medicinis eligantur, quae sunt minus humidae, videlicet caprinum, hyrcinum, deinde vrsinum, leoninum, leopardinum, taurinum, pullinum et fasianum. Nam, ut dicit GALENVS *capite XI. de cura tumoris sclirotizani*, sebum caprinum et hyrcinum sicciora sunt caeteris aliis praedictis, scilicet ex quibus arte et modo praedicto fiat inunctio, et simili modo ad dictam intentionem vtantur, extendendo tamen manus, quibus fiat *inunctio*, etiam *in partibus adiacentibus iuncturis*, ut puta *per crura, et tibias, et brachia*, ab vno ad aliud caput, et non iuncturis tantum, sicut in praesentia flegmatis, ut antea.

Quo vero ad alias inunctiones, similiter medicinae ficciores propter idem eligantur. Considerata enim vtriusque humoris extraneatione, quia vnus ad primam intentionem sit opus medicinis siccis, multum in sicco licet similiter.

Quoad primam intentionem, sint necessariae medicinae exiccatiuae, non tamen exiccationis tantae, quanta in humido, quia oportet eas esse minoris humiditatis, non dico valde parum, quia sic magis siccarent et constringerent, sed dico medio modo, vt vbi supra. Consideratis igitur medicinis iii. aut iiii. vnctionis et naturis earum, dimittant de eis ficciores, vel misceantur cum parum humidis gradatim, s. quia quousque siccitas superflua ipsarum remittatur, secundum quod *cap. secundo quartae quarti tract. III. de canone curationis ulcerum* docet. Qua de re pro tertia vnctione R^x pinguedinis porcinae modo, quo supra, praeparatae lib. 5. argenti viui similiter extincti onc. ii. olei similiter parum antiqui onc. iii. olei de olibano, olei de laudano añā 3i5. olei masticiini 3j. fecis cerae seu ceropisis onc. i5. dialtheae onc. 5. thuris, masticis, olibani añā drac. 5. serapini drac. ii. galbani et armoniaci secundum artem dissolutorum in aceto añā onc. 5. quarum medicinarum omnium liquefacienda liuorem fiant, et puluerizanda puluerizentur subtilissime et arte, et modo, et forma ante dictis

dictis in simili mortareo fiat vnguentum, quo secundum eundem modum et obseruantiam, et per eundem temporis spatium vtito, et tunc residuo eius simili ratione addantur argenti viui taliter extincti onc. iii. sulphuris, lithargirii aurei, olibani, cerusae ana onc. 5. Quibus debito modo cum dicto residuo incorporatis, vtaris similiter per tantundem temporis spatium, vt ibidem in de cura flegmatis in vnctione quarta, et tandem, et vltimo iterum residuo tali addantur praedicti argenti viui extincti circa onc. ii. misce, et similiter per circa alios duos dies finem inunctionibus talibus ponas.

Haec de tali curatione, dum in causa coniuncta fuerit humor melancolicus, tantum. Et si vero in causa coniuncta humor fuerit mixtus, quia flegma et melancholia per considerationem curationis et medicinarum dictarum in vtrisque praecedentibus curationibus, videlicet vnius dictorum humorum curatio compositionis amborum de facili habetur, quia sicut in solo flegmate medicinae scilicet pro secunda vnctione habent esse plus humidae, quam in sola melancolia, modo propter amborum praesentiam medicinae tales secundum compositionem et dominium seu superantiam alicuius istorum. Ita et considerari habent, quia sicut flegmate vincente supra melancoliam, licet ratione flegmatis deberent esse plus humidae, rationem tamen

praesentiae humoris melancolici sint minus humidae, et e contra, videlicet si melancolia dominabitur, quia licet ratione melancoliae deberent esse minus humidae, ratione tamen praesentiae flegmatis non sint ita minus humidae propter dictas rationes in singulis dictis curationibus dictorum humorum,

Idem de medicinis *tertia*, *quarta* et *quinta* et *sexta* *unctionis* consideretur, et dicatur, quod sicut in solo flegmate pro curatione medicinae habent esse plus siccae, quam in humore melancolico, et in solo melancolico non tantae siccitatis, sed medio modo, ita dum ambo componuntur humores, sicut, flegmate praedominante, medicinae sint plus siccae, ita, praedominante melancholia, sint non tantae siccitatis, sed cum consideratione secundum rationem dictam in singulis praedictis amborum curationibus. Exempli gratia, et primo pro secunda unctione, quia circa primam nil refert. Intentio enim ipsius ambobus est par, et primo, dum vincit in compositione tali humor flegmaticus, ℞ adipis ceruini, gallinae, anatis et vitulinae añ. misce, et fiat unctio modo, quo supra, pro tertia vero, quarta et quinta ℞ sicut pinguedinis porcinae antedictae libr. 5. argenti viui praedicti extincti onc. 15. olei parum antiqui onc. ii. olei laurini onc. i. olei masticeini onc. 5. ceropisis onc. 15. dial-

dialtheae onc. 5. thuris, masticis, olibani añ. 35. ferapini 3ii. quibus secundum eandem artem et modum fiat iii. vnguentum. Pro quarta vero vnctione R̄ argenti viui similiter extincti onc. iii. sulphuris, olibani et lithargirii aurei añ. onc. 5. cerusae onc. i. galbani et armoniaci añ. 3vi. et eodem modo cum residuo quartae vnctionis praedictae misce et vtere pro vnguento quarto. De quinta vero aut vltima vnctione similiter. Verbi gratia R̄ argenti viui extincti circa onc. ii5. et misce cum residuo quartae vnctionis vtere, et sit, si in causa humor, vt diximus, flegmaticus vincat, si vero vincat humor melancholicus, v. g. pro secunda vnctione R̄ adipis caprini, hircini, taurini, galinacei, et vitulorum, et anatis añ. misce et vtere, sed de iii. vnctione in compositione tali R̄ sicut pinguedinis porcinae praedictae onc. viii. argenti viui extincti onc. ii. olei parum antiqui onc. iii. olei mastici et laurini añ. vnc. i. ceropifis vnc. i. dialtheae vnc. 5. thuris, masticis, olibani añ. vnc. i. ferapini 3ij. Ex quibus omnibus similiter fiat vnguentum, et vtere, cuius residuo pro iii. vnctione addantur argenti viui similiter extincti onc. ii5. sulphuris et olibani añ. onc. 5. galbani et armoniaci extinctorum, vt supra, vnc. i. et misce, et vtere residuo, cuius per v. grana. Et vltima vnctione addantur argenti viui extincti vnc. ii5. misce, et erit finis operis nostri cum argento viuo,

habitis semper, quicumque humor et siue solus, siue compositus, considerationibus, et primo circa complexionem et naturam totius, si vel flegmatica, vel melancholica, quia si flegmatica et extraneatio in flegmate fuerit, medicinae pro ii. vnctione humidiores esse possunt et debent, quam si corpus fuerit naturae melancholicae. In melancholico enim licet ratione morbi conuenirent minus siccae, ratione tamen naturae seu complexionis siccae medicinae esse debent minus humidae propter rationem dictam, et similiter, si complexio totius melancholica fuerit, et extraneatio similiter melancholica, medicinae sint minus humidae, quam si corpus naturae fuerit melancholicae, et extraneatio fuerit flegmatica, et sic e conuerso circa virtutem, si is fortis vel debilis fuerit, quam si fortis medicinae sine timore secundum morbi essentiam, ut regitur, approximari possunt et debent, virtutis debilis talis medicina esset ultra modum fortis, et quia sic debilitetur. Medicus enim dum curat, duo necessaria obseruare habet, videlicet virtutem totius et fortitudinem morbi, ut in cap. i. quartae prim. sicut mihi contingit, quum quendam excellentem senem et naturae, et virtutis debilissimum de eodem morbo cum vnguents praedictis curauim. Fuit enim opus longam digestionem per primam et secundam vnctionem in causa flegmatis dictas facere, et in iii. vel iiii. vnctionem multo parum de dicto argen-

argento viuo apponere, et illas sic debiles per longum temporis spatium operari, etiam cum interpolatione alicuius diei. Medicina enim debilis longo tempore et frequenter sine interpolatione administrata supplet vices medicinae fortis, lento tamen modo, vt *cap. 15. Summae prim. doct. secundae secunda prim.* Ibi et gradatus quidem primus, sicut tu ipse, dum curas, considerare potes, dum haec tibi contingunt, animaduertendo insuper, quia si aliqua talis humoris portio in aliqua corporis parte coniungatur et coadunetur, et nisi inde vel sensibilibiter vel insensibilibiter extrahatur, et vlcus tale, si scilicet sensibilibiter extrahatur, nisi digeratur et mundificetur ante, quam vnctiones praedictae administrantur, laboratur incassum, quia cum vnctiones praedictae operentur ad vltimam intentionem, videlicet vt sanent. Quare siccae existunt, et vlcera sanari non possunt, nisi prius ab omni indispositione mundantur, vt *cap. 1. et 2. tract. tertii quartae quarti de sermone vniuersali et cura ulcerum.*

Et sunt et duo alii modi eiusdem morbi curatiui *sine* (tum) *appositione* argenti viui. Est GALENI, vbi supra, alter est experimentatorum torpidorum. Modus GALENI, quam praecedentibus adhuc etiam duabus primis inunctionibus praedictis R. olei fabini vel loco eius anethini lib. 5. Calefiat, et cum eo omnes corporis artus s. dolorosae manibus frican-

fricando inungantur, deinde aegrum intra dolium vel commodam tinam bene coopertam intrare permittas, vbi duo vel tres, vel plures lapides milites seu molares, vel pirites seu focarios benignitos intromittas. Supra quibus, dum sic igniti et ardetes seruantur, cum petiis vel scopa aliqua de acerrimo aceto supereffundatur taliter et tamdiu, quousque indifferenter totum corpus exquisite sudauerit, renouando lapides alios ignitos, ad extinctionem scilicet primorum, et consecuto sudore, corpus totum fabanis calefactis abstergantur, et in lecto ponatur, vbi similiter sudare occurrerit, nihil mali. Et hinc ad horam assumat prandium bene resumptium et digestibile, vinum bibat subrubeum conuenienter limphatum, et coena sit, sicut prandium, et sic facito fomentationem seu stuffam per circa septem dies, animaduertendo tamen, quod corpus intra tinam taliter aptetur suspensum, et ita altum sedeat, quod corpus totum etiam et pedes eleuati a fundo existant, et corpore toto bene cooperto caput et facies extra coopertorium conseruetur propter notam rationem, praecedentibus adhuc etiam crebris assumptionibus infra scripti sirupi et aquae omni mane et toto tempore praedicto, videlicet a die primae inunctionis vsque ad vltimam tinam. Verum cum inungitur, assumat, facta inunctione, sed cum stuffatur, assumat antea ad minus per duas horas, cuius descriptio. ℞: radicem
cum

cum enulae et ederae añ. vnc. iiii. florum anthos, capillorum veneris, menthastri, pulegii, gallitrici, pollitrici, matricariae añ. manip. 5. radicum foeniculi, apii et petrosillini añ. vnc. ii. radicum cicoreae vnc. iiii. folliculorum fenae drac. 15. polipodii quercini, liquiritiae rasae añ. vnc. i. croci grana iii. agarici trociscati vnc. 15. bulliant omnia in lib. X. aquae et in lib. i. mellis optimi, et in lib. 5. zuccari ad consumptionem duarum partium ex tribus ita, quae remaneant, lib. iiii. et coletur, et referuetur in vase, cuius dosis est circa vnc. vi. tepida. Et sic erit finis modi curatiui GALENI cum stussa et sine argento viuo, cui maxime confido. Est enim tantae efficaciae in resoluendo materiam morbi, imo membrum aliquod sclerotizatum et mobile, vt GALEN. mobile et ad suas debitas operationes restituit, si tali stussa stuffaretur, ita, quod potius magicae artis, quam ex posse suo hoc operari videtur, vt ipsemet, vbi supra.

Modus vero secundus experimentatorum torpidorum et similiter sine argento viuo est, qui adhuc etiam, praecedentibus debitis vniuersalibus, recipit circa lib. VI. cuiusdam ligni nominati lignum sanctum siue indiacum, quia inde denuo ductum est Carpentetur subtilissime, et infundatur per diem naturalem singula vice lib. xv. aquae cisternae vel optimae fontis seu riuales, acinde bulliat

bulliat ad consumptionem tertiae partis dictae aquae, ita, quod remaneat lib. V. spumetur et coletur. *Spuma fricata in ulceribus et tuberositatibus cum dicto morbo quandoque repertis*, ut dicunt isti, sanantur. Seruetur ista aqua. Dicetur *aqua prima*. Hoc facto, iterum R. eundem lignum decoctum et colatum ab aqua prima, et bulliant iterum in lib. xxiii. similis aquae ad consumptionem lib. iiii. ita, quod remaneat lib. xx. coletur et seruetur aqua ista. Et dicetur *aqua secunda*. Istis aquis sic perfectis, *bibat aeger omni mane per circa horas quatuor ante prandium lib. 5. de aqua prima tepida*, et ponatur, *ut sudet*, et transactis horis quatuor, sumat prandium, videlicet circa vnc. iiii. boni biscocti et circa vnc. ii. passularum enucleatarum vel seminum communium zuccaratorum. *Potus sit de aqua secunda similiter tepida*, et transactis horis circa ix. a prandio et per circa horas tres *ante coenam iterum assumat lib. 5. de aqua prima similiter tepifacita*, et, aegro cooperto in lecto, procuretur iterum sudor, et coena deinde sit, sicut prandium, et sic facito per quinque dies continuos, et tunc iterum (et) R. aliam lib. i. eiusdem ligni carpentati, et simili modo primam et secundam aquam facito. Quas aquas secundum eundem ordinem per quinque dies aeger assumat, sic et prandium, et coenam faciendo. Quibus decem diebus cum ordine praedicto expedit, iterum R. alia lib.

lib. i. dicti ligni carpentati et infusi similiter per diem naturalem in lib. XX. similis bonae aquae, bulliat ad consumptionem lib. Xiis. ita, quod remaneant lib. Viis. et facta colatura, similiter seruetur pro aqua prima, et deinde eundemmet lignum iterum bulliat in lib. XXiiii. similis aquae ad consumptionem lib. iiii. ita, quod remaneant lib. XX. quae seruetur, et erit *aqua secunda*. Quas aquas aeger, eodem ordine obseruato, assumat per dies septem, et tunc iterum et secundum eundem modum cum alia lib. i. dicti ligni pro aliis septem sequentibus diebus primam et secundam aquam coquito, et sic omnibus singulis septem diebus et cum vna lib. dicti ligni facias pro complemento quadraginta dierum, vbi erit finis assumptionis aquarum dictarum et ordinis praedicti in animaduertendo, quod si aqua secunda aliquando deficeret, quia aeger multum biberit, tunc et in eo casu recipias de dicto ligno biscocto expanso seruato in vmbra circa lib. i. et ipsum iterum et tertio coquito cum circa lib. XX. aquae ad medietatis aquae consumptionem, de qua potetur loco aquae secundae. Prandium et coena vsque ad XX. dies sint, sicut in primis decem diebus, in aliis vero diebus XX. vltimis sit ad minus semel in die vel prandium, vel coena resumptiua cum tertio depulso cum carne digestibili, et potet vinum optimum decenter limphatum. Cibus vero alius sit simili-

similiter tenuissimus, quia de biscocto et de aqua secunda praedicta. Similiter et *per omnes dictos XXXX. dies* medicus ventrem aegri lenem conferuet, ad minus mediante clysteri omni tertio die, quod recipit v. g. cassiae tum circa ʒxii. agarici albi circa ʒj. falis gemmae circa ʒj. olei violati vnc. iiii. mellis violati vnc. ii. zuccari rubei onc. i. decoctionis communis q. s. et fiat clystere, et omnibus decem diebus hora magis electa loco siropi seu aquae primae ad materiam et humorem peccantem R̄ v. g. diacatholiconis circa onc. ʒ. agarici trociscati circa ʒij. electuarii rosati MESVES circa ʒiii. electuarii indi circa ʒj. et in bolo cum zuccaro vel dissolutis cum decoctione florum et fructuum cordialium detur, et non obliuiscatur medicus renum et epatis partes ab extra cum alterantibus, et a discrasia dubia proueniente ex curatione talis conseruantibus, sicut modus et regimen tale considerantibus non est occultum et ignotum. Taliter sunt sicut cerotum album GALENI et cerotum scandalatum et huius generis similiter, et casu, quo vel ob pororum obstructionem, vel quoquomodo. Si apud assumptionem dictarum aquarum pro sirupis mane et sero *non sudauerit*, tunc et eo casu, transactis primis XX. diebus, aeger submergatur in balneo hora magis medico electa decoctionis camomillae, melliloti, aneti et parum aesopi siccae, et dum egreditur balneum, aquam primam assumant, et

et, absterfo corpore cum fabanis calidis, ponatur in lecto similiter calefacto et bene cooperto, vt fudet, et fiat *balneum omni die*, quousque fudet. In aduentu vero sudoris recedat balneum etiam non, nisi vtilissimum mane et sero pro omnibus dictis quadraginta diebus per circa horam mediam ante cibum parum et leui manu corporis extrema fricare, et si medicus similiter amaret tam circa ante dictum ordinem GALENI, quam etiam apud istos regimen cum ligno per circa quinque dies ante (a) primam et secundam vnctionem in de regimine cum argento viuo praenarratas operari non, nisi valde proficuum erit, quia poros aperiendo et materiam aliquam digere eam expulsionem, exiccationem et resolutionem maxime accommodaret.

Sunt enim ordines praedicti cum stufsa et cum ligno praedicto exiccatus valde, sed multo fortius regimen praedictum cum ligno, cum secundum omnem modum exiccet, quia tam rationem regiminis in sex rebus non naturalibus huic concernentibus, quam ratione proprii ligni coadiuuantibus etiam (ad) exiccationibus, crebris euacuationibus et per secessum, et per sudorem, et quandoque per vomitum et per vrinam, immo esset dicendum modum istum curatiuum cum ligno praedicto potius conferre rationem regiminis talis ita tenuissimi et siccissimi, quia ratione aquarum decoctionis ligni

praedicti veluti scilicet lignum tale. Non enim a proprietate, non enim qualitate, nec occulta, nec manifesta, non a forma specifica, et hoc ignoratur, quia quocunque modo lignum, veluti tale, operaret, non esset opus talis et tanti sicci, et tenuissimi, et subtilis regiminis, nec tantae crebrae euacuationis, et per omnes conuenientes regiones, videlicet per secessum, per vrinam, per vomitum, (enim) et per poros cutis minime tantae crebrae assumptionis dictarum aquarum, sed conueniret et sufficeret de dictis decoctionibus ad tempus et mensurate, sicut de ceteris medicinis, sicut sunt sirupi, aquae ceterae et subsequentes euacuationes ad vnumquemque morbum, videlicet assumere ter, quater, sexies, decies, de sirupis, et sequenti mane lenitium euacuatium, minoratium vel *eradicatium illius febris* vel alterius morbi cum intermedio debito regimine, quia etiam resumptiuo mane et sero multotiens, et *quanto magis fuerit morbus cronicus et tardius curabilis*, et quia sic vanum est credere de tali ligno, quod istud faciat, nisi quod regimen facit illud, quamuis lignum aliququaliter auxilietur. Sat est regimen praedominari, immo tale auxilium ab omni ligno et arbore in natura sicco, sicut esset *tammarindus*, *ebanus*, lignum aloes, etiam et quercus, praestabitur, si, mediante tali et tanto regimine, et eodem modo vtatur, quia, sicut dixi, si lignum veluti
tale

tale hoc faceret, iuaret, vt dixi, et eo uteremur ad tempus et cum debito regimine resumptio, sicut caeterae medicinae iuueni, sicut cassia, reubarbarum, electuarii conditi et caeterae tam simplices, quam compositae medicinae.

Similiter et omnibus tali morbo infectis iuaret, si remedium veluti tale talis morbi esset, sicut dictae medicinae vnumquemque morbum respiciunt, et illum determinate curant. Et tamen videmus multos a dicto ordine cum ligno plus laedi, et si aliquem curret vel curare videtur, non ob aliud, nisi quia occurrit cum dicto regimine alicui plectoriae cacochimiaeue et repletioni causatae maxime a cibo et potu. Quare corpus tale cum esset ita plectoricum, ab inanitione curari maxime habet. Morbum enim ex repletionem sanat. Vnde antiqui, sicut maxime erant Arabi et Egyptii, ceteros morbos ieiunio curabant, vel et maxime in exquisita plectoria, vbi forsitan ieiunio non daretur indutia, cum vomitu curabant, authore ALFARABII, principe omnium Arabum et Egyptium, *sculo historiarum priscorum lib. II.* vbi dicit: *Qui Arabis morbos vel ieiunio curant, vel vomitu, idque aut quottidie, aut tribus diebus, aut quatuor interiectis. Afferunt enim ex ciborum superfluitate omnes creari morbos. Eam ergo ad valitudinem curam esse optimam, quae morborum principia auferat.* Et hinc equidem talem no-

uum nobis modum curandi denuo deductum esse credo, abusive tamen, cum fecus temporibus istis apud nos et in regione nostra de nostro viuendi vsu et ritu, quia Egyptii omnes sex res non naturales ita temperatas habebant, quod toto tempore vitae eorum incolumes et ab omni morbo diu semoti conseruabantur, immo in tantum, dum aliquando aegrotabant, verecundabanturque mori, pati voluntarie non curabant, maxime dum morbo incurabili laedebantur, exercebantur antiqui, laetabantur spatiabanturque, dormiebant pro debito, cibus eorum et potus sine confusione deferiebantur in mensa. Non enim carnem cum piscibus, non pingua cum oleis miscebant. Nam, vt dicit idem autor lib. III. in de insula Lambone et suo socio re-
perta, quod antiqui ceruum *) diu viuendi ordinem seruant. Nam vnico cibo dietim contenti certo die pisces, alio aues, quandoque terrestria animalia edunt, oleo aliquando simplicique mensa vtuntur, diuersis sunt exercitiis dediti etc. Circa potum similiter parchi **), immo, vt ibidem de antiquis quidam erant, qui toto tempore eorum vitae nunquam, et quidam, qui tantum omni quinto die bibebant, et in tali die nihil edebant, et

*) Leg. *certum*.**) Leg. *parci*.

et sic ab omni passione semoti, autore praedicto, conseruabantur. Similiter et aerem habebant temperiei tantae, quod nec ab aestiuo calore, nec ab hiemali frigore laedebantur, sed totum tempus anni temperatissimum. Quare terra bis in anno sponte et sine cultura suos praebet vberes fructus, immo ob aeris temperiem tantam et puritatem ita conseruantur fructus, quod anno integro in arbore conseruantur incorrupti, quousque fructus noui adueniant, autore praedicto ibidem. Breuibus, ita ob dictam omnium temperiem et puritatem ab omni morbo semoti seruabantur, quia dum aliquo infirmantur morbo, vt dixi, (dico) incurabili, mori contentantur, tanquam indigni vita, et quod nihil amplius quid vita digni agere volebant. Dicit enim autor praedictus, vbi supra, quod videre licet trogloditas omnes corpore integro, aetate valida, vt qui sexagesimum non excedat annum. Verum de his haecenus.

Si quis vero lector aut propter rerum nouitatem, aut mirabilem eorum, qui describebantur, vitam nostrae forsan historiae fidem abrogabit, Scitarum Trogloditarumque aerem comparans, quantum inter se is differat, pensitet, scribentium verbis credet. Tantum enim noster differt aer ab eo, qui in historiis aliquando narratur, vt diuersitas eorum incredibilis videatur: Aliquibus in

regionibus adeo maxima frigoribus congelantur flumina, vt currus et exercitus super immobilem glaciem transeant, congelatur et vinum reliquaque. His est mirabilius et extremitates vestium, quas homines ferant, frigore attritae decidunt, obfuscantur oculi, ignis splendorem non reddit, aereae statuae disrumpuntur similiter. Et in Aegypti ac Trogloditarum finibus propter immensam solis circa meridiem caloris vim nequaquam se respicere prope stantes queunt ab aeris crassitate, et has tamen, qui incolunt horas, tanta vitae incommoda nolunt effugere, sed vltro potius eam diligunt vitam, qui alio cogantur more viuere. Ita patriae amor quidam ingens natura singulis innatus est, et aeris malitiam consuetudo a teneris annis coepta superat. Has vero rerum varietates haud magna locorum intercapedo (alquum) continet etc. stante modo in dictis rebus non naturalibus tanta temperie et puritate in partibus ante dictis, merito ab omni morbo conseruari valent, imo debent, et dum infirmantur, similiter pudere, quum non, nisi ex nauseatiua facietate laedantur, de quo habent maxime verecundari. Tamen perfectior cura ieiunare est, et cum consideratione adhuc ad virtutem, vt ipsi interiiciendo tres vel quatuor dies faciebant, cibum resumptiuium per virtutem assumebant.

At nos, vt dixi, quum de sex rebus non naturalibus, vt ita dicam, decem dissemperatas habea-

habeamus, et ab vnaquaque (de) per se laedi valeamus, etiam quamsi dum laederemur ab ea re, quae humiditate laedit, sicut nauseatiua facietas, ocium, somnum et huius generis, tale ligni regimen iuaret. Si ab ea laedimur, quae calido vel sicco et etiam frigido nocet, tale regimen nocumenti ad augmentum potius, quam decrementum praestaret, sicut naturam rei laedentis et morbum, et modum curandi, et regimen curatiuum bene consideranti declarabitur, et istud est, quod aliquem curare et aliquem fortius laedere a tali regimine et modo curandi videmus, et quia sic (vt) circa talem modum curandi errorem non comites *), o medice, si cum isto modo talem morbum curare emas, super procatarticeis morbi causis discurrendo, ad hunc morbum venias, et si humiditate ipsum laedere reperiens, sine dubio cum tali sicco modo curatiuo et subtili, non cum ligno curabis. Non ergo, vt nostrates nunc, facias, qui ad omne quare ordinem ligni adhibent, et volunt videri correptores talis regiminis, quum sic pensitent ab infamia et erroribus excusari faciunt, quia rationem aliquam medendi reddere nesciunt, et ideo ad modum curandi experimentatorum se transferunt, et dicunt, experimentum est tale. O si antiquos in obseruantiam haberemus! Ipsi enim medicos sine lege

Y 4

curan-

*) Leg. *committes.*

curantes, dum aeger moriebatur, interficiebant impune, sicut lege curantes in tali casu carebant omni crimine. O utinam sic esset, quia raritate potius, quam multitudine medicorum aetas nostra peccaret! Haftenus de curatione talis morbi secundum omnem modum curationis, tum theoricæ, tum practicæ. Valete omnes. Datum Cypri die XXIV. Marci MDXXXVIII.

Pract.

Io. ANTONIO BOLOGNINO

ex ROVERELLIS

*medico de cura morbi gallici
finis.*

XV.

Remaclus Fuchs *).

Reuerendo

D. GVLIELMO GVYNONIO a FLEMALIA,
Corboliensi priori, diui Ioannis Lateranen. apud
Lutetiam Parisiorum et Stamparum commen-
datori dignissimo etc.

REMACLVS F. Lymburgius, S. P. D.

Solent fere scriptores, reuerendissime domine,
suas lucubrationes iis nuncupare, quos literarum
fideles patronos cognouerint. Eodem ego studio
atque consilio in praesentia adductus sum, vt

Y S

opuscu-

*) *Morbi Hispanici, quem alii Gallicum, alii Neapo-
litanū appellant, curandi per ligni Indici, quod
Guayacum vulgo dicitur, decoctum, exquisitissima
methodus: in qua plurima ex veterum Medicorum
sententia, ad noui morbi curationē magis absolutam
medica theorematā excutiuntur. Autore Remaclo
F. Lymburgensi. Parisiis apud Christianum We-
schelum Anno M. DXLI. 4. Extare etiam creditur
ed.*

opusculum *de ratione morbum, quem vocant Hispanicum, curandi* inscriptum diuulgarem, et tuae D. consecrarem. Quum enim viderem aliquot retroactis annis tot egregios heroas, tot generosos et nobiles viros, tam praeclara ingenia, non citra excellentium medicorum notam et dedecus, partim *lento morbo contabescere, partim in tolerandis cruciatibus languentem animam exhalare*, nihil non tentantibus et satagentibus medicis, vt eam luem e corporibus hominum profligarent, iam lini-
 mentis ex *hydrargyro, resinis* aliisque *gummi* calidissime apparatis, modo *suffitibus* et *thermis siccis* vocatis, modo *potionibus* variis et aliis innumeris ad id excogitatis remediis. Tandem diuino quodam munere ab extremis orbis oris nobis petitum est *lignum, quod modo sanctum, modo Indicum, modo Guaiacum* vulgato nomine appellari audio. Cuius virtutes hoc loco referre non licet, quum quotidiano vsu et experientia de se sint longe manifestis-

ed. Paris. 1541. 8. (LINDEN. ELOY.) sed dubito, cum vtraque eodem anno et ab eodem bibliopola prodiisse videtur, ASTRUC eum non vidisse. Deceffit e viuis canonicus a. 1587. clarus inde ab a. 1533. Hoc vero quasi compendium est earum rerum, quae ad rectam gallici morbi cognitionem et curationem pertinent, cum auctor, quo in casu bene adhibeatur et vnguentum ex mercurio, et guaiacum ex aqua decoctum, praeclare doceat.

nifestissimae. Neque admiratione dignum videbatur, si in nouo et incognito morbo excellentiores medicos nouae pestis execrabile spectaculum aliquamdiu incertos et dubios in eius amolitione et curatione torserit, dum ad omnem scabiem et malum mortuum vocatum adpropriatis vtentes remediis, palliatiuam seu blanditiuam, quam veram et perfectam eius morbi curationem experirentur. Quod etiam vsu venisse Romanis medicis PLINIVS *), dum CN. POMPEII principatu Romae et in circumiacentibus locis lichen, foedus et antea medicis inauditus morbus, inter nobiles primum grassari coepit, cui depellendo non sufficientes Romani medici ex Aegypto accersiti empirici, qui venenatis et letalibus pharmacis eam pestem medicabant. Quod euentus clare monstrauit in COSSINO, equite Romano, qui potu cantharidum interemtus fuit.

Pari modo et in hoc morbo Hispanico appellato, non contentum foris, *per omnes corporis pae- ne totius iuncturas* suum *hydrargirum infarcire et illinire* imperitum hominum aliptarum vulgus, verum etiam idem *sublimatum et calcinatum*, vt vocant, *in catapotia redigere*, et intra corpus deuorandum ausum fuit. Quanta cum vtilitate, ipsum demum viderit. Tametsi non refragari velim venenosam et

*) Hist. Nat. XXVI. 1.

et pestilentem materiam, quae ut plurimum *huic scabiei* communicari solet, per venena et *δηλητήρια* vocata pharmaca, admixtis suis bezoardicis, e corporibus esse propellendam; verum tamen, quanta cum cautela et sedulitate id conandum sit, dilucide ostendit GALENVS *de simpl. pharmacorum facultatibus*, ubi theriacas et alexipharmaca cuncta *ἀμφοτερίζοντα* appellat, quae debent esse media inter corpus laesum ad eius conseruationem et veneni naturam, ut eam euacuent et propellant. Quae omnia ne per somnium quidem, quod aiunt, isti empirici intelligunt atque animaduertunt. Quibus fit, ut a scopo saepius eos aberrare eueniat, et palantes hinc inde optatum medicinae finem raro assequantur, qui est, corpus aegrum sanabile, ad proprium reducere temperamentum.

Quae omnia dum mecum tacite reputarem, magnifice domine, tuasque eximias virtutes et praeclaras animi dotes ex altera parte perpendere, quibus non modo summis viris charissimus es, verum etiam intra Leodiensium moenia et apud exterarum nationes de virtutibus tuis decertatur, quantumvis Gratiis et musis alienus. Tanta est enim tui nominis recordatio, ut nullus sit, qui te non colat, veneretur ac obseruet. Qua de re, liberalissime domine, ut conspicua tibi facerem mea studia, libellum hunc *de morbi Hispanici per lignum Indicum*

Indicum curatione tumultuante calamo a nobis elaboratum T. P. dedicare statuimus, vt imitatione ALEXANDRI MAGNI, qui malignam sagittarum veneno tinctarum vim per herbam sibi monstratam oportune ab exercitu profligauit, ab arduis interim R. T. P. distracta curis, animi recreandi causa *admirabiles ligni Guayaci vires* legendo animaduertere possit. Quanquam enim tanto viro dignum parum et oportunum minus esse cognouerimus, nihilominus tamen de tua in omnes confisi humanitate et beneuolentia, magnorum dominorum more, non rei datae, sed offerentis potius te rogabimus spectare animum. Quod si R. D. T. placere hos nostros qualescunque conatus intellexerimus, ad maiora posthac extimulabit animum, quem in CHRISTO sospitem ac incolumem diu nobis conseruare dignetur deus opt. max. a quo omnis medela et salus. Ex museolo nostro. Anno a CHRISTO nato supra sesquimillesimum quadagesimo primo, decimo Calend. Iulii.

In morbi gallici per ligni Indici decoctum
curatiuam methodum.

Praefatio.

Superioribus istis diebus, quum pro more diuersa
simplicia pharmaca, vtinam tam genuina et sincera,
quam exotica et supposititia! diligenti indagatione
percurrerem, forte fortuna in lignum Indicum,
quod Guayacum eius gentis natio, quae ad nos
transmittit, lingua vernacula appellat, incidimus.
Cuius virtutes in hoc morbo Gallico curando effi-
cacissimas et praeclarissimas considerans mecum
penitioris examinatione dispicere coepi, num
lignum contrariis, vt experientia comprobatur,
essentiis et qualitatibus compositum, a diuersis di-
uersimode apparatus, omnibus aegrotis, nulla
praehabita neque morbi ipsius naturae, neque com-
plexionum et constitutionum corporum, neque
sexus, aetatis, regionum et similium consideratio-
ne, exhibitum, pari vtilitate singulos laborantes
ex aequo adiuuaret, quum difficillimum sit, teste
GALENO, aliquod medicinae auxilium inuenire,
citra quod laedat, omnes vehementer iuuat. Prae-
terea tum victus rationem tam exquisitam et
tenuem, quam nimis imperiose citra iudicium ple-
rique empiricorum solent imperitare, nostris homi-
nibus

nibus interdum non minus fallacem, quam inutilem et exitialem fore conspicerem, post tot doctissimos medicos, qui de morbi curatione scripserunt, (tametsi praeter LEONICENI et LAVRENTII cuiusdam FRISII, et MANARDI in suo epistolarum libro de nomine morbi et prima eius origine opiniones verius, quam curationes, dum haec meditarer, ne tantillum quidem me antea legisse contigisset,) pro mea virili nonnihil et ipse in communem utilitatem adferre conatus sum, ut, quae ex continua rerum medicarum theoria et circa particularia, ut mea fert aetas, aliquali experientia apud antiquos et recentiores medicos ad stabiliorum et certiorum eius morbi sanandi methodum utilia inuenissem, posteris tradere fideliter et bono zelo non detrectarem. Quum itaque me filii ieiuni et plane sterilis ab incepto abstergeret ruditas, rei vero et suscepti argumenti fluctuantem et dubium animum incitaret utilitas, oportune nobis, tanquam strenuus monitor, adfuit GALENVS, qui honestum illud ab HESIO DO decantatum certamen in aurem subinde mihi inclamabat. Quanquam enim egregiam famam et laudem vulgo conceptam doctis viris plurimum aliquando officere scribat, nihilominus tamen, iuuenis adhuc quum esset, non aurae popularis capiendae *) gratia, sed ut sese excitaret, et veritatem inqui-

*) Therap. VII. 1.

inquirendo digna posteris rerum pulchrarum monumenta relinqueret, saepius scribendi argumentum se captasse fatetur. Quam ob rem mihi minime vitio verti debere existimaui, si pro ingenii nostri tenuitate in tam confusa ac erronea per multos empiricos huius morbi Gallici curandi methodo aliqua ex antiquorum medicorum libris petita, quae ad meliorem curationem et tutiorem exequendam facere mihi visa sunt, praeter ea, quae neotericorum complures experti sunt, literis demandarem, quum non pigros et cessantes, ut ait GALENVS *), agricolae HIPPOCRATIS relicta opera postulent, sed bonos et diligentes, qui eadem, quae ipse seminauit, pulchris conatibus augeant ac perficiant. Non defuturos tamen scio quosdam qui meum opus, ut superuacaneum, aspernabuntur atque ridebunt, quod praeter medica theoremata et scopos quosdam morbi curatiuos citra ullam remediorum materiam aliud adferam nihil. Quibus id breui responsum volo, me non empiricis et indoctis hominibus, (non enim intelligent) sed dogmaticis et rationalibus medicis haec exarauisse, quibus vel sola voluntas in rebus pulchris adprime grata esse consuevit.

Quod autem remediorum compositiones non adiunxerim, in causa fuit, quod ex se partim doctus

*) Therap. VII. 2.

doctus et rationalis medicus, cognita morbi natura aegrotique complexione, ex tam confusa diuersorum pharmacorum compositione, partim ex antiquorum et recentiorum medicorum libris innumera petita medicamenta facile sibi deligere poterit. Quare obgannire et nostros labores lancinare (hi qui sunt) desinant, et si quid per imprudentiam a nobis erratum sit, humanae fragilitati et obliuioni condonent velim.

De morbis populariter grassantibus secundum HIPPOCRATEM et GALENUM.

Cap. I.

HIPPOCRATES, primariae medicinae venerabilis antistes, et post eum in commentariis suis GALENUS*), morborum vulgo grassantium causas diligentissime indagantes, in tria genera, tanquam eorum communissimas causas, redegerunt. Primum enim ἐπιδημὸν, hoc est, *populare*, et λοιμικὸν, id est, *pestilentielle*, appellarunt. Cuius causam ad id, quod omnibus animantibus communissimum existit, retulerunt, nempe aerem, quo egent animantia cuncta cordis ventriculum habentia, ut purioris sanguinis et calidioris, qui in eo continetur, fuliginosi vapores per expirationem exhalent, et caloris

*) Epid. I. in Comm.

loris innati temperies, per inspirationem continuo veluti flabello ventilata, conseruetur. Inficitur autem aer, qui suapte natura purus et immixtus est, ex corruptis vaporibus a materia putrida eleuatis, veluti sunt lacunae, cloacae, stagna, barathra, holera putrefacta, cadauera insepulta, nonnulli draconem aereum flatu viroso et pestilenti aerem conspurcare dixerunt, non aliter, ac caco-daemon ille apud PHILOSTRATVM, sub habitu mendici pestem per omnia loca, quae circuibat, dispergens.

Secundum *σποραδινόν*, quasi dicas *feminarium* *), vocarunt, et eius causam ad cuiuslibet hominis in ratione victus qualitatem et modum assignauerunt. Quum enim non omnibus eadem et similis est corporis constitutio et temperatura, ita neque quibusuis eadem diaetae ratio. Quare fit, vt in quibusdam anni constitutionibus, et maxime quum caeli vitio rerum omnium cara est annona. Tum enim prae inopia vitiosi succi alimentis victitantes pauperes leui occasione vario morborum genere passim corripuntur. Aliis enim abscessus, aliis ulcera, aliis caufones et febrium diuersae species accidere solent vno eodemque anni tempore, prout cuiusque natura et complexio constituta est. Quod

euiden-

*) L. De rat. vict. in morb. acut. I.

euidenter declarat GALENVS in libello *de alimentis boni malive succi*.

Tertium ἐπιχώριον, hoc est, *patrium* vel *regionale*, dixerunt. Huius vero causam in *de locis, aere et aquis* ad locorum et regionum, in quibus fit, temperiem, naturam et qualitatem referre videtur HIPPOCRATES, tacite subindicans, certis et statis siderum motibus impressiones quasdam non solum in corpora animantium, sed in loca terrarum certa et regiones, quod asserit PLINIVS *), et sexus ac aetates et hominum status infigi. Nonne Romae solum circaque CLAVDII TIBERII Caesaris principatum morbos non Italiae modo, verum et vniuersae prope Europae incognitos peruagatos legimus sine vlllo quidem dolore aut vitae perniciē, sed tanta foeditate, vt quaecunque mors praefenda foret, neque plebeios et infirmae fortis homines, sed imperatores, magistratus ac potentiores solum inuadentes. Cuiusmodi fuit λειχήν, et quod a mento incipiebat, mentagram appellantes, et elephantiasis atque carbunculus, Narbonensis provinciae peculiare malum. Narrant in comitatu Senensi ac Lucensi in Italia omnes fere homines, viros et mulieres, strumosos nasci, et χοίραδας, hoc est, scrophulas, in collo gestare, quod aquarum

Z 2

vitiō

*) Hist. Nat. XXV. 1.

vitio a specifica quadam proprietate euenire nonnulli adfirmant. Huc referendus est iste *sudor anglicus* vulgo dictus, qui anno millesimo quingentesimo tricesimo statim post arcturi exortum cismarinas regiones et transrhenanas vniuersas paene penetrauit, solum prouectae et constitutae aetatis homines adfligens, pueros vero et impuberes feruos securos relinquens, Angliae tantum veluti patrius morbus ac genuina pestis. *In Zipanga insula, nunc Hispaniola dicta, versus Americam regionem, qua in longitudine ad septentrionem extenditur, ordinato quodam naturae motu, certis temporibus, intercutaneum morbum oriri omnibus paene incolis mercatores asserunt, non aliter ac grassantes populatim apud nos morbilli ac variolae, verum cum tanta cutis infectione et deturpatione, ut leprosos vulgo dictos quis aequare dixerit, soloque ligni Guayaci vulgo appellati decocto tam foedam corporis contagionem ac scabiem medicantes.* Et haec de morbis epidemialibus secundum HIPPOCRATIS sententiam dixisse sufficiat. Quae ideo retulimus, ut cum hoc vulgari morbo Gallico dicto inuicem collatis, e quorum genere dici debeat, melius elicere valeamus.

De origine morbi Gallici primoque eius exortu.

Cap. II.

Multa diu inter medicos de morbi huius prima origine atque eiusdem causis agitata est controversia,

uerſa, dum nouum hic morbum aſſerit, alius non nouum, ſed eundem vel alios paene ſimiles antiquis temporibus fuiſſe graſſatos dicit, et varias ex veterum medicorum libris ad ſuam quiſque ſtabiliendam opinionem morborum denominationes adducunt, quae in ſequentibus per ordinem oſtendemus, modo primum huius morbi exortum et apparentiam enarrauerimus.

Sunt, qui in exercitu CAROLI VIII. regis Gallorum, cum expeditionem verſus Neapolim adornaret, inter ſuos proceres *elephantioſum* extitiſſe quendam aſſerunt, qui prae nimia veneris tentigine, qua non parum incitari ſolent ea cancrena vitiaſi homines, *famofiſſimae et venuſtiſſimae meretricis noctem* magna pecunia emit, ex cuius concubitu, muliebribus locis virus longe contagioſiſſimum adſtricans, omnibus poſtea militibus, quibus cum vitiatam ſcorto res interceſſit, idem venenum communicauit, ita, vt paucio tempore totum exercitum hac deteſtabiliſſe improbiſſimum ſcortum infeceſcit. Non defuere item *aſtologi* et *meteorologi*, qui cauſas morborum altius et e ſublimi repetentes, luminarium eclipses et infortunatorum aſtrorum configurationes, SATVRNI videlicet cum MARTE in ſigno ſcorpionis coniunctionem cum retrograda VENERE cauſam adſignauerunt, quod ex SATVRNI ſiccitate et MARTIS caliditate in ſigno frigido et humido mul-

ta et conferta in humoribus fuscitata sit exulsiō et putrefactio. Alii verius (mea quidem opinione) medicorum more causam quaerentes *ex aeris constitutione*, quae tunc temporis ad exuperantem caliditatem longis et multis imbribus antecedentibus repebat, ortum eius dependere affirmauerunt, quod ex immoderata aeris humiditate corpora multis et vitiosis repleta humoribus a subita et intemperata adueniente caliditate magnam in humoribus putredinem et corruptionem consequuta sunt, quae naturae connatis energiis ad diuersas corporis partes et principaliorum membrorum emissoria loca κατ' ἐκδοὺν, vt dicunt Graeci, et κατ' ἀπόθεσιν protrusa, varios morbos et omnigenas abscessuum et vlcerum formas procreauit. Cuiusmodi constitutio fuit, quam recitat HIPPOCRATES *Epidemiorum tertio, commento tertio*. Alii fabulose magis (vt puto) *sanguine elephantiosorum infecisse fontes et vina*, quae in castris post se reliquerant, abitum simulantes Gallos narrant, et Hispanum militem praedae plus aequo cupidum se viroso illo vino ad satietatem expleuisse, vnde in posterum suae temeritatis abunde sensit poenas. In GERMANICI Caesaris exercitu, citra Rhenum promotis castris, vt refert PLINIVS *), ex vitiosi fontis et medicati malefica vi duo mala per totum exercitum grassata sunt, quorum in ore

vnum,

*) Hist. Nat. XXXV. 3.

vnus, in nervis alterum suam malitiam ostendebat. Hoc enim σκελοτυρβήν, quod in genibus compages soluerentur, et totius paene nervosi generis fieret exolutio, illud σωμακκηγήν, quod in ore accideret, ex quo intra biennium omnes dentes decidebant, appellavit. STRABO vero non in Germania, neque ex vitio aquae tantum, sed in Arabia ex fructuum eius regionis esu in Gallorum exercitu eadem duo mala grassata recenset. Eiusmodi fontem Susis fuisse narrat VITRUVIUS *), ex quo qui bibissent, dentes amittebant.

Verum enim vero dum penitus mecum rem considero, *ob delicta et nefanda facinora*, in quae proruunt militiae et extra mali homines, veluti diuinae irae flagellum et vindictam, *hanc abominabilem pestem* hominibus tum fuisse immisam credo, et eius principalissimam *causam ad deum* esse relegandam, quanquam GALENUS **), ut ethnicus, ad deum vel aliquem sanctum morborum causas referendas neget. Patet enim per otium legenti sacras literas ob peccata sua saepius correptum et punitum populum, multoties quoque ob errores suos in captiuitatem redactos Hebraeos, ita, ut vulgare sit dictum: *Propter peccata veniunt aduersa*, siquidem duplex est

Z 4

vin-

*) Architect. VIII.

**) Comment. Prognost. I.

vindictae genus apud deum. Malos enim et iniquos aeternis suppliciis punit et afficit, bonos vero probandi tantum causa minus diuturnis calamitatibus castigat, ut vult AUGUSTINVS lib. VIII. *de ciuitate dei* et CHRYSOSTOMVS *de patientia IOB homilia tertia.*

Quo nomine censendus morbus Gallicus
vulgo appellatus. *Cap. III.*

Quamquam de nominibus morborum et dictionibus minime disceptandum medicis passim admonet GALENVS, ita, ut λογιάτρους eos appellet, sed potius id solum studendum, ut firmas et rectas eorum curatiuas methodos inueniamus, nihilominus tamen, quo magis absolutus sit hic sermo, *diuersas de huius morbi appellationes* neotericorum medicorum sententias adscribam.

Vulgus modo *Gallicum*, modo *Neapolitanum*, modo *Hispanum morbum* vocat, quidam *scabiem IOB* et *parthenopoeam a loco*, ubi prima eius coeperunt vestigia, et *pudendagram*, quod in pudendis primum appareat, appellant, alii, quod et antiquis temporibus similes morbi, ut putant, grassati sunt, modo *elephantiasim*, quod in pedibus et cruribus tumores et ulcera pessima excitaret, appellauerunt, modo *lichenem*, PLINIVM imitati, quod *mutuo complexu et veloci*

loci raptu osculi atque in facie statim contagium suum ostentaret, esse voluerunt. Nonnulli compositam aegritudinem ex saphato et arthritide dixerunt, quod praeter foedas totius corporis commaculationes etiam articulorum intolerandos dolores inferret, postremi carbonem et ignem persicum dictum esse voluerunt. Tametsi non repugnauerim ab ipsis symptomatibus morborum denominationes posse mutuari, GALENO *) teste; tamen simpliciter in nouo et antiquis incognito morbo nouam cum MANARDO, medicorum coryphaeo, e definitionibus suis medicis adducemus definitionem. *Gallicus morbus dictus est soluta continuitas ab exustis humoribus per contagium fere in concubitu genita, a malignis quibusdam pustulis incipiens, pudenda plerumque, deinde reliquas corporis exteriores partes ingressa, dolores circa articulos et ossa, noctu praecipue, facit, atque abscessus duros in pessima adeo ulcera, ut ossa quoque plerumque vitient, post longum tempus desinentes.*

Quae definitio omnibus sub definito contentis ad amissim quadrare videtur, qualis debet esse bonae definitionis ratio ARISTOTELIS **) auctoritate. Namque morbum hunc aliquem simplicem, particularem et determinatum definire erroneum esset, quum veluti multicipitem hydram, confusam diuer-

Z 5

forum

*) Therapeut. II.

**) Topic. VI.

forum morborum inuicem complicatorum cateruam secum trahere videatur, et pro inficientis ex contagioso concubitu et infecti natura atque corpori intemperie diuerfas vlcerum, abfcessuum et dolorum species progenerare. Aliis enim lichenes saphati, nonnullis cancrenosa vlcera et chironia telipha vocata, esthiomeni et incurabiles herpes, alia apostemata diuersorum generum per quascunque corporis partes emergentia adparent. Praeter enim infinitos morbos, quos secum adfert difficilis scabies os potissimum a virulentis distillationibus, et maximè in recidiuis eorum, qui ex argento viuo et cinnabari concinnatis linimentis antea vsi sunt, molestare consuevit, modo vlcuscula in gingiuis, modo erodentes et serpentes per oris spatiositatem pustulas excitando modo ad pulmonem, asperam arteriam et pectus rheumatizando, tum excitata phthisi et lenta accensa febricula quae eos ad extremum vitae diem non deserit, interdum ad gulam et ventriculum, et iecur, et colon intestinum destillando, corruptiones, inconcoctiones et cruciatus dysentericos solet producere: Quod mihi semel atque iterum vidiſſe contigit. Pari modo et in iuncturas, quae sunt excrementorum vniuersi corporis veluti receptacula et lacunae, GALENO *) et AVICENNA **) testibus, praecipue in iis, qui a pri-

ma

*) In Comm. 6. Partic. Aph.

**) Il. Fen primi canonis.

ma corporis compositione eas debiles habent, praedictae destillationes decumbere solent, quae modo in apostemata saniosa et ulcera pessima, modo in durities callosas et tophos transeunt, nonnunquam et in ipsis ossibus figuntur corrumpendo et exedendo, alias et intra membranulas ossa circulariter contingentes (περιόσιους Graeci vocant) combibuntur, et cruciatus intolerabiles, nocturnis ut plurimum horis, fascitant. Hos ὀσσηόπους, illos τεγῆδονας Graeci solent appellare.

De causis morbi Gallici et speciebus dolorum, qui in eo ut plurimum percipiuntur.

Cap. IV.

Causae huius morbi sunt duplices, extrinsecae et corporales. Has προηγούμενας, hoc est, antecedentes, illas προκαταρκτηνὰς, id est, primitivas, Graeci appellant. Extrinsecae esse possunt aer corruptus et a sua naturali temperie in venenosam qualitatem transmutatus, ex infortunatorum planetarum coniunctionibus in signo potissimum humano, ut volunt astrologi, vel ab aliqua causarum superius in morbis epidemialibus dictarum alteratus, item conversatio et mutuius convictus cum iis, qui ea scabie infecti sunt, et lac corruptum, si e mammillis infectae nutricis sugat infans, et oscula, teste

teste PLINIO, non aliter, ac olim lichenem, *contagio hunc morbum communicare possunt, coitus tamen ut plurimum cum infecta praecipua est causa, praeterea stragula et lintheamina immunda, in quibus cubuerit eo morbo laborans, et maxime si ulcera manantia et saniosa habuerit. Cibi cacochymi et potus aquae corruptae* possunt esse de causis primitiuis eius morbi, in quantum humores vitiosos et corruptioni facile obnoxios in corporibus subnutriant. Antecedentes causae sunt *humores quatuor*, a sua naturali temperie ad exustionem malignam et innaturalem dispositionem conuersi, qui etiam causae morbi *συνεκτιναι*, hoc est, coniunctae et accidentium dici possunt, dum iam actu virtutes impediunt, et dolores ac pustulas excitant.

Quum autem effectus arguat causam, et a *dolorum specie et modo* causas morborum medicis saepe eliciendas admoneat GALENVS *) *de doloribus*, qui in hoc morbo concomitari solent, non abs re fuerit pauca attingere. Dolor, ut volunt HIPPOCRATES **) GALENVS, AVICENNA ***) et PLATO in *Timaeo*, fit, cum praeter naturam subito et confertim alteratur et corrumpitur sensibile corpus, vel

*) Therap. 12.

**) De Intern. I.

***) II. Fen. I.

vel eius soluitur continuitas. Alteratur autem a vehementi frigido vel calido simultanee et confestim adueniente, vt per exemplum declarat GALENVS, de viatoribus tempore frigido per gelu et niues ambulantes, si derepente ad ignem manus propius admouerint, statim vehementi dolore corripuntur. Quod enim paullatim fit, sensum omnem fugiens indolorosum existit. Dolorum ac continuitatis solutionum modos GALENVS *de interioribus* tres adducit, quanquam alibi *) duorum solum meminerit, aut extensione fiunt, aut erosione, aut vtrisque simul. Sub his comprehenduntur contusio, compressio et incisio. Praeter autem iam dictas dolorum species indicibilem quendam in hoc morbo constitutis *de nocte* potissimum *dolorem* accidere intelligimus *in media ossis planitie*, nullo apparente tumore, neque cutis immutato colore, cuius eam esse ideam et afflictionis modum dicunt aegrotantes, veluti si quis terebello ad medullam vsque adacto et carnem, et os ipsum perforaret, et malleo simul confringeret. Cuius hanc esse causam puto. Humoris enim biliosi, venenosi et exusti qualitas alicui trium aliorum humorum, et maxime pituitae et atrae bili, commiscetur, quae sua tenuitate aliis humoribus vias referans panniculos, ligamenta

*) L. De Plenitud. I. 2. partic. 2. aph. in comm. lib. de regim. sanit. IV.

menta et musculos quosque penetrat, et demum inter membranulas ossa circumambientes incarcerationata ob adiacentium carnum et crassorum musculorum densitatem difficulter transpirabilis et a fonte caloris procul semota, sua innata malitia lentos magis et mansiuos reddit humores, qui in flatus conuersi distendendo dolores vehementissimos de nocte maxime commouent, quod natura tunc humores magis moueat, et, ob circumstans frigus ad interiora reuocato calore, fortiores sint omnes eius operationes, et ob dolorem iugiter ad dolorosam particulam proritatis humoribus, qui a praeexistentibus statim vitiantur, in principio congestionis maiores adsunt dolores, ob multitudinem humorum extendentem et malam qualitatem mordicantem, qui solent postea remitti, ob aequalem iam factam intemperiem et in osseam ac gypseam nonnunquam substantiam humorum collectionem commutatam. *Vidimus enim alios hemicranicos et cephalicos in hoc morbo dolores adeo vehementes et implacabiles, ut mori potius eligerent, quam viuere patientes, ex argenti viui et cinnabari cerotariis antea admotis hinc inde, ut aiebant, discurrentibus reliquiis. Verumtamen virulentiam humorum, siue ex hydrargyri venenosa qualitate derelicta, siue ab exustis humoribus fuscitata putredine, horum dolorum potissimum causam fuisse puto. Potest enim argentum viuum, si male sit extinctum, corpori admotum in*
pristi-

pristinam viuacitatem et partium disperfarum vnionem redire per calorem natium restitutum, et multa mala symptomata in corporibus, quibus adhibitum sit, excitare. Siquidem a veritate non est alienum, mercurium partim frigidum et humidum, AVICENNA *) teste, cum exuperante tamen, ut vult PAVLLVS, caliditate ipsa ossa corrumpere et putrefacere, quod plerisque ipsa experientia monstrauit. Namque incisione profunda in osse a chirurgis facta, plerumque os ipsum *caluariae corruptum* inuentum est, et in altam sui partem *exesum et putrefactum*, ita, quod vncinis et trepanis circulariter eximere cogerentur. Tam ingens enim malum est, quum rheumatismis diutinis et perniciosis aliqua corporis particula vitiata fuerit, quae nisi ferramentis et cauteriis auferatur, morbum tollere foret impossibile, attestante HIPPOCRATE **). Vlcera quaecunque annua aut etiam diuturniora os abscedere est necessum, et cauas cicatrices fieri. Et haec de doloribus sufficiant.

De signis morbi Gallici.

Cap. V.

Signa iam contracti morbi haec sunt. Si coiuerit aliquis cum ea scabie infecta vel menstruis purgatio-

*) II. Canon.

**) Aph. partic. 6.

menstruis laborante, primum *circa pudenda pustulas crustosas, siccas et lenta sanie interdum stillante aut bubonem vulgo vocatum in inguinibus habebit*. Qui si a bono et experto chirurgo canonice et debito modo eius suppuratio procuretur, et diu apertum foramen adseruetur, plerumque a morbo iam incipiente solet praeferuare. Nam emunctorium et veluti cloaca iocinoris inguina existunt, quod in hoc morbo ante reliqua principalia membra primum laedi, infici ac debilitari solet. Praeterea non mediocre signum fuerit, si *in fronte et circa capillorum radices in capite pustulae, tumores diuersi colores et exanthemata parua in facie* inceperint efflorescere, modo citra vllum adhibitum medicamen exiccata et cadentia, modo hinc inde repullulantia, ex quo terrestreitas et adustio materiae significatur. Si *capitis adest grauedo et nocturni dolores cum colli et humerorum cruciatibus*, qui temporis processu ad brachiorum et crurium iuncturas descendunt, atque de nocte magis, quam in die exacerbationes et insultus infligunt. Adueniunt item *cum doloribus tumores* praeter naturam *in iuncturis*, resolutionis difficilis et tardae suppurationis, qui saepius ex reluctante materia et frigiditate atque crassitie *in nodos et sепhirofas durities* vocatas transeunt. *In palato et circa oris intimos angulos pustulae nigrae et foetidae* oriri solent, item *exulcerationes linguae et gutturis* (aphthas Graeci vocant) a virulentis

lentis catarrhis eueniunt. Quae omnia iuxta humorum peccantium qualitatem et multitudinem pustularum colorem, ortum et suppurationis modum facile discernere sciet rationalis medicus. De signis boni aut mali prognosticis in praesentiarum nihil scribimus, quum *in morbo chronico* ex processu curatio de se satis fiant manifesta, et quae pro parte in capitulo, vtrum hic morbus confirmatus curetur, nonnihil attingemus.

Quomodo hic morbus Gallicus per contagionem inuulgetur. *Cap. VI.*

Morbos, qui per *συμπάθειαν* ac contagionem fiunt, altius, quam medicum deceat, eorum causas considerando in triplici inuenimus esse differentia. Quum enim tria sint corpus nostrum constituentia, vt voluit HIPPOCRATES, spiritus, humores et membra, ita et tria contagionum genera iuxta eorundem actiones et alterationes in conformibus et determinatis corporibus excitatas ponimus. Spiritus enim, GALENO teste, purioris et calidioris sanguinis, qui in sinistro specu cordis atque arteriis continetur, est *ἀναθυμίασις*, hoc est, exhalatio, eaque, dicente ARISTOTELE *), duplex est, sicca et vaporosa. Hanc spirituales, illam anima-

[*) Meteor. I.

animalem melioris demonstrationis gratia appellare possumus. Nam spiritus, qui in arteriis retis mirabilis appellati continentur, ficciores et magis elaborati atque viuidiores existunt, quam qui in dextra cordis cauernula et circa hepar atque in venis adseruantur. Quare fit, vt hos naturales, illos animales medici dixerint. Quum enim affectiones et ingenita quaedam $\pi\alpha\theta\eta$ habeat animus, quibus corpus in varios affectus et habitus commutat ac disponit, prout sese obiectorum exteriorum sensui communi obtulerit varietas, ideo in oculis potissimum, qui sunt veluti totius molis corporeae rex et gubernaculum, prudentissimus Peripateticae scholae princeps, animi motus et affectiones per quasdam notas, ceu eius indices, cognoscere docuit. Subtilissimus enim et sensu inapprehensibilis visuius spiritus in subiectum sibi aequaliter conforme et dispositum corpus scintillis suis non secus, ac radiis quibusdam sensim tam potenter agit, vt statim in sibi conformem affectum vel inuitum nonnunquam pertrahat. Quod per plura *problemata septimae particulae* ostendit ARISTOTELES. Isti oculi tui, inquit APVLEIVS, per meos oculos ad intima delapsi praecordia acerrimum meis medullis commouent incendium. Et mulieres veneficas in Scythia refert PLINIVS *), quae Thybiae vocantur,

solo

*) Hist. Nat. VII. 2. Pompon. Mela Geograph. III.

solo visu, quemadmodum Regulus et Catoblepa, respicientes occidere. In *Symposiacis* narrat PLUTARCHVS de chardalio, aue citrini coloris, aspectu diutino et penitiorē *ἰντερον*, hoc est, morbum arquatum dictum sanare paullatim in se omnem tenuiorem bilem attrahendo. Ob id et oculos ophthalmia laborantes vicinis oculis et inspicientibus suum malum communicare videmus, quandoquidem ob oculi citam mobilitatem et iugem conniuentiam, quodque obiectis cito assimiletur, spiritus subtilis et corruptus, per continuum exclusus, ad proximorum oculos propellitur, vnde iidem simili dispositione afficiuntur. Menstruatae enim mulieris in pellucidum speculum oculis longo tempore intentis ipsum commaculari et conspurcari auctor est ARISTOTELES *).

Secundum, quod per *inspirationem et expirationem* eius contrahatur *contagio*, spirituales vocauimus. Quum enim aere indigeant animalia cuncta, ad cordis vitales spiritus iugiter innouandos et temperata aura conseruandos fit, vt subinde vitiatus aer vel caeli iniuria et maleficarum stellarum configurationibus, vel Dei opt. max. voluntate peccata hominum castigare et punire volentis, quaeque approximantia inficiat atque corrumpat, quod ma-

Aa 2

nifestum

*) L. De Insomniis.

nifestum fit in morbis pestilentialibus et epidemici-
cis. Particulares item morbi, veluti phthisis, hae-
moptoica passio, elephantia et polypus narium, ad
tantam aliquando humorum corruptionem et mem-
brorum purulentam saniationem deueniunt, vt per
foetidam eorum exspirationem atque corruptorum
humorum prauam fuliginem circumstans aer vitie-
tur. Quo fit, vt approximantes facile contagione
adficient, siquidem ab vnaquaque aegritudine mate-
riali malus et vitiosus exhalat vapor, qui approxi-
mans et aequaliter dispositum corpus facile inficere
solet. Idem per exempla demonstrare videtur
PLINIVS *), dum luporum quoddam genus in Italia
esse scribat, quorum aspectu vox hominibus inter-
cipiatur, et de Psyllis in Aphrica et Marfis in Ita-
lia, quorum odore et halitu fugiebant serpentes.

Verum haec magis ad specificam et occultam
quandam naturae proprietatem, quam elementa-
rem et manifestam qualitatem spectare censeo.
*Quamobrem pueros et plerasque mulieres tenellae car-
nis et porosae ex sola conuersatione et osculis ac com-
plexibus eorum, qui morbo Gallico infecti sunt, etiam
posse infici non negauerim, et maxime, si ulcera sanio-
sa et sordida habuerint, a quibus venenosus et foe-
tidus resudans vapor per arteriarum ad cutem ter-*
mina-

*) Hist. Nat. VII. 2.

minatarum systoles et pororum laxitatem facile in corpus attrahitur, et paullatim corruptioni obnoxios humores corrumpit atque inficit.

Tertium *corporale* et *humorale* vocare licet, quandoquidem *solo contactu* contrahitur, at iuxta materiae corruptae venenosam qualitatem vel proprietatem citius vel tardius, potissimum si approximans corpus putredini et corruptioni fit facile obnoxium, ut vult GALENVS *de differentiis febrium primo* et ARISTOTELES, dum dicit: *In habentibus symbolum facilius est transitus.* Quare *per coitum cum infecta muliere ut plurimum hunc morbum contrahi* diximus, et *in genitalibus locis primum eius apparent notae*, et per colligantiam atque communionem principaliorum membrorum tacito quodam venenato materiae raptu statim per totum corpus diffeminatur, et circa caput ac faciem sui ortus prima ostendat indicia. Quod ideo euenire existimo, siquidem ex actu venereo mutuoque obscenarum partium confictu calor natiuus vehementior factus per articularum systolen, quae ad genitalia membra non poruae protenduntur, et membri porositate ac laxitatem venenosum vaporem a faniato membro resudantem attrahit. Qui etsi sui mole modicus existat, nihilominus tamen connata sua maligna vi totam humoralem massam lento motu corrumpit, non dissimili exemplo atque torpedinis apud GA-

LENVM et salivae rabidi canis, quod indies euenire in iis, qui a cane rabido demorsi sunt, videmus. Occulto enim gressu venenum augetur, et in quadraginta dies, alias in sex menses, teste GALENO *), et annum, vt vult AVICENNA, solet protrahi, antequam suam malitiam palam ostendat, tandem vero in hydrophobiam miseros aegrotantes perducit, qui lectis inclusi suffocantur.

Potest item solo contactu et mutuo conuictu, vt diximus, contrahi, maxime si cum infectis saepius quis dormiuerit, vel interulam, vestes aut linteola, quae ulceratis locis adhaeserint, attigerit, quandoquidem humores corrupti, intra porositates carnum contenti, ab expulsiua virtute ad cutis superficiem pelluntur. Qui si ob tenacitatem et crassitiem insensibiliter exhalare non possint, tum diutina mora poros obstruentes sua acri et mordaci qualitate cutem corrumpunt atque exulcerant, vnde sanies virulenta promanat, quae sua tenacitate appropinquantibus facile adhaerens cuncta ad putrefactionem procliuia corrumpit et inficit, dicente AVICENNA de dispositionibus aegritudinum. Quaedam sunt, quae de vno ad aliud transeunt, veluti lepra, scabies, variolae, febres pestilenciales et apostemata putrida.

Vtrum

*) De Loc. Affect. VI.

Vtrum morbus Gallicus confirmatus curetur,
et post curationem cur interdum recidiuas
faciat. *Cap. VII.*

Inprimis sciendum est, varias esse et infinitas
paene corporum temperaturas, et simplicium cor-
poris particularum atque instrumentalium compo-
nens secundum plus et minus ab illo temperatissi-
mo habitu, quem *εὐκρασίαν* proprio ad id edito li-
bello GALENVS appellat, mille modis euariare.
Etenim vix fieri posse nonnulli affirmant, vt tam
ad amussim, quod aiunt, et adfabre compositum,
et temperatum aliquod corpus inueniatur, quod
veluti neutrum, in medio vtrinque omnis exupe-
rantiae vel defectus constitutum, extremum quod-
dam sanitatis supremae teneat fastigium. Quan-
quam demonstrationis gratia GALENVN hoc modo,
vt saepius alias, optimum habitum a distemperato
nos inuenire posse, voluisse, facile crediderim, et
tanquam POLYCLETI canonem quendam et regulam,
quam ponit ARISTOTELES 2. *posteriorum* hanc opti-
mam temperiem nobis ob oculos posuerit, vt ad
eam hinc inde collatis quibusuis corporibus sub
eodem genere comprehensis, quae plus vel minus
ab extrema illa *εὐκρασίᾳ* bonitate declinarent, in
procliui nobis foret cognoscere. Verum enim vero
cum membrorum lapsus, tam simplicium, quam

organicorum, in prima elementari commixtione, compositione, numero et magnitudine, vt docet GALENVS *), prope infiniti existant, euenit, vt tam vitiosa et reprehendenda interdum inueniantur corpora, siue ex corporis constitutione atque innata intemperie, siue processu aetatis et incremento per errorem in diaeta commissum, et accidentaliter id fiat, vt, si aegrotare contingat, et per incuriam vel medici negligentiam morbus a maligno pendens humore in longum tempus protrahatur, iam mala qualitate in aliquo membro radicata omnem medicam manum, quantumuis vel ipsius Apollinis et Aesculapii, prorsus respuant. Qualia existunt ex adusta bile et atra, eaque immodica intemperata corpora. Videmus enim quotidiana experientia ob vitiosam diaetae, hoc est, sex rerum nonnaturalium, quas medici vocant, administrationem eiusmodi corpora distemperata prauis et saepe incurabilibus corripere morbis, quales sunt elephantia, phagaedena, canceri, causones pestilentes et anthraces, phrenitides, maniae et similes.

Sunt et, qui internum aliquod membrum vel plura non naturaliter disposita a prima plasmatione,

GA-

*) De Accident. et Morb. I. et De Regim. sanitat. VI.

GALENO *) attestante, habent. Ad quae corrupti et mali humores ob membri debilitatem in hoc morbo Gallico decumbentes temporis diuturnitate firman-
 tur, et tandem membrum corrumpunt et vitiant, eoque modo morbum, vt putabatur, sanatum iam de nouo rursus suscitant, vomica internis membris abdita per-
 uiciosum virus fouente. Quod confirmat AETIVS medicus in practica sua de elephantiasi dicens: *Veri- simile est, internis visceribus eiusmodi grandines et pu- stulas suboriri, quales exterius in porcis et elephantiosis sub lingua et in cute adparent, internorum membro- rum substantia molliore et non adamantina existente.* Memini enim in quadam adolescente annorum plus, quam triginta, praeter sordida ulcera, tubera callosa, quibus totum eius corpus aliquot annis scatens et ver- miculans ferme computruerat, in tantum humorum fuisse auctam putredinem, vt et ipsa viscera intacta non reliquerit, siquidem hepatis, vt ab exeuntibus coniecta- re poteram, gibbas partes et renum carnosam substan- tiam ita vitiauerat, vt ulcus fistulosum in eis inesse cre- diderim. Citra enim vllum dolorem purulentam redde- bat urinam, interim grumoso sanguine commixtam, modo concreta biliosa sanie, subfuluis et interdum ni- gris arenulis ad modum cicerum repletam. Quae ma- la tandem in hydropisim ascitem languentem dedu- xerunt.

A a 5

Alium

*) De Regim. Sanit. VI.

Alium non ignobilem aulicum, eodem morbo contabefactum, ante paucos annos chirurgi apud nos dissecuerunt, et pulmonis velamenta ac dextram eius partem, ad quam a capite longo tempore virulentus distillauerat catarrhus, ita putrefactam inuenerunt, ut malum et tetrum odorem vix adstantes ferre possent.

Praeterea ex agyrtarum et istorum aliptarum empiricorum supina ignorantia, qui huius morbi Gallici curandi olim primas partes sibi vendicabant, plurima corpora ab hac scabie insanabilia euaserunt, dum suis ex mercurio male extincto linimentis exterius in iuncturis et vlceribus admotis membra principalia praua eius qualitate imbuerunt, nervos et musculosum omne genus debilitauerunt, et ossa ad medullam usque corruerunt. Quantum enim nocuum mentum vniuerso neruorum generi ex argento viuo eueniat, ab ipsis laborantibus, qui saepius inuncti sunt, facile est intelligere, dum immedicabili et nodosa hic perpetuo torquetur *arthritide*, iste clamorosa et per interualla incrudescente vexatur *cephalaea*, alius continuis in subiectas corporis partes marcescit *catarrhis*. *Potest item recidiuas facere humorum corruptorum non facta perfecta et totalis eradicatio atque mala in aliquo membro relicta qualitas, quae adfluentes humores rursus inficit et corrumpit, accidente ad id in rebus non naturalibus malo regimine, iuxta illud HIPPOCRATIS *)*.

Quae

*) Aph. II. Part.

Quae relinquuntur in morbis, recidivas facere consueverunt, et si a morbo cibum assumens quis non corroboratur etc. Et in commento GALENVS, ut in osse corrupto et vitiato saepius euenire solet. Vidimus enim in hoc morbo Gallico non semel in facilibus brachiorum et crurium quasdam callosas et osseas tuberositates adnasci, quae principio sui ortus intensissimis doloribus aegrotantes de nocte potissimum afficiebant. Quibus discutiendis suis embrochis et cataplasmatibus satagentes chirurgi, tantum abest, ut dolorem placarent, ut multo adhuc vehementiorem redderent. Tam contumax enim et rebelle ad cuncta adhibita remedia virus perniciosissimum efficiebatur, quin imo demum ad cauteria et per longas incisiones paululum sese remittebat dolor, et si ad viuum usque erasum et ab osse corrupto exemptum non fuisset, tanquam vipereum venenum, sui corpulentia valde exiguum, reliquos affluentes humores corrumpibat, et deterioribus, quam prius paroxysmis laborantes affligebat.

In his itaque et similibus longo temporis curriculo radicans morbus ut plurimum solet confirmari, et blanditiuam solum vulgo dictam curationem recipit. Quis enim naturam iam longo tempore errantem reducere poterit, dum κατ' ἐξιν, non κατὰ σφύξειςιν amplius morbus esse dicitur? Tam ardua enim res est,

Cum mala per longas conualuere moras.

Quae

Quae medico consideratae occurrunt, si
rectam morbi Gallici curationem cupit

assequi. *Cap. VIII.*

Antequam huius morbi indicationes curatiuas
tradamus, non abs re meo iudicio fuerit de curan-
dorum corporum temperaturis et aliis ad id spectan-
tibus circumstantiis nonnulla praelibare. GALENVS
in sua *methodo curatiua* *) duos scopos seu inten-
tiones, vt vocant, morborum curandorum veluti
generaliores et vniuersaliores ponit. Vnum ab
ipsius morbi natura et qualitate, alterum vero a
corporis affecti et membri laesi temperatura esse
desumendum docet, et ita per contraria, vt idem
alibi **) et AVICENNA ***) testantur, curatiuas
intentiones fore eliciendas, mensuram vero con-
trarietatis et qualitatem corporis male affecti con-
stitutio et morbi intemperiei magnitudo ostendunt.
Quum itaque, vt superius ostendimus, in infinitum
excrecant corporum diuersae intemperies, neque
eas certo numero quis comprehendere posset, ob
id GALENVS in suis *de bona valetudine tuenda commen-*
tariis praecepta sanitatis conseruandae traditurus,
quibus in vltimam senectam citra vllam aduersam
vali-

*) Lib. II. I.

**) Techn. I.

***) Quarta primi.

valitudinem vitam quis producere possit, ab ea, quae εὐκρατοτάτη, hoc est, temperatissima existit, dilucidioris doctrinae causa praeferuativas indicationes fumsit, et eam solam corporis optimam temperiem in medio suae Asiae, quae satis amplam latitudinem habet, maxime, vbi HIPPOCRATIS patria est, reperiri posse demonstrat. Namque apud Aegyptios, Arabas, Scythas, Celtas, Germanos et reliqua regionum distemperata climata εὐκρατα illa et temperatissima corpora inuenire est impossibile.

Quamobrem non parui negotii aestimandum, corporum ab hoc morbo liberandorum intemperies medicis diligenter perpendendas et excutiendas oportere, quod ne per transfennam quidem, quod aiunt, hosce leues empiricos perspectare videmus, dum vno calipodio omnes ex aequo calceare contendunt, et ophthalmici cuiusdam exemplo vno eodemque collyrio omnium oculos illiniunt, siquidem solo ligni Guayaci decocto, veluti ad omne morbos communi quodam alexipharmaco, omne morborum genus propulsare promittunt, neque ligni naturam et proprietatem neque, exhibendi mensuram et tempus conueniens, neque corporis, cui exhibent, temperiem et constitutionem tenentes, sed veluti Theffalii ὄροι, vt ait GALENVS*),

a tem-

*) Therap. IV.

a tempore solum indicationes curatiuas prae oculis habent.

Verum ne prolixior, quam ipse velim, videar, proprio loco de eorum crassa inscitia fufius agam. GALENI itaque mordicus veltigiis infiftendo, corporum complexioncs, quam fieri potelt penitiffime perfpectas et exploratas habentes remediorum materiam cum quali et quanto, in procliui nobis ftatim fuerit inuenire. Quod pulchre declarat idem GALENVS in fua *curandi methodo* dicens: *Hic enim optimus cenfebatur medicus, et qui omnes ex parte fanabit, fi methodum quandam et compendiariam viam fibi ob oculos ponat, ex qua naturarum temperies cognita habeat, et propria cuiusque aegritudinis remedia adinueniat, communem vero omnium hominum, fi aegrotauerint, putare curationem prorfus absurdum et a ratione eft alienum, quod Theffalii methodici faciunt.* Haec ille. Ex quo plerosque medicos vehementer errare puto, qui folius vrinae iudiciis, (quae faepe fallax eft) ftare audent, nulla de morbi natura, aegrotantis complexione, fymptomatum qualitate praehabita cognitione. Fit enim ita, vt pluries fallantur in fuis prognoflicis et certa curandi methodo, quantumvis experti et eruditi medici. Praeter autem iam dictas corporum temperies cognofcendas, de quibus plenius propriis locis differunt GALENVS et AVICENNA, aliae item circum-

cumstantiae dictae sedulo pensitandae occurrunt, quae tantum momenti habere videntur, vt curati-
uam methodum aliquando immutent, nonnunquam
prohibeant, veluti consuetudo, corporis indiuidua
proprietas, aetas, anni hora, regio, aeris circum-
stantis constitutio et symptomata. Quandoquidem
eiusmodi a natura complexionibus inuenias, quae
abundantem et copiosam qualemcunque inanitio-
nem minime ferre queant, quales tunc calidae et
siccae corporum temperaturae, et quibus ventriculi
ostiolum vel debile, vel nimis exquisito sensu prae-
ditum est, vel statim ex inedia, vt ait AVICENNA *),
serosa bile et malis humoribus oppletur atque im-
buitur. Cum enim *in hoc morbo Gallico curando*,
veluti ad perpendiculum certam et ponderatam,
victus curationem praescribant nonnulli empirici,
*videndum, ne plus officiat, quam inuict subinde tam
exquisitus in morbo chronico victus.* Consuetudo
quoque non negligenda venit, quae tantas vires
habet, vt, si eius subita et conferta ad non con-
suetam fiat commutatio, non solum aegrotos, sed
etiam sanos magna noxa afficere solet, vt videre
est apud HIPPOCRATEM **) pluribus locis et GALE-

*) Can. I. Fen III.

**) Regim. acut. L. II. Aph. Partic. I.

NVM ac AVICENNAM *). Praeterea aegroti natura corporisque constitutio curatiuas indicatione subinde euariare monent, vt si aeger *εύδιαφόριτος* sit, hoc est, carne laxa atque facile transpirabili quales sunt temperaturae calidae et humidae, veluti mulieres et pueri, et quorum habitus rarus ac porosus existit. Hi enim in fortibus inediis atque exuperantibus euacuationibus leui de causa exoluuntur. Item aetates curationem discriminant, vt est puerilis et senilis, et anni tempora et regiones. Quis enim non videt, in frigida aeris constitutione, regione et hieme magis irritam et difficilem fore huius morbi curationem, quam in vere aestatisque principio? Idem sentiendum particulariter et *de aere cubiculorum* circumstante, in quibus conclusos adseruare solemus hac scabie Gallica multum infectos laborantes. Symptomata item diuersa, quae interdum ex improviso via crisis vel accidentaliter superueniunt, virtutem prostermentia, diligenter perpendenda sunt. Etenim debiliior facta natura *inediam longam et vehementem ac fortes per guayaci ligni hepsema* tam sensu perceptas, quam obtutum fugientes transpirationes minime ferre potest, quinimo extemplo marcore et tabida dispositione exolueretur, vt late patet apud GALE-

NVM

*) Canon, I.

NVM ad GLAVCONEM primo, in methodo curatiua *)
et prognosticorum primo.

In quos errores saepe incidunt, qui citra
veram methodum hunc morbum Galli-
cum curandum suscipiunt.

Cap. IX.

Post constitutionum corporum in temperie,
compositione et similibus atque aliarum circumstan-
tiarum superius enumeratarum diligentem conside-
rationem, quae omnia vigilantissima cura rationa-
lem medicum exquirere monet GALENVS, ita, vt
ipsemet saepius ad firmiorem corporum curando-
rum temperaturae cognitionem habendam sudores
aegrotis degustare iusserit, et strigili expressis
eorundem colorem sedulo inspexerit, vt, quae intra
carnium porositates et cauitates humorum exupe-
raret qualitas, indubitato cognosceret.

Vnus tamen adhuc negligendus restat scopus,
*ad firmiores huius morbi Gallici curandi sumendas in-
dicationes non parum faciens, anteaetiae vitae scili-
cet in cibo et potu, exercitiis, ministerio, euacua-
tionibus consuetis et id genus diligens contemplatio.*
Sunt enim nonnulla corpora, quae vel ex vitiosa
membro-

*) L. IX. 5.

membrorum nutritiuorum compositione aut intemperie, vel longa crapula aut inordinato assumptorum usu et cacochyma qualitate circa primas venas crudos, lentos et semicoctos humores in multa copia coaceruant. Sunt et alia, quae primam in ventriculo concoctionem irreprehensibilem obeunt, verum ob hepatis frigidam intemperiem et debilem sanguificationem vel statim a cibo importuna exercitia venosum omne genus multis crudis humoribus *) replent. Sunt tertio et alia, quae ob vitiosorum alimentorum frequentem usum et pororum cutis ex succorum tenacitate obstructionem non solum circa prima vasa, sed per totum corpus diffusam et sparsam multam cacochymiam habent. Quod si aliquod istiusmodi corpus praefata scabie Gallica corripitur eueniat, nemini credo vel mediocriter in re medica exercitato non notum est diuersis et differentibus curationum ingeniis opus esse. Quam temerarium enim et periculosum, cruditate multa humorum circa primas venas mesenterii et fimarum partium hepatis manente, ut abunde testatur GALENVS **), statim largis euacuationibus per sanguinis missionem, inunctio-

*) Pro hoc capite fundando lege AETII cap. 47. lib. 12. ubi de esu viperarum agit in podagricis et arthriticis. F.

**) De Sanit. tuenda L. IV.

inunctionibus resolutiuis, vaporationibus sudoriferis, balneis, fortibus exercitiis, longis inediis, corpus aegrotum diuexare, symptomata incidentia ut plurimum solent declarare. Eo namque modo bonus sanguis et benignus humor euacuatur, et in eius locum crudus et putredini facile obnoxius solet attrahi.

Eodem errore caligant et alii, qui *primis diebus*, manente eadem circa primas venas humorum cruditate, fortia *diuretica* ac *sudores* copiosos proritantia medicamenta propinant. Semidigestos enim humores in totum corpus deriuant, nephreticis dolores augment, calculosis materiam in calculi generationem subministrant, *iuncturarum dolores* humorum defluxibus *exasperant*, tantum abest, ut mitigare valeant, porosae cutis et carnum cauitates crassa tenacitate obstruunt. Quod videre licet in importuno et non conueniente ligni Guayaci usu. In plerisque corporibus curatu difficilior et diuturnior redditur morbus. Alii ex aduerso, tanquam *Φυσιομάχοι*, naturae motus disturbare conantes, corruptis et lentis humoribus circa carnem et cutaneas partes impactis, *vomituiis* et *expurgantibus pharmacis* euacuationes moliuntur, et praeter id, quod aliquid ratione dignum est, vitiosis humoribus euacuent, dulcem chylum sanguineae massae conuenientem e primis vasis educunt, et multa inquietudine,

tudine, anxietate et torminibus languentem afficiunt, attestante HIPPOCRATE *prima partic. Aphor. In perturbationibus ventris et vomitibus spontaneis etc.* Et vt per exemplum commonstrat idem HIPPOCRATES *) in quodam SIMONE, qui ad ignem dum se hibernis mensibus vnctionibus diaphoreticis et calidis lauacris ad proliciendos foras per sudorem corruptos et peccantes humores excitaret tubercula multa, lata, non admodum pruritus incitantia, ex materia tenaci scilicet et frigida, per totum corpus ei coeperunt efflorescere, ad quae postea amolienda, dum vomitiuis et purgantibus medicamentis vteretur, nihil proficiebat, vtpote crassa et tenaci materia, nimio tractu et procul a communibus viis et ductibus vacuationum per vomitum vel secessum distante. Quamobrem his omnibus diligenter perspectis et examinatis, bonus et rationalis medicus stabilem et compendiarium curationis morborum viam facile assequetur, si naturae diligens imitator HIPPOCRATI **) auscultet monenti: *Quae ducere oportet, per conuenientia loca, maxime quo natura vergit, ducere conuenit.* De quibus omnibus in sequentibus proprio loco enucleatius dissertabimus.

Num.

*) Epid. VI. Com. 2.

**) Aph. Partic. I.

Numquid in morbo Gallico conueniens et
vtilis sit phlebotomia? *Cap. X.*

Diximus prius, ante omnia diligentem esse
oportere temperaturae corporis medicandi colli-
gendam rationem, vt, si plethoricum videatur
corpus, ex antecedente victus ratione sanguinem
multum in vasis aggregatum habens, quod partim
ex aetate, anni hora, aeris constitutione, corpo-
ris colore, partim ex magnis ac dissentis venis ex-
terius facile est cognoscere, constante praemisso
ventris lenitiuo, ante reliquam curationem omnem
sanguinis missionem tum acceptandam consulo.
Quum enim *hic morbus Gallicus ex contagio* ab exu-
stis humoribus, secundum plus et minus iuxta cor-
porum temperies per vasa diffusis *procreatus* sit,
qui ingenita sibi maligna vi indies adaucti, humo-
ralem massam (*κατ' ἔγχυμα* Graeci vocant) corrup-
pere et inficere non desinunt, modo ex maioribus
vasis in minora rursusque in minimas venas, quas
capillares vocant, detrusi ad cutis extimas partes
propulsantur, et varias pustularum, vlcerum, ab-
cessuum formas et species exsuscitant. Alias lacer-
torum et cartilaginum corpora sua tenuitate et
λεπτομερεία permeantes, ad iuncturas, tanquam
debiliores particulas, et humiditatum pituitosarum
veluti lacunas, interdum et ad ossa ipsa adiguntur,
dolores vehementissimos commouendo. Praeterea,

AVICENNA *) teste, phlebotomia quum sit vniuersalis euacuatio, quae multitudinem euacuat humorum, et multitudo est augmentum super aequalitatem ipsorum in venis, sitque primum et principalius membrum laesum in hoc morbo hepar, quis non videt, sanguinis missionem, ceu principalissimum indicationum curatiuarum scopum, ceteris paribus, merito posse acceptari, dum sanguinem bonum statim in nostra manu sit suppressere, et infectum tam diu sinere, dum malum et innaturalem retinuerit colorem, modo virtus, vel aetas, vel quod aliud symptoma non prohibeant? Quandoquidem humorum influxus ad iuncturas et abscessus qualescunque inflammatione participantes, qui in hoc morbo potissimum percipiuntur, a phlebotomia curare nos docent GALENVS, PAVLLVS, AETIVS et AVICENNA, et in morbis, qui ab atra bile vel adusta fiunt, semper sanguinis missionem consulit GALENVS, et sedulo eius colorem inspicendum monet, vt si niger vel ruffus valde et crassus fluat, copiosius et per interualla extrahatur. Quod fecit STRATONICVS, vt ipse refert **), medicus in Pergamo, qui vlcus diuturnum et cacoethes in crure ex varicosa vena abscissa, plurimis, vt videbatur, incurabile, per sanguinis missionem et con-

*) Fen IV. *primi*.

*) L. De atra bile. 6. partic. com. 47.

congruam victus rationem persanauit. Eodem exemplo et GALENVS elephantiae incipientis per phlebotomiam auspicatur curationem, et in *sexto Epidemiorum Com. 3.* quandam mulierem ex retentione menstruorum extrema macie ac veluti tabe affectam, reclamantibus aliis medicis, per largas sanguinis missiones liberauit. Verumtamen pituitosiores et frigidas corporum temperaturas, quas ex colore totius pallido et subalbido atque carne molli et tumente venarumque exilitate dinoscimus, et qui iam ex morbo diuturno debiles et macilentissimi valde facti sunt, a phlebotomia prorsus arcendos consulo, siquidem ob crudorum et pituitosorum humorum cum sanguine commixtionem, si eis sanguis mittatur, in magnum deducuntur periculum. Nam bonus et subtilior atque calidior sanguis e venis vacuatur, viscidus vero, frigidus et lentus adseruatur, tamen *per cucurbitulas* hinc inde admotas et *scarificationes* in superficie cutis cum cautela semper attentare non fuerit inutile.

Quomodo expurgare conueniat morbo Gallico laborantes. *Cap. XI.*

Corpora cum quispiam purgare voluerit, fluida facere iubet HIPPOCRATES *). Quum enim vix

B b 4

feri

*) Aph. partic. 2.

fieri posse verifimilius sit, vt tam purum et euchy-
 mum corpus hodiernis temporibus inueniatur, quod
 non habeat multam cruditatem humorum circa pri-
 mas venas, et nonnunquam per totum coacerua-
 tam, ob crapulam et ingluuiem, otium profun-
 dum atque praeceptorum sanitatis tuendae ne-
 glectum, attestante GALENO in *commento Aphorism.*
et de regimine Sanitat. lib. VI. partic. 6. In primis
 itaque diebus, dum morbum Gallicum curare in-
 tendimus, non inutile foret incisuiis leuibus et
 partim aluum deicientibus meatus obstructos vel
 obstructioni paratos referare, vt iam ligni assumen-
 di decoctum, ventriculum ab omnibus excremen-
 tosis materiis expurgatum et meatuum referatio-
 nem offendens, facilius et sine noxa a venis mes-
 raicis attractum et per omnia corporis vasa paulla-
 tim deriuatum, suis actionibus et facultatibus com-
 modius perfungi queat. Quod pulchre efficiemus
 per diatrionpiper. et diospoliticon duplex GALE-
 NI *). Nam *ligni Indici*, vt vulgo apparatur, *de-*
coctum, primis diebus in multa quantitate exhibi-
 tum, *noxium* meo iudicio in hoc casu esset. Quan-
 tum enim noceant, qui eiusmodi fortia diuretica
 et sudores prolicientia citra iudicium primis diebus
 exhibent, superius satis a nobis demonstratum est.

Prae-

*) De Regim. Sanit. IV.

Praeterea quum *neque ex acutorum genere, sed chronicus hic morbus magis existat*, in quibus concoctiones nos expectare vult HIPPOCRATES *), dum ait: *Concocta medicare, et non mouere cruda*, aliquot diebus post refectionem et meatuum apertionem et sanguinis missionem factam conuenientibus syrupis materiae peccantis digestionem procurare, et postea appropriato purgatorio pharmaco euacuare maximae vtilitatis esset. Tum enim minorata materia, circa hepatis magna vasa mineram morbi fouente, per ligni Indici decoctum, quae circa capillares venas et intra carnum cauitates impacta est vitiosorum humorum copia pedetentim incidendo et attenuando per poros cutis insensibiliter et sensibiliter per sudores euacuabitur. Quodsi *inueteratus sit morbus, ac ulcera maligna et apostemata dura* habeat, saepius reiterare digestiuos syru-
pos et purgationes conueniet, dum in morbis chronicis et melancholicis vnica expurgatione non contentos esse deceat. Non laudo tamen, quod quidam temerarii faciunt medici, *primis statim diebus fortia et acria pharmaca* propinantes, quae a remotis et distantibus, a communibus per secessum et vomitum viis vehementer attrahunt. Praeter enim quod ex prauis humoribus aliquid educant, miseros aegrotantes grauiter laedunt, modo verti-

B b 5

gines,

*) Aph. Partic. I.

gines, inquietudines, torsiones, nonnunquam et animi deliquia inferendo, et contra HIPPOCRATIS *) praeceptum facientes, qui dicit: *Erysipelas ab exterioribus verti ad interiora non bonum, ab interioribus autem ad exteriora bonum*, dum ad nobilia membra, ad extimas cutis partes, humorum peccantium a natura propulsatam sentinam reuocant. Quare medicum rationalem et prudentem esse oportet, ut non temere, neque negliger morborum curationem aggrediatur. Post purgationes intermedias, quas in morbo diuturno reiterandas duximus, prodesset satis *in scapulis, brachiis, natis et coxis cucurbitularum cum leui et superficiali scarificatione appositio*, et post triginta aut quadraginta dies iuxta morbi vehementiam et remissionem *sub morbi declinationem balneas siccas*, quas Graeci *ξηρολουσίαις* appellant, cum magna utilitate possumus adhibere, ut reliquiae vitiosorum humorum intra cutis poros incarceratae, iam per laucra attenuatae, referatis poris transpirarent et euacuarentur. Quae omnia prouidi et sapientis medici subiicimus iudicio.

De

*) Aph. Partic. VI.

De ligni Indici nomine, natali loco,
virtute et eius decocti apparatu.

Cap. XII.

Lignum, quod ea gens barbara, quae nobis transmittit, vernacula lingua *Guayacum* appellat, a Hispanis et Italis *sanctum*, ratione suarum nobilium et diuinarum virtutum vocari audio. Latini *indicum* dicunt, ego vero cum aliquot doctis medicis *ebenum* esse puto vel aliquam eius speciem. Namque per omnia descriptioni, quam de ea Dioscorides in suo *de medica materia* libro ponit, conuenire videtur. Praeter enim soliditatem et renitentem duritiem aquae non superfidet, sed innata plurima terrestri substantia fundum petit, quod ebeno tantum prae ceteris arboribus attribuit Aristoteles. Triplex eius genus esse dicunt, et quod ex Aethiopia venit, probatissimum esse, et in Pompeii Mithridatico triumpho primum Romanae vrbi polium gratissimum et admirandum fuisse narrant. Radicem magis terra opertam nigro colore, quam arborem scribit Dioscorides, nihilominus tamen plerique neotericorum a Theophrasto non dissidentes, apud Indos in altitudinem mediocrem arborefcere, eorum, qui ab India veniunt, relatu adfirmant, crassitie corporis hominis, foliis plantaginis, sed minoribus paullo et rigidioribus, glandibus ad modum quercuum et veluti oliuis, ramorum

rum extremitatibus inhaerentibus. Et ex eo opum censetur, quod recens satis, neque admodum vetus et cariosum existit. Tale etenim igne superimpositum ob resinaceos fauos, quibus interiorius nigrum meditullium discriminatur, citius accenditur et flammam agit. Quo solo ligni bonitatem ab adulterato probare solent. Laudatur item quod subcitrino et buxeo est colore, quale est nostrum, quod passim in officinis apothecariorum venditur, et post detractum corticem colore lividum vergente, item quod in gustu praeter astringentem saporem etiam leniter linguam erosione mordicet.

Lignum est satis calidum, admixta tamen aliquatenus temperata, aerea et rorida caliditate, quod per resinofum et lentum gluten, pectinibus intra ligni meditullium discurrentibus infarctum, intelligendatur. Ex quo nonnulli praeter quod prauos et peccantes humores comprimendo et segregando sanguine per sudores et urinas euacuet, etiam nutrimenti nonnihil corporibus adferre dicunt. Nam per eius decoctum a morbo Gallico liberati, qui olim cacochetico habitu et macilenti ac colore pallido et plumbeo viscebantur, habitiores postea, coloratiores et nitidiore cute, ipsa experientia monstrante, evaserunt, quod ex vitiosorum humorum per lignum epotum exinanitione et membrorum nutritiorum

corro-

proboratione non minus euenire credo. Namque prauis expulsis humoribus, qui postea in eorum locum succedunt, a virtute melius et citius distri- buuntur, adponuntur, et in nutriti assimilationem iuxta naturae regulantis motus et ornatum pul- chrius transmutantur. Praeterea absterforiam vim gregiam ei attribuunt autores, ita, vt iis, quae caritati oculorum officiant, nobilissimum auxilium esse pronuncient. Est item valde exiccantium malarum humiditatum ventriculi et earum, quas in iuncturis et neruofarum partium cauitatibus inuenit, quod post eius potum statim prin- cipio facile est apprehendere, siquidem multa siti et oris siccitate potantes discruciat, et villos tuni- carum stomachi et ventriculi vniendo et constrin- gendo magnum appetitum solet incitare. Quare diuersas et paene contrarias huic ligno aliquis nelle virtutes dixerit. Nam praeter id, quod per vrinas et sudores sua diuretica vi euacuet, etiam ventriculum, vt puto, comprimendo inte- stina ad expulsionem fecum proritat, et nutrimen- tum corpori addit. Verum *in siccis valde et attenua- tis multa macie corporibus et valde biliosis cum cautela exhibendum consulo.* Quod autem eas virtutes iam dictum lignum habeat, experientia quotidiana com- probatur, et pharmaca eiusmodi, contrariis distantia inter se substantiis, quae diuersos producant effectus, plura ponit GALENVS *de simplici medicina libro IV.*

Decoctum eius ligni vario modo apud omnes apparatus. Alii enim lima vel torno in scobem redactum in aqua fontis selectissima et pura decoquunt, singulis libris decuplum aquae adicientes, et ad tertias vel paullo plus iuxta morbi indigentiam lento igne bullire permittunt. Alii plus vel minus aquae addunt, semper glutinosam et lentam spumam sedulo auferendo, quam vlceribus linamentis exceptam et pustulis ac tumoribus dolorosis circumlinitam imponunt. Sunt alii, qui simplici decocto ex ligno tantum non contenti, varia simplicia pharmaca, partim aluum mouentia, partim huberius sudores euocantia admiscant. Quod vt in rusticorum et robustis corporibus non prorsus damno, ita neque in omnibus eodem modo exhibitum laudo. Quum enim sua virtute et specifica proprietate partim aluum subducere et fortiter sudores prouocare per se solum ligni decoctum sufficiens sit, quid opus acria et venenata admiscere medicamenta? Quam enim principalioribus membris noceant turbith, hermodactylus, coloquintida et eiusmodi alia, si per aluum non deiiciantur, et in corpus assumantur, in arte medica exercitatis satis notum est. Quod ex prima ligni bullitione, post colo expressum decoctum relinquitur, cum sesquialtera portione clarae aquae rursus lento igne bullitur, ita, vt pro ligni recrementorum libra vna quindecim aquae adiciantur, et post tertiae partis absorptionem
in

in mundo et stanneo vase reconditur, quod loco potus et vini in prandio et coena exhibetur. Vnum tamen meminisse iuuabit, quod non omni complexioni ex aequo apparatus, neque eadem mensura semper datum *istud decoctum* conuenit. Nam *melancholicis et valde cholericis ac veluti marasmo ex diutino morbo contabefactis* valde noxium foret, *pituitosos vero et sanguineos maxime iuuabit.*

De modo exhibendi decoctum ligni Indici morbo Gallico laborantibus.

Cap. XIII.

Tripliciter hoc morbo Gallico affecti possunt distingui secundum tempus, materiam et inhaerendi, ut dicunt, modum. Aut enim recens est morbus cum pustulis circa pudenda, caput et frontem cum doloribus iuncturarum inflammatione participantibus, noctu et nonnunquam interdum affligentibus, aut diuturnus et longi temporis cum ulceribus virulentis et sordidis atque callofis et scirrhoticis tumoribus et nodis, aut materia peccans est sanguinea, aut choleric, aut plegmatica, aut melancholica, et hoc ut plurimum, multa vel modica, aut exterius ad cutis superficiem et carniū porositates expulsa est, et pustulas, apostemata, ulcera et alias cutis defoedationes excitauit, aut intra corpus et vasa retenta lentam febriculam tertianae notae

thae typos seruantem, et circa vesperam potissimum exacerbantem cum assidua corporis macredine et coloris plumbeitate inducit. Quae omnia curatiuos scopos tam in pharmacia, quam diaeta euariare docent, non posthabendo aetatem, sexum, regionem, anni horam, aeris constitutionem, consuetudinem et corporum *ἰδιοσυγγασίαν*, indiuiduam quam vocant proprietatem etc. Quae bonus medicus semper prae oculis habere debet. Nam aliter curatur puer, mulier aut senex, aliter iuuenis et in aetate prouecta constitutus, et sic de similibus.

Iam ad *modum exhibendi decoctum* venio, et primum *de valde et longo tempore infectis*, iisque robustis et valida adhuc virtute sermonem aggrediar. Extremis enim morbis iuxta HIPPOCRATEM *) extreme exquisita remedia conueniunt, ii victu tenui et exquisito, omnibus iam dictis bene consideratis, sunt continendi. Si enim aliquis error per aegroti inobedientiam vel petulantiam committatur, quod plerumque accidit, facilius est reparatu in hoc, quam in pleniori victu. Sumat itaque mane, vt adstanti medico videbitur, in quantitate conuenienti ex ligni Indici decocto statim post somnum spatium inter coenam praecedentem septem aut octo horarum, quum cibum e ventriculo descendisse senserit patiens, et bibat calidum, tum stragulis

et

*) Aph. partic. I.

et vestibus bene coopertus in lecto se per tres horas contineat et fudet, si fieri potest. Postea surgens et excrementis vndique bene expurgatis, leuiter et pedetentim in cubili obambulet, fenestris et rimulis vndiquaque bene obturatis et occlusis, ne a vento vel frigore obstruantur pori, et transpirationem tam diffugientem obtutum, quam sensu perceptam prohibeant. A potu igitur assumpto per sex horas prandium tenue apparatus, in quo praeter panis vncias quatuor aut quinque et pruna damascena, passas vuas, amygdala, pistacia saccharo operta, praeterea conceditur nihil, et *potum* exhibent, *ex aqua secundae decoctionis praedicti ligni*. A prandio leuiter in cubili obambulet, vel in sella sedens se contineat, cum amicis et familiaribus iucundos et hilares miscendo sermones, instrumentis musicis et dulcibus sonis sese oblectet, fabulas et iocularia scommata legat, caueat a somno diurno, si non sit adsuetus. Quod si infomnes forsan ob dolores nocturnos accedant noctes, in die parum dormiat, sed non statim ab assumpto cibo. Nam caput replet fumosis exhalationibus, dolores et grauitates inducit, catarrhofas materias adauget. Rursus per duas horas post frugalem coenulam modo et ordine, quo supra habitum est prandium, ita, vt multo leuior et minor sit coena, quam prandium, eandem decocti mensuram assummat aegrotus calidam, et post aliquantulam in suo

cubili obambulationem lecto se ad dormiendum componat, vestibus bene se cooperiendo, et per reliquos sequentes vsque ad triginta vel quadraginta dies iuxta medici adstantis consilium eadem et similis semper continuetur diaeta. Quae omnia poterunt vel augeri, vel diminui, prout necessitas, vires aegroti et morbi dispositio postulabunt.

Recens autem *infectos* boni fucci alimentis in quantitate conuenienti et bono ordine assumptis nutrire poterimus, adhibitis semper competentibus euacuationibus per phlebotomiam, purgationes et id genus aliis, et domum exire, modo grata sit aura et temperata, non nebulosa, ventosa, neque frigida, qualis est in fine veris apud nos et aestatis initio, et publica ac consueta negotia pertractare non prohibemus. Nam si iuuenes fuerint et robusti, conuenientibus *exercitiis*, quae in hoc morbo non paruum praerogatiuum mihi habere videntur, interdum morbum breui tempore euincere solent, modo per medicum exercitia iuxta GALENI doctrinam rite et debito modo adhibeantur. Sunt enim, qui citra vllum auxilium medicinae *solis exercitiis et abstinentia* forti primitus apparentem morbum propulsaerunt. Vidimus aliquot, qui, praeassumptis conuenientibus per periodos digestiuis et purgatiuis medicamentis et copiosa ex basilica facta sanguinis missione*),

solo

*) Gal, De Sanit, tuenda V.

solo exercitii debito modo et tempore praestiti auxilio, citra ligni Indici decoctum et alia ex mercurio linimenta, a morbo iam incipiente praeferuati fuerunt, quamquam praeclara iam per pustulas et articulorum dolores prae se ferrent morbi indicia.

Ratio victus in morbo Gallico admodum exquisita omnibus aegrotantibus non aequaliter conuenire. *Cap. XIV.*

Cum enim his duobus solum medicinae ingeniis seu partibus in hoc morbo Gallico per ligni Indici decoctum curando magna ex parte vtantur medici, diaeta scilicet et pharmacia, (et hoc in non valde infectis intelligo, alioquin et chirurgia saepe opus est) ita, vt iniuste medicum facere censuerit DAMASCENVS *), si morbum conuenienti diaeta curatu facilem pharmacia sanare aggrediatur, visum est nobis *de diaeta* nonnihil attingere. Quemadmodum in praecedentibus diximus, idem ligni decoctum omnibus ex aequo propinatum minime conuenire, (namque biliosiores temperaturas et melancholicas ob maiorem additam siccitatem et humorum adustionem maxime laedere, sanguineos vero et phlegmaticos egregie iuuare) ita

Cc 2

et

*) Aph. 102.

et nunc eam exquisitam et ad perpendiculum, quod aiunt, praescriptam victus rationem indifferenter omnibus aegrotantibus citra iudicium imperare, ab omni ratione alienum esse duximus, monente HIPPOCRATE *), qui dicit: *Victus tenuis et exquisitus in morbis quidem longis semper, in acutis vero, in quibus non convenit, periculosus.* Quandoquidem non ex acutorum genere, sed *chronicus et diuturnus hic morbus existit*, sapienter iuxta eiusdem diuini HIPPOCRATIS et GALENI in commento placita faciet medicus, si secundum consuetudinem, quae non solum in aegrotis, sed etiam sanis, si subito mutetur, multa incommoda inferre solet, victus ratio laborantibus praescribatur, non neglecta tamen aliorum considerandorum syndrome. Quae enim mala tam repentina *ἀστία* et longa inedia secum adferre solet, alias a nobis monstratum est, quanquam tamen nonnullis per hanc tam exquisitam et tenuem victus rationem citra vllum aliud curatium ingenium per medicinam ipsum morbum tolli posse videatur, dicentes cum HIPPOCRATE **): *Corporibus carnes humidas habentibus famem adhibere oportet: Fames enim corpora siccatur.* Nam ut in commento asserit GALENVS quotidie et indefinenter, quod ex humoribus in nobis subtilius

*) Aph. partic. I.

**) Aph, Partic. VII.

lius existit, insensibiliter per poros cutis exhalat, et quod crassius et viscosius est, a calore innato subtiliatum, adaperitis ab exteriori calore poris, per sudores et fordes, quae cuti exterius adhaerent, euaporatur, ergo fames adhibita per accidens euacuare corpora dicitur, quum in locum eius, quod indefinenter euacuatur, per multam et longam abstinentiam nihil additur. Quod totum magis intelligendum puto in frigidae temperaturae corporibus et multa humiditate repletis, qualia sunt hydropisi, ascite et anasarca vocata laborantia. Non tamen negauerim, tolerandam quoque fore in iis, qui dulcem pituitam multam in ventriculo ac venis aggregatam habent, ut sunt sanguineae et pituitosae temperaturae, quae media inter chylum et sanguinem per famem in bonum sanguinem posset transmutari, et inde corporis particulas alimento frui, verumtamen ut hos iuuare, ita biliosiores temperaturas et melancholicas maxime laedere consuevit, ut volunt GALENVS *) et AVICENNA **) et HIPPOCRATES II. *regim. acutorum*.

Quare medicum in ordinanda hoc morbo Gallico infectis diaeta prudentem et rationalem esse

C c 3

opor-

*) De sanit. tuenda IV. De dieb. crit. II. et in comm. I. part. Aph.

**) Canon. I. primi.

oportere iudico, vt iuxta morbi naturam, aegrotantis complexionem, consuetudinem, aetatem, anni horam, aeris ambientis qualitatem, regionem, accidentium malitiam etc. victus rationem vel augere, vel minuere sciat. Et quibus semel aut bis in die, et quibus plurane aut pauciora particulatim oporteat offerre, consideret. Quum enim in nostra hac regione et alijs ad septentrionem magis declinantibus homines ob circumstans frigus, ad interna naturali refugiente calore, et ventriculo magis constricto et corrugato ostiolo, vehementius appetant et melius concoquant, quam alii regiones in caliditate distemperatas incolentes, fit, vt pluri et copiosiore alimento indigeamus, iuxta HIPPOCRATIS *) sententiam; *Ventres hieme et vere natura calidissimi etc. et aestate ac autumno cibos difficillime ferunt etc.* Itaque si subito et multum ad contrarium mutetur consuetudo, et cibus statim subtrahatur, quis non videt nonnulla corpora ex templo noxam contrahere, et prauis symptomatibus affici, quum idem dicat HIPPOCRATES **): *Quae consueta sunt, etsi deteriora sint non consuetis, minus molestare solent.* Et rursus; *Plurimum atque repente vel replere, vel euacuare, vel refrigerare siue excalfacere, aut alio quouis modo corpus mouere, periculosum etc.*

Nihilomi-

*) Aph. Partic. I.

**) Aph. Partic. II.

Nihilominus tamen dicet forsan aliquis, triplicem ab HIPPOCRATE *) in acutis morbis significari dietam, strictam et exquisitam, in qua ptissanam totam et far ac vinum dilutum et pauciferum concedebat, strictiorem et valde exquisitam, in qua usque ad morbi statum praeter ptissanae fucum aliud concedebat nihil, strictissimam vero et extreme exquisitam, ubi nihil praeter melicratum, oxymel vel oenomel aegrotis degustandum dabat. Verum ea, quae *in hoc morbo Gallico* praescribitur *diaeta*, istarum trium respectu *non tenuis admodum, neque extreme exquisita* censeretur potest, atque in nostro hoc sexto climate, ubi corpora densa et ex licentiore crapulandi modo multis superfluitatibus plena videntur, hanc victus rationem posse citra noxam observari. Fateor multa inueniri corpora, quibus tuto possit imperari, nisi refragaretur consuetudo, cuius non in aegrotis tantum, sed et in sanis vires superius monstraui. Et quum videamus veteres tam exquisito modo dietandi aegros olim usos fuisse, quum essent natura frugalissimi et cibi parcissimi, ideo minore periculo eiusmodi inedias sustinebant, dicente HIPPOCRATE **): *In*

Cc 4

morbis

*) De ratione vict. in morb. acut, I. et in comm. I, part. Aph.

**) Aph. Partic. 2.

morbis minus periclitantur etc. et GALENO *) *in commento ac therapeutica sua.* Consuetudini tamen aliquid condonandum et regioni, idem admonente HIPPOCRATE,

Ex quo prudentis semper in eo requiritur medici iudicium, qui non, vt solent indocti *empirici*, aequaliter eandem et sui similem in omnibus corporibus semper inculcent victus rationem. Euenit enim plerumque, vt veluti diatritarii Thessalii, *diu in cameris incarceratos, longa et insueta inedia extreme exinanitos*, miseros laborantes ferme *enecent*, et morbum, qui cum maiore aegroti tolerantia et faciliore methodo curari poterat, *in multos menses, nonnunquam annos protrahant*, et periculosioribus tandem, quam prius patientes morbis grauatos relinquunt, qui cum multa in posterum difficultate restituuntur. Alii enim ex praescripta hac tenui et exquisita diaeta et fortibus per ligni Indici decoctum transpirationibus et euacuationibus, accedentibus praeterea vigiliis et intensis doloribus, quae omnia virtutem maxime prosterunt, in febres hecticas et marasmm deducti sunt. Nonnulli ventriculum ob assiduum biliosorum excrementorum rheumatismum ita debilem, subuersum et doloribus postea affectum habuerunt, vt vitio naturae

*) Com. 3. Prognost. l. II. c. 9.

naturae per longum tempus errantis in pristinum habitum ullis medicinis vix tandem restituere potuerint medici. Alii in febres a bile per inediam adaucta satis periculosas inciderunt, et vlcera indies maligniora et curatu difficiliora reddiderunt, adeo, vt occultam quandam venenositatem et prauum ac chironii vlceris proprietatem subesse imaginarentur chirurgi, quae omnia pro parte vitio diaetae tam exquisitae, in quibus non conueniebat, accidisse, quibus vel parum exercitatus facile coniectabit. Quum enim ex diuturnitate temporis morbi semper ad maiorem siccitatem, adustionem et malignitatem, aliis concurrentibus, accedant in hoc morbo humores, humectanda commodis alimentis et temperate refrigeranda corpora, quis negauerit medicus? Neque audiendi sunt, qui clamant, *non pura corpora, quanto plus nutris, tanto magis laedis* *), et si quis cibum febricitanti dederit, vt sano robur, sic laboranti morbus. Quae in plethoricis et acute febrientibus, non chronicis morbis intelligenda sunt. Quum interim biliosas et melancholicas temperaturas per conuenientia alimenta in qualitate et quantitate maxime adiuuari cernamus, dum intemperati, biliosi et atri sanguinis ad suum reducimus temperamentum. Quod per plura exempla

Cc 5.

alias

*) Hipp. Aph. Partic. 2. et 7. et in Comm. Gal.

alias demonstrat GALENVS *), dum multos aegrotos, a methodicis Theſſaliis inedia triduana ferme ſalitos et exiccatos, praeter eorum ſententiam ſae-
pius in principiis paroxyſmorum et in ipſo acceſſio-
nis vigore aluerit. Et haec de modo cibandi aegro-
tos hoc morbo Gallico laborantes dixiſſe ſufficiant.

Quae obſervare oporteat circa reliquam
victus rationem. *Cap. XV.*

Ante omnia in ſex rerum nonnaturalium,
quas vocant medici, adminiſtratione aer eligatur
temperatus, ad calidum parum declinans et auer-
ſus ab auſtrinis ventis et borealibus, procul a
ſtagnis et paludibus, qui iuxta loci ſitum et horae
anni qualitatem poterit per medicum igne, herbis
per pauimentum ſubſtratis, odoramentis et ſuffu-
migiis conuenientibus rectificari. Cibaria omnia
ſint boni ſucci facilisque concoctionis, et euitentur
omnia falſa, durae carnis et quae viſcoſum, frigi-
dum ac craſſum chylum generant, quaeque ven-
toſa et flatulenta exiſtunt, praeterea acria ad caput
euaporantia et aromata quaeque ſanguinem inflam-
mantia et adurentia. Ex carnibus, quum opus eſt,
in pauca quantitate ſaltem, non denegauerim car-
nes

*) Therap. VIII. et X. et VI, Epid. Comm. 4.

nes arietis mediocris aetatis et ex pascuis ficcis abducti, quales Arduennae silvae et montes educant, vituli, capreoli lepusculorum, cuniculorum, anium siluestrium et montanarum, non in aquis et circa paludes degentium, vtpote perdicum, phasianorum, ficedularum, alaudarum, passerulorum, merularum et id genus auicularum in dumetis ac vepribus nidulantium. Coturnices, quod nervos laedant, sunt, qui mensis morbo hoc Gallico correptorum exterminant, quanquam apud nos salutare crediderim, quum helleborum album, quo veluti alimento fruuntur, in istis partibus non habeamus. Eodem enim exemplo et sturnos, quorum magna est apud nos copia, nostris mensis damnamus, quod *κωνείω* i. e. cicuta vescuntur. Pullos columbarum, quod dolores augeant in hoc morbo, ob ebullitionem et subtiliationem, quam in humoribus concitant, aliqui vituperant. Pisces fluviales, squammosi et libero aquarum tractu ac petroso vtentes conceduntur et elixi, et assati, cum embammate ex succo arantiorum. Oua recentia, tremula in aqua vel forbilia ad prunas in cinere cocta, cum pauca agresta commode assumuntur. Prandium sit semper vberius et maius, quam coena, ita, vt ligni decoctum, quod mane et vesperi assumitur, ventriculum ab omni excremento semper emundatum et a cibo vacuum inueniat. Praeterea non laudam vario ferculorum apparatus
eos

eos vti, GALENO *) et AVICENNA **) testibus, quum inconcoctiones et cibariorum corruptiones in debilibus ventriculis per varietatem assumptorum *saepius simus experti*. Nam ligni secundum decoctum, quod vice potus in valde infectis adhiberi solet, sua diuturna vi chylum semiconcoctum et saepe correctum per venas in totum corpus deriuat, et *plerumque diuturnitatis morbi solet esse causa*. Idem et de vino subtili et vrina mouente sentiendum, si inter epulas vel statim post in magna sumatur quantitate. Exercitium, somnus et quies, qualia esse debeant, superius paucis monstrauius. *Coi-tum* tamen, ceu pestilentissimum quiddam, durante curatione, fugiant aegrotantes. Nam praeter alia multa, quae intempestiue factus secum affert, et *in hoc morbo iuncturarum et podagricos dolores vehementer adauget*. Affectus animae, vt sunt ira, furor, odium, tristitia, sollicitudo etc. maxime deuittandos cenfeo. Nam virtutem naturalem impediendo cruditates in corpore augent, et vitiosorum humorum per tam sensilem, quam insensilem transpirationem, vt vult GALENVS ***), intra corpus reuocando prohibent. Vinum in valde infectis, sunt, qui prorsus interdictum volunt, nihilominus tamen

*) De Ratione Vict. in morb. acut. lib. I. Comm.

**) Primi Canon. Fen 3. c. 7.

***) De tuenda valit. IV.

tamen ob assuetudinem pauciferum et clarum rubrum, quod *vermillum* apud nos vocatur, concedi posset, quum HIPPOCRATES in acutis morbis interim album aquosum non denegauerit, antea semper aegroti complexione, morbi dispositione, consuetudine, bene consideratis. Quibus finem imponimus, id vnum monentes, quae iam praedictis contraria videntur, prorsus vitanda et fugienda vniuersim asseueramus.

De apostematibus, pustulis, exituris et vlceribus in morbo gallico euenientibus, vbi, quid rationalis medicina ab empirica differat, demonstratur.

Cap. XVI.

In hoc difficili et chronico morbo omne genus abscessuum, tumorum praeternaturalium et vlcerum progenerari videmus, ita, vt particulatim de quolibet dicere nimis prolixum et multis superfluum videretur, quum a veteribus et modernis in medicorum chirurgicis libris passim abunde omnia exclarata sunt. Vnum tamen proprium et veluti genuinum hic morbus habet, quod *abscessus frigidus in iuncturis et diuturnos cum intensis doloribus* excitat, qui adhibitis remediis dissoluentibus et emollientibus parum aut nihil acquiescunt, sed cum doloribus

loribus indies augentur, et in *nodosas* quasdam *durities* temporis processu transeunt, imo et in *ossibus callosa et lapidosa tubera* eminere solent a tenaci et gypsea pituita procreata. Item propter lentam et viscidam ac diuersicolorem saniem, quam subinde *apostemata* et *exiturae* habent, et *lapillos, ossicula et veluti tesseras gypseas* ex indurata pituita, postquam phlebotomo inciduntur, *reconditas habent*. Alias in suppurabilia et *sclyrotica euadunt*, veluti arborum *nodi*, quos γόγγυρος Graeci vocant, hinc inde *sub alis, in inguine et collo* dependentes, vt (autem) taceam *ulcera*, quae in tantam virulentiam deueniunt, vt et in *ossa* ipsa adigantur, et *vicinas quasque particulas* corrumpant, quas solo igne et ferro curare est possibile.

Qui vero per huius ligni *Indici decoctum morbi Gallici curationem* acceptant, praeter linamenta cruda et munda absterfis et expurgatis prius locis ulceratis nihil apponunt, quanquam si vehemens sit affectae particulae corruptio, aliis ingeniis curatiuis opus esse, nemo est, qui nesciat, vt si corruptus sit neruus aut ligamentum, aut corpus aliquod cartilaginosum, vncinis et ferramentis excidendum et euellendum est. Ita et de osse corrupto, si in superficie solum sit, cauterio eius amolitionem percurare decet et ad viuum vsque eradere. Quod si ad medullam vsque adesum sit, ferra et ense recidendum est, ne
pars

pars sincera trahatur. Quibus autem medicinae ingeniis haec omnia actu practico persequi conueniat, late ostendunt et docent chirurgica multa volumina. Vnum tamen admonendum occurrit, ista omnia tam *apostemata*, quam *ulcera plerumque* sola nonnullorum *chirurgorum* et *crassorum empiricorum ignorantia* tam *curatu difficilia* et tantum *virus* *solere* indies *acquirere*, dum, posthabita omni rationali medicina, suae, vt iactant, experientiae tamen insistentes, omnibus corporibus, omni vlceri indifferenter et apostemati idem emplastrum vel vnguentum adhibent, et quod iam longa experientia, tanquam infallibile quiddam, in vnguento comprobauerunt, nunc sua intentione frustrati, vt pulchre eos ridet GALENVS *), incontinentiam et inobedientiam aegrotorum incusant, nescientes miseri, semper corporis medicandi et particulae affectae habendam ante omnia esse oportere cognitam temperaturam et constitutionem, quum aliud medicamentum conueniat vlceri alicuius agricolae, rustici vel nautae, aliud pueri delicati et mulieris ac senis, aliud corpori cacochymo et intemperato valde, aliud euchymo et bonae habitudinis, aliud neruosis particulis, aliud carnosiss et ita de similibus. Quamobrem *ιδιοσυγκρασίαν* corporum, hoc est, cuiuslibet corporis indiuiduam proprietatem et

*) Comm. I. Regim. Acut.

et complexionem, cognitam medicis voluit GALE-
NVS *). Quae omnia quum ne per somnium qui-
dem, quod aiunt, agnoscant plerique chirurgi et
barbitonsores, fit, vt saepe a scopis apostematum
et vlcerum curatiuis procul aberrant, et non sine
dedecore chirurgiam suam, olim medicinae partem
antiquissimam et praeclarissimam, exercent, vn-
guentorum, cataplasmatum, emplastrorum compo-
sitionibus contenti, simplicium pharmacorum in-
trantium eas vires nesciunt, quibus fit, vt vlcera-
tarum partium dispositionem et temperaturam at-
que adhibendi medicamenti potentiam ignorantes
vlcera nunc fordescentia et purulenta efficiant, mo-
do exesa, caua et ampliora reddant, modo flac-
cescente et superflua carne repleant, modo illorum
absolutam et debitam curationem nullo modo asse-
quantur. Quam enim eos simplicium medicinarum
vires et corporum, quibus admouentur, tempe-
riem cognoscere, vel a rationalibus et doctis medi-
cis edoceri referat, fatis dilucide longo verborum
contextu in sua *methodo* **) *curatiua* exponit GALE-
NVS ***), et per exemplum comprobat in *commen-*
tariis de simplici medicina de quodam empirico, qui
emplastrum in sedandis doloribus podagricis magni-
ficum

*) Therap. L. III.

**) Lib. 3. et 4.

***) L. 1.

ficum, longa experientia comprobatum iactabundus circumferebat, quumque rogatu et monitu GALENI adolescenti cuidam podagrico admouisset, tantum adest, ut dolores sedauerit, ut multo vehementiores exasperauerit, et qui ante bene dormiebat, eam noctem prorsus insomnem inuexerit, quique antea pedibus satis valebat et ambulabat, iam opera, qui eum in grabato deferrent, ad necessaria opera indigeret. Quod totum supina et grassa empirici ignorantia euenit. Putabat enim omni corpori ex aequo suum emplastrum conuenire. Pari errore implicabatur et alius *), qui citra ullam rationem vlcus sordidum viridi vocato vnguento curabat, cui mel admixtum est. Quum autem per plurimos dies nihil proficeret, et non solum plus fordis in vlcere et crassae saniei, sed et subiectam carnem minui et colliquari videret validiore, quam natura patientis exposcebat, medicamento existente, secum dubitans, ad quod transferret saniei expurgatiuum, semper plus mellis, ut validius emundaret, adiciebat, vtpote priore debilius id efficiente. Eueniebat autem prorsus contrarium. Quanto enim intensius expurgabat, tanto magis subiecta caro liquefiebat et absumebatur. Et hoc totum efficit non solum ad curatiuas medicationes,

*) Therap. III.

cationes, sed etiam ad veram cognitionem curandorum vlcerum hebetum medicorum crassa et supina inscitia. Et haec paucis dicta sufficiunt. Alias enim proprio ad id edito libello *de triplici medicorum secta*, quae olim viguerunt, fusius dicere deliberauimus. Finis.

XVI.

Aloyfius Mundella *).

Et quoniam res est a nobis in vfu medico non negligenda, quin noſtra plurimum intereſſe arbitror, ideo quid abs te tantopere commendentur *ex argento viuo perunctiones*, quae, admixtis aliis medicamentis nonnullis, *gallico morbo*, quem vocant, affectis praeparari conſueuere, plurimum nobis dubitandum venit. Multae enim rationes et quae has comitantur ſymptomata, vt contrarium potius ſentiamus, nos mouent. Quae quoniam ſatis ex ſe manifeſta ſunt, et ab aliis noſtrae profeſſionis viris et doctis alias explicata, illa ego nunc praeterire volui. Nam etſi quaedam ſunt, quae ſi intus ſumantur, pernicioſa ſunt non hominibus tantum, ſed plerisque etiam beſtiis, foris vero illita

D d 2

prae-

*) *Aloyſii Mundellae Epistolae medicinales variarum quaestionum et locorum inſuper Galeni difficultium expoſitionem continentes*, Baſil. 1543. 4. Annotat. in *Ant. Muſae Braſauoli ſimplic. Medicam. Examen* p. 247. ſeq.

praesidio sunt, contrarium tamen ad argenti viui inunctiones sequitur.

Argentum viuum potui datum vel quouis modo intra corpus sumtum letalium virium esse, omnibus — adeo in confesso est, vt nulla demonstratione opus sit. — An vero id grauitate sua fiat aut erosione, — an alia qualitate, — nunc minime nobis curandum est. Satis enim fuerit *venefica vi argentum viuum praeditum esse*, ideoque nec vorari, nec bibi debere. Secus quidem ac nonnulli *circumforanei et carnifices* faciunt, qui *catapotia ex eodem argento confecta ad morbi gallici curationem*, graui fumentium periculo, dare consueuere, tanquam de salute sua, eo sumto, illos periclitari manifestum non sit. Non enim nunc magni interesse puto, vt dixi, qua id qualitate agat, scire, modo *famosum esse deleterium* constet. — Quare ex his alia praua qualitate, quam pondere ipso euidentis detrimentum inferre videtur. Praeterea a sumto argento viuo eadem sequuntur symptomata, quae ab argenti spuma, — sed illa magni plena timoris existunt et discriminis, et extreme noxia, et perniciosa. Quapropter argentum viuum homini haudquaquam dandum esse satis manifestum esse existimo. — Quibus sic explicatis, equidem nescio, cur argentum viuum puerulis illis tuis interdum propinare ausus fuerit, etiamsi post eius sumtionem

bene

bene feliciterque cesserit: Quod casui cuiquam profecto potius adscribendum est, quam experimento cum ratione. —

Vidi ego XII. abhinc anno, cum in Burmiis essem, vbi salutare aquae non longe ab ortu Abduae fluminis scaturiunt, *plurima et gravissima ex hac argenti viui potione subsecuta fuisse incommoda.* Eo enim cum Gallus quidam forte fortuna se contulisset, medicinamque palam profiteretur, — pterosque ex illis pagis ad eum, tanquam ad Aesculapii nuncium, concurrere videres. Is namque compositione quadam ex arte quidem sua confecta aegrotos omnes potissimum de salute sua desperantes perfecte curare absque dubio pollicebatur, quae maximam argenti huius portionem exciperet aurique tantillum, et quae praeterea circulatores isti pro reconditis thesauris maxime obseruant. Sed quid plura? Cum innumeri, qui pharmacum id sumferunt, quod *behezar* ille appellare solitus fuerat, vitam cum morte commutauerint, alii multo, quam antea peius se habuerint, perpauci vero, qui quidem robustioris naturae fuerant et mali tolerantiores, casu quopiam euaserint. — Quibus cum aliquando deinde accersitus superuenissem, vt alterius errata, quantum in me esset, corrigerem, adeo praua animaduerti ab eiusmodi sumto pernicioso medicamento inuasisse sympto-

mata, nec non extremas alui et ventriculi inanitiones, et syncopas siue animi defectiones, vt non maiores, nec grauiores vnquam viderim. Quamobrem, mea quidem sententia, *consultius fuerit in singulis morbis ab argenti vini propinatione nos abstinere, quam nulla ratione aegrotos periclitari velle.*

XVII.

Antonius Fumanellus *).

Hos humores omni quoque *morbis, quem Gallicum, Neapolitanum Hispanumue appellant*, amplexabatur. Turpe quidem pudendorum poenitere, praeter dolorem panniculorum super iuncturas, pilorum barbae et superciliorum casum, mitior istis effectus temporibus, ne quis ab eius terreatur consortio. —

Cap. LXVI.

Ad morbum Gallicum.

Quum nova scripserimus remedia, et temporibus nostris novus inualuerit morbus, quem vulgo Gallicum appellamus, absurdum videtur, si quod remedium pro morbi huius curatione inter haec non

D d 4

in-

*) Antonii Fumanelli — Opera multa et varia, cum ad tuendam sanitatem, tum ad profligandos morbos plurimum conducentia, Tiguri per Andream Gesnerum MD. LVII. f. De lepra atque Elephante morbo deque ipsa medendi ratione libellus, c. 1. p. 480. et De Compositione medicamentorum c. 66. p. 380. Hos libellos scripsit Veronae a. 1548.

inferuerim, quale est inferius descriptum, quod humorem simul digerit educitque, et membra roborat affecta.

Ramentorum Guaiaci ligniue sancti cum suo cortice lib. i. aquae communis aut vini aut vtriusque simul iuxta sumentis vires lib. X. Macerentur simul die vna cum nocte, coquanturque ad tertias, et linteo transfundantur, denturque quaque die vnc. viii. horis quatuor ante prandium pannis confecto, vt sumens valeat *sudore corrip*i, *decenti seruato victu et purgatione praemissa*. Quod si mens est et simul vtentem purgare, praedictis adiiciantur hermodactylorum, turpeti, sing. drac. ij. corticum myrobalanorum flauarum et coerulearum sing. vnc. S. zingiberis, mastiches, vtriusque scrup. ii. corticum radice siccae ellebori nigri pomo cydonio correctorum drach. i. feminum pomi citrii contusorum drach. iii. polypodii, fenae, vtriusque vnc. j. epithymi vnc. S. Coquantur secundum artem, et linteo transfusorum iure patiens vtatur, ab vnciis quatuor ad sex. Nec desunt, qui tantum *arido puluere corticis ligni* praedicti pondere drach. ii. singula die vtantur. Nec desunt, qui *addant radicem de China aut sarzam pariliam*, quae et per se ad haec summe conferunt.

XVIII.

Hieronymus Cardanus *).

Quod in morbi gallici dignotione, causis et
cura peccant **).

Trigesimus septimus abusus est circa morbi gallici naturam qualitatemque ac signa et medelam, de quibus quoniam libellum integrum scripsimus, ad illum remitto.

D d 5

De

*) HIERONYMI CARDANI Opera omnia cura CAROLI SPONII Lugd. 1663. f. Habet hic polygraphus clarissimus sub medio seculo XVI. etiam quaedam de morbo gallico. In *Coll. Lais.* p. 755. T. I. tantummodo *de radice Cinae seu de decoctis* commentatio (p. 266. T. VII. Opp.) legitur, sed sine additamento *de usu sarsaparillae* et omissis consiliis. Ne qua ergo in posterum lacuna supersit, quicquid huc spectare videbitur, paucis subiiciam.

**) *De Methodo medendi* c. 37. p. 216. T. VII. Nupiam reperitur iste liber, quem appellat.

De morbo Gallico, hectica, duplici tertiana
et aliis *).

Virum quoque illustrem FRANCISCVM INARAM,
Hispanum, praefectum stipendiis bellicarum machi-
narum, qui iam quinquennio perpetuo magno
patientiae exemplo non solum *morbum Indum* per-
tulerat, sed a diuersis medicis excarnificatus et pe-
cunia magna spoliatus (referunt enim supra mille
aureos coronatos in medicos consumpsisse) nihil iam
reliqui habebat. Erat enim *hecticus*, duplici tertia-
na laborabat, *ulcera in capite serpentina et insanabilia*,
nec *ossa* detraxisse proiuerat. Vigil, tabefactus
totus, ac *cum gipseis tuberibus in cruribus variis do-*
loribus conflictatus, nihilominus *unico praesidio vini*
Indici ligni, diebus in octuaginta, in quibus toti-
dem accepi coronatos, plane pleneque libe-
raui, restituta carne, colore, viribus, vt postea
plures suscepit filios, et nunc beatus viuat.
Porro *Indici vini descriptio* haec fuit. Vinaciola
optima, cortex eius ligni in puluerem redactus,
cinamomum nostrum, garyophyli, lachrima abie-
tis lota, rosmarinus, saluia, S. sampfuci, thlaspi,
buglosa, borago, melissa, radix enulae, stoechas,
betonica, camepythys, santhalum, sulphur non
exper-

*) De Curationib. admirand. Curat. 12. p. 255.
T. VII.

expertum ignem, fena, cyclamen, colocynthis, caphura, mel, ferapium e fumaria, modo e succo, modo ex infuso cum rore, thus, elleborus, cardamomum maius, piper, eupatorium, xiloaloes. Prandebat passam vuam edens, coenabat comedens elixum pullum et panem in iure intinctum, fumebat tum vuas passas. Verum haec multo post, scilicet post reditum e Scotia. —

De radice Cina.

Responsum petitioni M. ANTONII MAIORAGII *).

In casu huius eruditissimi viri laborantis *erosione gingiviarum et dentium*, concussione facta ex humore calido

*) Pag. 265. T. VII. Scripsit etiam ANDR. VESALIUS a. 1546. epistolam *de radice Chinae*, recusa seorsim Venet. 1546. 8. et in *Coll. Luis.* p. 504. T. I. quam fere ad verbum transtulit RIVIVS. Kurtzer aufszug vnd Summarischer bericht der Natur, eigenschafft vñ wunderbarlichen wirkung, sampt rechten eygentlichen gebrauch, der frembden new erfundenen Medicin, der Wurtzel China genant, ein nützliche krefftige Artzney, für vilfältige schwere innerliche vnd eusserliche leipliche gebrechen, so auch zum theil für unheylbar geachtet werden, innsonderheit aber für allerhandt flüßs, vnd mancherley schedliche Gebrechen daruon verursacht, eusserlicher vnd innerlicher glyder, als Podagram, Zipperle, Lemnuss,

calido et acuto, quaesitum est, *an radice cinæ exhibitio conferre possit?* Respondeo, quod iuxta principem medicina experta melior est, quam non experta. Et manifestum est, quod in phthoe cum aliis auxiliis curavi fratrem, PETRUM MARTYREM et filiam BARTHOLOMAEI EPHIPPIARIUM — omnes ex phthoe exquisita deploratos et aliis, ut breui morituros, medicis relictos, cum quibusdam eorum nec viventis effigies superesset. Alios etiam innumeros curavi, —

Quare non video, cur mihi Cina sit experimento in phthoe cura tentanda — Sed *nec in gallica lue ligno sancto potest comparari.* Nos enim cum plus, quam centum nobiles ex ea curaverimus, nun-

nuss, Lungenfucht, Leber und Miltzfucht, vñ dergleichen vil andere schwere zufel vnd Gebrechen. Solcher mass vnd gestalt geordnet vnd gestellet, wie diese new erfundene Arzney nechst verschiedener Jar vom Römischer Kayf. Mayest. selbst eigner Person gebraucht, nützlich vnd heilsam befunden worden. Zu sonderlicher hilff deren so mit mancherley langwirigen Krankheiten vnd leiblichen Gebrechen beladen seindt. Aus Lateinischer vnd Tuscanischer sprach transfferirt. Durch D. Gualtherum H. Rivium Medic. et Chirurgum etc. Würtzburg M. D. xlviii. 4. Hanc scriptionem LINDEN, ASTRUC, GIRTANNER aliique bibliographi non memorant.

nunquam cina indignimus. Quare cum minus valeat, in quibus maxime probatur, quid in hoc sperandum? Vt tamen aliquid de cinae natura ac viribus dicam, est illa quidem radix non parua, crocei ac subalbidi ferme coloris, pallida et gustu subacida, odoris ferme nullius, vt quae sit quasi lignum, adeo efficax, vt nullum aliud medicamentum, ne venenum quidem, possit ei comparari. Nam primo vel septies cocta vel etiam plus, quam decies, vim praebet medicamento egregii, et aquam, vt pulli ius, efficit, et vncia eius incoquitur aquae vnciis CC. ferme, donec ad LXX. redeant. Nihil autem est, quod tamdiu vim suam posset ac in tam magna aquae quantitate impartiri. Vehitur ex India, e regione Ciniana, vt existimo, scinditur in subtilissima frusta lataque, vt coronati aurei, atque, vt dixi, XX. aquae vnciis vncia vna in nouo lebete terreo lapideoue immergitur, feruetque, donec ad LXV. redeat, intacto semper vase, ne fumus possit exire. Inde ab igne detracta proxima igni constituitur, conuolutis pannis, ne vel quicquam exire possit fumi aut repente refrigerari. Purgans decoctum reddit dimidia Ganti drachma, quae Aypi est radix. In singulos autem dies renouatur decoctum; Amarescit enim, vt pro XXIV. diebus XXIV. vnciae sufficiant. Bibuntur summo mane, vt calidissimi decocti vnciae XIV. pannisque prolicetur sudor. Inde licet post tres horas bene contentum,

tectum pannis, etiamsi non sudauerit, e domo exire. Seruatur interim calida vsque ad vespervas, bibiturque cum cibo, nec aliud omnino quicquam, sed et interdiu, non tamen adeo feruens, sed quasi tepida. Abstinebit a venere meridianoque somno, cibis etiam omnibus acribus, falsis, amaris, acidis, lacte hisque, quae ex lacte fiunt, tum iuribus ac fructibus vtetur, pane ac pulli carne elixata in singulos dies bis, a cibo autem etiam melle: Hoc enim huic decocto maxime conuenit. Post XIV. autem diem pullis assis vti licebit absque condimentis.

Si morbi gallici causa exhibeatur, lauentur hoc decocto singulis diebus optime ulcera, et panni ex illo madidi imponantur absque ligatura. Licet etiam post VIII. dies semel, si virtus admodum sit debilis, vini aliquod decocto hoc lymphati bibere, atque ita interdictis duobus diebus repetere. Si aluus non demittat, decocto oleo rosato, melle et sale enema fiat, nec aliud alterius generis. Subducit enim aluum egregie. Cogitur autem aluus plerumque a septimo die, ac in posterum suppressa manet. Quo tempore etiam incipiunt in gallico morbo saeuissimi dolores, scilicet a septimo die hi ut plurimum ad XIV. terminantur, alii autem durities manet usque ad finem dierum, quibus decocto utitur. Peractis XXIV. diebus, colligitur lignum, quod relictum

lictum fuerat in singulos dies ac in umbra ficcatum exacte, denuo comminutum in exiliores partes tantundem aquae incoquitur, sed ut duae unciae ligni CC. aquae imponantur. Redeant autem ad LXV. ut prius, exhibeturque eadem ratione iisdemque praeceptis per duodenos dies. Interim autem licet ludere, spatari, contactum pannis, negotiarique serenis tranquillisque diebus. Manifestum est autem, quod natura et proprietate hoc agit *Cina aduersus gallicum morbum, non autem licet victus tenuitatem, ut in ligno sancto, in causam curationis adducere.* Neque ficcitate id agit sola; Impinguntur enim accipientes, vis igitur eius exsiccans, et putredini tum ob hoc, tum ob vim propriam resistens. Habet et acrem partem, ob quam amarum conuertitur facillime, et videntes ab acribus, amaris acidisque ac falsis arcet: Valde enim tenuium est partium. Habet et partem succulentam ac ducem et actuosam, qua impingat, et proprietate sua iecur confirmat. Ob haec igitur, ad quae profit, satis est manifestum, hydropi siquidem, vlceribus malignis, phthoe, sed non sola, leprae, elephantiasi, gallico morbo et atrophiae, et scirrhis.

Verum *) et si alibi *de Sarza Parilia* abunde actum sit, breuiter tamen hic *modum exhibendi*, quod

*) Pag. 270. T. VII. Deest haec particula in *Coll. Luis.* legitur in T. II, Opp. ed. Basil.

quod *media* ferme sit inter *cynam* et *lignum sanctum* viribus ac temperamento, subiicere decreui. Est autem quasi dum genus, tametsi in ea spinas non viderim. In libras XII. aquae fruticis huius leuiter tusi vnciae quinque per duodecim horas infunduntur, ea ferme conditione, quae in *Cyna* dicta est, coquitur ad consumptionem duarum e tribus partium. Quinae aut senae vnciae ea ratione, quae in *Cyna* explicata est, bis in die assumuntur. Ipsi trunci exempti rursus in XII. libris aquae infunduntur, adduntur anisi et liquiritiae vnciae L. Inde absque mora coquantur, donec quinta pars solum absumatur. Atque hic *pro potu* est. Cibus mane panis et pulli caro aut auicularum vesperi, amygdalae absque pane passaeque vuae. A syrupis asumptis *sudor*, qui facile fluit, *prouocandus* est. Multo *lenior* est *haec* atque *commodior Cyna ac ligno sancto*, frigidis ac calidis temporibus vsui est, et minus afficit corpora, adeo vero familiaris illius est vsus, vt nec feminae, nec pueri eam refugiant. Prodest omnibus ferme longis morbis, et in lentis etiam febribus vtiliter ac tuto exhiberi potest, quandoque coquendo syrupum tantum medietatem consumi praecipio. *Optimus* autem *modus* et a me inuentus est, vt librae octo aquae et quatuor vini flauī admodum potentis sumantur aliquando paribus ponderibus, maxime in syrupis. Addo etiam cinamomi vulgaris nonnunquam semunciam. Quin etiam

etiam *ligni sancti admisionem* admittit, et feliciter omnia haec moderari docet pro ratione morbi causaeque et symptomatum, regione, anni tempore, natura patientis, aetate, usu atque consuetudine, ut iuuat, ut fert, ut dormit appetitque. —

De Sarza Parilia *).

Radix quaedam nuper tenuis ac subcrocei coloris ex India aduehitur, quam ego omnium Mediolani primus vidi. Erat autem non absimilis liquiritiae tenuissimae, rugosa scilicet, (nam ea talis, cum siccatur, euadit) et colore inter croceum et cinereum, sed gustus subamarus erat. Odor vix sentitur. Vncia vna in lib. ii. aquae colorem addit vini rubri turbidioris, odorem quasi grauem, amaritudinem non leuem, et summe prouocat sudorem. Partium est tenuium crassarumque. Amaritudo in terreo constat. Calida in fine primi ordinis, sicca in secundo. *Epota cum tenui victu*, scilicet pane bis cocto atque passulis, *per dies XXXX.*, gallicam luem plus iuuat, quam Cina aut lignum,

*) Pag. 271. T. VII. Primum est edita haec qualiscunque opella *Contradicent. medicor.* Lugd. 1548. 4. et ed. Marburg. 1607. 8. p. 1052. seq. et repetita ad verbum Consil. 34. p. 177. *Pro lue gallica, arthritide, ulceribus prauis, oedematibus, elephantiasi.*

lignum, quod sanctum vocatur. Expedit autem, ut sic etiam opituletur his, qui *arthritide* laborant, et *ulceribus pravis*, et his, qui ob pituitosum humorem laborant oedematibus aut morbis trans hepar. In obstructionibus autem concauae partis iecoris et ventriculi mala coctione non auderem hoc tentare, nisi forsan victus tenuitas nos a periculo tutos redderet. Quod etiam iecur confirmet, quodque lienem extenuet, quod incipientem elephantiasim curare possit, et hoc verisimile est. *Dantur decocti unciae sex in singulos dies summo mane, id est, hora diei secunda, tantundem horis ante coenam tribus, tum cum cibo, quantum volet.* Permittitur autem sudare contactus pannis ab assumpto potu, verum ut sudauerit, liberior est, quam in assumptione Indici ligni. Neque enim prohibetur, quin in solita prodeat exercitia, nisi frigoris metu. Vnde contactus pannis esse debet, et vitare infauusta tempora pluuiarum, ventorum et frigoris. Meminerit eius, quod scripsit HIPPOCRATES: *Vbi fames, laborandum non est.* Atque similiter cauendum, ut inquit GALENVS, a sectione venae, sic et a venereis ac curis nimis. Singulis tamen decem diebus purgare conueniet corpus cum catapotiis, quae lectos humores et crassas feces expellere possint, quales ex aloes colocynthida et elleboro componuntur. Alii praebent siliquam Indam cum diacatholicone, quod ut minus vtile est, ita magis tutum.

Habet

Habet autem praecellentem inter sui generis medicamenta vim haec radix in emendandis capitis ac cerebri vitiis, seu ob tenuitatem, seu ob proprietatem quandam. Et quanquam haec ita sint, candidè lector non tamen tantae victus tenuitati seorsum, praesertim purgationibus frequenter adhibitis, parum ad curandos consimiles morbos tribuerem. Quo fit, vt *Gallicam hanc pestem inter frigidos affectus* collocauerim. Sic humana solertia in dies inuenit, quod iam inuentis merito praeponi possit. Vidimus in claro viro, MARTINO CHIAVES, Hispano, post modicae quantitatis haustum (nam in eo periculum primo fecimus) *crassam atque sanguineam materiam a naribus* descendentem, ita, vt propter os, quod intermedium est, miraremur, quanquam *ulcera aliunde usque ad os penetrantia* a descensu diuerterent. Constat autem Indicas res maiori praeditas esse virtute, etiam pro qualitatatum ratione, sed de hoc a nobis in libello *de subtilitate* *) dictum est, nunc autem, quoniam ita sit, solum intellexisse sufficiat, quodque generaliter peregrina medicamenta plus agant, aer autem atque cibi ac potus patrii ad vitae vsum magis conducunt. —

Ee 2

De

*) At vero plantas iisdem viribus participare scribit
De Subtilit. L. VIII. p. 285. ed. Basil. 1664.

De cura Indicae luis, elephantiasis, scabiei, pediculorum, phtisis atque similibus *).

De Indica autem lue, tum elephantiasi, curam ut proponam specialem, locus non est, cum ad eam vix sufficiant octo libri a me instituti, verum solum generaliter horum capita attingam. Quae quod *ad victum* attinent, constant in exiccatione et *moderata* caliditate aeris, cibi et potus pauci et natura sicci, exercitationis et sudoris, et euacuationis assiduae cum elleboro nigro, et sanguinis detractio cum somno longiore ob coctiones, et ut opponatur siccitati reliquorum, et *unguentis* ex napello et hydrargyrio, et minio, et cinnabari, tum *suffitibus et ligni utriusque Indi usu*, tum *cyna et sarzaparilia*, et aliis etiam efficacioribus. Quanquam *ligni sancti decoctum*, cum sit acre id lignum, valde amarum, pingue et odoratum, paucis cedat; Reliqua sunt *temperatiora*, *cyna et sarza parilia*, et munditie. —

*) De Venenis III. 18. p. 343. T. VII.

Consilium XXVIII. *)

Pro laborante iam biennio doloribus ventriculi cum aliis dispositionibus ob morbum gallicum male curatum, qui eo sanatus est intra quadraginta dies, ut fratribus suis pollicitus eram. Et est Hippocraticum.

Oportet eum, qui sanare vult morbum, illum cognoscere atque eius causam. Quoad morbum attinet, versatur maxime circa ventriculum multiplici affectu, mala coctione, dolore, flatu, alui duritie atque huiusmodi, quae omnia pendent, ut recte inquit HIPPOCRATES in libro *de veteri medicina*, ex duobus, ex comparatione ciborum et eorum, quae assumuntur ad hominem, et exuperantia ac victoria rei, quae assumitur supra vires, vel e contra. Ideo et in hoc considerare iubet, ut, quae assumuntur, morbum haud augeant. — Praedictio. Morbus hic non est satis conueniens aetati, est tamen conueniens regioni et causae morbi, utpote *Indici*, vel etiam auxiliis. — Dolor praeterea ventriculi diuturnus, ut princeps dicit, solet abscessum durum generare. Quia tamen *huiusmodi dispositiones*

E e 3

*) *Consilia medica ad varios partium morbos spectantia. Consil. 29. p. 170. T. IX.*

sitiones solvantur medicamentis morbi illius Indici, quamuis genere sint insanabiles, et si cura propria non soleat sanari, cura hac sanabitur perfecte, vt infra. — Quia ergo Belgica Gallia admodum frigida est, et hiems, et materia morbi frigida, ideo oportet, vt habitet inter duo solaria in cubiculo e larice toto, et in eo perpetuo accensus sit ignis ex lignis iuniperi veteris. — Et quando sol illucescit, permittat per duas horas perflari cubiculum, quod parte, qua aperitur, respiciat orientem. — Et cum praeferuatus fuerit hoc modo, videat, an tantum proficiat, vt curetur. Si curatur, bene est: Si non, bibet vinum hoc infra scriptum, etiam media hieme, conclusus in cubiculo calidiore ac medio inter vaporarium et domum omnino temperatam. Et comedat in mane vuas passas tantum cum pane, et vesperi uncias duas tantum panis leuissimi, et totam carnem alarum vnius pulli, et bibat etiam modicum illius, vel madefaciat in eo panem optime, et non comedat aliud per illos triginta dies, et in mane etiam comedat panem illum madefactum in iure pulli adeo diu, vt sit quasi panis coctus et sit artopyrus. Et bibat de vino infra scripto, *R Corticis ligni Indi electi nigri intus recentis et cuius lignum sit pinguiissimum lib. iβ. pulueratum optime infunde in lib. XXX. vini flauo, tenuis, odorati, clari, sinceri et potentis, thuris 3iβ. ligni aloes, cinamomi, cardamomi minoris,*

ris, piperis longi añ. ℥ij. mentae rubrae, origani cretici añ. ḡ. β. Infundantur per horas XXIV. cum ꝑβ. rhabarbari electi, maturi ac quasi rubentis et ponderosi minutimque incisi, inde coquantur in vase vitreo concluso orificio in balneo Mariae, donec decrescat quarta pars. In fine, dum ab igne remouetur, addantur syrapi de pomis completi de corticibus citri et savor regis añ. ℥iij. et misceantur cum ligno spicae vulgaris, donec refrigeretur. Et de hoc bibat colato ꝑvj. hora XX. et ꝑv. hora secunda noctis tegendo se in lecto, et comedat post tres horas, scilicet prandendo hora XVIII. et coenando hora quinta noctis, et sumat calidissimum, et colatum tantum. De eodem bibet colato, sed frigidum cum cibo, et nihil aliud omnino. Et spero, quod perfecte sanabitur, sed oportet, vt habeat medicum prudentem et qui intra limites huius consilii se contineat. —

Consilium XLIX.

Pro Germano quodam iuvene laborante morbo gallico et stillicidio vrinae a suppressione.

Oblatus est mihi casus iuuenis germani, et annos natus triginta tres. — Qui in aetatis suae

anno decimo nono passus est, vt scribitur, morbum gallicum cum immoderato membrorum exteriorum dolore, subinde post vana medicamenta adhibita dysenteria laborauit cum saeuissimis torminibus et cruciatibus, quam sequuta praeter modum est diarrhoea, in cuius cura ab initio medicinae admodum restringentes adhibitae fuerunt, vnde mox post restrictum veneris profluuium a febre continua cum accessionibus ordinatis correptus est, durauitque, vt scribitur, tres menses perpetuos cum vomitu cholericis, linguae ariditate et aliis, quae huiusmodi febres comitari solent. In cuius curatione empiricus quidam medicinam potabilem exhibuit tantae quantitatis et tam violentam, vt maximam omnium virtutum prostrationem reliquerit, et vt vix per duos menses integros aliquid virium aeger reassumere potuerit. Post febrem remotam ardor urinae subsecutus est vehementissimus, post ardorem stranguria seu dysuria, id est, urinae stillicidium cum intensis doloribus, deinde ischuria, id est, urinae suppressio subsequuta est dolore multo intensiore, quam antea senserit vnquam, quae nullo modo remoueri potuit, nisi syringae beneficio, in cuius remissione dolor magnus subsequutus est. Et sic postea per aliquot annos semel mense cruciatus ex stillicidio et retentione urinae sensit molestissimos. Per quatuor postea annos coepit mitius habere, et quamuis non tam saepe, vt consuevit, affligatur, quando

quando tamen illa accessio aduenit, per decem et quandoque per plures horas vrina in totum supprimitur cum maximo et laboriosissimo mingendi desiderio et conatu. Pro cuius faeuae dispositionis cura nihil fuit haecenus et apud Germanos, et apud Italos non tentatum, quod conuenire creditum sit. Inter omnia tamen auxilia syringa iniecta prae ceteris contulit, et quandoque, antequam vrina procedat, magna pars phlegmatis in substantia et colore spermatis non dissimilis exiuit. Quo expulso, coepit melius habere, eaque opilatio non tantum vrinam retinet, sed spermatis exitum etiam in ipso actu venereo impedit. Quotiescunque paroxysmi tempore, necessitate urgente, syringa per virgam imponitur, magnum obstaculum circa collum vesicae reperitur, adeo, vt raro liceat cum syringa ad vesicam penetrare. Ex syringae etiam iniectione statim permanat vel libra media, vel integra sanguinis, quo emisso, incipit vrina progredi. Patitur quoque aeger timorem et tristitiam iamdiu perseuerantem. Semper enim futuras accessiones, quibus tam misere affligitur, timet, et exinde valde tristatur. Haemorrhoides magis, quam antea, et prominent, et inflantur, atque etiam citrinum aliquid eis refundere videtur.

Huius stillicidii ac retentionis vrinae varii varias dicunt esse causas. — Putarunt alii hanc opilationem potissimum fieri vel a caruncula, vel a

verruca, vel re simili non longe ab eo loco sita, ubi syringa in vesicam ingreditur, ex eo, quod nocumentum continue perseuerans in egressione vrinae sentitur. Semper enim etiam extra tempus paroxysmi vrina non progreditur sine dolorosa sensatione, et maiori ex parte diuisum et bifide exire cernitur, atque carunculam ortam existimant ex loci excoriatione, quae ab vrinae acuitate vel ex syringae iniectione fieri potuit. — Verum quod in exitu vrinae semper nocumentum percipitur, id ex alia causa, quam ex caruncula contingere posset, sicut ex vlcere vel ex mala loci dispositione, vnde fit, vt in vrinae transitu dolor causetur, sicut saepenumero ardor in exitu vrinae percipitur. Et si caruncula illa non adsit, quod etiam vrina diuisa bifidaque procidat, arguerit potius obstaculum in via prope summitatem penis, quam in ceruice vesicae. Solet enim illis, in quibus caruncula meatum ceruicis vesicae obstruit, vrina saepe procidere subtilior admodum consueto, quod forte posset in hoc aegrotante contingere. Quod si ita erit statuendum, erit carunculam vel quid simile causam esse illius nocumenti continuo in exitu vrinae percepti, non tamen esse causam totalem suppressionis vrinae, quae interdum cum maximis doloribus et cruciatibus accidit. —

[*A morbo autem Indico* *) corrumpente sanguinem, vt saepius obseruauit, item ab elephantiasi, (fieri potest morbus regius.) —

De cura morbi regii ex accessione morbi
Indici.

Manifestum est, quod in hoc necesse est *curare morbum Indicum*, tanquam causam, et si niger sit morbus regius, valde deterius est et signum malum, flauus autem minor est hoc. Etenim qui fit ex accessione elephantiasis, niger est et prauus. — *Curatio vero morbi Indici* supra tractata est, et praecipua fuit *cum ligno Indo, cum sarza parilla et cum radice chynae* atque *cum argento uiuo*. Melior ex his est, quae fit cum radice chynae. Oportet autem in eiusmodi praeuacuare multum corpus, ac ante causam ferme tollere effectum. — Chynae ergo radix temperatior est et admirabilis in hoc casu, si copiosius fluat sudor. Secus ad vina refugiendum, sed temperata, velut cum lupulis et fumaris, quae medicamenta omnia sunt, velut et lappathum. Et *sulphur* in hoc casu est medicina praecipua, conferens proprie et valde utrique morbo, et

*) De Cura morbi regii L. IV. 9. p. 385. T. IX. et c. 39. p. 402.

et a principio, idque omnes laudant, praesertim Tr.
 MOTHEVS lib. II. c. 14. sed exterius nihil innoxium
 et potens adeo. *Oleum* eius ebibitum est proprium
 vtrique, quia vomitu educit, vt oportet, velut
inunctum sarcomatis et haemorrhoidibus, sed et lapa-
 thi radices et lac tithymalorum, et sal, et mel
 anacardi, et *lachryma ligni Indi cum axungia*
porcina. Sulphur sit ignis expers, nitidum et per-
 spicuum; Quod etsi rarum sit, inuenitur tamen, et
 optimum est vnguentum ad illud pro pulsibus.
 ℞ sulphuris viui ℥iij. nitri parietarii mundi 3x.
 lactis tithymalorum 3vi. olei de baccis lauri, olei de
 scorpionibus añ 3iijβ. visci 3iβ. fiat vnguentum in
 cineribus, vngantur loca pulsum manuum et pe-
 dum diu, inde ponatur in balneo, et maneat per
 dimidium horae. Antea per XX. dies et post per
 X. sumat hunc potum. ℞ ligni sancti rasi 3xvi.
 thuris 3β. lupulorum, endiuiae, lapathi añ. Mj.
 siue infundatur in lib. XX. aquae fontis horis XXIV.
 inde bulliant ad consumptionem medietatis in le-
 bete nouo, et superfundatur hoc. ℞ Corticis ligni
 Indi 3vii. siue vini albi odoriferi ℔ X. Cinamomi
 electi 3iij. Caryophyllorum 3ij. Terantur subtilissi-
 me omnia, et infundantur horis XXIV, inde
 misceantur, et omnibus addantur syrupi de succo
 fumiterrae ℔j. de pomis compositi ℔ii. Et hoc
 esto pro potu colatum, et est suauissimum, referens
 Pramnium vinum, quod venditur in cauponis.
 Cibus

Cibus vuae passae, caro pulli elixa vel assata, panis ℥ij. bis in die madefactae in iure pulli, syrupus supra ascripti decocti ℥xvi. mellis puri ℥iij. agarici electi minutim triti ʒβ. Infundatur per noctem, inde ferueant mane parum, et bibatur colatum in duabus vicibus per horas tres ante cibum, et hoc singulo die. Purgetur etiam ter, interpositis decem diebus, cum catapotiiis de lapide caeruleo ʒj. pro vice exhibendo. Post custodiat se quadraginta diebus. Et si contingant *tumores duri etiam in capite*, superponatur vnguentum descriptum supra, sublato adipe. Et si sint albi, modo non iuxta cor aut iecur, etiam *in mandibulis*, loco adipis addantur stibii vel cinnabaris XVIII. partes, et succini XXVII. Et si *morbis sit in capite*, fiat *suffumigium ex cinnabari* arte facto, succino, lachryma ligni Indi, femine citri, ligno aloes et iuniperi vetusto et odorato ac costo, radice item iridis et cyclaminis, et si necesse, etiam tithymali et viperis. Catapotia nostra. ℞ Praecipitati (est argentum viuum sublimatum in aeneo vase cum aqua separationis in rubrum conuersum) gran. xii. margaritarum, smaragdi orientalis, hyacinthorum orientalium an. ʒβ. mastiches ʒj. caryophyllorum gran. XV. Terantur omnia subtilissime, et cum miua citoniorum fiant catapotia tria, capiat vnum post coenam leuem per singulos dies.

Aliud.

Aliud. ℞ stibii praeparati loco praecipitati ℥j. reliqua, vt prius. Aliud. ℞ Colocynthidis electae, mundatae, siccatae in furno et ligni visci similiter siccatae, et ellebori nigri an. ʒj. massiches, aloes, an. ℥iiii. caryophyllorum tenuium ℥ii. Terantur subtilissime, et cum oleo de sulphure fiant pilulae viiii. quas capiat in tribus vicibus mane per horas vi. ante cibum, velut et illas, quae cum stibio. Alia familiaria. ℞ Catapotiorum ex coeruleo lapide optimo ʒj. ellebori nigri optime contriti gran. vii. caryophyllorum contritorum gran. V. Cum oleo de sulphure fermentur catapotia tria, sumantur, vt superiora. Vnguentum, quo pulsus inunguntur pedum et manuum optime alternis diebus quinquies, et si fert, singulis diebus loco calido, et eiicit etiam ossa putrefacta ex capite et aliis locis, et vnguntur etiam plantae pedum, si oportet. ℞ Olei laurini ℥iiii. olei de sulphure ℥ij. axungiae porcinae lb̄β. argenti viui extincti ℥ijβ. cinabarii, stibii an. ʒj. radicis lapathi ʒij. lachrymae larcis ℥iiij. fiat vnguentum. —

Et *contagio* inter corpora animosque permeat *), et ex animis in animos affectus et vitia,
et

*) De Subtilitate L. XII. p. 562. T. III.

et ex corporibus in corpora. Omnis autem consensus *per contactum* fit, contactus autem quadruplex, aut corpore, vt cute, aut materia, vt in viceribus, aut elemento, vt in peste, aut radio et similitudine tantum, vt in oculorum. Manifestum est igitur, qui sint *morbi contagiosi*, circa cutem, vt lepra, pfora, scabies, vitiligo, circa pulmones, *ulcera*, et *pectus*, et *fauces*, et *genitalia membra*, vt *gallica lues*, circa cor et cerebrum pestilentes morbi et oculorum inflammationes. —

XIX.

Hercules Bonacossus *).

Potio in morbo vt aiunt, gallico.

℞ foliorum fenae, polypodii, epithymi, singul.
M. 5. florum cordialium Mj. vuarum passarum M.
5. radicum veratri nigri drac. I. pulueris ligni in-
dici vnc. ii. Decoquantur in iusta quantitate aquae
lupulo-

*) *Herculis Bonacossi medici phy. de humorum exuperantium signis ac serapiis, medicamentisq. purgatoriis opportunis — liber. Acc. quoq. nempe eiusdem varia auxilia experimento comprobata ad varias aegritudines profligandas. — De modo praeparandi aquam ligni sancti. — Bononiae apud Anselmum Giaccarellum M. D. LIII. 4. f. pag. De cuius vita vid. Eloy Diction. voc. Bonacossus p. 399. T. I. et Carrere Bibliothecae litt. p. 47. T. I. sed parum est, quod referunt. Ipse se (Dedic.) nominat medicum physicum, Ferrariae ac Bononiae ciuem, nec non medicinae practicae in gymnasio Bononiensi professorem.*

lupulorum ad tertias, et colentur, iurisq[ue] decocti
iiii. in aurora exhibeantur. Quibus adde syrup. e
fumaria, e lupulis, mel, ros. singul. vnc. 5.

De modo conficiendi aquam ligni.

Accipe limaturae vel scobis ligni indici, quod
ab ea gente barbara, quae nobis transmittit, ver-
nacula lingua *guaiacum* appellatur, ab Hispanis
vero et Italis *sanctum* lib. i. Nonnulli id *ebenum*
esse arbitrantur, propterea quod descriptioni, quam
DIOSCORIDES de ebena ponit, conuenire videtur.
Nam ob eius soliditatem renitentemque duritiem
aquae minime supersidet. Verum eiusdem plu-
rima terrestri substantia fundum petit, quod ebena
tantum prae ceteris arboribus attribuitur. Hinc
praeterea egregia vis est in exterendis his, quae
claritati oculorum officiunt. Facit etiam ad destil-
lationes et pustulas. Atractylis (carduum bene-
dictum appellant) M. j. foliorum fenae drac. vi.
aquarum lupulorum, fumi terrae, betonicae, singul.
vnc. iiii. decoquantur in fictili vase, quoad medie-
tas relinquatur, iurisq[ue] decocti vnc. vi. in aurora,
sex vero aliae vesperi porrigantur. Ac eodem de-
cocto laborans in prandio ac coena vti poterit.

Vnctio aduersus eundem morbum.

Adipis porcini vnc. vi. argenti viui cum faliua
extincti vnc. ii. butyri, resinae pini, olei laurini,
singul. vnc. iii. olei vulpini vnc. i. absinthii, masti-
ches, vtriusque vnc. i. aluminis scissi, terebinthinae,
tartari albi, singul. vnc. ii. cerusae vnc. iii. plumbi
vsti vnc. ii. lithargyri auri, viridis aeris, vtriusque
vnc. i. Fingatur vnguentum. Et quoniam longe
plura in curis nostris particularibus medicinae can-
didati reperient, ideo iam tempus erit, vt aura be-
nigna in tranquillo portu nauicula nostra firmetur.

XX.

Bernardinus Corius *).

Celebrate adunque che furono le cose del Duca LODOVICO MARIA SFORZA Visconte nel modo come habbiamo dimostrato, CARLO Re di Francia finalmente contra l'opinione di tutti hauendo passato le angustie dell' Alpe, à gli undeci di Settembre l' anno di Cristo Mille quattrocento nouantaquattro peruenne in Aste Citta, et quiui fu con grandissimo honore riceuuto da quei Cittadini. LODOVICO SFORZA mandò al Re molte formosissime matrone Milanese, con alcune delle qualli pigliò amoroso piacere, et à quelle presentò di pretiosi anelli. D'indi per la mutation dell' aere CARLO s' infermò di uaruole **), ma dapoi che fu restituito alla sanità, prima adordinate squadre uenne à Pa-

Ff 2

uia

*) *L' Historia di Milano uolgarmente scritta dall' Excellentissimo Oratore M. Bernardino Corio — In Vènègia, per Giovan Maria Bonelli MDLIII. 4. Parte tertia p. 477. a. et p. 478. a. b. Historiam hanc vsque ad a. 1500. deduxit quo etiam mortuus est, historicus fide dignissimus.*

**) PHILIPP. COMINAEVS, CAROLI regis amicus, itineris comes et historicus fide dignus, (*Memoires de*

uia. Oſſia era tenute per il Cardinal S. Pietro in Vincula nemico del Papa, et quanto poteua di uettouaglia tenea Roma *in gran careſtia*. — Et CARLO con tuttol' ſuo eſſercito entro di Roma nelle Calendi di Gennaro del Mille quattrocento nouanta cinque fu riceuuto. — Ma temporeggiando le genti Franceſe condurrebbe ad eſtremo biſogno di uettouaglia, et coſi ſucceſſe; imperoche ne gli ſteccati de gli nemici interuenne *una tanta fame*, che i caualli mangiauano i ſarmenti delle uite in luogo di pabolo. —

de Meſſire *Philippe de Comines* T. I. Seconde Part. L. VII. Ch. 6. p. 563. à Bruſſelle 1714. 8.) de his ita ſcribit. *Le demeurai à partir aucuns jours, parceque le Roy fut malade de la petite verole, et en peril de mort, parceque la fièvre ſe meſla parmi: mais elle ne dura que ſix ou ſept iours.* At vero febris varioloſa non intra hoc tempus finiri ſolet, neque ſpuriae variolae, ſi forte ad fuiſſent, facile conſiciunt aegros in vitae periculum, dubium ergo relinquitur, quo variolarum genere rex qui in amoribus totus erat, laborarit, variolis veris, an *pustulis gallicis* quae ſub hoc tempore cum febre ſolebant incidere. Cum his equidem regem conſlictatum eſſe cenſeo, partim quod tunc temporis *pustulae gallicae* (v. TANVM l. cit. p. 54. 59. et 83.) in Italia communes erant, et fere die ſeptimo, nono, quarto et decimo, item viceſimo (PINCTOR. Aphrodiſ. c. 5. p. 95. et c. 12. p. 101.) prorumpebant, partim quod VNRESTVS (l. cit. p. 240.) eum morbo gallico mortuum eſſe profitebatur.

XXI.

Ioannes Langius *).

De caussa doloris et apostematione ossium
in morbo gallico **).

Nudius tertius tabellarius ducum Bauariae tuas
mihi obtulit litteras, quibus significas, *post austra-*

Ff 3

lenz

*) *Ioann. Langii Epistolarum medicinalium volumen tripartitum denuo recognitum et dimidia sui parte auctum.* Hanou. MDCV. 8. Prior est editio Basil. 1554. 4. Natus Leobergae Silesiorum a. 1485. studiorum caussa in Italia, vt tunc moris erat, commoratus, posthaec archiater Palatinus factus, Heidelbergae a. 1565. die 21. Iun. fato functus est. Morbum gallicum et veterem esse contendit, et ortum ab humida aeris constitutione et siderum vi, etiam suo tempore vlcera et pustulas rarius incidere, dolores crebrius, mercurium ossibus nocere, et dari gonorrhoeam virulentam medicis veteribus incognitam. In *Coll. Luis.* haec fragmenta, quae huc collocanda curauī, ne quid deesset in posterum, temere omīssa video.

**) Lib. I. Epist. 42. p. 180. seq.

lem anni praeteriti constitutionem, in qua tanta fuisset imbrium facta inundatio, vt plerique tempora Deucalionis diluuii reditura sint veriti, morbum quoque gallicum longe dispari pustularum ratione et doloris saeuitia, quam post deiparae virginis partum anno nonagesimo supra mille et quadringentos inter aulae vestrae procures incruduisse. Petis igitur, vt mutationis morbi et tantae dolorum tyrannidis, qui noctu plus, quam interdiu ingrauesceret, causas tibi explicarem. — Quare tibi gratificaturus causas et naturam morbi ac eius symptomata ab ouo, vt aiunt, repetam.

Est sane huius Neapolitanae luis morbus epidemialis, omnigenus, ex varia humorumque vtriusque bilis putredine, ulceribus ac praecipue ex lenta et marcida pituita circa ossa et lacertos ac panniculos apostematibus coaceruatus, et tandem veneris contagione ad plerasque orbis nationes propagatus. Nempe dum anno a CHRISTI natali prius commemorato aer, alterum spiritus et cordis nostri fomentum, ex morbiferis infortunatorum siderum, erraticorum praecipue, configurationibus, imbribus et tepido austri flatu maderet, non per anhelitum tantum, sed per insensibilem arteriarum per poros inspirationem imbibitus, totam corporis humani compagem et humores suo humido tepore alterauit, corrumpit et putredini obnoxios reddidit.

Ad

Ad id quoque accessit veneris cum mulieribus hac lue vel elephantiasi infectis commercium, in quo cum spiritus et sanguis pudendorum affricu efferuerent, huius contagionis virus per verendorum venas, arterias et nervos, velut animalium iobolorum venenum per angusti orificii vulnera, ad epar, sanguinis officinam, et cerebrum praecipue irrepsit, et totam humorum corporis colluuiem in visceribus et extra suae contagionis virulentia conspurcavit, quorum pars subtilior et sua putredinis acrimonia edacior primum per emissarium epatis ad inguina, mentum ac frontem diffusa reliquam quoque corporis superficiem variis pustularum et ulcerum generibus, nempe phlyctænis, psyraciis, meliceridibus, achoris, herpetibus, serpiginibus et id generis exanthematum, polluit. Nec etiam defuerunt anthraces, et in barba et capite sycofes, theriomata, ulcera phagedaenica, telephia et chironia, quae fane CHIRONIS centauri medici et ACHILLIS praeceptoris opem poscebant. Quae cum mucoris viscidis sordibus plus, quam sanie maderent, male odebant fere omnia. His quoque non raro se intermiscebant lichen et Graecorum lepra, et cum hac Hispanicae luis contagione praeter epar praecipue cerebrum illorum, qui cinnabaris suffitu aut hydrargyri unguine curati fuerant, inficeretur, ab illo ad ossa crurum et brachiorum et lacertos rheumate exedentia, praesertim ad faucium tonsillas et gargareonem et pulmonem destillabant. His aphthis

et ulceribus purulentis arrosos plerosque tabe perire vidimus, plerique vero et naribus polypo et male olente ozaena exesis palatoque distillationum acrimonia exulcerato potum per nares regerebant, et facie satyris deformibus simillimi miseram traducebant vitam, quam praestasset mehercule cum morte commutasse.

At postquam, deo auspice, iusto quidem peccatorum nostrorum, sed benigno vindice, haec morbida siderum constellatio saenire desit, et talis annorum australis constitutio humida, putredinum fomes, exoleuit, tum modo sola huius tetri morbi seminaria sunt in corporibus nostris derelicta, tum foeda atrocis huius morbi ulcera rariora et pauciores pustulae conspiciuntur, quibus in principio, cum seminaria essent et temporum constitutio succulentior, tota corporis moles scatebat, et materia doloris in pustulas infumebatur, et ideo nec tam saevis doloribus aegrotos affligebat. At modo constat, quod omnis sane contagio, quanto plus a prima origine distat, tanto illius seminaria ex adustione fieri sicciora, et illorum materiam et fomitem magis tenaci viscositate lentescere, quo fit, ut non adeo confertim morbi huius materia ad ambitum corporis expellatur, sed ob grossitiem, qua inuncturas, ut in arthritide, penetrare non potest, circa lacertos, illorum tendines, pericranium et ossium panniculos resideat,

et

et illorum praecipue panniculorum, quibus circumsepta¹ et quasi incarcerata est, frigore ingrossata in apostemata sclerotica aut flegmatata siue atheromata et quasi in tophos coalescit. Vnde circa ossa et ex gypseo lentae pituitae mucore fungi tam tenaces innascuntur, quos nouacula excisos unguibus discernere non potui. Haec sane callosa ossium apostemata recta nominis analogia quispiam tubera appellabit. Nam vt tellus intra se tubera, gerania dicta, solo vndique circumsepta, nullis fibris nixa, cortice denique tenui inclusa, in siccis et sabulosis locis, dum autumnus tonitru et crebris madet imbribus, parit, quae tandem vere edenda sunt, vt IUVENALIS ait:

Post hunc raduntur tubera, si ver

Tunc erit, et facient optata tonitrua coenas.

Pluuias namque, coruscante fulgetro, caelo demissas non frugum modo, sed fungorum quoque et tuberum esse altrices agricolae praedicant. Sic in humida et tepida australis anni constitutione ex pituitoso sanguinis mucore intra lacertorum velamenta et ossium panniculos, quemadmodum etiam in arboribus, et praecipue in oleis, ex earum pituita fungi ac noti Graecis γόγγροι ἢ νεοτῶναι dicti adnasci solent. — Quam ossa sint sensus expertia

Ff 5

et

*) Sat. V.

et tam solida, vt ferro vix findi possint, qui igitur fiat, vt hoc morbo laborantes tanto, praecipue ad vesperam et noctu, dolore excrucianti lamentantur, ac si quis ossa adacto cuneo finderet, aut ad medullam vsque terebello perforaret. Fateor quidem eos id conqueri, sed plerosque medicorum quoque ignorare, ossa, quantumuis solida, quasi phlegmone et apostemate quoque corripì posse. Quicquid sane nutritur, crescit, augmentatur aut influxus recipit, id quoque putrescere et apostemate aliquando turgere fatemur. — Quod vero noctu atrocius huius morbi *dolores ostocopi* ingrauescunt, id ea ratione fieri arbitror, quod pituita acri bili commixta, praecipua apostematum et seminariorum huius morbi fomes, ad vesperam sole occiduo intra et circa lacertos et ossa magis commouetur, et motu dolorem exacerbat, deinde quod nocturnum frigus ossibus et nervis infestum doloris membra laceffit, nec illius materiam, obstructis poris, per insensibilem euaporationem in halitum digeri sinit. Ad haec accedit, quod calor naturalis, verum solis heliotropium, lumine ipsius excitatus, mane et interdiu vna cum spiritibus, virtutis motivae vehiculis ad externa motus et diuturni laboris organa dispersus, ea suo tepore fouet, ac doloris materiam, quae lacertos, nervos, tendines et ossium membranulas vellicabat, et statu vaporoso distendebat, concoquit et in vaporem dissipat, noctu vero ad interna
prae-

praecordia et concoctionis opera retractus, membra calore destituta magis algent, itaque dolores extremitatum frigore exacerbari, calore vero et motu mitescere, vel hoc maxime approbat, quod qui his noctu affliguntur, ut dolor mitescat, deambulare et doloris membra fricare, donec incaluerint, solent.

Ceterum quum nullum sit tam atrox in hac Hispanica contagionis lue pustularum, apostematum, phlegmonis et ulcerum genus, quod olim non fuisset, et HIPPOCRATES *) haec eadem huius morbi symptomata in simili australi temporum constitutione sua aetate accidisse in Epidemiis suis testetur, quis, obsecro, *hunc morbum esse veterem et rursum nostris temporibus incruduisse* denuo negabit. Nemo hercle, nemo. Nil quippe mirum, quosdam morbos vulgares sub certa siderum et tempestatum constitutione in certis quoque regionibus grassari, et tandem cum tempestas illa exoluerit, ac morbi seminaria contagionis deferbuerint, eosdem morbos desinere et latere **), et post aliquot annorum interualla, redeunte simili annorum intemperie, repullulare, aut saltem per huius contagionis

*) Epidem. III.

**) Plin. Hist. Nat. XXVI. 6. Lucret. De Rerum Natura VI.

tagionis feminaria ad exteras nationes propagari. — Haec de natura et symptomatibus morbi Gallici ad te referre volui, in quo nihil praeter nomen novi reperies.

Hydrargyri virulentia dentes vacillare, ossa putrescere, strumas nasci, cerebrum et epar, et nervos debilitari, apoplexiam aut paraly-
sim quoque solo eius vapore excitari *).

Quaeris, mi MICHAEL, — quidnam causae sub-
sit, quod argenti viui illitu vel solo vapore aut
ex cinnabaris, eius sobolis, suffitu, dentes — ita
vacillent et marcescant. — At genuina est hydrar-
gyri proprietas pituitam ab viceribus et membris
extremis arcere, et ad caput, faucium adenes,
paristhmia et per oris poros et gingivas expurgare.
Quid igitur obitare poterit, quin corporibus vngu-
ine ex hydrargyro illitis, aut quouis modo eius
virulentia infectis tanta marcescentis pituitae copia
ad dentes affluat, qua illorum vincula et compages
relaxentur, dentes quoque liuescant faucesque
exulcerentur? Est sane hydrargyrum epari, cere-
bro, nervis, ossibus dentibusque non tantum suo
frigore, sed a tota substantiae eius forma specifica
adeo

*) Lib. I, Epist. 43. p. 189.

adeo noxium, epatis vero temperaturam adeo vitiat, ut, si qua corpora paullo imbecillioris constitutionis eo inuncta fuerint, ea tandem hydrope turgere videamus. Sic quoque cerebrum eius virulentia infectum grauissimis morbis, vertigini, apoplexiae et soporifero catotocho fit obnoxium, a quo tandem catarrhi edaces per fauces et arteriam asperam in pulmonem destillantes, exesis tonsillis et gargareone, eum pituita putrida infarciunt, vnde miseros purulenta tabe marcescere aut asthma suffocari oportet. *Ossibus vero adeo infestum est, ut eo inunctos, noctu tamen plus, quam interdiu, intolerabili ostocopo aut ossium teredine excruciaci, inueterascente morbo, experiamur, sub quibus ferro excisis ipsae guttulas argenti viui tremulas non semel reperi.* — Sic pariter *hydrargyrum inunctum* externe a membris et vlceribus pituitosos ichores ad collum, fauces, adenes saliuales ac dentes et gingiuas regerit, perque illorum poros superne expurgat, et ad dentes ac pulmonem protrudit. —

An in cura exanthematum puerorum et scabiei, ac morbi gallici *), et bubonibus, et erysipelate, phlebotomia aut purgatio competat?

Proximis tuis litteris significasti nudius tertius, *an in curandis puerorum, morbi gallici, scabiei,*

exan-

*) Lib. X. Epist. 16. p. 68. seq.

exanthematibus et in ipso erysipelate *phlebotomia* et *pharmacum* *alui deiectorium* competeret, ingentem inter vestrae urbis medicos obortam fuisse altercationem. — Quandoquidem vero *recentis morbi Gallici pustulae cum scabiei*, praecipue *ferae*, *exanthematibus*, magnam habeant affinitatem, quam communia utriusque remedia arguunt, ac praeter externas contagionis causas ambo ab interna corrupti sanguinis et humorum praecordiorum infectione et sordibus dependeant, quis, obsecro, etiam post expulsa ad corporis superficiem pustulas sanguinis per phlebotomiam et pharmaca euacuationem in utriusque cura plurimum momenti habere inficiabitur? Certe nemo. —

De indistincta triplicis gonorrhoeae dinotione et cura Galeno veteribusque medicis ignota *).

At nunc *tertia ex lue venerea gonorrhoea* reliqua est, quam ob id *foedam virulentamque* appellant, in qua principio *vigilanti pariter ac dormienti virus album* aut *subcitrinum* e vasis feminalibus sine sensu *destillat*, ac non raro *penis cannam exest*. Ex hac virulenta lue accidit, ut, quicquid in vasis coaceruatum fuerit, *male oleat, et putredine acefeat*.

*) Epist. 5. Lib. II. p. 515.

aceſcat. Ardor dyſſuriae ſimilis in eminētie et dolor in mentulae tentigine, ac ſi funis ſubtus penem extenderetur, *ulcus* internum ſubelle produnt. Hoc virulento fluore praeter rationem ſuppreſſo, tum plerumque *abſceſſus* colligitur, alias quidem circa teſticulum in epididymide, alias in perinaeo. Quo rupto, continuus fluor conſolidationi obſiſtit, ac poſtremo in *fiſtulam* definit, per quam lotium tandem defluit. At haec ex lue gallica ichoris viroſi eluuiēs non melius, quam ligni Guaiaci decoctio aut ex hydrargyrii unguento, vt probe noſti, curatur.

XXII.

Ioachimus Curaeus *).

Darnach ist auch diß Jar (1494.) namhafft, das Gott darinnen ein new Exempel seines grausamen Zorns wider die Sünden der Menschen, sonderlich aber wider die Vnzucht vnd Vnkeuschheit, erzeiget hat. —

*) *Schlesische vnd der weitberühmten Stadt Breslaw General — Chronica — erslich durch den hochgelehrten Herrn, IOACHIMVM CVREVM Freystadensem, der Artzney Doctorn — in Lateinischer Sprach beschrieben: Jetzundt aber dem gemeinen Vaterlandt zu gut verdeutscht — durch HEINRICVM RAETELN zu Sagan. Gedruckt zu Wittenberg Anno M. D. LXXXVII. F. S. 184. 185. Editionis latinae copia data non est. Natus erat Freistadii Silesiorum a. 1532. physicus Glogouienfis, amicus Io. CRATONIS, ad quem datae quaedam sunt litterae a. 1558. et 1563. (vid. Crat. Epist. medicin.) Hoc fragmento satis perspicitur, quae et qualis tunc temporis fuerit luis venereae forma et mutatio, quae communis hominum de originibus opinio, quod CONSALVI ex ligno Guaiaci decocto lucrum.*

hat. — Dann dieſer Spruch iſt gewiſs: *Umb der Sünden willen ſtraffeſt du die Menſchen Kinder!* Alſo hat Gott auch zur ſelben Zeit, weil Sünd vnd Schändt, ſonderlich aber die Vnzucht, vberhandt genommen, ein new Exempel ſeines groſſen Zorns wider die Sünde fürſtellen müſſen. Dann als die Frantzosen in oberwehnten Neapolitanischen Krie- ge mit Hulff der Deutſchen faſt gantz Italiam durch- drungen, vnd entlich die Könige zu Arragonia, die den Frantzosen viel zu ſchwach, aus Napoli ver- trieben, haben die Spanier den Frantzosen mit Liſt vnd Behendigkeit beykommen müſſen. Sie vergifften die Brunnen vnd das Brod, vnd ſchickten aus ihrem Läger den franzoſiſchen Kriegsleuten, die zur Vnzucht geneiget, franztöſiſche Bälge zu. Dar- durch nahm dieſe ſchreckliche Kranckheit (ſo man die von Frankreich nennet) nicht allein in dem Franztöſi- ſchen Läger vnnnd Kriegsvolk, ſondern auch faſt durch gantz Europam, ſchnell vnnnd behende vber handt. Man hielt es damals darfür, daß die Seuche verſchiedenes Jahrs aus den new erfundenen Inſeln in India Occidentali, ſo man die neue Welt nennet, welche dieſer Zeit Columbus, ein Genueſer, auff Königs Ferdinandi vnd Elizabethae Koſten erfun- den, herbracht ſey. — Bey denſelben Leuten in den new erfundenen Inſeln ſoll dieſe Seuche, wie man ſagt, ſo gemein ſein, als in dieſen Landen die gemeine Krätze.

Er fraß aber die Seuche dermassen umb sich, das ich geschrieben finde, das sie schon anno 1495. bis gen Cracaw kommen, vnd das nechste Jar hernach in Schlesien erzeugt habe. Im Jar 1503. ist an dieser Kranckheit vnd darauff erfolgte Schwindsucht vmbkommen Fridericus, Cardinal zu Cracaw, Königs Sigismundi Bruder.

Viel Nationen haben diese Seuche die *Frantzosen* genennet, darumb das sie am aller ersten vnter dem frantzösischen Kriegsvolck vermerckt worden. Sonst nante man sie *Pudendagram*, weil sie zuörderst die heimlichen Gliedmaß anfele. Die Schlesier haben sie viel jar genant die *new Kranckheit*. Die gelehrtesten Ertzte, sonderlich in Franckreich, nenneten sie *luem venercam*, die Unzucht- oder *Venus-Seuche vnd Kranckheit*. Der hochgelehrte Mann Fracastorius von Verona nennet sie in seinem ausgangenem wunderkünstlichen vnd höfflichen Poemate *Syphilida*, darumb das sie durch *Bulerey* fortgepflanzt werde. Die Medici, Astrologi vnd Philosophi haben von Gelegenheit vnd Vrsachen dieser Kranckheit vngleich disputirt vnd gehalten, doch sind sie in dem eins, das in dieser Kranckheit die Leber durch eine giftige Qualitaet inficirt werde, dieselbe nehme darnach die andern innerlichen Glieder eyn, vnd werde diese Kranckheit allein durch das *Eyter vnd anrüren* fortgesetzt. Wiewohl kein
Zwei-

Zweifel, das *die Feuchtigkeiten* in den menschlichen Leiben vnd *die Luft* durch die himlischen *Influentz* darzu bereitet, auch wohl dazu gedienet haben.

So ist auch diß wahr, das *diese Seuche* zu *jetzigen vnseren Zeiten* nimmer so gemein, auch nicht so geschwinde vnd häfftig, noch schmerzlich ist, als *vorzeiten*: Entweder darumb, das sie dieser vnser *Luft* geheim worden, oder das die himlischen *Influenzen*, davon sie geursacht, sich geändert haben.

Anfänglich aber ist *diese Seuche* so schmerzlich gewesen, das ir viel sich selbst vmbbracht haben. Die Ertzte haben in der erst mancherley Artzneyen erdacht, aber es hat alles nichts geholffen, bis man endlich (nach dem Brauch der Arabischen Ertzte) die Krancken mit dem Quecksilber (das die Alten für Gifft gehalten) geräuchert, vnd mit einer davon gefertigten Salbe geschmieret. Durch diese Artzney haben viel Ertzte gros Gut verdienet vnd erworben.

Letztlich hat ein Spanier, Consalvus genant, eine Artzney aus Indien erfunden. Dann er brachte ein *Holtz* heraus, das vns in diesen Landen vorhin vnbekant, *Sanctum* vnd *Guaiacum* genant. Dieses Holtz hat er gesotten, vnd damit so viel Menschen geheylet, das er seinen Kin-

dern, wie man schreibt, vber 300000 Gulden verlassen. Vnd zwar befindet man noch heut bey Tage, das diß Holtz ein wunderbare krafft habe, die Leber zu reinigen, vnd die bösen humores zu verzehren, also, das man bißher kein bessere Artzney wider diese Kranckheit nicht hat erfinden können. —

XXIII.

Ioannes Heflus *).

Salsam parillam esse speciem *smilacis asperae*, ut credam, historia et vires, quae subscribam, memouet. Retulit mihi aliquoties doctissimus vir et rei herbariae peritissimus, D. LUCAS GHINVS, praeceptor meus omnium, quos vnquam habui, fidelissimus, ducem Florentinum habuisse in sua aula nobilem quendam Hispanum, qui cum aliquando negotiorum suorum gratia in patriam esset profectus, ut rediret domino suo gratior, secum attulisse varia illius regionis dona apud nos rariora, et inter alia *integram illam cum radice plantam*. Sagacissimum igitur ducem, ut intelligeret, an haec planta etiam in Italia proueniret, vocasse se GHINVM et alium quendam medicum, cuius nomen excidit, illosque communi iudicio statim agnouisse esse *herbam*, a DIOSCORIDE sub nomine *smilacis aspe-*

Gg 3

rae

*) P. ANDREAE MATTHIOLI *Epistolarum medicinalium Libri quinque*. Lugd. M. D. LXIII. 8. p. 323. Fuit clarus Norimbergensium medicus, IOANNES HESSVS, in re botanica praeclare versatus.

rae descriptam. Quod etiam euentus comprobauit. Nam postea *radicis smilacis asperae decocto in curando morbo gallico*, sicut ipse interfui, LVCAS GHINVS magna cum laude vsus est. Quem postea alii in Italia medici sunt secuti, vt Romae D. GIBERTVS HORSCHIVS, Flander, qui singulis annis ad hunc vsu ex vicinis locis et regno Neapolitano, vbi copiosissime nascitur, ita, vt viderim fepes ex ea confici, magnum aceruum huius plantae sibi curauit colligi. Neque hoc est a sententia DIOSCORIDIS alienum, qui hanc plantam inter alexipharmaca recenset. Hanc eandem historiam aliquando recitabat in lectione D. FALLOPIVS, addebatque se huic diiudicationi interfuisse, quod tamen GHINVS negabat. Et quanquam aliqua appareat inter has radices differentia, Hispanicam scilicet et Italicam, quod Italica sit leuior et nodosa, Hispanica vero rugosa, tamen ante paucas septimanas apud D. PAVLLVM ELLINGERVM, primi apud nos nominis materialistam, vt vocant, *tales radices nihil plane ab Italicis differentes* vna cum aliis mercibus ex Hispania allatae sunt sub nomine *salsae parillae*.

XXIV.

Thomas Eraſtus *).

ERAST. — In gallica vocata *ſcabie* ſaepe vidisti in pluribus corporis partibus *foeda ulcera* pullulare. Interim partes alias ab illis fordibus liberas simul es conſpicatus, et hos, purgato prius corpore, perſanari animaduertiſti vel *potu decocti guaiaci* aut conſimili alio, vel *inunctione ex hydrargyro*, vel *ſuffumigio*. Percuraui ego non vnum ſolum crebro repetitis *purgationibus* ſine vllis aliis remediis. In his omnibus nullus dubitat magnam maligni humoris copiam colligi, nec dubitat quiſquam intelligens, quin bona, imo maxima eius pars in hepate **) coaceruetur: (Quomodo enim tam multae ſimul partes contaminarentur, ipſo in fonte ſanguinis

Gg 4

nis

*) Disputationum de noua medicina *Philippi Paracelſi* P. IV. Baſil. 1573. p. 175. 176. Clariffimus Paracelſicae ſectae aduerſarius et acerrimus oppugnator, denatus Baſileae a. 1583. aetatis anno ſexageſimo, nec nouorum remediorum fautor, purgationibus vnice contentus fuiſſe videtur, vt plures alii hoc tempore clari medici.

**) Haec ex theoria maiorum.

nis vitio nullo reperto?) attamen vitium hoc nondum sic est impressum hepati ac venis, ut non primum generent sanguinem, impuro illo subtracto seu euacuato, quippe hoc vel per sudores, vel alia via exturbato laudabilem mox procreat hepar sanguinem, recteque partes nutriuntur. Hoc autem fieri non posset, si praua et adulterina intemperie confirmata siue hectica infectum fuisset. Corruptus ergo prius sanguis fuit. — FVR. At relinquitur crebro vestigium aliquod mali. ERAST. Hoc inde accidit, quod malus succus non est exquisitè vacuatus. — FVR. Cur ergo gallicus morbus aliquando post tricesimum demum annum a curatione rediit? Deinde cur non eodem modo curatur incipiens adhuc *elephantiasis*, quam ego saepe audiui gallico morbo affinem esse? Quinimo ex *elephantiorum sanguine* vino admixto aliisque rebus additis natus perhibetur? ERAST. Qui diligentius ista perscrutati sunt, *importatum ex nuper repertis terris* asseuerant, et quod tu ais fabulosum esse, affirmate asserunt. Idem autem aegrius curatur, quia ab humore crassiore et sicciore pendet. — Gallica vero scabies ob id recurrit aliquando, quod venenati humoris particula in sanguine relicta, corpore iam debilitato, paulatim ad hepar rursus proserpit, eoque vitiato, prius malum reducit. —

XXV.

Achilles Pirminius Gassarus *).

clccccclxxxxv. *obscenissimum* quoddam *pustularum* genus *indigenas* per ciuitatem nostram *contagione inuadere primum coepit*. Quod cum tam *physicis*, quam *chirurgis nostris* initio foret *ignotum* et per consequens *immedicabile malum*, adeoque tam subito et *numerose* apud *populares* inualefceret, separari his infectos senatus ab aliis aegrotis, ad pestiferae luis hospitale illud praecepit, quod non multo ante senatus rite comparauerat. Porro *pustulas* et *scabiem* eam hodie *morbum gallicum* vocamus, qui superiore anno, dum *LVDWICHVS XV.* Neapolim debellaret, in castris ab *elephantici* Hispani cum *menstruosa meretrice* concubitu ortum sumsit, licet alii *fonticum eum morbum per contagionem in castra ea per Hispanicum militem ex noua terra*

G g 5

alla-

*) In Annal. Augustburgens. v. *Menckenii* Script. Rer. German. T. I. p. 1720. Medicus Augustanus, *PARACELSI* confutator, (*Erast.* Disput. de noua Paracelsi medic. P. III. p. 14.) opus suum a. 1576. finiit.

allatum fuisse doceant. Sed vtut sit, certe *per veneris actum* in dictum exercitum, et ab eo in vniuersam Europam sparsus ita est, vt ab eo inde tempore in haec vsque tempora nostra mortales *malignissimis ulceribus maximisque doloribus* faeuissime excruciare non cesset. Quamobrem breui post proprium nosocomium hic cum conductis ad id morbi genus priuatis medicis prope iam dictam rubram turrim a reipublicae magistratu piissime excitatum est, et in hodiernum vsque diem magnis sumtibus fouetur. Sunt autem hoc primo anno CXXV. homines eo morbo correpti in publicam eam clinicen, non parua omnium commiseratione, hic recepti.

XXVI.

Ioannes Crato *).

De morbo gallico.

Morbus iste primum ab Indis anno 1492. ortus *putredo non est*, cum febris non adsit, *nec venenata qualitas*, cum cor non petat, verum *intemperies epatis calida ex contagione orta*, vt praecipui medici censent. *Balneum vero et vinum isti morbo maxime nocent. Incipit autem cum ulceribus siccis et defluuio capillorum*, successuque temporis pituita augetur. Semper in corpore *contagium* suscipiunt post epar cutis

*) IOH. CRATONIS A KRAFTHEIM *De Morbo Gallico commentarius nunc primum studio et opera Laurentii Scholzii in lucem editus. Frft, 1594. 8. et f. l. 1619. 8.* Clarissimus sua aetate practicus et plurium eruditorum amicus, hinc vndiquaque vocatus in consilium, natus 1519. Vratislauiae, FERDINANDI I. MAXIMILIANI II. et RVDOLPHI II. Impp. medicus, diem supremum obiit 1585. d. 9. Nouembr. de quo vide LINDEN. p. 561. et ELOY Diction. p. 729. T. I.

cutis et pulmones, *cutis scabiem, pulmo tabificam qualitatem*, virtus autem vitalis et animalis proprie non *afficitur*, sed *naturalis in hoc morbo*. Patitur epar, et corrumpitur tota sanguificatio. Si esset intemperies frigida vel humida, esset eadem curatio cum cachexia. Quod autem non sit intemperies calida et sicca, apparet, quia in principio abundant excrementis pituitosis. *Confert lignum*, calidum et siccum. Non est morbus in intemperie, sed totius substantiae, quia non tollitur medicamento methodo repertis et contrariis qualitatibus adhibitis. 2. Inuadit partes principes. 3. Non omnes indifferenter, sed epar primum. MONTANVS dicit ideo, quia venae sunt imbecilliores, quam arteriae, etiam citius suscipiunt contagium. Sed hinc sequeretur idem fieri in peste. Dico praecipue affici spiritus naturales in morbo gallico, sicut in peste vitales. *Est itaque morbus gallicus infectio epatis a tota substantia, coniuncta cum intemperie sine materia manifesta, a contagione acquisita*. Forma morbi vna est, symptomata diuersa. *Contagium ab infectione* est propter excrementa, *ab intemperie forti*, vt fecibus, fuligine, sudore, halitu aut usu vestimenti infecti. Infantes autem quoque lacte inficiuntur. Loca, quae recipiunt, sunt venae, pudenta, os, papilla mammarum, cutis, vt partes molliores et laxiores, qua impressa repit a venis vsque ad epar. Epar postea adurit humores, qui transmittun-

mittuntur ad omnes partes pro nutrimento, sed quia mali sunt, male nutriunt. Ideo corpus scatet excrementis, quae mordendo vlcera faciunt. *Causae internae* 1. debilitas spirituum naturalium et epatis, 2. facilis apertio et raritas venarum et arteriarum, 3. facilis spirituum et vaporum incalefactio, 4. constitutio cutis et pudendi mollis. Epar et cerebrum citius inficiuntur, quia laxa sunt, quam cor, quod est solidum, et tum sequitur *tabes*.

Signa morbi incipientis. 1. Quia spiritus naturales pati incipiunt, lassitudo est vniuersi corporis. 2. dolor vagus in iuncturis ob acrimoniam humoris, non permanens et de vna parte ad aliam transiens propter flatus, 3. pallor absque manifesta causa, et praesertim circa oculum quasi circulus pallidus, sicut in mulieribus, quae menstruis laborant, 4. color rubeus in volis manuum atque in iis sanguis feruescens, 5. pigritia et somnolentia ob multitudinem vaporum, 6. moeror, quasi in affectione hypochondriaca, 7. in quibusdam levis febricula. 8. *vlcera et caries in pudendo*, item *bubones*, lotia sunt crassa et adusta. *Signa morbi confirmati*, post defluuium capillorum crustacea vlcuscula in facie ad radices pilorum, in pudendis vlcera dura, pustulae nigrae, quia materia est adusta, raucedo, tumores, dolores capitis, noctu vehementissimi, vulnera autem in hoc morbo difficulter

ter sanantur. Inter initia *sudore* hoc malum depellitur, quidam tamen *suffumigiis* et *inunctionibus*. Methodus vero ista est, primum auferendi mali humores. 2. instituenda victus ratio, qua generetur optimus sanguis. Sit optimus aer, exercitia convenientia, somnus largior vitetur, vena nullo modo secetur, si apparent vlcera et bubones. Dantur syrupi ad concoquendos humores viscosos et adustos de betonica, de succo cardui. In adustis plurimum valet syrupus de succo fonchi, in melancholicis melissa, deinde conserua borraginis rosar. succi scordii 3j. mithridat. 3℔. inuicem mista. Eua-
cuetur cum syrupo de pomis, item agarico, fena, epithymo. Myrobalanos non omnes probant. Hel-
leborus niger efficacissimus. R. Myrobal. citrin. chebal. Indor. an. 3j. Confund. grosso modo, et infund. in ℔ij. aquae fumiterrae, adde postea fol. fenae Alexandr. Epithymi an. 3vi. garyophyll. 3℔. sem. citri 3j cort. helleb. nigri 3j. Bull. et colaturae add. succi fumiterrae q. s. In educenda pituita resolue euphorbium cum ol. amygdalarum dulcium, et impone frustis citri, decoqu. in clibano, de quo accipe grana v. vel vii. misce cum massa pillularum alephanginarum. Ad educendum humorem melancholicum. R. Poma cydonior. excauata, impleantur cortice hellebori nigri, coqu. et exiccantur. R. Pulueris huius 3j. scammoniae gr. iij. Cinnamonom. parum. Misc. Lapis lazuli vitandus.

Lignum

Lignum guaiacum praecipue medetur 1. gallicis, 2. morbis frigidis, et datur recte epilepticis, item paralyticis. Nascitur in insulis S. Dominici, sanctae crucis et S. IOHANNIS Indiae orientalis. Est arbor similis fraxino, folio plantaginis, floris lutei, fructus suaues ventrem soluentes. Lignum, prout est arbor, colorem habet: Nam vetus nigrimum. Ex tenera arbore nihil habet nigredinis. Inest et acredo, et amaritudo, odor aromaticus calefacit ventriculum, ergo calidum in secundo, et siccum in fine secundi in veteri, in recenti minus. Tres sunt in eo partes, cortex, circumferentia et medium nigrum. Cortex est siccissimus, ideo eum damus, cum valde volumus siccare. Deinde siccior est media pars circumferentia. Operatur a manifesta qualitate, vt in constitutionibus frigidis et humidis, et occulta, quae per experientiam reperta est. Lignum vetus in vetusto morbo melius, in recenti et minus saeuiente accipimus pro qualibet vncia ligni ℥j. aquae, vt ℞ Ligni guaiaci ℥x. Cortic. lign. guaiac. ℥vi. aquae lib. xviii. decoqu. ad lib. xii. Rursus infunde lib. xx. *pro secundo decocto*. Primum datur ad ℥vi. Rectum est coquere in vase duplici, in vitro. Vbi epar aegri calidum, recte coquitur in aqua fonchi. Quidam vero ad decoctionem, vt dixi, addunt ℥iii. vini potentis Rhenani in habitu corporis frigido, cum valide siccare volumus. ℞. Card. bened. iuae artheticae,

theticae, betonic. rad. pentaphyll. an. Mj. vini Maluatici vel Rhenani ℥ xv. decoq. ad medietatem. Admiscetur etiam interdum rosmarinus, stoechas, anisum, feniculum, non detur autem, nisi exquisitè purgatis. Tempus exhibendi commodissimum est primo ver, deinde autumnus. Locus sit mediocriter calidus, non multum luminis admittatur, interuallum inter matutinorum et vespertinorum assumptionem sint septem vel octo horae. In morbo recenti ℥vi. ligni sufficiunt, in vetusto XII. Si non sudant, adhibeantur lateres calidi. Feces semper educantur. Quidam horis tribus post cibum exhibent pillulas mastichinas ad ℥j. Potest tempore sumptionis ligni aeger quater expurgari, etsi hoc quidam damnent 1. quia materia protrusa est foras, ut vlcera et defluuium capillorum ostendunt, ea reuocatur. 2. Sudore humores omnes euacuantur. 3. Deducendum, quo natura. In sudore a profundo ad ambitum. Respondeo, sudor est vapor ad cutim veniens resolutus in aquam. Tria enim requiruntur ad sudorem. 1. Cutis spiracula aperta. 2. Color mediocris. 3. Materia apta, videlicet tenuis. Ergo sudor tantum partes tenuiores, non totam materiam morbi euacuat. Crassam igitur oportet purgare, et quidem post XV. diem sudor pellit ab humoribus aliquid, sed non totum. *Errores.* 1. Exhibere lignum absque praeparatione et euacuatione. 2. Euacuare cum iis, quae astringunt,

vt myrobalanis, praesertim dum bibunt, quia tum vel senae infuso, vel stercorariis pillulis vtendum. 3. Ne cum vino ad hecticam et tabem deducantur aegri. 4. Videndum, ne cum damnis cum alembicis aquis sequatur obstructio, vt est apud GALEN. lib. V. *de medicam. s. l.* Obtrudere autem manifestis qualitatibus occultas haud scio, an sit rectum. Victus instituaturs ad virium rationem, sit autem siccans et attenuans, aer prorsus non prohibeatur, nisi cum timetur cutis obstructio. Dantur pro coena passulae et caricae cum iure pulli.

China radix, similis acoro, ex Lybia affertur. Nullum propemodum habet saporem, minus calefacit, quam lignum, mouet sudorem, et pingues reddit, coquitur, vt lignum, inciditur in taleolos, decoctum fit statim acidum. Radix exiccata iterum coquitur pro secundo decocto. Conuenit calidioribus, sicut lignum frigidioribus.

Sarsa parilla affertur ex Hispania, habet capillamenta, est nodosa, pallida, medulla similis est radici smilacis asperae. Decoctum sic fit. R. Rad. sarsae parigl. ℥iiij. rasurae lign. guaiaci ℥ij. aquae libras xii. Decocto adduntur passulae. MATTHIOLVS sumit lib. xv. et decoquit ad tertias. Datur autem decoctum tutius absque ligno, ac sic etiam suauius est. Qui decoctum ligni bibunt, 1. bene purgentur. 2. vtantur bona victus ratione. 3. salem

vitent. 4. a vento prorsus abstineantur. 5. vinum non gustent. 6. frigida se non abluant. 7. aluo dura recte decoctum ligni pro enemate iniicitur. 8. reualescens subito non se exponat aeri frigido.

Suffumigia cerebro, cordi et pulmonibus nocent, ideo, tanquam pestis, fugienda. Tuto autem adhiberi potest album *animae*, id est, lachryma, quae ex Hispania affertur. Arbor, ex qua haec fluit, similis est foliis et cortice ficui. Inter corticem et lignum reperitur caries, ex qua panem conficiunt. Conferunt etiam in hoc casu sequentia. $\mathcal{R}$ thuris, mastich. aloes epat. myrrhae an. $\mathfrak{zj}$. cinnamom. pulu. cyperi, styracis, spicae nardi, nucis muscatae an. $\mathfrak{z}\beta$. moschi gr. ii. Misc. Haec tota quantitas pro vna die. $\mathcal{R}$ Santal. omnium an. $\mathfrak{zj}$. nucis muscatae, macis, schoenanthi, succini, asari an. $\mathfrak{z}\beta$. cortic. citri, sem. arantior, an. $\mathfrak{zj}$. cum s. q. terebinthinae s. trochisci. $\mathcal{R}$. Styrac. calamit. benzoin. ligni aloes, gallae muscatae an. $\mathfrak{z}\beta$. albi animae $\mathfrak{z}\beta$. styracis liquidae q. s. Primo corpus purgetur, vt in ligno, deinde in cubiculo calido aeger maneat,umat duo oua sorbilia vel vnum, et vnciam vnam sacchari rosacei. Ita quiescat per horam, postea ingrediatur tentorium, in vase testaceo sint carbones, aeger suscipiat *fumum per os per quartam horae partem*. Facile suscipiuntur inflammationes. Si in deliquium incidunt,

dant, ministri in promptu habeant frigidam. Facta suffumigatione, aeger ponatur in lectum, tectus bene sudet, post horam comedat. Hoc repetatur septem vicibus aut ad summum nouem. Quando autem sufficiant suffumigia, apparent ex defluxu ad palatum, etsi aliquando etiam alias vias quaerat. Palatum melle rosaceo, oleo vitrioli admixto, inungendum. Quidam vtuntur puluere cinnabar. ʒj. sulphuris citrini ʒij. benzoin. cinnam. garyophyll. rosar. an. ʒj. Os balauistiis, rosis in vino styptico decoctis abluendum.

Inunctiones cura deploratorum, quam sequuntur saepe multa incommoda, marasmus, dentium amissio, dysenteria etc. R. Pingued. gallin. porcinae an. ʒiiij. Ol. liliorum albor. laurin. an. ʒij. hydrargyri ʒvi. Pinguedines primum eliquantur, post ponantur in mortario calido, et addatur mercurius, deinceps add. thuris, mastich. menthae, salviae, stoechad. bitumin. cerussae an. ʒj. misc. Matutina hora aeger prandeat, et vesperi iij. horis ante occasum, deinde per iii. horas quiescat, post intret thalamum calefactum, inungantur primo articuli pedum, genuum, coxendicum, deinde humeri, cubitus, manus. Aeger articulos ipse fricet, locus postea ligetur, et quiescat per horas iii. in lecto. Cervicem non est tutum inungere. HELIDAEVS inungit quoque regionem renum.

Quidam vir clarissimus Patauī mihi dicebat, *argentum viuum non esse timendum*. Doctores enim dammare argentum viuum artificiale, non nostrum naturale, et *magis sanari homines ab inunctione, quam ligno*. Contra MONTANVS, omnes Graecos argentum viuum pro veneno habere, neque esse adhibendum siue minerale, siue artificiale. PAVLLVS dicit, hydrargyrum quidem esse venenum, exhiberi tamen crematum. Cremandi ratio est apud SERAPIONEM. Artificiale fit ex minio Hispanico seu cinnabare. Naturale fluit ex venis.

Vnguentum FRISIMELICAE. ℞ Argenti viui ʒvi. ol. de iuniper. pingued. anat. an. ʒvi. ol. mastic. ʒij. agitetur, donec argentum amplius non apparet, postea ℞ Ol. lilior. albor. ʒij. lithargyr. ʒiβ. mixt. prioris ʒvi. Misc. f. vnguentum. Dn. D. GALLVS ESCHENREITER scripsit ad me, se multis gallicis incipientibus gr. iij. iiij. v. vi. ex praecipitato cum auro hora decubitus alternis diebus dedisse, si non succederet, post octiduum ad eandem curam reuersum fuisse.

Caries penis. Haec ab excoriatione differt, et habet tres gradus. 1. Est enim vna benignior, in qua pellicula vix est ablata, vlcus non rotundum. Ambiant plura foramina glandem, fundus est ruber. 2. Mediocris. Vlcera mediocriter callosa, fundus

fundus liuidus et pallens. 3. Saeuissima, quando vlcera habent angulos, et varias figuras efficiunt, nec validissimis medicamentis cedunt. Maxima est inaequalitas fundi, et exeditur totum corpus penis. Excoriationes vero facile curantur infrigidantibus et siccantibus, vt linteolo in hac aqua madefacto. $\mathcal{R}$ Aquae plantag. rofar. folatri an. $\mathfrak{z}$ ij. cerussae, lithargyr. an. $\mathfrak{z}$ j. fl. rofar. $\mathcal{P}$ j. aerugin. $\mathfrak{z}\beta$. alumin. combust. $\mathfrak{z}$ j. Bull. simul et colentur. In carne magis exiccantibus vtimur, detergentibus et repellentibus. Fit decoctum ex quaiaco, betonica, absinthio, scabiosa, pentaphyllo, abluitur locus. $\mathcal{R}$ Squamae aeris praep. sem. anethi combusti an. $\mathfrak{z}$ j. Misc. Hic puluis inspargatur glandi, deinde impone vnguentum de tutia. Validior puluis iste est. $\mathcal{R}$ squamae aeris, aloes, tutiae an. $\mathfrak{z}$ j. Misc. Si hic non prodest, vnguento aegyptiaco vtendum. Si hoc non, oleo vitrioli admixto opio, item praecipitato cum vnguento rosato MESVE.

Carunculae vel verrucae seu phymata, si non prorsus mala, fel tollit. Et saepe plenum his pudendum muliebre. Vtimur et ammoniaco in aceto dissol. $\mathfrak{z}$ j. asae foetid. $\mathfrak{z}$ ij. vitrioli vsti $\mathfrak{z}$ j. aquae decoctionis quaiaci q. s. misc. Praeseruatium a carie et carunculis. $\mathcal{R}$ Aristoloch. rotund. gentianae, dictam. alb. an. $\mathfrak{z}$ ij. scordii, sonchi, rutae an. $\mathfrak{z}\beta$. lign. aloes, fantal. omnium, sem. citri an. $\mathfrak{z}$ j.

rhabarb. elect. tormentill. hyperic. an. $\mathfrak{z}\beta$. ligni guaiaci limati $\mathfrak{z}\text{ij}$. mithridat. $\mathfrak{z}\text{ij}$. vini maluatic. aquae fonchi an. $\mathfrak{lb}\beta$. Bull. ad consumptionem tertiae, colaturae per integrum diem infundatur linteum, deinde siccetur, et sic iterum quinquies infundatur. Hoc modo factum imponatur post coitum, suffumigetur pudendum, abluatur vino vel vrina. Fumus ex thure et modico cinnabare.

Tumor inguinum. Non secanda vena aut purgantia medicamenta adhibenda, nisi magna adsit plenitudo, et materia influit, purgandum autem leuioribus. Buboni apponenda relaxantia et mollientia. $\mathfrak{R}$ Diachyli $\mathfrak{z}\text{ij}$. pingued. gallin. $\mathfrak{z}\text{ij}$. Misc. Quanto bubo maior, eo melior. Deinde ex rad. altheae $\mathfrak{lb}\text{j}$. farin. tritici $\mathfrak{z}\text{ij}$. sem. lini $\mathfrak{z}\text{ij}$. caricar. coctar. $\mathfrak{z}\text{ij}\beta$. pingued. gallin. $\mathfrak{z}\text{ij}$. F. emplastrum in mortario. Quod si non emollit, $\mathfrak{R}$ Diachyli cum gummat. propolid. storac. siccae et liquid. an. $\mathfrak{z}\text{ij}\beta$. ammoniac. $\mathfrak{z}\text{ij}$. terebinthinae, resinae pini $\mathfrak{aa}$ $\mathfrak{z}\text{ij}$. ol. chamomel. q. s. Misc. et f. emplastrum. Concocta materia, aperitur. Quando secatur, per rectitudinem inguinum, non corporis secetur, quia fibrae per obliquum tendunt. Quando est apertus, imponitur mel cum terebinthina ad mundificationem, et ceratinum diapalma aliquot dies, post glutinetur. Fugite medicamenta acria, et caute fistulas.

Capillorum defluuium. Est hoc a reliquis distinguendum. Veteres nominant 1. Ophiafin, in qua caput est squamosum et areae tortuosae. 2. Alopeciam, in qua areae sunt rotundae, non tortuosae, nec adsunt squamae multae. 3. Calvitium, quando sinciput capillis denudatur. 4. *Quod oritur ex morbo gallico*, in quo paulatim cadunt pili, et postea renascuntur. Causas GALENVS explicat III, de medic. facult. cum inquit, *pilos respondere foliis plantarum et arborum. Concidunt autem duplici de causa, primo quia deest alimentum, vel est corruptum. 2. quia locus est ineptus.* Alimentum pilorum est excrementum fuliginosum, coctione terrestri factum. Aliquando abundat excrementum conueniens, sed cum venit ad cutem, euolat, et non nutrit. Nam requiritur, vt materia pilorum figatur et concoquatur. In vlceribus enim malis corrumpitur, et fit putridum, vnde pili mali. Sic in habitibus calidissimis non multi generantur pili, quia meatus sunt aperti, et fuligines exhalant. In mulieribus etiam non gignuntur copiosae fuligines. Saepe cutis alimentum malum est, vt phlegma salsum, bilis vtraque, et *eroduntur radices pilorum, vt in morbo gallico*, ob acrimoniam humorum. Quia enim infectum est epar, ideo in omnibus particulis facultas naturalis imbecilla est, non concoquit, et alimentum partibus praeparat, sed excremento inutili abundare facit. Vnde omnia pal-

lida et languida, ventriculus generat cruditates, quae exuruntur in epate. Fiunt falsi vapores, qui ad caput exhalant, et erodunt radices pilorum. Ideo oriuntur *crustosae pustulae in capite et mento*. Consideranda autem sunt excrementa, quae peccant, quae agnoscimus a colore cutis. Si phlegma falsum est, cutis est albicans: Si materia biliosa, erit flaua: Si melancholica, nigricans. *In morbo gallico plerumque est phlegma falsum*. Vnde ad problema facile est respondere: Cur capitis pili maxime defluant? Nam phlegma falsum maxime in capite nascitur, epas autem sua excrementa ad cutim, volas manuum et pedum mittit, vapores autem ab epate in capite vertuntur in pituitam falsam. Si enim immediate ab epate defluuii capilli initium esset, aequaliter omnes pili, non tantum capitis caderent, sicuti contingit ictis a vipera, sed in toto corpore. *Ac quibus defluunt, ante sentiunt sputum falsum*, quia illae partes petunt palatum.

Inchoante morbo, euacuanda, quae in corpore continentur excrementa pituitosa et adusta. 2. euacuandum est cerebrum. 3. partes, in quibus pili figuntur. Purgandum igitur corpus senna, agarico, pillulis cochiis, etiam helleboro, deinde caput euacuandum apophlegmatismis, (*multi in media potione patiuntur defluuium*) postremo vtendum lotionibus, vnctionibus etc. Lotiones primo sint deter-

detergentes, deinde constringentes. Pro ablutione. $\mathcal{R}$ Lixiuii dulcis $\mathfrak{lb}$ x. fl. abrotani, absinthii, roris marini, myrtillorum an. $\mathcal{Mj}$. rad. asari, acori nostratis an. $\mathfrak{z}\beta$. nucum cupressi $\mathcal{Mi}\beta$. ros. rubear. $\mathcal{Mij}$. Bull. ad consumptionem tertiae partis, hoc caput abluatur et siccetur leniter, post inungatur caput et barba. $\mathcal{R}$ Ol. omphacini, myrtini an. $\mathfrak{z}\mathfrak{i}\mathfrak{j}$. ladan. elect. sanguinis dracon. an. $\mathfrak{z}\mathfrak{j}$. vel loco huius hypocistidis. Terantur in mortario, et in pectia imponantur oleo, et in vase duplici coquantur. Sapo CONSTANTINI a PAVLLO descriptus, qui tergit, siccatur, continet et repellit ad centrum. $\mathcal{R}$. Rosar. rubear. aloes, gallar. cortic. granator. spicae et macis pro malobathro, sarcocollae an. $\mathfrak{z}\mathfrak{j}$. fl. granator. myrrhae, sandaracae graecorum, id est, arsenici rubri, spicae nardi an. $\mathfrak{z}\mathfrak{v}$. zedoariae pro costo $\mathfrak{z}\mathfrak{i}\mathfrak{j}$. $\mathfrak{z}\mathfrak{i}\mathfrak{j}$. saponis gallic. q. s. f. pilulae. Si iam apparent areae, post corporis euacuationem ad lotiones deueniendum ex abstergentibus, ut agarico, foliis betonicae, deinde fiat inunctio cum oleo garyophyllorum. Ad pilorum renascentiam primum conducunt cibi optimi succi, dantur alterantia et roborantia, ut mithridatium, cutis inungitur medicamento, quod detergat et euocet materiam. Nam quae adstringunt, non conueniunt. Hic cinis abrotani, oleum garyophyllorum et axungia ursi plurimum valent, item hoc. $\mathcal{R}$ Lardi saliti, vini $\mathfrak{lb}\mathfrak{j}$. Misc. et exponantur soli per dies octo, agitetur quotidie

quater, post coque ad ignem, donec humiditas vini absumatur, postea sine concrefcere, et ita in summo concrefcit album, quod collige, et eo inunge singulis diebus ter.

Defluuio capillorum iunguntur *pustulae*, quae dum comprimuntur, exit liquor et pus lentum, nec dolent, suntque duorum generum. 1. *Aliquae in palato oriuntur, et in faucibus. Has plerumque patiuntur paruuli a nutrice infecti.* Sunt autem rotundae, callosae, albicantes, et habent veluti liuidum circulum et rubentem. 2. *In toto corpore conspicitur. Causa est materia pituitosa, crassa, falsa, adusta vel melancholica, quae duae materiae in ventriculo et epate generantur, et ad cutim transmittuntur.* Euacuetur totum corpus, instituatur victus optima ratio, bibatur decoctum. Si *in ore*, fiat gargarisma ex decocto guaiaci, hordeo et aqua plantaginis, ad misce syrupum rosac. et lac de semine melonum. Cessante inflammatione, ℞ Aquae plantag. rosar. an. ℞j. alumin. rochae ʒij. argenti sublimati opt. triti ʒj. Bulliant in vitro ad medietatis consumptionem, refrigerentur, et frigidi colentur supposito spisso panno, quiescant, et rursus colentur, supposito alio panno. Deinde sume stylum, in cuius extremitate sit gossypium intinctum leuiter aqua, detergantur ita vlcera mane et vesperi, ea aeger iaceat decliuus, vt pituita exeat. *In corpore pustulae*

lae et cicatrices tolluntur sapone nigro cum oleo vitrioli et aqua fragorum, vel ℞ Vnguenti ros. MESVES ʒβ. praecipitati ℥j. Misc. inunge solas pustulas bis in die. *Ad rubra vestigia.* ℞ Argenti sublimati opt. super marmore cum aqua rosarum comminuti, et aqua in vitro exponatur soli, donec exiccetur. Affunde iterum aquam rosarum, et de novo exicca. Postea per XX. aut XXX. dies sputo et aqua maceretur, donec non sit amplius causticum. ℞ huius sublimati q. s. et misce cum succo melonum. Hoc inunge maculas, vel vtaris lithargyro argenti cum succo limonum et aqua rosacea.

Ulcera sunt plerumque vel callosa, vel fistulosa, vel maligna et serpentia, etiam ossa corruptione. Vtatur decoctione et inunctione. ℞ Axung. porcin. terebinthin. an. ʒij. butyri recent. ol. lilior. alb. an. ʒj. mercurii ʒβ. succi limonum vel arantior. ʒvi. Misc. in mortario per horam vnam, donec fiat linimentum, quo inungantur ulcera. Mitigatur dolor, et siccantur ulcera. Si hoc non confert, vtatur praecipitato cum vnguento rosarum, item cerato. ℞ Terebinthin. resinae pini, ol. rosacei an. ʒiij. cerae ʒiijβ. bitumin. matrisylu. an. ʒiij. Tritis terendis affunde vini q. s. coq. ad consumpt. medietatis, et quod post coctionem in summitate concreuit, collige et ad ignem admisc. gummi elemi sarcocollae, thuris, lithargyri, cerussae an. ʒij. Argenti viui extincti cum succo limonum

num aut faliua $\mathfrak{zvi}$. Misc. fiat cerotum, quod extensum superponatur.

*Rimae in volis manuum et pedum sunt a materia falsa, exusta, in ventriculo et epate genita. Cruciant diu hominem. Contemperetur epar cichorio, expurgentur humores, si callus adest, emolliatur decocto althaeae, item inunctione olei amygd. rosar. axungiae porci an. $\mathfrak{zj}$. cerussae $\mathfrak{z\beta}$. et cerae albae q. s. Si non cedit his, fricetur, donec sanguis egrediatur, et citius consolidatur, abluantur decocto hordei, deinde sequenti vnguento vtaris, $\mathfrak{R}$ Olei rosar. butyr. recent. an. $\mathfrak{zj}$. cerussae $\mathfrak{zij}$. terebinth. ablutae $\mathfrak{z\beta}$. sublimati opt. molliti $\mathfrak{zij}$. Misc. f. vnguentum in mortario. *Aqua plurimum valens.* $\mathfrak{R}$ Rad. polygon. $\mathfrak{lbij}$. alumin. combust. $\mathfrak{z\beta}$. sacch. $\mathfrak{zij}$. destilletur aqua.*

In dolore articulorum et capitis fugienda stupefacientia. Nullus apparet tumor. Videntur dolere ipsa ossa, sed quia non sentiunt, malum esse in periosteo certum est. Quando autem sunt diuturni, oriuntur tumores et gummata, et in periosteo reperitur materia corrupta. Causa efficiens vapor multus, tota substantia pessimus, tum ratione mae qualitatis frigidae et siccae soluentis continuum. Debilitato enim calore naturali, pessima excrementa frigida et sicca generantur, quae a solida substantia

stantia periostei retinentur, et in vaporem transeunt, qui distendit vicina et dolorem efficit. Etiam ossa materia corrumpit. *Noctu autem sunt graviores*, quia sicut analogia maxima est humoribus cum temporibus anni, sic et diei.

Curatio optima est in usu ligni. Quidam exhibent has pillulas. ℞ Hermodactyl. turbith. an. ℥iii. diagryd. ℥iiiβ. mastich. ℥β. sacchar. ℥ij. cum melle q. s. F. pill. δόσις 3j. Parti dolenti quidam apponunt facculos cum surfuribus tritici et sale calidissimo, quia aperiuntur pori. Item decoctioni guaiaci imponunt saluam, roris marinum, mentam, betonicam, et in eos facculos calefaciunt, inungunt oleo lilior. albor. ol. sulfuris et oleo lumbricorum, cuius descriptio haec est. ℞ Lumbricor. lator. in vino bis et infusorum per horas xii. ℥j. ol. veter. ℥iβ. foenugr. lini contusi an. ℥ij. Decoq. in vase duplici ad consumptionem vini et humidit. Alia inunctio ad dolores articulorum. ℞ Ol. veter. ℥iβ. vini lib. ℥ijβ. vermium terrestrium prae-
parat. ℥iiij. absinthii, chamomill. melilot. an. Mj. rad. althaeae, maluae, brancae vrsinae an. ℥ij. Decoq. omnia usque ad vini consumptionem. *Ad dentes vacillantes.* ℞ acetum, in quo maceretur symphytum et mastiche. *Pro naribus.* ℞ pulu. aristoloch. ℥iβ. hypocistid. fol. plantag. an. ℥β. cum melle q. s. f. linimentum. *Tumores* duplices sunt, molles et

et duri seu scirrhusi. Duri continent substantiam similem lardo concreto, molles non continent pus, sed substantiam similem polentae. Causa materia frigida vel melancholica. In curatione quidam emolliendo in saniem conuertere student, postquam aperiunt cum cauterio, sed vesicula tota debet eximi sectione. Et possunt etiam remoueri folliculi cum aegyptiaco et praecipitato, postea detergentibus et sarcoticis vtendum est. Multi incidunt in tumores ex inunctionibus. *Vera curatio est potatio ligni et decocti sarsae parigliae.* Tumores duri emolliuntur cum pinguedine gallinae. *Hi tumores interdum corrumpunt ossa.* Id cognoscitur, si duri tumores non possunt emolliri. Aperto tumore, os corruptum oleo chalcanthi madefit et detergitur. Vtimur postea vnguento de matrisylua et vnguento conciliatoris de gummi elemi. *Saepe magna pars caluarii eximitur.* Ibi opera danda, ne refrigeretur membrana, quia sequerentur conuulsiones. Impleto vulnere, cicatrix inducatur cum vnguento de plumbo. Ceratum, quod carnem generat, renouari autem per triduum debet. ℞ Gummi elemi, carabi an. ʒβ. resinae pini colatae ʒj. cerae albae ʒβ. mastich. thuris an. ʒiβ. Tritis optime terendis, add. olei communis q. s. f. ceratum.

Ad dolores et tumores pinguedo canina confert.
Paratur autem hoc modo ℞ Canem pinguem, ac,
abiectis

abiectis visceribus et perforato dorso, venter impleatur sem. lini, foenugr. rad. althaeae an. q. s. ponatur in furno, et pinguedo colligatur. Ad tumores duros. ℞ Maluae Mj. cepar. sub cineribus coctar. passular. an. ℥j. fermenti ℥j. axungiae porci, anatis an. ℥i℥. ol. lilior. albor. ℥ij. cum farina tritici q. s., f. emplastrum. Causticum pro duris tumoribus. ℞ Ciner. sarmentor. vitium ℔iiij. calcis viuae ℔i℥. aquae ℔iij. Cineres ponantur in canistro, et aqua superfundatur. Cum descenderit, iterum infunde, et hoc fiat per triduum, deinde coquantur in vase aereo, quousque redigantur ad spissitudinem. Et sal hoc serua in vase vitreo bene obturato. Apponatur super tumorem durum, stet per tres horas, donec fiat eschara. Tunc imponentur mollientia.

XXVII.

Thomas Iordanus *).

— Brunnae lues, cuius historiam pertexere instituimus, miseranda coorta est. Quae licet *paucos iugulauerit*, eoque pestilentis denominatione minime insigniri debuit, *insolita tamen facie, horrendis sympto-*

*) THOMAS IORDANI *medici luis nouae in Moravia exortae descriptio: Francof. ap. And. Wechelium M. D. LXXX. 8.* Prima editio a. 1577. sub auctoribus LINDENIO et GIRTANNEO prodiit, de qua fere dubito, cum epistola nuncupatoria scripta sit d. 18. Octob. 1578. responsio IULII ALEXANDEINI, archiatři caesarei, d. 17. Febr. 1579. et confutatio CRATONIS 1580. tertia editio dicitur esse a. 1583. Medicus Brunnae constitutus morbum et perrarum, et explicatu difficilem et venereo longe si millimum, descripsit, qui plurimos ciuium affecerat balneo quodam vfos, scalpello et cucurbitulis cute inflicta, inde pustulas, dolores membrorum, vlcerà penis, gummata, callos rel. perpeffos, mercurio et ligno guaiaci ex aqua decocto perfanatos. De quo casu, quid sentiat, professus est IOANNES SPORISCHIVS l. *Idea medici cum tract. de symptomatibus crudeliffimis,*
quae

*symptomatis, intra duorum triumue mensium spatium
ad obloginta oppidanorum corripuit, suburbanorum
supra*

quae scarificationi et cucurbitularum vsui Brunae incolis in Marchionatu Moraviae superuenerunt. Francosf. 1582. 8. Similia exempla luis venereae contractae refert GREGOR. HORSTIVS (Observat. medic. P. II. L. II. Obs. 8. p. 136. deinde ASTRUC l. cit. p. 801. T. II. et e nuperis hoc malum morbum Gallicum vere fuisse contendit Cl. GIRTANNER (Abhandl. über die Vener. Krankh. B. 2. S. 164.) mirificum nominavit ANDREAS DUDITH (Consil. et Epist. med. Io. Cratonis opera LAVR. SCHOLZII Lib. III. p. 277.) subdubitavit PETR. MONAVIVS (ib. L. V. p. 394.) et IORDANVM in caussae inuestigatione a scopo aberrasse censuit, CRATONI fere assentiens et symptomata venerea casui fortuito deberi existimans, CRATO tandem (ib. Lib. II. p. 224. seq.) rem omnem incertam et dubiam esse profitetur. En ipsa eius verba, quatenus huc pertinent! Totum libellum perlegi, mihiq; illud, quod seni in comoedia, accidit, ut incertior essem, quam dudum. Ista quidem sententia concludis, emeruisse hoc malum e subiecto putri et vi balnei in alia corpora transmissum, verum hoc non explicas. — Vnum autem mihi observatione et consideratione dignum videtur, quod non alii, quam ii, quibus sanguis per cucurbitulas est extractus, infecti sunt, et quod malum in eo loco, ubi cutis vulnerata et cucurbita affixa fuerat, coepit, ac uniuersam massam sanguineam (id quod liuor corporum ostendit)

supra C. dicuntur infecta, in campis omni auxilio destituti, passim oberrantes, visuntur infiniti. E
censu

*dit) pervasit, et nervosas quoque partes graviter afflixit. Huius vero mali causas inquirenti duae praecipue offeruntur, vel scalpellum infectum, vel putridus vapor, qui per vulnus subiit atque sanguini communicatus est. — Haec atque his plura dum accurate cogitarem, et quae sit venenatae qualitatis vis, considerarem, sane ne scalpellum, nescio etiam eo, qui illo est usus, vel ex homine, cui adhibuit, vel ex alia re infectum sit, subuereri in mentem venit. Nam ego aliquot memini, quibus ex scarificatione cum scalpello impuro carnes computruerunt et exciderunt. Scio quendam in maximo periculo fuisse, cum ei scalpello, quo vlcus tonsor aperuerat, vena secta esset. Nec me mouent ista, quae tu affers, vim illam noxiam in infinitum extendi non posse, et dum uno ictu absumi, quicquid impuri adhaesit, arbitraris. Potuit enim, cum ab uno infecto ad alium nondum infectum balnei minister transiret, et cum infecti etiam, ut est in tua narratione, iterum sibi sanguinem detrahendum curarent, de nouo quasi et iterum atque iterum ferrum inficere, atque ictibus deinceps multos laedere, denique cum obtuso a. iem in cote vel loro addidit, his instrumentis affricare, et deinceps aliis, quae vel acuere, vel mundare voluit, scalpellis sordes communicare, vel etiam rursus corpora impura et infecta vulnerando virus iterum contrahere. Nequaquam etiam virulentia illa statim, ut tu arbitraris, absumitur. Sed video, te
*fugi-**

censu illorum fuere etiam equestris ordinis viri, ciues spectatae fidei et probitatis, matronae famae

li 2

inte-

fugitiuo velle subuenire. Quid autem, si hoc modo malum propagatum esset, inquis, faceres? Inchoanti malo occurrendum censerem, et vulneribus illis alexipharmaca, ne uniuersi corporis massae sanguineae malum communicaretur, adhibenda. Primum vero stigmatis dolentibus animalium carnes calidas, quibus virus elici posset, admouerem, deinceps vnguentis, quae impuris vulneribus profunt, mederer. — Intra corpus exhibuisssem, quae progressum virulentae materiae prohiberent, et serosis humoribus adiumento essent. — Purgandum deinceps fuisset corpus primum per ea, quae uniuersam massam sanguineam vacuant, deinde per ἰδρωτικά. Animaduerto quidem te in eo fuisse, sed tarda auxilia interdum nulla sunt, vel successu carent. Verum fac esse, in scalpello nullam fuisse noxam. Restabit igitur, ut in putridum vaporem causam referamus. Sed vnde is exhalauit? E corporibus dices infectis et seminariis expirantibus. Cur igitur solos scalpello vulneratos inuasit? Cur primum in loco scarificato initium mali? Hic tibi aquam haerere puto. Mihi de analogia humorum et spirituum in contagione cogitanti in mentem venit exspirasse e sanguine, qui per cucurbitas eiicitur, μύσπρα, eaque solis vulneratis et sanguinem mittentibus inimica fuisse, imo per vulneratam cutem primum subiisse. Fortasse etiam contagium cucurbitulis adhaerere potuit, cum in mundandis illis perexigua diligentia

a bal-

integerrimae intemerataeque pudicitiae virgines.
Quod morbi esset, latuit initio omnes. Magnus
interea

a balneatoribus adhibeatur. Miram esse vim sanguinis menstrui et leprosi non ignoras, et cum doctrinam de contagio veteres non tradiderint, nos in nostra oscitantia multa ignorare et fugere non est dubium. Vehiculum vero contagionis fuisse in hoc morbo serosos humores, torpor, faciei pallor et lior atque curatio, cum tu sudore solo Polonium sanatum dicas, indicant. Cur igitur, vacuato corpore, ad idem non deventum? Potio illa pharmacopoei non placet. Carduum Indico ligno admiscere fatius fuisset. — Si alii, quam scarificati infecti essent, facilius contagii esset explanatio. Sed si solos vulneratos scalpello lues ista attigit, quid reliquum sit praeter instrumentum vel sanguinem, a quo inquinamenta exhalant, non video. Praedisposita autem corpora et cacochymica oppressa gravius affecta non mirum. Veram curationem nullam, tot autem ineptas et perniciosas te narrasse et tempus perdidisse doleo. Contagii ratio cum lue venerea nihil habet commune. An ad gallicum igitur referenda sit, dubito. Ichores vehiculum fuisse contagii et corruptionem totius massae sanguineae consecutam res ostendit. Nihil habuisse veneni, nec facultatem vitalem laesam, exempla demonstrant. E tam multis aegris vero nullum tua opera usum miror. Luem inspiratione hausam et cucurbita in unum locum pertractam ἀποδείξως instar tibi esse facile patior. Mihi nunquam hoc persuadebis. — Casus
mibi

interea rumor, multa vociferatio, caussarum nulla
apud plebem imperitam disquisitio. Colluuius agyr-

Ii 3

tarum,

mihi iste videtur esse multis implicatus difficultati-
bus, hinc quaestionibus contortulis expositus, vt
in vtramque partem disputari possit, eodem fere
modo, vt nuperrime de labe venerea ex dentium
transplantatione contrahenda, quam fieri posse HUN-
TERVS negabat, aduersarii vero adfirmabant. Dens
enim irritando facere potest oris inflammationem,
venerea mala minime. Inerant enim aegris e balneo
egressis et scalpello cucurbitaque vulneratis mala
vera venerea, ceteris minime. In sanguine hoc
esse atque latere posse recentiores medici negant,
cadit ergo suspicio contagii omnis in instrumenta.
Neque defunt exempla labis ano attractae fistulis
sub lotionem (v. HORST. supra et ego L. Die veneri-
sche Ansteckung durch gemeinschaftl. Trinkge-
schirre, I. Abschn. S. 21.) nouacula (TANVS l. c.
p. 70. 104. 112. et ROVERELLVS l. cit.) vulnere
(GRÜTZMACHER De miasm. vener. indole p. 18.)
et suctione mammae, (Antiqui morbi recrudescen-
tis per suatricem inducti cum Gallico vel Indico
collatio per ANT. EVERARDI, Medioburgi. f. a.
p. 31. seq.) Sed hanc litem iam componere ani-
mus non est. Suo quisque iudicio vtatur. Mihi
satis est, notulis instructam eam opellam, quam
mutilam et laceram *Obs.* suis adiunxerat SCHENCK
DE GRAFFENBERG *Lib. VI. p. 816.* cum lectoribus
aequis communicare, ita tamen, vt, quae omnino a
re aliena sunt, i. e. descriptionem municipii, episto-
las

tarum, quemadmodum vultures ad cadauera, spe praedae allecta, penitioris fomitis consideratione fusque deque facta, cum perfunctoria indagatione nihil explorati haberent, in admirationem re conuersa, aciem mentis non vltra intendentes, ἀμεθόδως καὶ ἀλόγως ad temeraria et tumultuaria confugere remedia. Prior si non successit, aliam aggressi

las gratulatoriae cet. lubentissime omittam: His enim facile carere possumus.

CRATO vero, cuius opusculum *de morbo gallico* supra recudendum curavi, passim in *Consil. et Epist.* Lib. V. 38. p. 254. aegris commendat post alui purgationem lignum ex aqua decoctum, et ib. p. 350. *in morbo gallico carduum in primis utilem esse* profitetur; PETRVS MONAVIVS L. II. p. 298. guaiacum decoctum calidum esse putat, et p. 366. memorat puluerem ex rad. sarsaparillae et cort. guaiaci et purgantibus compositum, si qui nolint decoctum bibere, vinum in morbo inueterato tantum adhibendum, denique L. V. p. 419. labem mali *per affricationem* transferri auctor est; ANDR. DV-
DITH Lib. III. p. 297. meminit baronis Poloni, qui *se veteri gallico morbo vexatum nullo alio remedio, quam antimonio curari potuisse* gloriaretur, is post biennium tamen veteres dolores circa coxendicem et artus recrudesce-
re sensit; THEODORVS ZWINGERVS L. II. p. 275. duplex decoctum fieri iubet pro potu et infusione, et *in pertinace gallico repetito usu opus esse vere et autumno* statuit.

aggressi viam, calidis frigida, imbellibus et ignavioribus remediis pollentiora, etiamsi ab omni arte aliena, substituendo, etiam ad deleteria progressu facto, ansam porrexere peritioribus, totum morbum eiusque curationem accuratiori calculo et examini subiiciendi. Tardius fortassis, eo, quod praua non minus, quam inueterata consuetudo adeo inualuit, vt mala, quae in conspectum veniunt, aut oculis se produnt, vt omnes cutanei affectus, missum factis medicis, solis tonsoribus et id genus impostoribus hic delegari soleant. Fortassis etiam medicorum olim has operationes fastidientium arrogantia huic diuortio occasionem dedit non exigua.

Tria iuxta vrbis Brunnæ pomoeria *publica* instituta sunt *balnea*, in quae sordium corporis extergendarum et, cute scalpello incisa, sanguinis per cucurbitulas extrahendi gratia certis diebus confluere nostrates solent. Eorum quod extra Iudaeis cognominem, aliis viridem ab excelsa turris fastigio eo colore imbuta, portam nobilior, splendidior, etiam baronibus et equestris ordinis vtriusque sexus frequentatum, et aedificii nitore, feruulorum muliercularumque sollertiori diligentia ceteris palmam eripuit, et quia fons Nigro proximus, qui sat lutulentus et ater, tanquam colamentum, aut in cerniculo transmissam aquam limpidiorem excipit, eaque purificatione lotionibus congruen-

tiorem reddit. Extant ad Spilbergi radices aliae, ubi puteus aquam plurimo sale, nitro et lapide calchario imbutam suppeditat, eoque vi exterforia nitidiorem quidem redderet cutem, opinio tamen vicit, ut illis potius, voluptatem, non utilitatem sectantes, loturi sese immergant, et ibi deliciantur. Illinc *labis origo*, hinc *feminaria concepta*, virus inde promanavit, haustum ibi venenum. Nam brumae ipso die, quem solis in capricorni sidus ingressu definiunt astrorum periti, vulgus Luciae festo insignem facit, duabus, inquam, dierum hebdomadis, ante ferias natiuitati saluatoris consecratas, hieme asperrima, anno salutis reparatae clodolxxvii. quicunque hypocaustum siue *laconicum ingressi* sunt, et *cutim scalpello adacto appositisque cucurbitis* perforarunt, omnes illico *corrupti* putantur. Neque cito noxam persensere. Signa labis receptae non statim emerferunt. Sunt, quibus octiduum occultatum malum, aliis duabus septimanis, aliis menstruo temporis spatio, pro robore nimirum tam agentis, (ut credere est,) quam renitentia passi delituit. Demum publice se extulit. Interim insueta quadam *ignavia* seu *torpore grauati*, pigri, segnes, inertes ad consueta munia obeunda, animo quoque abiecto, *tristes vultu*, cum nec mens, neque manus et pedes officium facerent, veluti umbrae, non homines, passim oberrantes conspiciebantur.

Nati-

Natiuus faciei color in pallidum, vigor ipse oculorum in toruum, circulo fusco, sicut mulieribus menstruatis, deformem subito immutatus, frons exporrectior in caperatam et nubilam degenerauerat. Manifestis tum se prodidit indiciis. Vestigia cucurbitularum turgescencia extemplo ardor inuasit immensus et immedicabilis, quem foedi abscessus et ulcera excepere putrida, sanie taboque fluitantia, circumcirca pustulae, palmum quoque latae, achoribus floridae. Quibus dehiscantibus, acu aut medicamine discissis profluxit pituita tenuis, serosa, marcida sanieque mucosa, aliis etiam acris et erodens, tum caro cucurbitae ambitu circumsepta, corrosa, putrescens, tetrum, ut e Telephiis ac phagedaenicis ulceribus, inuexit foetorem. Vbi admiratione dignum initio, quod e tot affixis cucurbitis, cum alii decem plus minus, tres quoque tantum nonnulli apponi iussissent, vna duntaxat aut ad summum duae (socrui LAVRENTII sartoris e quindecim tres) ex iis omnibus in foedam transfuerint vomitam. Nonnullis vniuersum corpus pustulis conspersum, facies informis, triste supercilium, horrendus vultus, dorsum, pectus, abdomen, pedes, loci a summo ad imum porriginosa scabie, crustaceis ulceribus supra cutem paululum eleuatis, duum cruciatorum nummum vel vnguis pollicis amplitudine, ambitu rubente, candida superficie, ut tineam, quam barbari vocant, polluta et deturpata cernere erat. Manabant haec quoque

pingui liquore, mucore lento, qui non pus, sed sanientem referret luridam, οὐ τῷ πύῳ ἰκελον. Immo, scabie sublata et sanata, maculae atrae, diuersae, quam ab impetiginibus aut vitiliginibus, plumbei et fusci coloris remanserunt. Progressu morbi in capite calli concreuere, qui summo cum dolore et eiulatu rupti vel dissecti melleum quippiam, resinosum et tenax, ceu ex coniferis arboribus, laticem exstillare videmus, lentum, inquam, et viscidum, marcescentis pituitae argumentum, exudabant. Abscessus hi sordidi verique cacoethes, postquam magna difficultate expurgati, et non minore, carne rursus producta, coaluissent, nouum prorupit symptoma. Vniuersi corporis artus, brachia, scapulae, cubitus, humeri, surae, tibiae, pedes imi, puncturis quibusdam, quasi aculeis, intensissime uellebantur, ac si ferris discinderentur, aut forcipibus ignitis laniarentur, (περαφρασιῶς sic aegri sensum doloris exprimebant) potissimum ubi tibia maxime ex carnis lacertorum non fulta toris a solo periosteo vestitur.

Membra pondere grauia fulcra postulabant, fuismet viribus nec sustineri, neque attolli potuerunt, immo et paralyfi quibusdam minata succollatorum beneficio erigi necesse habebant. Nulla tum quies, perpetua vociferatio, lacrymae, gemitus, indefinenter torquentibus doloribus, nocte potissimum, cum fessa membra sopore dulci reficiuntur,

tur, illis noctes peruigiles ob cruciatuum vehementiam, aurora aduentante, inanis quaedam tranquillitatis umbra affulfit, post adeo *recruduere tormenta*, ut diem accusarent infestam et inimicam, noctis vero imaginem et recordationem exhorrescerent. Noctes irrequietae non vnius aut paucorum dierum fuerunt, verum etiam mensem integrum, frustra tentatis remediis, compleuerunt, ut magna mentem subeat admiratio, qua ratione vnico hoc symptomate viribus fracti letum euadere potuerint. *Caput quoque non fuit immune.* Nam praeter *achoras* supra recitatas *gummata et callos verrucis grandibus similes*, doloribus vehementibus infestabatur, circa regionem occipitii potissimum, qui praeter virium imbecillitatem, vigilias, etiam *dementiam**) quibusdam inuexerunt, quae vix, mucus purulento maleque olente per nares multos dies stillante, mitescere coepit.

Toto interim morbi decursu ἀπόσιτοι πάντων γευμάτων διέτελον, nec CERERIS, nec BACCHI muneribus voluptatem ullam capiebant, non condimenta, gulae illecebrae, nulla ars vel blanditiae culinariae epularum illis desiderium inuehere potuerunt.

*) Id genus mala sunt vere venerea, ideoque nec de origine prima dubium amplius superesse poterit. Aliquos etiam ad desperationem deductos morte violenta vitam finiisse auctor est TANVS l. cit. p. 114.

runt. Conuersationem omnem auerfabantur, contuitum hominum solitariam vitam captantes fugiebant, verecundiane suffusi aut indignatione commoti, quod *horrenda labe, nullo suo merito et spe auxilii exigua, aspersos sese cerne-* rent. Magno tamen hoc illis constitit. Nam neque morbi ea erat natura, vt in apricum illico se proderet, sed intimis haerens medullis, sensim pabulum consequutus, radices agebat viresque depascebatur. Illi vero rerum omnium ignari, consilii inopes, celabant tantisper, donec socios poenarum plurimos conspicati, in medium affectibus suis propositis, mutuis collatis operis, communes deliberationes instituerent. Tunc per fora, per vicos, compita et tabernas de suo malo quisque quiritari, et per *συνοικίαν* siue *συναθροισμὸν* signorum, affectus similitudine deprehensa, *uno ore pariter affirmare, ex hisce balneis virus se contraxisse, cum nulum laborantem offendiſſint, qui non iisdem lauacris deliciatus cucurbitas admoueri fecisset, iisdemque ad unguem affectibus excarnificatus fuisset.* Hoc non, nisi morbo iam plane confirmato et rudi quoque plebeculae manifestiore reddito.

Cum haec plebis coitio facta esset, pars, impetu in ADAMVM, balnei praesidem, facto, iuri vt se sistat, poposcit, pars curiam adit, senatum deprecatur, vt de crimine inquirat, veneficii censuram agat. Horrendum morteque piandum scelus,

lus, in ciuium perniciem coniurasse balneatores. Tumultu paulisper sedato, accersitur ADAMVS, cum eo grauiter pro enormitate facinoris expostulat senatus, minis interiectis, planum sibi fieri vult, *undenam haec labe?* Cuius culpa? *Quid contagii?* *Causam* denique sciscitaturus *illius in-solitae*, nihil praeter lachrymas, mixtis precibus, et excusationes extorquet, sibi nihil constare, se nullius criminis aut conspirationis sibi conscium, multos annos honeste vitam hac vrbe duxisse, famam integram custodiuisse, balneo praefuisse, et cuicunque pro virili parte inseruisse. *Palam* quidem *contagium et manifestum* se non inficiari, verum *originis et causae* se prorsus ignarum, et cum exortum sit summo famae et rei familiaris suae dispendio, ipsi examinent, quanta foret dementiae suam et liberorum salutem et fortunas omnes in tantum discrimen sua sponte praecipitare. Ne nimium senatus prudentissimus indulgeat suspicionibus, plagam diuinitus potuisse immitti, cum nulla ope humana mansuescat, aut incantatorum maleficio profectam, vel maleuolorum maleque feriatorum hominum inuidia clanculum in suam perniciem dolos substructos et machinatos illos esse, daturum se omnem operam, vt insons declaretur, causas, quanta poterit diligentia, perscrutaturum, ipsis vero pro sua prudentia, si quae emendanda censuerint, vel ad penitiorem inquisitionem necessaria,

ne se celatum velint, se vicissim nihil detrectaturum, etsi mille mortes ipsi forent subeundae. Demum diris caput deuoueri petit, *si vel minimam huic contagioni occasionem dederit, taceam, si auctor deprehensus fuerit.* Tunc ita fuit dimissus.

Tumultuatum deinde in ministrum, cui ob dexteritatem, manus inquam agilitatem et promptitudinem, delegata erat scarificationis prouincia. Vuinera is inflixerat, e quibus, ceu fonte, loco omnibus conspicuo dimanabant reliqua symptomata. Hero mandatum, vt hunc examini subiiciat. Adolescens, duriusculis impetitus verbis, cum in se fabam cudi non falsa coniectura prospiceret, carceres et tormenta, quae facinorosis adhibentur, veritus, (id minitabantur senatus cum praefecto) in pedes se coniicit. Fuga *) suspicionem auxit et in hominum mente opinionem de auctore conceptam confirmauit, a hero in ministrum transtulit, cum is non tam, quod causae minus fideret, quam terriculamentis et poenis obstupefactus, fuga mature sibi consulere. Serio iniungitur praefecto, vt adolescentem sistat. Hic Vratislauriam, Norimbergam, Viennam, suis commi-

*) Quisquis in iudicium vocatus fugae se dat, e coniectura forensi sceleris conscius vel reus esse creditur.

militonibus et balneatorum collegio, ut e fuga ipsum retrahant comprehensum, vinctum compedibus huc transmittant, perscribit. Verum ille haecenus nusquam comparuit. Deinceps *magicis incantationibus scalpella et phlebotomos infectos toxicoue illitos* clamatatum. Ut haec quoque aboleretur suspicio, balneator ferramenta omnia exussit, medicas cucurbitas aereas, quotquot habuit, confregit ignique tradidit. Ultra progressus *τοίχους διαπύρους*, testudinem, inquam, thermarum, cui candentes siles insternuntur, ut aqua aspersi vaporem ad sudorem conciliandum edant, (laconicum vnico verbo dixere veteres) vna cum calefactoria fornace a fundamentis diruit, et novos ignitos parietes exstruxit, si forte vapor infectus illinc emergens ansam teterrimo morbo praeuisset. Neque ita conquietum. Instrumentis igne crematis, toto hypocausto innouato, *veneficii si quid in aquis latuisset*, puteum ter funditus exhausti expurgarique fecit. Ne tum quidem veneni specimen visui sese obtulit.

Inualuit postea rumor, *praefectum ipsum lue venerea non minus, quam ministros suos infectum*. De eo cum nihil certi potuisset affirmari, eo deuentum, ut essent, qui asseuerarent diebus intercalaribus, quibus publica non habebantur balnea, *herum lue Gallica infestatos, calefacto eo hypocausto, solitum*

solitum hydrargyro inungere, et ea ratione huic contagio occasionem dedisse. Iuramento ille se purgavit apud me, nihil vnquam sibi fuisse commercii cum gallicis, artem vngendi vel curandi sibi esse incogitam, nunquam ea se vsum, neque id genus medicaminis vnquam pertractasse obtestatus est. Impune hoc illi fuit, cum adliceret, neminem e sua familia, qui lauaturis assidue subministrarunt, scabie hac deturpatum aut doloribus excruciatum fuisse. Quod aegre euassent, si a balneo contagio coepisset.

Morbus nihilo mitius aegros torquere, nequicquam remittere usque ad aequinoctium vernum solis in arietis signum ingressu, circa quod tempus manifeste desisse et paschatis feriis prorsus interiisse iudicatus est, eo, quod deinceps nullus hac labe ex integro aspersus deprehensus fuerit, vel quia iis balneis solitudo ingens, quouis ingressum reformatante, ad alias migrationem instituerant, paucis rusticis exceptis, qui haec vel ignorabant, aut, vt nugacia, spernebant et deridebant, vel quia praetoris vrbanı edicto senatus auctoritate interdictum fuit ADAMO exercitium illud, vel, vt omnem prorsus a se amoueret suspicionem, quae stu pereunte, sua sponte thermas clausit. Gnauiter interim, irrito licet conatu, aegris operam locabat, vlceribus medebatur, appposito emplastro, quod griseum

griseum vocant, e lapide calaminari, lithargyro, cerusa, tuthia, terbinthina, cera alba, seuo ceruino, thure, mastiche, myrrha et camphora confecto, in orbem frigidis ad feruorem extinguendum circumiectis. Scabiei demum hieroglyphicum illud mysterium, quod *Topfwasser* (lac virgineum aut simile quid iudico) vocant, eique vim exsiccandi et escharas demoliendi efficacissimam tribuunt, illeuit, nihil pensi faciens de humorum corruptela intrinsecus coercenda, ideo frustratus euentu, aliis in locum accitis, repudiatus est. Cursitatum iam sollicite. *Nouus cum esset morbus, nouas postulabant antidotos*, cum nihil vsitatum et consuetum, exotica et peregrina remedia minimeque familiaria sibi profutura autumabant, artifices disquirebant, qui nil, nisi splendidum pollicerentur, et fumos venditarent.

Pollutorum primus habitus WENCESLAUS RAVSCH, institor non parui nominis, ex aduerso curiae Senatoriae, supra quadraginta natus annos, breui statura, corpore εὐσάγην, facie rubente, habitu quadrato, calidi humidique temperamenti, sanguine exsuperante. Hic balneum ingressus quinque cucurbitas affigi iussit, vnam summa ceruice, ad finem capitis et occipitii, duas alias ad lumbos, vtrunque circa renum regionem, tum vtrique genui singulas adhibuit. *Illaevis ceteris, sola ceruicis et fini-*

fri lumbi in tumorem desciuere. Postridie statim superior *sudaminibus*, quas *ὕδατιδες* dicimus, *conspersa* tactus indicio et domesticorum relatu fuit. *Dolor non levis*. Proinde vnde origo mali, illinc medela petita. Facile initio, nondum actis radicibus, consolidari potuit vulnus. Negotiationis gratia Hradisthum profectus, illinc redux, non integre liberatus, in balneum redit decimo quarto post die. Adolescentem monet, vt, priore illaesa, subtus illam loco vicinissimo, at decliuore, aliam *παροχστεύσας* gratia affigat. Ille vero locum non ita cauit, quin e priore vestigio huic secundae aliquid adderet, eamque auulsurus nonnihil corticis decerperet, non exiguo dolore creato. Tunc primum aestu feruoreque tartareo *exulterari coepit caro cucurbita comprehensa*, quae suis finibus minime contenta *serpentine* quadam guttur, fauces, cervicem, collum denique *uniuersum in tumorem extulit*. *Secuta post vlcera sinuosa, cauernosa*, vt semidigitum formini infereres. MATTHIAS accersitus tonsor frigida adhibuit, vnguentum album, oleum rosaceum, nihil octiduo auxilii tulit. Temperandi feruoris gratia summopere adiutus stillatitio liquore hyosciami peregrini floris lutei, quem *tabaccam feminam* vocant, sibi a fratribus contubernii societatis Iesu transmissio, cui linteolis immerfis post vlcera fovebat frigide, iisque collum integrum amiciendo aestum profligabat. *Locus cucurbitae inferioris circa*

tumbos

lumbos quoque putruit, non tam amplo circuitu, minore ambitu contenta putredo, minus contumax, remediis cessit, puncturis tamen penitioribus, longe post assiduam creauit molestiam potius, quam dolorem alicuius momenti. Consultus catabaptistarum Aesculapius, IOANNES TENGLERVS *), solis topicis intentus, emplastris exsiccantibus consolidauit vulnera. Quibus ad cicatricem perductis, noua symptomatum incubuit cohors. Tergore toto quatri-duo post ingenti dolore perculsus est. Certis et quidem exiguis finibus antea quod conclusum erat virus, in totam spinam propagatum, totam dorsi occupauit amplitudinem. Hinc artus, brachia, femur petiit, a summa scapula et coxa ad imas manus et pedes nervos compressit, ut gressum et comprehendendi potestatem auferret, non leuibus doloribus comitibus, qui atrociores noctu erant, diurno tempore quietis vsura aliqua recreabatur. Molestia haec octiduum durauit, cum in exercitio aliquid spei poneret, aut potius lucri auiditate pellectus XIII. diebus ante paschales ferias Kiouiam ad mercatum se accinxit. Illic exacerbata omnia, nulla pedibus requies, dolor minime fixus, vagus, modo genua, mox furas, demum plantam pedis, tarsum infestans, nunc hoc membrum deserens, alio se conuertit, illinc mox re-

Kk 2

currit,

*) Quis ille fuerit, non liquet, neque attinet multis de tali empirico anquirere.

currit, et sic indefatigabiliter aegrum diuexauit. Diuum hominumque auxilia implorantur. Laterculo excocto nouo candenti vinum affudit, pedes vapore fouit. Cum incaluisent vehementer, oleo iuniperino inunxit, vt vniuersum crus rubore summo perfunderetur, (*Φονίμους* vel sinapismos dices) saepius iterauit. Irritum hoc. Ita *quindecim dies huiusmodi doloribus confliatus* Hunnobrodam attigit. Illic quorundam medicastrorum consilio corollas siue spiras, quibus bulbi alliorum connectuntur, (caudam inquam, quae supra caput seu nucleum cum capillamentis terra eminet) vt suspensi laquearibus exsiccentur, aqua decoxit, vaporem vñ pedibus excepit, tum etiam totum corpus proluit. *Aquis cum mergebatur, dolor mitigatus est, saeuior, labro postquam exiliit, longe recurrit.* Hinc Hlukium, vbi catabaptistae tarso et supra malleolos ad surae latera vtrique ad genua cucurbitas cum multa flamma adhibuerunt, deinde vnguibus suis delibutum reddiderunt. Frustra tentata omnia, tres horas visus doloris expers, postea *pristina recrudere accidentia.* Wesseliis raphani radices pila tufas faleque copioso respersas crurum tenus calide circumligari iussit, herbam *Gichtkraut* (ex aegri narratione bryoniam autumo) axungia suilla veteri contudit et circumiecit, nihil contulit. Domum reuersus, carnificis operam experiri placuit, a quo medulla cruris equi et hu-
mani

mani perunctus, nihilo pernicious ad cursum factus, exiguum percepit emolumenti. TENGLERVS cum fotibus varia herbarum farragine confarcinatis καὶ καταντλήμασι nihil proficeret, ad vesicatoria conuersus, cantharides vtrique pedi apposuit, medio loco inter genua et malleolos, ad tibiae latera vtrinque et quatuor locis cutem exulcerauit. Quam licet serosi humoris copiosa excretio sit subsecuta, parum tamen abfuit, quin phlegmone oboriretur, cuius praeter intolerabilem dolorem summus rubor index erat, qui tamen quinta die remittens *ulcera quoque clausit, rubedine in pullum colorem adhuc atris vestigiis superstitem commutata.* Ita solenni huic remedio adhibentis inscitia et importuno vsu etiam fides abrogata est.

Proinde, vt in re dubia et ancipiti animus nullo veritatis fultus praesidio incertis fluctuat erroribus, facilique opinionis vento huc illuc impellitur, ita TENGLERVS, κράμβη priore recocta, ad πυρίσματα reuersus, noua ἐγκαθίσματα, variis radicibus et herbis congestis, instituit, Hippocratici oraculi immemor, non esse rationali medico, priore indicatione perseuerante, contrariam curationem instituendam, etiamsi voti compos factus non fuerit. Ignarus etiam canonis, quo iubemur localibus remediis, nisi antecesserint vniuersales euacuationes, parum fidei adhibere. Eapropter

peffime haec cefferunt, quia forte adftringentibus et repellentibus conftabant. Nam ad fuperiora raptum petentes materiae repulfae cor coarctare, fuffocationis periculum, etiam fyncope iam pro foribus exiftente, minari incipiebant. Explofum et hoc remedium, cui fuffectum balneum ex gleba feu glomere nidi formicarum, aqua decocta et filici candenti affufa, foloque vapore prius excepto, pofttea pede immerfo et formicis vftulatis vel elixis circumligatis, bibit decoctum radicis pimpinellae faxifragae e rubro vino per aliquot dies, attamen omnia in peius ruere.

Postliminio confilium et auxilium petiturus me conuenit, et quia multos prius queftos, plurima fruftra tentata medicamina hinc inde audiueram, *de contagio* et mali contumacia cogitare coepi, et quia *circa cutem malum* verfabatur, viciniffima, congrua et competenti via educendas materias ratus, exhibito ἐκκοπρωτικῷ, ftercorario medicamento, mithridatum dedi, exploraturus, vt fe *ad fudorifera* effet habiturus. Peraegre fudori vacabat, tamen laetus fuffectu et hilaris perrexerit, tum mithridato permixtum fuccum fcordii, veronicae, fca-biofae, cum decocto fcordii dilutum bidit. Biduum iufferam, octiduum continuauit, fudauit quidem modicum, debilitatis fimulato praetextu, neque fupra tres horas vnquam lecto fe continuit.

Per-

Perbelle habuit, inter sudandum pruritus ingens pedes exercuit, falsi humoris exeuntis argumentum. Conualuisse sibi visus itineri se commisit, fora, nundinas et mercatus frequentavit, aliquot hebdomadas incolumis, hinc inde vagatus vixit, donec nihil tale opinantem *capitis dolor gravis et obtusus, sensus hebetes, anxietas, animus languens, sui ipsius odium vel taedium* corripere, *caput, pectus, facies, pustulis effloruere minutulis, rubris maculis et ἐξανθήμασι corpus uniuersum conspersum, stigmata et pulicum morsus* referebant. Occupatus tum sui sesquimensum arce quadam curatione baronis primarii. Id temporis Aesculapius ille accurrens reliquias errorum per adolescentiam commissorum redituas accusans, poenas modo luere oportere vociferatus, *πάγχρηστον* antidotum, *turbith* illud *minerale*, ab ipsis toties decantatum, nulla praemissa humorum praeparatione aut sanguinis de tractione, exhibuit. In eo quoque vitio non caruit, quod eadem dosi cuicunque sexui et aetati porrexerit, tam viris, quam feminis et virginibus tenellis, nulla victus ratione praescripta, habenas omnes diaetae laxauit, vel quia nouerat, faucibus et lingua in tantum tumorem eleuatis, buccis inflatis et pituita turgescens, non facile quaeuis obuia ingeri posse, vel quia ipsorum axiomati congruit, non diaeta, sed *vi sui remedii* morbos profigari. Quod *de morbo Indico* illorum antesigna-

nus profiteri palam (vinum optimum, cibos in primis conditos et bene salitos offerendo) veritus non est. *Praecipitato eo puluere* (vere turbante, cum nullam vniuersi corporis venulam intactam aegri iudicio praeterierit) in pilularum formam reducto, quadrante horae ante coenam quinque ciceris minoris magnitudine exhibuit, quae paullo post tantum vomitum concitarunt, vt ad noctis medium continuis vomitionibus paene fuerit enectus. Materias alimentarias, post pituitosas, demum sanguinis plurimum euomuit, postridie hora sexta matutina vna minus deglutiuit, vomitus repetiti, licet et per aluum subducerentur materiae similes. Antequam cubitum se conferret, totidem: Semper vomuit. Ventriculum denique tanta nausea inuasit, vt, quotiescunque medicus pilulas ostenderet, solo earum conspectu ad vomitum irritaretur. Neque iam opus erat exhibitione, cum solo intuitu voti compos fieret. Quapropter triduo sequenti vna duntaxat contentus fuit quotidie. Continuae autem fuere vomitiones et alui liquamenta. Quinque diebus sequentibus atram potionem, mane et hora somni, bis die proposuit. Toto curationis tempore, quae ad duas prorogata est dierum hebdomadas, semel tantum sudauit, neque vaporario calido se continere iussus est. Incendio magno correptus, fauces linguae turgentia dolorem vehementem palati et gingiuarum excoriationem inuenerunt,

xerunt, ita, vt prae mole linguae os claudere non posset. Saluatio multa, cibi deglutitio penitus sublata. Octiduum totum cibo caruit. Continuis oris collutionibus vsus, nona cibi nonnihil coepit assumere, tum, vt refert, et nephritides molestae fuerunt. Pondus ingens circa renum regionem sensit. Excreta per aluum acria, mordacia, ac si ferro intestinum discinderetur, murmura et rugitus in intestinis, dolor oberrans toto abdomine. Cum exoneratum aluum secessisset, vno impetu quid lapidis instar (*hydrargyrum conglomerationum* fuisse non dubito) ponderosum prolapsum est. Neque tantum fuit illis cerebri, vt, fecibus perscrutatis, de materia egesta inquirerent. Excusso tanto onere, morbo subleuatus, et vnico quidem momento, deinceps ad consueta rediit. Reliquias tamen adhuc, manibus et pedibus algore perfrigeratis, pristinorum dolorum et neruorum exsiccationem, quasi corrugationem et distensionem animaduertere sese refert. Et haec quidem ad XV. Iulii diem.

ADAMI BERNAVERI, seplasiarii solertissimi coniunx, ANNA, calido et sicco temperamento, excarnis, raro corporis habitu, fusco colore, trigessimum sextum annum egressa, octiduo ante Lupercalia seu dies Baccho dicatos, balneum adiit, septem cucurbitas adhiberi fecit, quae *ὀμοπλάτην* vtramque, ceruicem, dorsum et genua occupaue-

runt. *Solus dextrae scapulae locus exulceratus. Pruritus leuem, taedium, molestiam potius, quam dolorem, totos viginti dies pertulit. Pustula medio vestigio eminebat ipsi aut orobi magnitudine; Denao in balneas concessit, totidem affixit, subtus hanc vicinissimo loco aliam subiecit. Serpere malum dilatari- que coepit, ut palmum latitudo exaequaret, color ruber, saturus, continuae ulceris penitior recessu vellitationes, ardor ingens. Mariti vsa consilio bis triapharmacum emplastrum applicauit, nullisque aliis praesidiis adhibitis, coaluit cicatrice obductum vlcus. Parasceues, quae solennem resurrectionis domini festiuitatem praecedat, die manuum torporem, veluti stuporem, grauitatem et ἀναίτησίαν initio animaduertit. Musculus δελτοειδής cum ἀκρωτίω occupatus, manuum eleuationi obstitabat. Pendulas vidi iam manus, ac si paralyti correptae ac prorsus resolutae fuissent. Emporium Linzianum, vt varia supellectili aromataria tabernam locupletaret, medicamentarius adierat. Illinc reuersus palam vidit ad manus radicem, carpi inquam concaua, nervos tremere et contrahi, ac si per spasmus manus extrema in digitos delinens curuata introrsum versus cubiti et radii ossium compagem pertraheretur. Dolores vrgebant vehementissimi, somni vero prorsus exularunt. Maculae rubrae satis amplae, in facie quinque, in manu dextra a carpo ad cubitum tres vel quatuor minores apparuerunt, scabies nulla.*

Tyrocinia artis cum Dresdae Misniorum myropola ageret, meminerat celebres medicos operosam quavis panacaea certiore cutaneis affectibus profligandis instituisse antidotum. Quam ut coniugi bene merenti opitularetur, confecit. Materia et compositionis ratio haec est. ℞ Ligni Indici ℥v. Rad. Lapathi acuti ℥iij. Myrobal. Chebul. Citrin. Indor. Emblicor. ana ʒij. Gran. Iuniperi, Rad. Enulae campanae ana ʒv. Hermodactyli, baccarum lauri ana ʒxv. Santalarum omnium ana ʒj. Aristolochiae longae ʒij. foliorum senae mundorum ʒxv. Infundatur primo lignum per se in lib. V. aquae feruentis per XII. horas, postea coquantur blando igne addendo cetera recto artis ordine ad medietatem, stent, donec refrixerint; Colaturae feruidae et forti expressioni iterum iniice rhabarbari electi, turbith optimi an̄. ℥ij. Gr. v. Elect. diacatholiconis, confect. Hamech ana ʒij. Dissolue in aquis scabiosae, lupuli, fumariae ana ʒiij. syrupi fumariae ʒxv. de epithymo ʒv. Bulliant leuiter semel atque iterum aromatizando cum sp. aromatici rosati ʒj. cinamomi optimi ʒij. Misce, fiat lege artis potio. A secundo haustu quasi exonerata coepit agilius brachia mouere, tertio die elicuit sudorem succis scordii, cardui, mithridato permixtis. Probe successit. Bis reiterauit antidotum, sexta sudorificum, extra omnem teli iactum posita integreque conualuisse videbatur. Dum calidis sese foue-

foueret, sudori proliciendo occuparetur, perbelle se habuit. At quam primum in publicum prodiit, tempestate vda, austris flantibus, glacie niuibusque diffugientibus, verna aeris inaequalitate, humoribus nimium commotis, *pristina rediuiua fuere symptomata, et quidem nocturno tempore*, volutationes in stratis continuas, locus quietis nusquam repertus. *Guaiaci lignum hic infame habetur, et lue polluti venerea conuictum eorum quouis fugiente, publica notantur infamia*, haud aliter, ac lepra infecti in populo Hebraeo extorres reddebantur. Ita *ubicunque ligni mentio fit, actum fere de aegri existimatione et bona fama videtur*. In honesta et integerrimae famae matrona huc confugere prima fronte religio fuit. Ceu sacram anchoram, ad extremum, ceteris frustra tentatis, in abdito asseruandam censui. *Horrida immanique scabie laborantibus* aliis vicinas suaseram *thermas*, non quod profuturas iudicarem, sed dubius animi, hac aegrorum insolentia et in victu contumaci negligentia, ne regulis, quas in ligni usu praescribimus, et legibus se includi paterentur, (compedibus se vinciri vel pedicis constringi murmurant) consultius visum fuit, vt suo malo sapere discerent, et certum praesidii genus postea spe frustrati audius expeterent. Haec etiam languens vna cum sorore *thermas* adire decreuerat, ego vero ad curas medicas auocatus discessi. Paucis diebus interiectis,
pharma-

pharmacopoeus ad me per litteras: Consulisti, inquit, coniugi, ut thermis lauaretur, at ipsa exploratum habet, ut, quotiescunque labro aquae dulcis se immerferit, dum aquis tepentibus deliciatur, dolorum sit expers, ubi pedem extulerit, illico recurrere et infestos fieri dolores. Suasum ipsi, ut guaiaci biberet decoctum: Quocirca meo se commissurum hoc arbitrio, se petere, ut, diligenter expensis et rationum mearum momentis, eam quamprimum certiore reddam, quid hac in parte fieri velim. Occasionem etiam de aliis bene merendi oblatam repudiare nolui, unicam hanc viam sanitatis recuperandae superstitem dixi, in vulgi deliri iudiciorum perplexitate famae ipsius consultum me voluisse, veritus, *ne huc nefanda correpta publice diffamaretur*. Rumore plebis spreto, e radicibus polypodii, cicoreae, herbis fumister-rae, cardui, turionibus lupulorum, asparagis recentibus et id genus aliis cum passulis et senae foliis fero caprino coctis aliquot dies apozema propinatum. Communem dextri brachii secuit venam, pilulis purgata, decem et octo dies *ligni sancti bibit decoctum*, canonibus consuetis observatis. Persuaderi, ut prorogaret potionem, minime potuit, vel quia desidem domi latitare non libuit, perpetuo debilitate culpata, vel quia nimium sibi blandiretur, et viribus plus iusto fideret, eo, quod primo protinus biduo acu pingere, texere aliaque mulie-

muliebria exercitia domi tractare inciperet, brachia fursum attolleret, manuumque officio alacriter doloris expers toto eo tempore perfungeretur. Aedibus inclusam fenestrarum prospectu arceri summa erat molestiarum portio. In publicum egressa, aere denso, pluuiis, nebuloso, pro anni tempore tunc rerum potiente, et accuratiori victus ratione posthabita, cum neque vini usu penitus abstineret, decima quarta die *recurrerunt eadem symptomata longe, quam antea vehementiora.* Turpethum illud execrandum experiri, et praecipiti discrimine vitam negotiari animamque redimere placuit. TENGLERVS quindecim pilulas exhibuit deuorandas hoc ordine, quinas ante coenam, sequenti die mane et vesperi totidem. A prima sumtione vomuit multum, et quinque aluo deiecit. A secunda iterum et vomuit, et ter deiecit. Post tertiam, vtraque multiplicata, virium ingentem edidere stragem. *Sputum* altera statim die *apparuit*, illico lingua in tumorem conspicuum valde eleuata, rictu diducto, fauces impleuit, palati caelum siue fornicata capacitas non sufficebat (horrendum visu) linguae intra sua septa continendae, quin extra labia promineret, occludere os aut labra coniungere nullo modo potuit. Tertia plane obmutuit, vt a nemine loquens intelligeretur, soloque nutu animi sensa proferret. Immo, spiritus viis compressis, strangulationis periculum in procinctu erat, oborta etiam magna raucedine,

cedine, gutture et faucibus nimium excoriatis. *Gargarismata* illis familiaria praescripta ex aqua ardente, quam vinum quoque sublimatum dicunt, cui zuccarum candum et mellis nonnihil immiscerent, cum interea Aesculapius ille (si displicet), oblati pilulis, per emissarios rem gereret, neque ad aegros postea vnquam reuerteretur. Indigne hoc tulit myropola medicis rationalibus familiarissime conuersatus, e rosis, plantagine, malicorio et similibus aqua prunellae incoctis syrupoque myrtino et de rosis siccis admixtis, collutionem oris instituit. A cuius usu lingua confestim subsidere coepit, et intra ἔγνος τῶν ὀδόντων, suos inquam carceres, sese recepit, *perpetua* tamen *saluatione* ad decimum quartum, imo etiam vigesimum diem excrucitata, quo die, illi egrediendi facta potestate, vltro vnam adhuc adiecit hebdomadem. Intra quod tempus omnia pessum iuere symptomata, et turpis macula, quae dorsum foedauerat, licet contumacissima, tota est abolita. Num reliquiae medicamenti renes et intestina turbantis aut diaetae vitium, certe tribus post septimanis crudelissimos dolores colicos et nephriticos illi inuexerunt, vt, leuidensia priora quae tulerat, si hisce compararentur doloribus, asserere non vereretur. Domi cum essem, his malis subuentum pauculis diebus. Nunc incolumis viuit crebro usu extracti angelicae, nisi quod corpus probe munitum esse oporteat, vt ne flatum quiden

quidem frigidiorē admittat, cuius merito etiam podagricis tentata fuit tormentis.

Huius soror aetate maior, SCHEITTERMANNI primarii pandochaei vxor, carnosā, frigidioris et humidi temperamenti, vna et eadem hora balneum petiit, totidem cucurbitas affixit. *E septem sola, quae sub dextra scapula erat, vulnerata in vlcus degenerauit. Ardor vehemens, caro exesa, foueam, cui articulum primum indicis digiti inseruisses, (nudam carne costam dixisses) detexit, latitudo, ut quadrans thaleri numismatis.* Emplastra balneator diu adhibuit. At mouendo cum parum promoueret, quidam nostras, illius affinis, emplastrum nigrum, arcanum nemini reuelandum, (e cerussa, mastiche, in oleo lini ad nigredinem vitulatis forte conflatum) saepius reiterauit. Frustra. *Vlcus obduxit cortex durus, scabrie aridus, crassitie digiti cutem supereminens, qui, pruritu intolerabili excitato, cum vnguibus discerptus esset, subtus nouo germine repullulauit iterum.* Ab aromatario emplastrum de meliloto illitum, quod escharam quidem sustulit, ea tamen, paucis interiectis diebus, denuo et foedior succreuit. Hic vero minime praeterendum, *dolores etiam ante vlcus occlusum hanc infestasse, quod plerisque non, nisi vulnere consolidato euenit. Vidi eam a poplite per suram vniuersam (ventrem carnis tibiae obiectum) calcaneum, talos, tibiae apicem*

apicem solo periosteo membrana quasi tectum, dolores crudelissimos perpeti, ut eiulatus et clamores ferinos, si stragulis paullo pedem promeret, ederet. Adeo tamen fuit peruicax et prae fractae contumaciae, ut nullum prorsus ore admitteret remedium. Aegre ipsi persuasi, ut serum caprinum cum zuccaro vulgaris potus loco ad biduum biberet. Praeter dolores, qui iam uniuersum corpus obsederant, totum prae pustulis corpus tuber erat, ut nec stare, sedere, neque ambulare iam posset. Lintea pure foetido ulceribus manantibus imbuta, corpori mordicus adhaerescencia, si auellerentur, cortices quidem una detrahebant, sed vulnera et dolores multiplicabant. Pertinacem illius animum tam horrida mala neque flectere, neque frangere potuerunt. Turpetum dimidiati ob infirmitatem, ut agyrtae referunt, dosi accepit. Quocirca nihil emolumenti consequuta, adhuc ἐλκεσι βλωὼν, cadaueri, quam homini similior iacet, suaeque inobedientiae meritas exsoluit poenas, cum vnctionibus et suffumigationibus mercureis mallet rem pertentare, quam intra corpus vllum admittere medicamentum.

PAVLLVS BURSARIVS ex eadem causa sinuosis et cauernosis ulceribus dextram tibiam foedatam habuit, circa malleolos potissimum, eapropter curam temerariam aggressus est. Pilulis deuoratis, causo prehensus, fenestris prae immodico aestu undique

referari iussis, caniculae ardoribus vrgentibus, sanguinis copiosa per aluum excretionem, quam *σφοδρὰ* et atrae feces consecutae, fame quoque cum ob linguae tumorem nihil alimenti posset ingerere, enectus, intra paucos dies eiulatu et clamoribus toti viciniae molestissimus misere exspiravit. Inopinatus iste casus multum artificis detraxit auctoritati, et solenni pharmaco fidem derogavit, occasionemque certiora remedia inquirendi aegris praebuit.

THOMAS BRENNER, institor vterque cum coniuge correpti. Illa mercedem pacta, cum denas tribus ex ordine diebus assumsisset pilulas, intendi et intumescere crura in vastam sensit molem. Vomitus pro more exagitata vase testaceo excepit reiectamenta, cuius parietibus circumquaque vidit *hydrargyrum crudum* adhaesisse. Illico terrore perculsa, et quia peius se habere animaduerteret, nuntium remisit impostori, quem cernebat pro foribus, ne spiritum olidum admitteret, pugnonares et labia comprimenter, eminus inquirere, quinam valeret, neque precibus adduci posset, ut cominus aut tangeret, aut eam alloqueretur.

Hunnobrada ad equorum mercatum huc se contulerunt Iudaei duo. Eodem balneo inquinati, alter feriis Pentecostes extinctus, alter *elephantia obductus* miseram traducit vitam.

DIETRICI MOLII filia, virgo forma egregia, puella lectissima, iam nubilis, miserandum in modum deformata, restituta quidem est turpetho, veruntamen *pustulae nuper frontem et palpebras de-
nuo occuparunt.* Quibus illi adhibent liquorem luteum mordacitatis expertem, (gummi fortassis guaiaci, quod illi a liquore et alkali separant) qui eas abolere quidem visus est, non tamen securos in vniuersum reliquit aegros, ita, vt vere se et ex toto immunes asseuerare auderent. Imo *latet
semper aliquid virulentiae, quod alias repullulat, et
recidiuam perpetuo minatur.* Forte auaritia medicastro-
rum, vt semper esset, quod degluberent, vel malignitate a deleterio medicamento nondum perdomita, nouaque semper moliente accidentia. Vt curiosis ingeniis rara cara, quotidiana vero vilescere obseruamus, ita, repudiato turbante pharmaco, Euancicium duobus hinc dissitum milliaribus ad balneatorem concurritur. Eo primus cerdo, post STENDLIA anus, opulentissimi senatoris quadraginta quinque annos coniux, demum etiam Pandochaei vxor, profecti. Hic fabae magnitudine electuario purgante exhibito, deinceps *perpetuo
laconico eos inclusit, fumum e cinnabari subdidit, ita
tamen, ne supra, quam vellet aut ferre posset, vrgeret quenquam.* De quo amicus ad me: Noster chirurgus ditissimi illius vestratis vxorem non vngit, sed lauat, et *dedit illi assumendum suae, vt*

ipsa narrat, *eclegma*, quod ei omnes dentes labefactavit: (ὑπερβολικῶς cerdo inquiebat se ordine in mensam potuisse dentes loculamentis exemptos collocare) *Hydrargyricum* ergo, et pro pilulis *electuarium*, quod haud scio, an nouum *) sit. Haec ille. In eo tamen probandus est, quod diaetae leges non omnes antiquauerit, sed hypocausto inclusis aeri omni interdixerit, sudores extorserit, vino tamen concessio, cetera solertem se praebuit.

Egenorum fortem miseratus et ipse, ne ἀσύμβολος et otiosus cladis miserandae spectator essem, vulgo paratu facilia et sine impendio remedia, domesticis et indigenis constantia plantis, collegi, diaeta modoque vtendi praescriptis, paucarum horularum laborem, senatui obtuli. Praefatus hic *basin curationis in sudoribus promouendis constitutam, discriminis plenam per mercurium curandi rationem*, puluerem senae praeparatae D. MONTAGNANAE praemissi, legibus phlebotomiae custoditis, axillarem dextri brachii, bubonibus absentibus, secari iussi, institui potionem ex decoctis radicibus

*) Vide de variis e mercurio factis medicinis eorumque usu ASTRUC De Morb. vener. p. 162. seq. T. I. et Boehm Diss. Varia syphilitidis therapiae, Arg. 1771. rec. in Balding. Syllog. select. Opusc. Vol. II. p. 200. seq.

cibus enulae, polypodii, angelicae, lapathi maximi, diptami, imperatoriae, herbis vero cardui benedicti, chamaepitidis, scordii, fumariae, cicerbitae, scabiosae, veronicae, lupuli salictarii, phyllitidis, scolopendriae verae, item floribus borraginis, lauendulae, sambuci, additis fena, corticibus veratri cum ligno sancto eiusque cortice. Aliquot *post assumptum decoctum* diebus e massa pilularum cochiarum cum veratro praeparatarum aggregatiuarum et de hermodactylis catapotia imperavi. Postea e succis scordii, cardui, fumariae, melissae turcicae, veronicae, scabiosae, exiguo mithridato permistis, sudorificum vehementius institui, ut decoctionis vim sudorificam, ignaviorem forte, exstimularet. *Pustulis et scabiei* initio aqua stillatitia e resina larignea oleo tartari condita, etiam *decoctum guaiacinum* erant instituta. Quorum illitioni si non cessissent, subinde acriora et pollentiora, non praeterito etiam oleo atramenti futorii aqua fragariae vel scabiosae diluto, succedere poterant. Numerus dierum pro affectus contumacia et aegri tolerantia definitus erat, certoque ordine cuncta rite disposita, ut medicamenta ex officina aetati et sexui cuicunque, (ut seplasiae ministri a me edocti erant) accommoda leui pretio mercari etiam inopibus licuisset. In morbi ne decrementum culpam conferas, aut quod operam meam minus gratam haberent, dubium. Nullus mehercle

ad hoc praesidii genus confugit praeter alutarium et plostrarium quendam, consilia, nisi manus operatio accederet, superuacanea et frustranea dictum. Quinimo tam alutarius, quam rhedarius vehicularius fabricator, duri agrestesque homines, sibi de perfecta curatione prius cautum voluerunt, ne, artis manuariae operis neglectis, sanitati recuperandae dum vacant, dubio euentu duplici multati dispendio, inanes quoque facerent sumtus. Equidem *alutarii genu dextrum, locus, inquam, cucurbitae, ulceribus crustaceis ita callo contracto obduruerat, ut aeruginis, chalcanti, neque calcis viuae applicatione ὑπερσάχως, ressecari vel abradi potuerit.* Quae is, summo quidem cruciatu conciliato, animo tamen feroci, (cuiusnam usus consilio, incertum) saepenumero asperferat. Hac ratione de meo bene merendi studio aut medicaminum successu haudquaquam mihi gloriari licuit.

Exempla haec omnium languentium historiam complectentur. Operosum enim, neque operae pretium foret, sigillatim omnes, aut nominibus duntaxat immutatis, accidentibus similibus, eadem singulis aegris recensere, cum *communia omnibus* fuerint, neque quid discrepans haecenus obseruatum fuerit. Quocirca consequens est, ut *de origine et causis* aliquid in medium proferamus. Quae si non cuius ἀποδεικτικὰ videbuntur, cogitet

tet in arduis rebus et voluisse abunde magnum olim habitum, munereque nostro nos perfunctos arbitrabimur, si non rationi dissona aut vero minime congrua protulerimus, loco relicto argutioribus, qui acumine ingenii penitissima peruasere naturae penetralia, et non tantam verisimilia, verum etiam caussarum cum effectibus vera conjunctione mutuam colligantiam quasi ob oculos ponere, omnemque ex animo dubitationem eximere poterunt. Ordo hic erit. Dissertatio habebitur, *an novus sit morbus*. Si talis, *in quam classem redigendus, causas putatas non esse effectrices, nec primarias, neque proximas, non partes balnei integrales sine constituentes, non filices ignitos, non vaporem feruidum illinc eleuatum, non σκῆαν περισπωμένην, cucurbitam, inquam, attractricem, non spiculum cuti perfodiendae destinatum, non unguen, quo inflicta vulnera oblinuntur, non denique balneo praefectum, sed inquinamentum aliunde asportatum, leuibus exordiis incrementa cepisse, et contagioni prorogandae ansam praebuisse *)*, vbi quaedam

Ll 4.

de

*) Hic Rhodus est, hic salta. Quid tanto hiatu dignum ferat promissor, videbimus. Suspicio tanti tamque insoliti mali quaerenda in cucurbitis et scalpello est, in reliquis minime. Quae si sustuleris, nihil amplius liquet.

de ortu et caussis tam sublimibus, quam proximis adiicientur.

Exstitisse novos, aevo priore incognitos morbos praeter veterum testimonia exemplis illustra etiam recentiores ostendunt. In certa vero terrarum parte repente gigni vitia insueta, illinc vndique disseminari, tam certum, quam quod certissimum est. *Stomacacen* et *sceletyrben* GERMANICI Caesaris ad Rhenum castris apparuisse, vitium e fonte haustum, antidotum illi a Frisiis herbam Brittannicam ostensam, veluti *mentagram* TIBERII CLAUDII principatu in Italiam irreplisse, Perusino equite ex Asia contagionem importante, *Carbonem*, *elephantiasen*, *gemursam*, certis temporibus apparuisse, iam oblitteratas esse, auctor est PLINIVS. *Colicam affectionem* in Italia coepisse, et per imperii Romani regiones pestiferae luis modo grassatam, in comitalem et paralytin transiisse, (quibus affectibus medicus Italus infideli et temeraria victus ratione instituta praeter opinionem remedium attulit) PAVLLVS ab Aegina, secundus a GALENO medicorum antistes, testatum facit. Suffragium illi, salua veritate, ferre possum, qui octauum vel nonum agens annum in pannodacia nostra, GREGORIVM WIZAKNAII, primum ingenii formatorem, virum in primis eruditum, colico infestatum et extinctum cruciatu meminerim. **Nouus tum morbus, per urbem de nouo morbo,**
nomine

nomine infausto, peregrino, nusquam audito, murmur ingens, haud aliter ac Romae, cum TIBERIVS, edicto promulgato, valetudinem incognito *coli* nomine excusaret. Vidimus eum artus resolutum calcibus petere, morfu ad se accersitos comprehendere solitum pueros, cum alias Orbilio magis plagosus, manuum auxilio (morbo etiam impatientior redditus) se destitutum, animo angere-
tur. Ex eo tempore adeo inualuit et familiaris factus est morbus, vt populares fide digni ad me retulerint, etiam recens in lucem editos infantes ex vtero hanc luem secum attulisse, et, paucis interiectis diebus, artuum beneficio destitutos, omni motu priuatos fuisse. Quod minime miror, cum GVILIELMVM DE LIPPA, PERCHTOLDI MARSALCI filium sexennem, e colico paralyticum viderimus, vnde beneficio naturae et aetatis emerfit. Pro-
gressu ex illis regionibus facto, deinceps vicinam Pannoniam, Austriam, Morauiam, cum aliqua parte Germaniae ita oppressit malum, vt ingenue affirmare possim apud nos e denario aegrorum numero vix duos reperiri, qui colicis non conflicten-
tur morbis, eorundemque paucissimi paralytin eua-
dant, et contumaci huic malo profligando colluctan-
dum nobis plus esse, quam omnibus reliquis, quae hominem infestare possunt, aegritudinibus. Ita ante annos plus minus triginta peregrinus habitus, modo endimus factus est. In Italia certe iam du-

dum euauit, (vt verum sit morbos oriri, durare et desinere certis locis) cui rei fidem facit vel hoc, quod neque per Gallias, vel Italiam, praeceptores nostros publicis lectionibus colicae in paralyfin transeuntis mentionem habuisse, neque lucubrationes ipsorum litterarum monumentis comprehensas illius meminisse sciamus. Imo si qui illinc, vt solent, medicinae ad nos faciendae gratia commearint, et ex improviso illis occurrerit curandus hic morbus, viri alias solidioris scientiae et eruditionis, mirum, quam turpiter, antequam ei consuecant, suam prodant inscitiam. Solus veterum praeter PAVLLVM princeps ABOALI *capite de paralyfi* docet, ceu per crism, e colo materias in nervos proturbari, nisi hoc sensu collocemus HIPPOCR. VI. Epid. Com. 4. textu 3. vbi fluentium in articulos humorum in colum factam transmutationem asserit, eoque arthriticum fuisse ἡσυχώτερον, ac si daretur e colo in articulos, et vice versa materiae transitus. Neotericorum ERASTVS exquisitè colicam, quo pacto in paralyfin degeneret, annotauit, cui posteritas vel eo nomine plurimum debet.

Sudor Anglicus, violentissimo impetu ortus, κατακλυσμῶν instar, multas obruit regiones, rapidissimo cursu suam absoluens periodum, nomine solum nobis notus, dudum disparuit. *Luem Indicam* nouum fuisse morbum, indignatione et ira dei, merita

merita supplicia poenasque nostris peccatis irrogantis, ex *America in nostrum orbem translatum*, qui de eo volumina congesserunt, fatis superque demonstrant. Dantur itaque noui morbi, et ex prauitate humani victus, senescente seculo, omnibus inextricabili fato in peius ruentibus, verisimile est novos nascituros futuris seculis plurimos nobis ignotos morbos. Quod etiam PROCLUS e porticu Stoicorum asserere non veretur, quemadmodum patrum, auro- rum, nostra quoque memoria plurimas artes de nouo emerxisse inque lucem prodiisse meminimus, quarum scientia olim mortales latuit, plures superesse, non vana coniectura, ex praeteritis futura si metiemur, augurare licebit, quae aliquando in posteritatis cognitionem ventura sunt. Fati sic voluitur ordo!

Hic quem describendum coepimus, licet prima facie, obiter, ceu per transennam, examinatis symptomatis, nouus non videatur, veruntamen impunitate a paullo ante recitatis auctoribus sumpta, cur nouum dicere non liceat? Equidem hic insuetus, nemini ante visus, incognitus origine, impetu, motus celeritate, periodi siue decursus exigua duratione, et quod, nullo aetatis et sexus discrimine habito, quemuis impetiuerit, multis etiam peritioribus rerum naturae perscrutatoribus admirationem peperit. Quapropter *vel nouus, vel insolens* his potissimum regionibus, ybi nihil simile con-
spectum

spectum vel obseruatum fuit, dici iure potuit. Quid obstat et *epidemiū* nuncupari, cum πολλοῖς ἐν ἐνὶ γεγέννηται χωρίῳ, etiam si absque pernicio vitae? At quia neminem ocyslime exanimauit, *pestilentis* siue τοῦ λοιμοῦ (διὰ τὸ μὴ πολλοὺς ἀνίσχειν) *cognomentum* Galenici decreti sententia textu secundo comment. tertii in III. Epid. Hipp. illi *minime competit*. Certe animos aegrorum occupauit *suspicio*, non, nisi *diuinitus irrogatam labem*, cum absque *manifesta caussa* agmina pollutorum immani scabie et *foeditate*, cui mors esset praeferenda, nouo exemplo intuerentur.

Ad quam igitur tribum, si nouus, referendus? Certam sedem olim, si emerfissent, nouis prisci tribuerunt. Mentagram licheni subiecerunt. PLINII stomacacen, borealium totiusque orae illius maritimae ἐπιχώριον malum, *Schörbuykum* indignant. Anglicus sudor inter ephemeris letales locum sortitus est. Nostri si totam spectes ideam vel formam, accidentia vero accuratiori subiicias calculo, hui Indicae persimilem, ita, ut eundem aut illi quam maxime affinem non iniuria dixeris. Veruntamen quemadmodum *similia non sunt eadem*, ita hic quoque *discrepantiam* reperire est. Dolor capitis, scapularum, tibiae, tergoris totius ulcera foeda, pustulae, calli, gummata, utrisque communia, at alopecia, seminis profluuium, bubones venerei, cariosa
praepu-

praeputii vlcuscula, quibus solis proditur Indicus*), hic minime conspecta fuere. Friuolum hoc dixeris, cum ad essentiae constitutionem non necessario omnia concurrant accidentia, vt neque ad causam omnia effecta, dissonantiam leuem apparere in materia et membro, quod contagionem primario adeptum est, et hanc non magni momenti. Esto.

Quid vero de causis? Indica, etiam lues venerea est dicta, quod vix ullus citra congressum venereum ea labe visus est aspergi, contactum obscenarum partium videtur necessario requirere huius constitutio. Eapropter membra, quae pudor occulit, et generationi natura destinavit, primo polluta, toti postea corpori virus impertiuntur. Sunt, qui e stragulis et linteorum sordidorum usu haustum contagium (atro forte cygno rarius) affirmant, vel, vt praetextum suis turpitudinibus afferant, ementiuntur quos non multum morabimur, cum regulae de iis, quae ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ sic se habent, tradantur. Hic vero anus effoetas, septuagenarias, virgines pudicas, viros senatorios graues, matro-

*) Sed ne haec quidem omnia et semper, et in omnibus simul adsunt, etiamsi propria per se morbo gallico. Vbi primum affigitur virus, ibi etiam primum se prodere solet,

matronas honestissimas, rusticos terra subigenda improbis durisque laboribus fatigatos, et qui cum aratro et sarculis consenuerunt, hac ἀφορμὴν luem contraxisse non modo asserere, sed vel suspicari quidem ratio, experientia, pudor et verecundia prohibent. Adde, quod in balneo exordia lues coepit, loco publico, vbi eiusmodi illecebris, (vt Cynicis belluino ritu in propatulo) locus non est, neque quisquam extra balneum reperitur comprehensus. Non coniuges sese mutuo infecerunt, non, qui pietatis causa vel obsequii debito ministeria aegris praestabant, contagionem fenserunt, vt neque ex domestico familiarique consortio virus adhuc aliis impactum fuerit. Verendae et genitales partes illic vlcusculis et callis quasi προσδρομοῖς infestatae, hic caro cucurbitae subiacens primum ulcere putruit *). Differunt itaque nonnullis accidentibus et inuasionis modo. Quibus non obstantibus, ad Indicium esse referendum, vel ἀπόδειξις nos Hippocratica δῆλει, ἡ ἱησις cogit, siquidem iis cessit remediis, quibus in illius profligatione usus est. Serius cognatio illa deprehensa, cum nullus aruspicum, vatum vel augurum etiam per somnium ariolari potuisset, tam improviso et inopinato malum ignotum in plebem vniuersam saeuitorium fuisse. Ita clanculum radices egit, et leuioribus

*) In his folis fomes morbi gallici latere debuit, etsi, vnde huc primum venerit, non liquet.

ribus domari deinceps cum non posset, ad ἐσχάτας
 θεραπείας necessario deuentum. Adde ARCHIGE-
 NIS de conferentibus argumentum. *Decoctio guaiaci*
adiuti sunt, cuius non pro morbi contumacia ad
 longiorem dierum numerum vsu prorogato, quid
 mirum, si non ex toto, et quidem radicitus extir-
 patus fuerit morbus? Fractae equidem sunt eius
 vires, vsque adeo, vt remedijs succedentibus faci-
 lius posthac expugnatus fuerit. Sudores magnum
 attulere praesidium, qui aut mithridato, aut suc-
 cis calidioris temperamenti expressi fuere. Etiam
 qui praecipitatum turbans exhibuerunt, melius
 aegrorum suaeque famae consulissent, si, ca-
 thartics praemissis, sudoribus eliciendis sedulo
 vacassent. Laconico eos Euancicensis inclusit, cha-
 lybis ferrine laminas candentes aqua aspergens
 fouit tantisper, vt cutis spiracula hiarent, et suffi-
 tuti miniato iter patens corpus subeundi reddere-
 tur, quo tamen Zabrdouicensem pellionem suffo-
 cavit. Sane *hydrargyrum unicum luis Indicae cu-
 randae antidotum multi asserunt.*

Meminimus RONDELETIVM praeceptorem, *Bar-
 barossaeas* celebrantem *pilulas*, imo seuerè inter-
 minatum, ne in officinis quisquam parari praecipe-
 ret, praestare videlicet, calumniae vitandae gratia
 domi quemuis suos in vsus conficere aegrisque di-
 stribuere. Etiam ante sexdecim annos Basiliensem
 medi-

medicum primum harum beneficio acquisitum praedicasse audiuimus lucrum. *Turpetum minerale* ANDERNACVS voluminibus *de veteri et noua medicina* describit, *ostrutiumque* alio nomine vocari inquit, modum assumendi tradit, annotatis, quae malignitatem eius corrigere valeant, pondus granis tribus, quatuor, ad summum quinque definit, cum electuario rosato vel vino generoso, puluere margaritarum electuarii diamoschu et diambra, ex brodio nucis muschatae, in pilularum figuram reduci iubet, sudorem imperat, si bis terue assumatur, breui extirpatam luem pollicetur. QUERCETANVS operosam illius confectionem exquisitissime descripsit, ad grana octo, praemissis debitis euacuationibus, ascendit. Mirari tamen subit, eos, qui tam tuto et impune mercurium suum, tam crudum, quam praecipitatum, assumi posse et sibi, et aliis persuadent, cum vomitariam facultatem ipsi non adimunt? Vulcano toties traditum, saepenumero fixum et refixum, cur per superiora non definit purgare? Mitene vel benignum hoc medicaminis genus, cum ἐμετικὰ omnia violentissimorum censu habeantur? Veratri omnes praeparationes correctivae eo tendunt, ne per gulam educat materias. Agaricum, ne parietibus ventriculi adhaerescens, leuitate sua innatans, vomitum cieat, in pastillos redigimus. Tanta ventriculi et actionis illius ratio habetur, cum per πυλωρόν cibi cocti chylum sensim

fenſim demittere, non per ſuperius os ſenſu ex-
 quiſito praeditum, conuulſionis metu materias ex-
 turbare debeat. Suntne omnes apti nati ad vo-
 mitum? Promiſcuae abſque vlllo διοριſμῶ omnibus
 datur turpetum, tam qui capite magno, collo ob-
 longo, pectore anguſto, ſcapulis prominulis ala-
 rum inſtar, quam qui differente ſunt corporis ha-
 bitu conſtituti. E loco, in quo coqui poſſunt,
 materias non ducendas in locum, vbi coqui non
 poſſunt, regula eſt GALENI *in methodo*, ergo non a
 circumferentia ad centrum. Materiis, quae venis
 ſunt prolapſae, reſtitus eſt intercluſus. A minus
 principibus ad digniora foedorum vlcerum et pu-
 ſtularum materiem (per *σπαιλιſμὸν* inquam) reuo-
 camus, ſiquidem etiam vomitu exinanita reſtitutio-
 nem poſcant corporis membra. Eſtne ratio-
 nalis medici ad fauces, laryngem, linguam, epi-
 glottidem, guttur, animae canalem, loca, inquam,
 ſpiritui dicata, anguſtiſſima, illuuiem pituitae pu-
 treſcentis proturbare, vbi etiam leues anginae ſuf-
 focationi et ocuſſimae morti occaſionem praebent?
 Suo vero foetore ſpiritibus infectis cordi titubatio-
 nes et ſyncopes, periculum, inquam, praeceps
 creare poſſunt? Cauſſam coniunctam, ipſam vide-
 licet materiam morbum fouentem, ex habitu non
 reuocari, neque ad viſcera deriuari, verum, ſubla-
 to quaſi nutrimento, ſua demum ſponte exareſce-
 re et perſanari, ſaliuam autem colliquata pituita e

cerebro, via competenti, defluere inquires. Indicae luis focus et sedes primaria iecur *) statuitur. Cur itaque cerebrum vacuatur, nisi cephalalgiam creantes eliciantur forte humores? Tantamne vim pituitae putrescentis solo cerebro comprehendi, quae tot dierum ac noctium continuo decursu, lacunae perennis instar ore manat, affirmabimus? Nonne idem praestiterint, etsi minore copia atque minore quoque discrimine, praeteritis vulgaribus et tutis apophlegmatismis, hypoglottides e foliis et succo tabaccae? Si tam innocuus est *mercurius* cur e praecipitato reuiuiscit, et vomitu reiectus, *ab anatomicis* vero *inter membranas et ossa crudus deprehensus est*, nisi quod omnem naturae in sese actionem repudiat? Vnde igitur, quam medici requirunt medicamentorum a calore natiuo deprompta actiatio? Cariem ossium num humori erodenti vel hydrargyro mordacitate sua exedenti et perforanti etiam solidissima ossa acceptum feremus? Illi minime, cum et fanum corpus acerrimis nonnunquam succis redundet, qui tamen non cariosa vel teredine quasi exesa reddant ossa. Naturam pristinam ignis mangonio non amisisse argumento sunt anuli et numismata aurea ore detenta, momento et vnice protinus afflatu hydrargyro dealbata. Quo loci
absque

*) Haec et alia, quae sequuntur, ex falsa seculi coniectura.

absque scelere silentio praeteriri non possunt bullae lotio innatantes, hydrargyro obductae, ex historia praeceptoris, ALEXANDRI PETRONII, Romani medici gloriosissimi, argentum viuum nimirum et per vesicam emictum testantes. Medicamentum tum vere dixeris, cum naturam mutat ilicet, omne tamen agens agendo repetitur, neque est de medicamento essentia, vt, natura prostrata, ipsum intactum de illa triumphum agat, aut, ceu PROTEVS, varias formas subeat, ac tandem, actione absoluta, in seipsam reuertatur. Vlceribus *κακονδεσάτοις* aspersum aut adipi permixtum si illinatur, quod praesentaneum sit remedium, etiam vulneribus pila e tormentis explosa inflictis, extra omnem est controuersiam. Idem testatur et MONARDVS, Hispalensis medicus, cum venenata etiam vulnera sublimati vsu tam hominibus, quam pecoribus persanata dicat, illius vero ob caritatem inopia succum tabaccae vicariam praestitisse operam certiore euentu exemplis comprobat. Atqui *nec sublimatum intra corpus recipitur*, neque ilico argumentari licebit, si externis membris vulnere ductis competit, etiam intra corpus periclitandum aut eosdem successus sperandos.

Praestiterit igitur *mitioribus* primum in experiundo palmam tribuere, puta *ligno sancto*, aut si contumaciorem se praebuerit morbus, ad *unctiones*

prius, demum *ad suffimigia* etiam inuitis pro-
 voluendum erit, CELSI auctoritate in attonitorum
 phlebotome consulentis, fatius esse anceps auxi-
 lium experiri, quam nullum, potissimum, cum
 dubia spes certa desperatione potior existat. Pro-
 inde *quaecunque* nostro morbo profligando conduxe-
 runt, omnia a *luis Indicae* cura sumus mutuati, ut
 iam vulgo quoque sit persuasum, tam symptoma-
 tum, quam curae similitudine (per *ἀντονομασίαν*
 nostri, curam, quemadmodum Galli diaetam vo-
 cant) *Gallici* hunc morbi non tam simulacrum, quam
speciem esse, nisi quod aliunde, quam commercio
 venereo contrahi posse, nostris nunquam ante
 auditum fuerat. Sudoribus cicuratum malum, et
 iis quidem natura vel arte expressis. KODROFFS-
 KIVS, eques Polonus, exercitiis et concitatoribus
 cursitationibus multos dies sudori eliciendo occupa-
 tus, nullo usu artis praesidio libertati se vindicavit.

Historiae tradunt, *Judaeos e Baetica in Mau-
 ritaniam transportasse luem veneream*, illic propriis
 et peculiaribus et propriis pessum ire antidotis.
 Qui vero in vltiorem Numidiam aut Nigriticam
 Aethiopiam se conferunt, solius caeli feruentio-
 ris beneficio *solibus perustos* absque remedio-
 rum integritati restitutos. Causa in promptu
 est, quandoquidem *flagitiosos homines ad re-
 mos condemnatos inedia violentissimaque corporis*
exagi-

exagitatione luem exilio multasse perpetuo saepius observatum fuit.

Posita vel repetita itaque hypothesi, neminem extra balneum inquinamenti femina hausisse, consequens est, ut disquiramus, ordine recitatis balnei partibus constituentibus, undenam primario labes, seu a fonte, emanare et seipsam propagare potuit. Aedificio seu structurae uniuersae vitium tribuere dementiae foret, cui nulla in corpus datur actio, neque contactus. *Ad aerem* porro recurrendum foret, ut neque apodyterio, ubi prius lauaturi vestimenta exuunt, nisi in iis latuisse virus dixerimus. Fornax praeterea seu caminus ardens visitur, sub cuius testudine materies substernitur igni succendendo. Supra testudinem acervus exardescientium silium congestus, cui humore affuso vapor excitatur feruidus, qui partim spiratione haustus, partim corpus totum ambiens et subiens calorem natium torpentem exsuscitat, ut, mutuis coniunctis operis, humores tenues superuacaneos per sensum fugientia cutis spiracula sudoribus extrudant. Aqua deinceps tepida corpus probe fricatum, sordibus strigili, pumice vel panniculo aspero exterfis, abluitur. Causato corpore, sanguine cum spiritu euocato, quibus cordi est, medica affigitur cucurbita scalproque chirurgico penitus adacto, epidermis, nonnunquam vera cutis

cucurbitae ambitu comprehensa perfoditur, repositaque cucurbita, sanguis e capillaribus venis elicitur (scarificationem σικύαν μετὰ καταχασμῶν, ut inanem κόυφην dicunt) quae repetita non leuem cruoris educit pro impactarum numero et corporis plethorico habitu quantitatem. Deliniuntur postmodum stigmata seu vibices vngvine aliquo, tam ut scabritiem e punctura contractam tollant, et ut, dolore mitigato, consolidationi subseruiant. His vulgus semina latuisse existimat, vel a balnei praefecto, collega, ministrantibus seruulis et ancillis, promanasse constanter asseuerat. Persuasionem hanc, antequam mentibus eximamus, considerandum erit, *quid naturae tam inimicum ex toto balneo vel eius partibus exhalare emergereue potuerit, aut qua industria quoue humano artificio venenum ita praeparari potuerit, ut labes se ipsam ita propagaret, deum an venenum vel contagies fuerit, determinandum erit.* Ulcera putruerunt, tetrum olens salua purulenta suo foetore putredinem indicauit, ergo μίασμα σηπενδονῶδες. Venena, nulla inducta putredine, sola vi letali, quam deleteriam medici dicunt, interimunt. Venenorum nulli communis fit malignitas, sed necato animante, progressus eis interdictus. Atqui *proposito nobis morbo quamplurimis commune fuit malum.* Scopus veneni interitus, contagionis non primarius, sed ut alteri suam impertiatur malitiosam qualitatem, neque perpetuus,

tuus, cum, paucis exceptis, hac nostra omnes letum euaserint. Venena e diametro cor oppugnant et saepius expugnant, hoc malum stativa circum iecur habuit castra. Ergo reuera et proprio significato venenum esse non potuit, quod ingenio humano confici (lurida terribiles miscent aconita nouercae) quidem potest, at vim serpendi, virus communicandi, in quosuis obuios transferendi, natura speciei conseruandae studiose prouida, ne in immensum sceleratorum effrenis excresceret malitia, illis denegauit. Arti vero naturam superare in agentibus naturaliter concessum non est.

Cuius igitur generis delibuta fuit fornax et siles? Quidnam deleterii pharmaci vaporem, aquam aut spiculum polluit? Quid virulentiae sub cucurbita latuit? Quid adipi permisceri potuit, quod laxis habenis ita grassaretur, siquidem venena priuata sunt, non publica mala, et *contagiosam luem arte excitari posse nunquam fuerit obseruatum?* Exstant exempla facinorosorum hominum, qui e pestilentibus cadaueribus decoctis pharmaca conflauerunt, et pestilitatem pluribus communem in vulgus sparserunt. Vt hic authorum fidei nihil detractum volo, ita *nusquam auditum contagia venerea aut Indicum morbum eiusmodi machinamentis diuulgatum*, cum crassio rem contactum haecenus omnes scriptores desiderauerint, licet ratione contagii

commune id habeant cum pestilitate, vt seminaria et fomitem a se relinquant, vnde, habito maioris et minoris, feuerioris inquam et benignioris contagis discrimine, celerius aut tardius quis ea possit malignitate imbui. *Pestis arte inuehi potest, ergo et lues Indica.* Nulla haec nituntur consequentia. Testudinem, cui pyra substruitur, vel filices ignotos, quis illitos pronuntiabit, igne rerum omnium domitore illic summis gradibus conspicuo? Venenum poscit excessiuos qualitatum gradus, ideo nihil simile generare potest. Calori hic iuncta siccitas quid parturiet? Seminaria et fomes contagii aliquid humiditatis deponunt, cuius in flamma nulla aut exigua admodum portio. Contagium putredinem producit, at praeter ignem omnia putrescere posse philosophus statuit, hunc solum immodica siccitate putredini resistere docens. Quam igitur luem medio igne inuestigabimus, quo etiam durissima metalla lustrantur, et perfectionem adipiscuntur, omniaque illi iniecta tandem conflagent.

Par de vaporibus affusione aquae e bullulis eleuatis iudicium esto, si orta attestabuntur principiis. Fouemus interdum valetudinarios balneis artificialibus, decocto herbarum odoratarum laminis ferreis aut lapidibus excalfactis asperso, vbi vapor odorem, qualitates et vires denique omnes decoctio-

coctionis refert. Balnei feruens vapor nullam manifestam sub sensum cadentem prauitatem prae se tulit, nihil olidum naribus, nihil nebulosum vel obscurum caligine oculis obiectum fuit, vnde vel leuis coniectura luis praesentis capi potuisset. Quae si a lapidibus exordia coepisset, praeteriri minime poterant. Vaporem tamen illum distributioni contagis et promulgationi strenuam non nauasse operam, inficias nemo iuerit, sed primam et praecipuam illic sedem ac mineram siue originem statuendam pernegamus, nisi subiecta, vnde vaporosi halitus exspirarunt, vitio non caruisse prius probatum fuerit. Oportuisset denique omnes, qui eum intra viscera spiratione hauserunt, non solum eos, qui cucurbitas admiserunt, pari ratione infici. Si *aquam* accusauerimus, vel ea, quae ignitis lapidibus affunditur, corruptelae expers non fuit, vel qua vniuersum corpus proluitur, *pollutam* oportuit. Neutrum iure affirmari potest. Si quid in priore labis extitit, igne correctum vel consumtum fuisse est necessarium, hac vero cum totum corpus non semel atque iterum, sed saepius obruatur, verisimile fuisset, cutem, quae primo aquam excepit, eiusque alterationi exposita fuit, primum fuisse perpeffam non per partes, sed totam, cum aequae vnum ac alterum membrum tinctum immersumque lauacro fuerit. Consuetudo item obtinuit, vt, postquam sudoribus prope dissoluti fuerint, foe-

dis cutis furfuribus abrais, in folium praecipites sese dedant, illic longam neſcentes moram deliciando cunctentur. Id, eodem aheno hausta vnda, repletur, calor frigida eodem puteo extracta temperatur. Cur itaque non vniuerſum corpus ilico porriginoſa ſcabie, tumoribus puſtulisque defoedatum, quatenus tota cutis tacta eſt, apparuit? Deinde *μιάσματα* tam fluido ſubieſto cohaerere potuerant? Viſcidam ſubſtantiam, quae facile diſcui, contagium diutius aſſeruare, vt continuitate multiplicari poſſint, *ἐννεπίεις* pro ſubieſto poſcunt. Humidum alieno facile, ſuo aegre coerceri poteſt termino. Seminaria oportuit eſſe potentiffima, quae et puteum inquinauerint, et ignis conſumentis vim, dum ferueſcit aqua, effugerint, illic vero frigus ſcrobis ſubterraneae vicerint eique infederint, vt paucitatem vaporum et eorum quoque imbellium, ſi cum calore contuleris, qui e frigidis rebus exhalare ſolent, praeteream. In uſum ciborum elixandorum venit aqua, penitus intra corpus aſſumta nullam peperit noxam, itaque in exceſſiua humiditate contineri potuiſſe, quin diſfluerent aut inertia redderentur ſemina, docere prius oportuit *).

Cutim

*) Quam diſertus et loquax in mala re auctor eſt! Quam miſere ſe torquet, vt, in quibus contagio eſſe non potuit, verbosius explicet. Hoc enim eſt

Cutim dixeris pollutam. Exigua cucurbitae subiectae portiuacula, quam feriit scalpellum, recepit inquinamentum. At diligenter abstergere cutim superficie tenus aqua vel madore perfusam, antequam adhaerefcatur cucurbita, in more positum habent artifices, ut culpa in aquam minime conferri queat. Quae cum omnes aequae perfusi sint, rationi videtur consonum, omnes, non modo, quibus cucurbita impacta fuerat, offensam perpeti debuisse. Secus accidit. Par de cucurbita ratio. Si in eis occultatum delituisse virus, omnium vestigia putredinis conceptacula fuissent. Atqui duae vel tres ad summum, una plerumque, pro proportionem et numero inhaerentium cucurbitularum exulceratione molestata fuit. Innumerane ponemus aut continuitate in infinitum producta seminaria, quae sigillatim quamque et centenarium numerum longe excedentem infecerint cucurbitam? Vtrumque ratione dissonum, ut hoc impossibile, ita et illud, quod, ceteris intactis, uni vel paucis adhaeferit contagium, cum natura non ἐκ τῆς προαιρέσεως agat, non plus huic, quam alteri vicinae instillaue-
rit,

labi venereae fere proprium ac priuum, ut, quo loco prius acceptum inflictumque sit, eo sese primum prodat, nullum ergo in hoc casu praeter cucurbitam et scalpellum instrumentum suspectum esse debuit.

rit, neque artifex caedem molitus vnam prae reliquis notatam habuerit. Praeterea priusquam impingantur cucurbitae *), solertem iis aqua tepida abluendis curam adhibent, eas diutius macerant, et qui balneatorum suspectas habent fraudes, ipsi met crebrius fricant, abstergunt et tam intus, quam foris, ne quid sordium aut immunditiei adhaerescat, sollicita indagine perquirunt. Delicatiores e locupletibus, repudiatis vulgaribus, aeneas secum domo deferunt cucurbitas. Quid reliqui imbutae contagioni supererit, quominus extorris a tot ablutionibus reddatur? Si quid superstes remanserit, flamma cucurbitae inclusa, nonne ei absumendae sufficiet? Imo cum ad se trahat cucurbita, si quid cuti subiaceret virulentiae (quatenus sese exporrigeret ἐπισπαστική vis sua) violentius euocaret, quam ut illi putrefacientem impertiretur malignitatem, cum aliorum propellendi destituta sit facultate. *Vel igitur omnes cucurbitae fuerant inquinatae, aut omnes immunes esse oportuit **).* Neutrum

*) Aut in his vitium erat, aut nuspian, neque refert, sciens, an inscius homini gallica lue aegro cucurbitas prius admouerit, deinde reliquis, neque quas vrget cautiones, huc aliquid faciunt, cum hoc in casu eas vere fuisse adhibitas nuspian demonstratum sit.

**) Neque tali argumentandi ratione opus erat, quae sophistam decet, medicum dedecet. Impura cucur-

trum verum. *Ergo luis origo illis accepta ferri minime debuit.* Si *spiculo, minutulo ferramento, cutim perfodienti impactam dixerimus luis materiam, in eundem impingemus lapidem.* Cur non omnia loca scarificata putredinem conceperunt? Cur vni soli vel paucis numero ea communicata? *Phlebotomum specillum* cum genuinam pellem altius subierit, *verisimile est*, parietibus membri ex vulnere inflictio diuulsi e vestigio adhaesurum, si quid inest toxici, neque reliquum futurum, quod secundo vel quinquagesimo ictu, cum vi adactum aegrius reuellatur, communicetur. In infinitum non datur actio, neque progressus, infinita non fuit vis, neque fomes immensus. *Si extrinsecus, ut ariolantur, spiritu vel afflatu illi fuisset virulentia attributa, crebram de integro cuspis illitionem aut afflationem reiteratam postulauisset, quod in tam numerosis puncturis velocissima operatione fieri non potuit, aut si forte tentatum suspicionis crimine et reprehensione vix caruisset.* E napello toxicum qui conficiunt feris interimendis venatores, (eius merito Hispani *hierua dellos balastrieros* indigitant *) spicula aut sagittarum mucro-

nes

cucurbita vel spiculum virus cum vulnere communicare debuit, pura minime.

*) Hunc morem succo ellebori albi, non napelli, ut auctor ait, sagittas inficiendi copiose ac curate descripsit CRATO l. cit. p. 226.

nes ad cuiusvis ferae ictum absumto veneno, denuo relinire necesse habent, eoque vasis e bouis cornu affabre factis inditum circumgestant. Huc accedit, quod, absoluta vnius aut alterius scarificatione, hebetioribus redditis, ad cotem vel lora in hunc usum confecta denuo scalpellis obtusis acies inducitur, splendore vna allato, qui nihil sordidum inhaesisse, quod vel actionem celerem cunctando remorari, vel infligendo vulnere venenum transfundere potuisset, manifeste arguit.

Pinguedine delibuta redduntur stigmata, remotis iam scarificatione finita cucurbitulis. *Ea latuisse abrasum virus* *), sunt, qui suspicentur. Quisnam eo seminaria abdidit? Quo artificio eo occultata aut inclusa sunt? Seuum olei loco lucernis nostri materiam flammae subministrantes adhibent. Illi quo pacto permisceri potuerunt *μείγματα*, cum naturae solius sit tota per tota miscere? Cur artifex vngens frequenti tractatione non impetitus prius,

*) Fac, aliquem morbo gallico infectum, praemio proposito, ministrum eo adegisse, ut cucurbitularum appositu pustulas cutis foedas tollendas curaret, (cupiunt vero hoc etiamnum multi cute prurientes) deinde pro simplici pinguedine vnguentum neapolitanum superilleuisse. Tunc, quid de symptomatibus subsequuturis dici debeat, facile est.

prius, quam vinctus? Vnius cucurbitae vestigium cur putredinem concepit, omnibus ex aequo delinitis? Deinceps ignis accenso ellychnio nonne potuit, si non prorsus absumere, attamen aliquantisper corrigere virulentiam illam? Eadem repetitur *γράφει.*

Extremo suspicionibus tantum fuit indultum, vt affirmarent ADAMVM cum collega AMBROSIO *Indico morbo laborasse*, et opera chirurgi Euancienſis reſtitutos olim fuiſſe, nunc etiam exuuias quaſi veteres rediuiuas contagio occaſionem dediffe. Hi contra conſtanter pernegare factum. Eſto. Quadriennium abiſſe dicunt. Cur modo prorupit? Vbinam haſtenus latitauit? Ex eo tempore aliquot hominum myriades iis ſe proluerunt balneis, nemine eorum labem vllam aut affectionem perſentiſcente, licet iidem lauantiſus, neceſſariis exhibitis miniſteriis, continuo adſtiterint. *Recens tum et magis efficax contagium, quam inueteratum modo erat.* Coeca dices occultaque femi-
naria, neque de neceſſitate eſſe, vt ocyſſime emergant, plus nimirum flagitare temporis, et poſſe diuturnioris temporis ſpatio morbos repullulare, qui iam tenebris opacis abſconditi et ſepulti iudicabantur. Cur autem hac, quam illi comminiſcuntur recidiua, ſecurum et immune vniuerſum fuit famulitium? *Miniſtrantes* prius pollutos oportuit, ſi propagari
ipſorum

ipforum confortio debuit labes. *Omnis* autem *maculae expertes fuisse, non scabie, pustulis, cephalalgia artuumque cruciatibus diuexatos*, omnibus in confesso est. Antidotis inquires se munierant. Quibusnam, obsecro? Inter luis Indicae cautelas potissimum venereae illecebrae notantur, vt, qui ea corripere non volet, feminarum congressu abstinere, et arctiorem cum infectis consuetudinem fugiat. Nostris hominibus mehercule hac lue nihil praesidii attulit abstinentia ista, cum aliunde manaret contagium. Adolescenti vero, cui perforandi pellem partes erant assignatae, quam ignominiae notam inuollerimus! Eandem is subibit aleam? Haerent. Ex iis liquido quibus aestimare poterit, non e causis putatis ortum inquinamentum, sed aliam ipsius origini causam comminisci oportere.

Contagiosum, non venenatum nouum hunc esse morbum, supra cum constitutum fuerit, necessario peruestigandum de origine illius certam scientiam habituris, *an conditiones in contagio requisitae illi affuerint, nec ne?* Alioqui in vado, quod aiunt, haerebimus. Ad constitutionem contagii concurrunt putredo, et quidem non vulgaris, sed quae totam substantiam resoluat, e qua emergunt halituosi vapores, non quidem inanes, quae solam vim aut qualitatem nudam, verum etiam portiunculas

culas quasdam substantiales (vt semen totam plantam in se continet) aut essentielles tota subiecti corporis natura praeditas secum vehant, quarum ea est virtus et efficacia, vt putredinem in specie similia corpora traducere, et eandem iisdem dispositionem impertiri, vt nihil interim de subiecto, vnde prodeunt, decedat, possint, sed, origine a corpore polluto (vndecunque illud contaminatum fuerit) ducta, exsuscitentur vapores visceri seminariis putridis referti, qui transferre possint affectionem putridam in specie similia subiecta. Vt igitur in omni alteratione perpendendus terminus a quo et terminus ad quem, ita res, quae propagare debet contagem, oportet, vt sit putrida, vt vaporem ex se mittat, eumque imbutum dotibus, quibus et subiectum, vnde emanauerat, et eandem specie dispositionem alteri communit. Neque prius germano sensu genuinoque significato dicetur contagio, nisi cum subiecto, e quo deriuatur, et in quod transfertur inquinamentum, eadem contaminatione aspersa fuerint, etiam ex agentium et patientium relatione mutua, cum agens non possit suam formam imprimere passio, nisi prius ipsum eadem qualitate imbutum fuerit.

Quam in camino, filicibus, aqua, cucurbita, scalpro ferali, vngvine, statuemus putredinem? Estne animantis aut inanimatae rei accidens putredo?

tredo? Morbosamne illis tribuamus dispositionem, cum neque valeant, neque viuant? Differentem toto genere effectum tribuamus causis putatis? Suppeditabuntne qualitatem passo, qua ipsa destituuntur? Inficientne *) aliquid specie dissimile? Cum vuae, poma, pyra, non lignis aut lapidibus putredinem insinuent, sed sibi similibus fructibus, cur supra recitata balnei instrumenta eandem humano corpori impertientur? Quaenam inter haec cognatio vel συμπάθεια vel in partibus integralibus, aut tota temperatura? Quid vaporosi effluuii manabit e filicibus, cucurbita, scalpello? Tantundem liquoris, vt e pumice aut ferro expresseris. Aqua vero ratione frigoris et paucos edit vapores, eosque ab obuiis quibuscunque superatu faciles, malus vero diuturnitatis custos ob liquidam et fluidam substantiam, eoque viscosa seminaria neque coercere, neque continere tantisper, vt validiorem impressionem faciant, potest. Aduentitio feruore si incaluerit, vt ille est prope momentaneus, ita, eo solum vertente aliorum, facessit etiam vis putris, illi si qua irrogata fuerit. Adeps licet crassus, frigore concretus, ratione tamen pinguedinis aliquid aereum obtinuit, cuius

*) Quam vana auctoris sapientia, quam irrita opera, cum neque veram contagii venerei notionem animo informatam habere videatur!

cuius merito dissolutus et calefactus vaporem ederet quidem, at num ille putridus esset futurus, et an putredo vera illi competeret, neminem asserturum existimo.

Si igitur omne contagium in simili necessario consequetur e natura contagii, cum homines contaminati fuerint, *labis principia ab homine quoque dimanasse.* Idcirco oportuit balnei praesidem publico hypocausto infectorum medelam instituisse, illos vaporario eodem fouisse, aut ipsummet, pilicreos, ciniflones ceterosue balnearios ministros, vel domesticorum vnum aut plures pollutos aliis luem communicasse. Si hoc probari non potest, restat, vt dicamus, *quempiam illic lauisse, qui prius Indico morbo infestatus seminaria contagii hinc inde vaporis tepidi adminiculo disseminauerit.* Praeterquam quod balneator pertinacissime factum pernegat, eius innocentiae etiam hoc patrocinari videtur, quod qui hydrargyro vnguntur, aut fumo e cinnabari torrentur, per continuos dies decem, viginti, plures aut pauciores, prout rei exigit necessitas, execrandum hoc curationis genus sustinere necesse habent. Vacare aegris quidem licuit diebus intercalaribus, at cum publica (quod ter quauis reiteratur septimana) prostabant lauacra, quorsum migrare fecit aegros? In aliud inquires conclaue. Atqui omni aere toto curatio-

nis tempore illis interdictum, neque absque vitae discrimine aeri frigidiusculo sese exponere possunt, sudatoriiis perpetuo inclusi, quantum censes in toties repetita transmigratione fuisset periculi?

Si olim ipse vel suorum quispiam fuit commaculatus, *latuit forte fomes seminarii in stragulis vel vestibus* (vt accidentia suis causis tecta saepe occultantur, vt sensus quoque fallant) *qui tandem exfuscitatus contagii auctor* fuit, vt causa, quae aeri primo vel corpori tangenti aut assumentis communicauerit perniciem? Huic tamen assertioni repugnat vomica sub cucurbita, vbi fixa videtur fuisse putredinis basis. Hisce ambagibus facilius nos extricabimus, neque tot difficultatibus inuoluemur, si culpam in externum quempiam coniecerimus, quod minimo negotio propugnari poterit. Adiit balneum ibique lauit vehementer hoc ante infestatus morbo. Licuit ipsi. Tantos enim balneatorum auaricia fecit progressus, vt cuius ingredienti promiscue et impune fores pateant, nullo discrimine opum, gradus vel dignitatis habito, nullo examine pollutorum et contaminatorum ab iis, qui macula omni carent, instituto. Thermis agro Viennensi lege sancitum, ne quis vlcere, scabie aut alio cutis vitio notatus sese proluat. Praefecti partes sunt, vbi levis apparet suspicio, ampla cum potestate perscrutandi etiam nudos,

nudos, et si quid macularum apparuerit, eum ar-
cendi aut in ea loca, quae in vsum defaedatorum
separatim exstructa sunt, delegandi, quamuis
et hic

Dat veniam coruis, vexat censura columbas

dixerit quispiam. Si fidem tuis coniecturis adhi-
beri velis, digito commonstrato et dicito, hic est.
Ocularis fane demonstratio omnem animis exime-
ret dubitationem, neque hic labor nobis assumen-
dus fuisset. Veruntamen in tanta colluie homi-
num, loco omnibus peruiso et patente, corycaeos
quosnam institues? *Quid si plures fuisse dixerimus?*
Ex tam multis exiguo interuallo temporis corruptis
ariolari non vana coniectura licebit, *non unum so-
lum fuisse.* Ter quavis hebdomada calefiunt hypo-
causta, cateruatim eo aduolant omnis generis ho-
mines. Artifices manuarii, hebdomadario penso
absoluto, etiam sole iam occiduo, agminatim eo
confluunt. Ruri qui habitant, rusticanis laboribus
exantlatis, sudore et horrido paedore foedissimi exo-
neratum sordes gregatim huc concurrunt. Quid im-
pedit, quo minus in tanto numero supina balneato-
rum negligentia aut importuna argenti siti fameque
aliqui lue Indica iam marcidi clanculum sese ingesse-
rint? Si sub crepusculum vespertinum ingredian-
tur, etiamsi vlceribus fordidissimis scatuerint, quis
animaduertet, cum tenebrarum beneficio vlcera et

telephia facile quivis occultauerit? Patuit accessus, ut supra retulimus, etiam Apellis recutitis duobus Hunnobrodenlibus impurissimis, alias a confortio Christianorum abigendis, quos etiam antea labe non caruisse vel hinc suspicari licet, quod alter non longo post tempore vitam cum morte commutauerit, alter in lepram, morbum magis horrendum, inciderit. In Italia et Galliis morbus hic familiarior est, attamen gentis instituto publica balnea vel nulla, aut vix vni vel alteri peregre aduenientium frequentata, neque nisi per vices, cum has delicias non tanti faciant, vel priuatas metu pollutionis locupletiores instituant, lauare concessum, tum inuitis lauantibus, balnei non datur superuenientibus, nisi primi exceßerint, potestas. Eapropter hac via malum communicari non solet, cum alia compendiosiora luis adipiscendae aucupia in usu habeant.

Proinde *infectus vel infecti balneum ingressi*, corpore concalescente, flatu siue spiritu aerem polluerunt, vel per contactum vicinos assidentes coinquinant. Si *per aerem labes propagata* fuit, tunc necessario e corrupta substantia infecti emerferunt corpuscula putredinis semina continentia, quae vel νοσερὰς ἐκκρίσεις, μιάσματα σηπεδονώδη, πνεῦμα Φαῦλον καὶ βαρὺ, ἀπόρροὰς vel ἀποκρίσεις nominaueris, nihil interest, modo de re ipsa consti-

constiterit. Seminaria illa balnei tepido vapore recepta sese insinuauerunt corporibus aliis, vel per hiantia corporis spiracula vel viis spiritus hausti labem aere corrupto propagauerunt. Quod si crassio rem contactum requisueris, infectus incaluit, sudore dissolutus, toto corpore corrupto virus extrusit, tum sordibus cutis absterlis (ob frequentiam lauantium crebro, vt sese mutuo contingant, vsu venit) vicino assidenti eas impertiuit, ita cuticularibus meatibus reseratis, facile subiit contagii seminarium. Prior modus ob corruptorum copiam verisimilior, cum isti aduersetur locus putredinis cucurbita medica quasi coercitus, quo sordes vix pertingere potuerunt.

Tam leuiane dixeris horrendae luis primordia? Plures eodem tempore infecti eos, ceu qui a scorpio icti ab eodem medelam deposcunt, in balnea recurrisse superius narratum, vnde malum consequuti fuerant, remedia illinc flagitabant, et pro thesauro carbones reperti. *Iterum et tertium repetebant cucurbitas*, quae non, nisi vaporario hypocausti, sanguine excalefacto et foras euocato, affiguntur. *Quo plures eo concurrerunt, magis auditum contagium.* Praeterea, morbo inter initia occulto, furtim suscepit incrementa, minus prouidis hominibus a conuersa-

tione illorum nemine abstinente, tum sensus fallens omnes, radicibus iam actis, primum fuit conspicuus, cum iam vniuersus sanguis corruptus fuisset. Sic putredo aucta, inualuit contagium tam in quali et quanto, ita multiplicata seminaria. In maiori quanto maior virtus, ita increbrescentibus morbidis, eoque confluentibus subinde maiores vires concepit vis contagiosa. Quid si addamus seminaria fuisse adeo viscida et fordida, vt parietibus balnei etiam et stragulis aut aliis indumentis, conclauis spoliario adhaeserint? Ter quauis septimana calfactis balneis, fomes illic asseruatus reuixit, et infectionis propagationi non leues tulit suppetias. *Ecquid de cucurbita?* Cur illic basis fuit putredinis? Quo pacto eo confluit vis contagiosa? Nulloque alio loco sensibus primum, quam illic sese subiecit labes? Hoc opus, hic labor est. Cucurbitam cuius fedi vehementer impactam magici incantamenti instar ad se trahere cum GALENO profitentur medici. Lanceola epidermide discissa, sanguinem violenter extrahi *αυτοψία* docet. Luem intro iam receptam spiratione vel contactu ante constitutum fuit. Quid igitur impedit putredinis seminaria ab efficacissima cucurbitae vi attractoria eiusdemque operatione velocissima, antequam alibi sedes figerent, in eum locum pertracta fuisse? Attrahere dicitur fuga vacui *cucurbita,*

bita, carnem subiectam primum calefacit, quae deinceps rarefit, daturque spatium spiritus aut vaporis exhalationi, quam ἀδελον διαπνοήν vocant, accedentibus vulnusculis, tenuior primitus, postea et crassior sanguis exudat. *Contagiosam vim huc initio concessisse*, non solum coniectura, verum etiam ἀποδείξεως instar est φλεγμονή, ardor, rubor, dolor, pustulae circumquaque efflorescentes, quae in foedum abscessum terminatae sunt, cum neque putredo contagiosa ἀνευ ὑπεκκλύματος fieri possit.

Contrarium sentire videntur auctores, qui non secus ac leporem marinum pulmonibus insidiari, torpedinem nervis stuporem conciliare, ita etiam *Indicum primo protinus occursum iecur occupare* firmissimis stabiliunt argumentis. Affirmari hoc nostro morbo id minime potest, prima scilicet fronte aut primo occursum vim hepati esse illatam, ei vero tandem communicatum, nullus inficias iuerit, argumento e symptomatum natura et eorundem congerie depromto. Hippocraticum est: *Vbi dolor, calor, frigus, sudor, ibi morbus*, ergo et causa vel humor morbum procreans. At non, nisi ambitu cucurbitae caro comprehensa initio doluit? Imo diuersitas locorum in diuersa traxit morbi materiem, vt, si circa scapulas, dorsum, genua, adhaesissent cucurbitae,

eo statim derivaretur malum adhuc *ὀργάζων*. Tam angustisne finibus lues coercita horrendorum symptomatum author existit? Solum vlcus principio curationem postulabat; (quod ante pedes est, vulgus perpendit). Illac educi contagiosa femina oportuit. Illud consolidatum materias aliorum praecipites ferri iussit, hinc dolores atrocissimi artuum consequuti. Imperitia itaque chirurgorum subsidia porrexit luis incremento. Loco affecto *ἀποκρυσικά*, feruorem extinguentia, actu frigida, adhibuerunt, omnibus autem cutaneis affectibus, contagiosis et venenatis morbis, a circumferentia ad centrum repulsio interdicta. Tabaccae liquor (licet herba et succus palato acrem et vrentem exhibeat facultatem) cum sub alterorum classe collocetur, refrigerantem et repellentem vim obtinuit. Lac virgineum, vnguen rosarum, refrigerans GALENI et alia id genus apposita contagiosam vim repulerunt intra corpus, tum illa mineram suam seu focum, iecur nimirum, petens sanguinem paullo post totum corrumpit, qui, toto peruagato corpore, nutriendi beneficio praeditus, pabulum membris pollutum *αἱματώσει* vitiata exhibuit tale, inquam, qualis ipse iam corruptus fuerat. Hinc *scabies foedae*, *ulcera telephia*, *dolores artuum*, longo examine originem traxere, et reciproco quasi itinere sanguis oberrans modo ad contagii basim, illinc

illinc vero repetito cursu materiae profligatae ad iecur omnium accidentium etiam faeuissimorum occasionem prae buerunt. Tenuium humorum est *ὀργασμὸς*, auidissima humorum cupido, sed crassam indicant omnia symptomata materiam et frigidam, earum videtur raptus tardus, cui motus ignauior suffragium feret. Tenuiores partes absumtas etiam a flamma cucurbitae crassioribus residuis, docet *alopecia*, *leuissimum Indici morbi accidens*, *in nemine conspecta*, cum a salis, acris et tenuibus humoribus radices pilorum erodentibus depilationes oriantur. Si feminaria contagiosa primo impetu iecur protinus inuasissent, fieri non poterat, quin, ceu in cloacas, sua se emundatoria exonerare solitum, tumores inguinum protrusisset. *Bubones vero nusquam conspecti*, veluti *neque gonorrhoea, cum non e venereo congressu ortum duxerit malum*. Deinde vim contagii tantam tam exiguis carceribus definitam, cui admirationem pariet, cogitet non semper copia, sed vehementia agendi et promptitudine malignitatem aestimari, neque initio tantam illius fuisse copiam, quin cogi in angustum potuerit, siquidem et extra cucurbitae vestigium sese postea diffudit. Sed cum creber pollutorum ad balnea fieret concursus, auctarium datum putredini, praesertim corporibus cacochymicis, iuxta diaetam supra declaratam, tum quia non matutinis, sed pomeri-

pomeridianis horis calfiunt balneae, neque nisi laute pransi, potibus cibisque abdomine distento, cuti balneis nitidiori reddendae indulgent. Non defunt alii, quibus in deliciis est inter lauandum sese mero ingurgitare. Fomenta haec sunt contagionis celerius attrahendae, et si quae attracta, maligniore qualitate imbuendae. Quo igitur plures infecti, maius inquinamentum, maior communicatio, vehementior putredo, quae, ruptis repagulis, tandem per vniuersum disseminata corpus non, vt ante, arctis sedibus contenta omnes hominis commaculauit humores. Nonne qui a scortis malum mercantur, plerumque cariosis sub praeputio exiguis admodum ulcusculis infestantur? Contagio loco valde exiguo primum adhaesit, (nonne e scintilla primum fauilla, post ingens rokus?) deinceps iecori transmissa, nisi opportune remedia et tempestiue adhibita forent, aequae, vt noster, horrenda inueheret accidentia. At vbi familiare malum, triuialia etiam vulgo cognita sunt remedia, et principiis cum obstiterint, de cetero minus sunt solliciti, cum nostri non, nisi suo malo sapiant.

Restat enodanda quaestio, quid subsit causae, quod soli scalpro vulnerati et cucurbita vslabis nocumenta conceperint? Aequum fuisset, cum claustro communi e corpore vapor virosus emer-
sisset,

fisset, vel omnes, qui tunc praesentes affuerant, pariter contaminari, aut hoc non concessio, saltem *non solos scarificatos impeti* aut vitium contrahere debuisset. Culpa venit tribuenda spargenti vel excipienti contagium aut ipsimet contagio. Quod pollutus vni efficacius, quam alteri impertiuerit luem, verisimilitudinis nihil habet, cum in suo non erat id positum arbitrio, et si voluntas minime defuisset, operandi tamen potestate destituebatur. Neque dissimilitudinem ratione sui in contagio est reperire, cum nulla symptomatum diuersitas, formam si spectes, obseruata sit, neque maius et minus differentiam specierum constituent. Reliquum est igitur, vt discriminis cardo circa excipiens voluatur corpus. Expulsa est contagionis fementis, quam non omnes in sinum recondidisse consentaneum, cum non ex quouis ligno fiat Mercurius. Defuit analogia, nulla fuit *ετοιμότης*, symbolo fuere destituti. Vatiniano pestilientia cor impetit odio, non tamen cunctos mortales velprehendit, vel iugulat. Ita necessario non deducitur omnibus, contagii haustis feminibus, pessum eundem aut poenas luendas. Hic vero cui certo constat, aut quis impune asseuerauerit, cum *initio labes in balneo sparsa fuit*, non omnes tunc praesentes ex aequo infectos vel non omnes cucurbitas, cum raro non, nisi ob eum finem balnea petant, appo-

apposuisse, potissimum cum origo vel momentum inuasionis hactenus omnes latuit, neque dies aut hora certo praefiniri potest, quo quis se infectum nouerit vel asseuerare auit? Nullam vim meo iudicio veritati faciet, qui vel omnes, non solum scarificatos, dixerit infectos, vel omnes cucurbitis tunc vfos, cum fundamenta contagii iacerentur, pronunciauerit, cum contrarium, quo illa destruantur, afferri non possit.

Ne tamen videamur quasi forensibus diuerticulis alios ludificari καὶ ὑποσκηλίζειν, dicamus, contagium, ex pluralitate contaminatorum ducto argumento, vehemens quidem statutum, an vero crassum aut tenue in ambiguo collocatum fuisse. Initio semina tenuia, vt etiam sensus et obtutum fallerent, (alioqui quisque sibi cauisset) consentaneum. Quo concesso, quid obstiterit asserentibus, magis, quam alias corpore in thermis patente et vndiquaque peruio, hausta quidem, sed eodem protinus momento eadem via etiam propulsa quibusdam exactaque fuisse feminaria? Vires adhuc praesentes patuit tam appulsus, quam regressus, nullo obice aut retinaculo impediante. Si tempori (cum omnis actio in tempore, et tempus sit numerus motus) vel morae in agendo aliquae partes sunt assignandae, neque tantum cunctentur in balneis, qui cuticulam

culam duntaxat curant, ac qui sanguinis detractio-
ne occupantur, superuacanea quaestio, *cur hi*
prae illis fauciati? Vel non tantum fuit roboris
feminarium, vt tam cito suam illis imprimerent
qualitatem, vel efficacia minime defuit iisdem
corporibus ad resistendum, nulla praefertim via
ipsis inuia tam concipiendo, quam repudiando
contagio. Quemadmodum igitur de facili fuit
comprehensum, ita minimo negotio euanescere,
dissiliari dissiparique potuit virus, ne firmas age-
ret radices, aut perpetuas illic collocaret sedes.
At qui cutim fauciarunt, et cucurbitas impege-
runt, eo, ceu in cuneum, omnes luis coege-
runt copias, coaggerarunt in eum locum, quic-
quid vsquam corpore virulentiae continebatur, et
sic robur maius adeptum (virtus vnita, fortior
dispersa) se ipso potentius euasit, donec sangui-
ni et iecori, sanguificationis officinae, transfunde-
retur vis contagiosa, quae longo accidentium
numero quoque examini tandem materiam et occa-
sionem praebuit. Putredo igitur contagiosa in-
tra corpus recepta cucurbitae vestigio, ceu foco
aut fonte, sedem fixit, illinc iecori propagata,
deinceps toti sanguini labem impertiuit, balneo
vectoris vel traducis duntaxat munere perfuncto.
Quod ex supra prolatis planum et perspicuum
euasit.

Transeundum ad eos, qui propinquioribus
caussis minime contenti porro progrediendum
et antecedentium caussarum vrgent inuestigatio-
nem, eoque *contagionis principia in sublimes caus-
sas caelitusque delapsa seminaria referunt*, conspi-
cati siquidem plurimos confertim prehenso-
quemadmodum aliis populariter grassantibus mor-
bis caelestes et generaliores assignamus causas,
ita huic quam maxime vniuersalem et supra vel
plus, quam naturalem attribuendam decreue-
runt. Petitis quoque e siderali scientia ratio-
nibus, *crinitis stellis, aspectibus trigonis, tetrago-
nis, hexagonis, errantium stellarum, earundem con-
iunctionibus et oppositionibus* mutuis, *in morborum
productione*, nescio, quid latentis *ἐνεργείας*, vt
aliarum rerum sub lunae orbe contentarum gene-
rationi et corruptioni attribui debere conten-
dunt. Huc accedit, quod X. Nouembris die
apud nos, alibi vero citius et tardius, infestum
fidus, *Cometes*, ingenti visus magnitudine, quem
adhuc fulgentem non longe post, ceu sobolis
illius, (cum etiam inopinato apparuerit) morbus
contagiosus excepit. Suffragium iis fert sacro-
sancta veterum auctoritas, qui epidemios mor-
bos eorumque exortus et durationes in plane-
tarum insolitas copulationes retulerunt, quod
etiam inductione probaturos se pollicentur. Di-
uersam praeter vulgarem et gregariam causam
effectri-

effectricem nostrum produxisse argumento est illius ortus et occasus, cum solis in capricornum ingressu, sole, inquam, hibernum solstitium constituyente, emerferit, eiusdem in arietem ingressu verno aequinoctio ineunte cesserit, eaque ratione trimestri inquam decursu suam emensus sit nouus morbus periodum, et quandoquidem *morbis Indicus*, cui hic congener vel idem prorsus, dictus e caelo aut tartaro potius originem traxisse *perhibetur*, rationi consonum, vt, cui conuenit definitio e dialecticorum placitis, ei etiam definitum competat.

Non parui haec esse momenti eoque non susque deque facienda, sed diligenter expendenda nonnulli censent, unde *Indicus exordia coeperit*.

Grammatici certant, et adhuc sub indice lis est.

E diuerso astrorum positu qui futura praedictant, fatales quasdam caeli reuolutiones notarunt, puta *prodigiosum SATVRNI, MARTIS, IOVIS*, trium inquam superiorum errantium siderum, *congressum*. Hic quo rarior, eo rariores et formidabiliores parit euentus, cum quia causae

fae sunt potentes, vehementiores proinde faciunt impressiones, tum quia ratione cunctationis et durationis a motus tarditate profectae operi diutius insistere valent. *Ab ea* itaque portentosa *coitione* ominosa praedicenda, nec quicquam plebeium et vulgare exspectandum, praesertim in nouorum morborum succretione, sed contagiosos et pestilentes metuendos. Alii *ex corrupto alimento*, quo *infans in utero nutritur*, non focus atque morbillos et variolas prodire, eaque ratione *sponte sua absque contagio* *Indicum posse ubique oriri* asserunt, eo solo argumento, quod nullus morbus perpetuo hominem infestet, quin aliquando finem faciat. *Contagio autem semper praesupponere alium infectum* necessitas exigit, et ita dari progressum in infinitum, quem natura abhorret. *Cunni muliebris corruptioni* qui *luem acceptum referunt*, eis quoque probatio incumbit, unde is primo inquinamentum acceperit. *Ex America mercem pretiosam nobis aduectam nemo it inficias*, illic quidem populariter grassatur, verendum tamen, ne illis ab *astris defluxisse*, nobis vero *contactu communem redditum* fateri nos oporteat.

Nostrium morbum e vulua non propagatum iampridem probatum est. Afflixit quidem plures, non tamen eapropter adeo generalem postu-

postulauerimus causam, quia gutturofitas conuallibus Carnioliae et Styriae frequens, imo popularis, illic et ἐνδημος, qua tamen haud omnes infestantur, vt aliis quibusdam regionibus straborum, gibbosorum plures, quam alibi reperias, quo etiam ἐτοιμότης τοῦ πάσχοντος accersenda. Cometam vero monarchis, regibus, principibus, heroibus et aliis summo rerum fastigio collocatis infausta portendere, neque ad humiliora sese demittere, iampridem creditum est, ac si hunc regi Persarum mortem, Lusitaniae tristissimam cladem et Mauritaniae regulis internecionem denunciasse impune quis asseuerauerit. Quid illi cum Brunna nostra priuati negotii? Potenti nimirum et immensae causae amplissimus effectus in latum et amplum sese diffundens virtus tribui debet. Tamne angustis limitibus vis cometae terrifica definietur? Absurdum magis erit, quod e tribus vrbis balneis in vnum duntaxat exitialis eius facultas grassata fuit, ac si illic conclusa vltius debacchari non potuisset. Peculiarene fuit huius balnei fatum, vt eius excidium minaci debuit praedici cometa? Eone solum semina effusa a sideribus errantibus fuere? De origine quod affertur, fortassis non tam solis hibernae stationi, quam nundinis tribuendum. Institorum enim mercibus publice distrahendis sacrati dies cum in id tempus incidissent, quibus

bus fex hominum et colluies e pagis et agro vicino confluere solet, quid mirum, si, maiore ad balneas et praeter solitum facto concursu, aliqui contagiosarum mercium sentinam eo exonerauerint? Et quod trium mensium spatio impune quemuis corripuit contages, postea exaudiorata, quasi finem nocendi fecerit, forte non tam solis mutationi imputandum, quam quod in ea tempora inciderit interdictum, quo balneatori vetitum, ne artis munia exerceret, cum sua quoque sponte refugerent homines contagiosi balnei ingressum, deficiente videlicet subiecto, cui deinceps infligeretur exitiale virus. Alieno malo tum cautiores redditi ceteri balneatores leuem ob suspicionem a suis arcebant domiciliis omnes, quos illic lauisse aut aliquantisper infectos nouerant, eoque adhuc illaesi, sinceri atque immunes persisterunt. *Μαντικὴν δ' ἀστρολογίαν* et physicas portentorum, ostentorum, prodigiorum e causis sublimibus, ceu effectorum deductiones et interpretationes, vt hisce non impugnamus, neque euersas volumus, (rem etenim controuersam priuati iuris minime facimus) ita neque prorsus inficiamur in morborum generationibus, ordinato eorum progressu, rationalique methodo curatiua instituta, (exemplo sunt critici et decretorii dies) tanquam *συναντίαις* aut si mauis, *συνεργούσαις* causas sublimes concurrere posse, potissimum solis lunae.

lunaeque deliquia et flatas ipsius mutationum vicissitudines, cum sanguini et humoribus, proinde affectibus, qui ex humoribus dependent, lunam dominari longus usus et rerum experientia nos fateri cogat. Procul autem petitis principiis insistendo, quae cominus et ante pedes sunt, missis, causas in caelo venari, quis nobis persuaserit vnquam? Medico, artifice sensato, sat fuerit, missis factis supremorum siderum ambiguis comminationibus, aeris regionum qualitates illi a superioribus corporibus impressas ad amussim cognoscere secundum normam illi ab HIPPOCRATE traditam. Ita novum hunc morbum contagio e subiecto putri eleuato, vi balnei in alia traducto corpora, inopinato emerfisse, si sciuerit, causarum peregrinarum vel generaliorum inuestigatione curiosiore ad metaphysicos relegata, facile, quod illi est proprium, et feliciter curationem aggredietur, et absoluet.

Haec de morbo nouo. Vbi si prolixius, verbosius aut etiam odiosius nonnullis quaedam repetita et exaggerata videbuntur, inferuiendum fuisse nouerint theatro, cum neque dum e mentibus hominum extirpari potuerit falsa de morbi origine persuasio, pertinaciterque illius culpam in balneatorem conferentes eundem omnium suarum miseriarum et afflictionum caput et causam

adhuc quiritentur. Forte si alii suum interposue-
rint iudicium, re in tranquillum restituta, et
de nostris et reliquo genere humano bene mere-
buntur. Quod ut faciant, etiam atque etiam
rogo. Brunnae XV. Octobr. M. D. LIXXX.

F i n i s.

GLOSSARIUM

VOCVM INSOLENTIVM ET CORRVPATARVM.

GLOSSARIUM

VOCVM INSOLENTVM ET CORRPTVM

A.

- Aboliali* i. *Auicenna*. TANVS. Scribitur et *Abohali*.
Acacia i. *acacia*. TAN.
Accores i. *achores*. TANVS.
Accorus i. *acorus*. TANVS.
Aesopus i. *hyssopus*. *Parum aesopi siccat*. ROVERELL.
Albaras i. *Morphea*.
Alcola i. *aphtha* s. *ulcus venereum*. TANVS. *Repercussa materia fertur ad guttur, ex quo alcola ori innascitur deglutitioque impeditur*. TAN.
Alipias. ALIPIADOS i. *e. mezereonis*. TAN.
Alkaiber i. *Alkaiber pillula* (pro somno) TAN. *Constabant ex castoreo et opio*.
Alkitran i. *pix liquida*. *Oleum de Alkitran*. TAN. *Secundum JOVBERTVM ad calc. CAVLIACI p. 52. est gummi vel resina cedri*.
Allabcha i. *Persea*. TANVS.
Allea i. *allia*. TAN.
Alopetia i. *Alopecia*. TANVS. *Scribitur etiam alopitia*.
Altohin i. *anthrax*. TAN. *Scribi etiam solet althoim et althoin*.
Amilum i. *Amylum*. TANVS.
Aphrodigia i. *Venus vel pubertas*. *Pueri ante aphrodigiam*. TANVS.
Apostemari i. *in abscessum mutari*. *Vt ipsum apostemetur*. TANVS.
Appropriatum s. *apropriatum* i. *in partem aliquam agens medicamentum*. *Mesues suo de appropriatis*.
Arabi i. *Arabes*. ROVERELL.
Aristologia i. *aristolochia*. TAN.
Armoniacum i. *ammoniacum*. ROVER.
Aromatizatus i. *aromatibus conditus*. *Aromatizatus syrupus*. TANVS.

- Artetica* i. arthritis. TAN. Scribitur etiam *arthetica*.
Aschachilos i. Sphacelus. A. In quo corruptio iam facta
 est in membro et usque ad os sensus penitus evanuit.
 TANVS. Scribitur etiam *aschachillos*, de quo vid.
 JOVEERT p. 19.
Asma i. asthma. TAN. hinc etiam *asmatici*.
Assaphati s. *assafati* i. Saphati s. achor. ROVERELL.
Assarum i. asarum. TAN.
Assellatio i. alui egestio. Post *assellationem*, ROVER.
Assellare i. ventrem exonerare.
Assungia i. axungia. TAN.
Attractiua emplastra. TAN.
Augumentum i. augmentum. TAN.

B.

- Balaustiarum* i. balaustiorum. TANVS. Reperitur etiam
balostia et ap. SIMON. JANVENS. leg. *vidi balaustias*
delatas ab Aegypto.
Baras i. q. Albaras.
Bedarungi vel *bedarugi*. *Bedarungi*, i. e. *citrariae*.
 TANVS. Alio loco scribit TANVS *bedanungi*, id est,
citraria id etiam operatur. Ap. SIMON. JANVENS.
bedarungi dic. osimum fluuiate et secundum BELLV-
 NENSEM species ocymi.
Behezar i. arcana mercurii compositio. MVND.
Benignitus i. bene ignitus. *Pirites* seu *focarios benigni-*
tos intramittas. ROVERELL.
Bisantis i. byzantiis. Syrupus de *bisantis*. TANVS.
Bisilacus i. monetae Italicae species. Ego illi numeravi
bisilacos quattuor et libras octo. CODR.
Blanditiua i. leniens. *Palliatiuam* seu *blanditiuam*
curationem. FVCHS.
Boliar i. Risum miliumque ac modicum *boliar decocta*.
 TANVS.
Bothor i. pustula. TANVS. *Bothor in ore*. ROVERELL.
 Scribitur etiam *botor*.
Bothoralis i. pustulosus. *Scabies aliaque bothoralia*. TAN.
Brionia i. bryonia. TAN.
Brodium i. iusculum. *Brodium gallinae sine sale*. TAN.
Butirum i. butyrum. TAN.

- Cacochima* i. *cacochyma*. TANVS.
Calcantum i. *calcanthum*. TAN.
Calcechuminon, id est, *vitriolum* siue *adustum aëre*. TAN.
Caluarium i. q. *caluaria*. Magna pars *caluarii* eximitur.
 CRATO.
Cambisa i. *vestis*. *Cambisa* minime de *facili* abstergit eum.
 ROVER. Scribitur etiam *camisa* et *camisum*, de quo
 ita ALOYS. CADAMVSTVS *De Nauigat.* p. 17. *Tunicis*
interioribus, id est, *camisis* non utuntur.
Camedrū i. *chamaedrys*. TAN.
Camomilla i. *chamomilla*. TANVS.
Cancrena i. *gangraena*. TAN. Saepenumero est *penis cancer*.
Canfora i. *camphora*. TANVS.
Capriatradium i. *Pro gummis et nodis capriatradii*. RO-
 VERELL.
Caristia i. *caritas annonae*.
Caroli i. *pustula penis*. ROVERELL.
Carpentare i. in *scobem* redigere. *Carpentetur lignum*
subtilissime. ROVER. *Lignum carpentatum* ID.
Cataputia i. *catapotia*. TANVS.
Catarrus i. *catarrhus*. TAN.
Cauma i. *Ardor*. *Feror et cauma pustularum*. TAN.
Celidonia i. *chelidonium*. TANVS.
Ceropisis seu fecis cerae. ROVERELL.
Cerri i. *Cerri glandium corticis decoctione sola epota uni*
mulieri vulua disrupta ex toto adhaesit, iterum re-
seranda fuerit ad urinae emissionem. TAN.
Cerusa i. *cerulla*.
Chilus i. *chylus*. TANVS.
Chimus i. *succus*. TANVS.
Ciarauli i. *Ciarauli*, quos *serpentes mordent, fugendo*
loco morsicato occurrunt. ROV. *An Italicorum Ciarla-*
tami, Cerretani i. praefligiatores? Hoc Marforum
erat.
Ciatus i. *cyathus*. ROVER.
Cicatrizatio i. *cicatricis inductio*. TAN. Sic etiam *cica-*
trizare i. *cicatricem inducere*. TAN.
Cicorea i. *Cichoreum*. TANVS.
Ciminum i. *cuminum*. TAN.

Cina i. chinae radix. CARDAN. Scribitur etiam *cyna* et *chyna*.

Cinabrium i. cinnabaris. CARDAN. Legitur etiam *cina-*
prium.

Citonium i. cydonium. TAN. CARD.

Citraoli i. citrulli. TANVS.

Citrinitas i. flauescens color. ROVER.

Clarificatio i. explicatio. ROVER.

Climia i. cadmia. *Climia argenti confert ulceribus*. TAN.

Colliget i. liber quidam Auerrois. TANVS.

Colloquinta i. colocynthidis. TAN.

Commentum s. *Comentum* i. commentarius. TANVS.

Complexio i. Constitutio. 1. *Complexio aetatum*. TANVS. *Ratione horarum anni, tum vniuersalis, tum particularis complexionis*. ID. 2. *Natura*. *Complexioni materiae aduersatur*. ID. *frigida complexio* id.

Cordialis i. recreans.

Corognidium i. coccocnidium. *Corognidii, i. e. mezereonis*. TAN.

Cosfigare i. *Cosfigare, i. e. laureolae mezereon*. TAN.

Cretice i. critice. TAN.

Cretici i. Critici. TANVS.

D.

Diacolloquintis. *Iera colloquintidos*. TAN. ex more graecorum medicorum ad significandas partes, e quibus composita medicina est.

Diafinicon i. vnguentum diaphoenicon. TAN.

Diamuscus i. ex moscho conflata medicina. TAN.

Diasena i. confectio ex fol. senae. TANVS.

Dietim i. per diem. *Unico cibo dietim contenti*. ROVER.

Diptamus i. dictamnus. IORDAN.

Discrasia i. dyscrasia. ROVERELL.

Dissintericus i. dysentericus. TAN.

Distempero i. misceo, etiam tempero. *Distemperentur cum aqua fumiterrae*. ROVER. *cum de sex rebus non naturalibus decem distemperatas habeamus*. ID. *corpora distemperata*. FVCHS. *regiones in caliditate distemperatas incolentes* ID.

Dragantum i. tragacantha. TAN.

Ducatus i. ductus. Imploro diuinum ducatum. TANVS.
Si caecus caeco ducatum praestet. ID.
Dulcurare i. mitigare. *Sinthoma dulcurando,* ROVER.
 rectius *dulcorare.*

E.

Ebanus i. ebenus. ROVERELL.
Effumatio i. vaporatio sicca ab extinctione lapidum.
Aeger sese accommodet ad vas illud effumationis aquae,
et pannis indutus fumum recipiat. ROVERELL.
Electiua medicina i. leniter aluum ciens. *Enemata ex*
medicinis electiuis confecta TAN.
Elefantia i. Elephantia. TANVS.
Emichus i. Eunuchus. TANVS.
Emitriteus i. hemitritaeus. TANVS. Legitur etiam *emi-*
tritus.
Emperia i. empiria. ROVER. *emperici* i. empirici. ID.
Enodina i. anodyna. ROVERELL.
Epietimum i. epithymum, *Syrupus de epietimo.* TANVS.
Epietimus atrae bili obuiat. ID.
Eritium i. Cum *eritii carne ad pustulas valet.* TANVS.
Ermenia i. interpretatio. TANVS.
Errema i. effluxus. *Corpus non fluit, nisi errematibus*
adiuuantibus. TANVS.
Escara i. Eschara. TANVS. Scribitur etiam *scara.*
Essere i. essera. TANVS. Cf. IOVBERT. p. 23.
Ethica i. hectica. TAN.
Euentatus aer i. euentilatus. ROV.
Euforbium i. Euphorbium. TANVS.
Eukimia i. Euechymia. TANVS.
Exitura i. pustula abscedens. s. apostema. FVCHS. de
 quibus fule agit IOVBERT. p. 23.
Extraneatio i. externus habitus. *Considerata vtriusque*
humoris extraneatione. ROVER. *Si extraneatio fuerit*
in flegmate. ID. Sic et *extraneare.*
Exungia i. axungia. ROVERELL.

F.

Fagedena i. phagedaena. *Fagedenae, i. e. ulceribus.*
 TANVS.
Faslidior dep. Si *fasliditur aeger.* ROVERELL.

Femigraecum i. foenugraecum. TAN.
Feniculus m. Petroselinum, *feniculus*. TANVS.
Flebotomia i. phlebotomia. TANVS.
Flegma i. Phlegma. TANVS.
Flegmon i. phlegmone. TANVS. hinc *flegmonica herispila*. ID.
Formica i. pustula purgens. TANVS.
Fricatio i. coitus.

G.

Garyophili i. caryophylli. CARDAN.
Gevreawbt i. expellere. *der soll zu stunnd gevreawbt werden*. NÜRN. STIFT.
Ginaprium i. Carnem idoneam reficit ginaprium. TAN.
Grossus i. crassus. TANVS. Similiter *grossities* i. crassities.
Gumi i. gummi. TAN. Scribitur etiam *gume* et *gumma*. ROVER. pro *gummis* ID.
Gummositas i. Ad faciendas *gummositates* in corpore. ROVER. *gummata*. IORDAN.

H.

Halices fudor i. ROVERELL. Scribitur etiam *alices*.
Hepsema i. decoctum. ROVER.
Herispela i. erisypelas. TANVS. Scribitur etiam *herispila*, *herispilia*, *erisepila*, hinc *herispilaris flegmon*. TANVS.
Hisopus i. hyssopus. ROVERELL.
Holera i. olera. FVCHS.
Humorosus i. q. *humoralis* vulgo dicitur. TANVS.

I.

Icteria i. icterus. TANVS.
Iera i. hiera. TANVS.
Incorporatio i. mistura. ROVER.
Incorporare i. admiscere. ROVERELL.

Inditium i. indicium. TANVS.

Indutia i. induciae. ROVER.

Infrigidatio i. refrigeratio. *Administra infrigidationem.*
TANVS. Etiam *infrigidare* i. refrigerare legitur.

Ingenium i. forma. Gal. 2. de ingenio sanitatis. TAN.

Passim etiam idem est, quod recentiorum *indicatio*.

Intentio i. indicatio. TANVS.

Iusquiamus i. hyosciamus. TAN.

K.

Kakokimia i. Cacochymia. TANVS.

Kauterium i. cauterium. TAN.

Koiri s. *keiri* i. cheiri *Oleum de koiri*. TAN.

L.

Lachryma ligni Indi i. gummi guaiaci. CARDAN.

Lachryma animae i. gummi anime, quod ex Hispania
adferebatur. CRATO.

Lambusca i. *Lambuscae* pulvis conuenit eis. TAN.

Lapatum i. lapathum. *Lapatium acutum* i. e. rumex.
TAN. *lapathium* ROVER.

Lapidatio i. durities. *Aliqualem lapidationem causa-*
rent. ROVERELL.

Lapidare i. durescere. *Grossiorem partem exsiccando*
lapidaret. ROVER.

Lapides milites i. molares. ROVER. Eorum vsus erat
ad vapores siccos excitandos.

Latteridae i. cataputia. *Latteridarum* i. e. cataputiae
TANVS. Ap. EBN SINA *Voc. antiqu. exposit.* scribitur
lafterides s. almendana.

Lenitio ventris i. lenis purgatio. ROVERELL. hinc *electua-*
rium lenituum. ID.

Limaciarum succus. ROVER. Vulgo scrib. *limacium.*

Limositas siue humiditas. ROVERELL. inagis *spissitudo*
turbida.

Lingua avis, id est, fraxini semen. TAN.

Luccius i. Lucius piseis. TANVS.

Luf i. herba serpentariae. TAN.

M.

- Mala franntzos* i. morbus gallicus. VNREST.
Malen i. aegrotare. *Die an der neuen Krankheit malen.*
 NÜRNBERG. GESETZE.
Mastellum i. mensura. *Bulliant in quantitate aquae*
unius mastelli. ROV.
Medietas i. dimidia pars. *Ad medietatis aquae consum-*
tionem. ROVER.
Melencholia i. Melancholia. TANVS.
Melencholicus i. melancholicus. ID.
Mellilotum i. melilotum. TAN. Scribitur etiam *melli-*
lotium.
Mellon i. melo. *Vt endiuia est, item et mellon.* TAN.
venter mellonis. TAN.
Microtegni i. ars parua. TAN. quo nomine GAL. liber
 apud seriores medicos insignitur.
Milia i. Millia. TANVS.
Minoratio i. lenis alui purgatio. *Cum minoratione fiat*
digestio. TANVS. Similiter *minorare* i. leniter purgare, et
minoratiue i. leniter, hinc *minoratiua euacuatio.* ROV.
Minutio i. deminutio. *Minutio est humoribus aequaliter*
auctis propria euacuatio. TAN. Saepius signif. *venae*
sectio, vt minuere i. sanguinem mittere.
Mollificatio i. maturatio, cum maxime apostematis. TAN.
In materia melencholica mollificationem magis diligi-
mus, quam resolutionem. ID.
Morbili i. morbilli. TAN.
Mordicatio i. acrimonia. *Lilii radix sine mordicatione*
abstergit. TAN.
Morphea i. impetigo. TANVS. Scribitur etiam *morfea.*
Morsicatus i. admorsus. *Sugendo loco morsicato occur-*
runt. ROVERELL.
Muscus i. moschus. *Muscus pro viris nobilibus.* TAN.
apia muscata. ROVERELL.
Muza granata i. acerba vel dulcacida, ROVER.

N.

- Nasturtia* f. *Idem nasturtia affert.* TANVS.
Nemifar f. *Nenufar* i. nymphaea, *Syrupus nemifar.*
 TAN. Legitur etiam *nemissar,*

Nocu-

Nocumentum oris i. vlcus. ROVERELL. *nocumentum in virga.* ID.

O.

Onfacium i. omphacium. TAN.
Opi i. succi. *Opi omnes* i. e. succi. TAN.
Opilatio i. oppilatio. TANVS.
Opium i. opium. TAN.
Oppopanax i. opopanax. TAN.
Ordeum i. Hordeum. TANVS.
Oxiregmia i. oxyregmia. ROVERELL.
Oxizachara i. Oxylaccharum. TANVS.

P.

Pantusia i. calcei genus. *Pantusiarum occurfu.* TAN.
Parchi i. parci. ROVERELL.
Paturfa i. morbus gallicus. ROVERELL.
Pentafilon i. pentaphyllum. TAN.
Petrofillinum i. petroselinum. ROVER.
Phtysicus i. phthificus. TAN.
Piretrum i. Pyrethrum. TANVS.
Plasmatio i. formatio. *A prima plasmatione.* FVCHS.
Plethoria s. *Pletharia*, plethora. TANVS. ROVER. Sic
 et *plethorici* s. *plethorici* i. plethorici.
Plumbeitas i. plumbeus color. *Cum macredine et coloris
 plumbeitate inducit.* FVCHS.
Plurimitas i. copia. *Necessaria est medicinarum in cura
 talis morbi plurimitas.* ROV.
Podagrizo i. podagra laboro. TANVS.
Praeputia i. pars extrema. *Vitis praeputia.* TAN.
Prechn i. morbus. VNREST.
Pronosticum i. prognosticum. TANVS.
Psilium i. psillium. TAN.
Ptisis i. phthisis. TAN.
Puluerizare i. in puluerem redigere. ROVER.

Q.

Qualitatiue i. quoad qualitatem. *A materia qualitatiue
 frigida.* TANVS.

R.

Rafanus i. raphanus. TAN.

Rationabilis i. cuius ratio reddi potest. Ob rationabiles causas. TANVS.

Refrengi i. saphati humida. TANVS.

Resolutiuus i. vim resoluendi habens. TAN. Similiter resolutiue.

Rhaponticum i. rhaponticum. TAN.

Ribes i. Roob de Ribes, id est, acetosae. TANVS.

Risum i. oryza.

Roboratio i. roboris restitutio. TAN.

Rosea i. rosea. ROVERELL.

Rubeus i. subruber.

S.

Sabanum i. linteum absterforium. Corpus totum sabanis calefactis abstergetur. ROVER. absterso corpore cum sabanis calidis. ID.

Saluari i. sanescere. ROVERELL.

Sambacus i. sambucus. TAN. Sambaco, id est, gelsimino ID.

Sandaracca i. Sandaracha. TAN.

Sanguinare i. Sanguinem mittere, maxime cucurbitis. Sanguinetur in sicca cum sale et aceto. TAN.

Sanguinatio i. sanguinis missio. Quod fit per sanguinationem et attractionem. TAN. Hoc (sudare) libentius, quam sanguinationes causae educatione eligit aeger. ID.

Saphati i. tinea capitis. Legitur etiam Sahafati.

Saphaticus i. ad gallicum morbum pertinens. Saphatico in corpore. TAN. Saphaticus i. gallico morbo affectus. ID.

Sarcotica i. carnem inducentia. Sarcoticis vtendum est. CRATO.

Sarza parilia i. sarsaparilla. FVMAN. Scribi etiam sub hoc tempore solet salsa parilla et sarsa pariglia.

Scabiola, diminut. pusilla scabiola. TAN.

Scabiositas i. scabies. TANVS.

Scariola i. endiuia secundum IANVENSEM. TAN.

Scariphicatus i. scarifatus. TAN.

Scitica i. malum ischiadicum. TAN. Vulgo scribitur sciatica, sciantica, scia. IANVENS.

- Scheren* i. barbam tondere. *Ihr Scheren und Lassen.*
NÜRNBERG. GESETZE.
- Scitae* i. Scythae. ROVER.
- Sclerotizatus* i. durus s. scirrhosus. *Membrum sclerotizatum.* ROVER.
- Sclerotizans* i. scirrhosus. *De cura tumoris sclerotizanti.*
ROVERELL.
- Scirrhoticus* i. durus. *Callosis et scirrhoticis tumoribus.*
FUCHS.
- Sene* i. sena. TAN.
- Seposus* i. sebosus. *De seposis medicinis.* ROVER.
- Sinkoma* i. symptoma. *Sinthoma dulcurando.* ROVER.
- Solatrum* Ap. TAN. vitiose scribitur *solatium rubei seminis.*
- Solutium* i. laxans. *Deinde detur solutium.* ROVER.
medicina solutiua. ID.
- Sparagus* i. asparagus. ROVER.
- Squimantus* i. iuncus. *Spica squimanti.* ROV. Vulgatius
squinanthus.
- Sticas* i. stoechas. TAN.
- Stipticitas* i. adstrictio. *Cum corporis stipticitate.* TANVS.
- Stipticus* i. adstringens. TAN.
- Stomacus* i. stomachus. TANVS.
- Stufatus* i. vaporosus. *In camera stufata obscura.* ROV.
- Stuffare* i. fouere. *Cum stuffatur.* ROV. *Si tali stufsa*
stuffaretur. ID. Scribitur etiam *stuphare*, de quo vid.
JOVBERT. ad calc. CAVLIACI p. 46.
- Stuphae* i. vaporarium thermae aestuariae. TAN. *bal-*
neum siue stufa. ROVERELL. *intret balneum stufam.* ID.
- Subassella* s. *subascellae* i. axillae. *Egestionis subassellarum.*
ROVERELL.
- Subet* s. *Subeth* i. Sopor s. carus. TANVS. hinc *subetha-*
les arteriae i. e. carotides.
- Subtiliatius* i. vim attenuandi vel resoluendi habens. TAN.
- Subtiliare* i. attenuare. *Quia subtiliantur humores in sa-*
natione seu digestionem. ROVER.

T.

- Tabacca* i. tabacum. IORDAN.
- Talle* i. talcum. TAN.
- Tamarindus* i. tamarindus. ROV.
- Taraxacon* i. Taraxacum. *Iuscula minuta ex taraxacone,*
boragine. TAN. Scribitur etiam *tarassacon.* ID.

Tegni i. nomen libri ap. HALY ABBAS, ap. GALEN. l. de arte parua.

Tenda i. linamentum vulnere apponi solitum. *Cooperiatur aegrotus cum linteo minime facto ad modum tendae.* ROY.

Terebentina i. terebinthina. TAN.

Theisir i. liber aiquis Avenzoar. TAN.

Timeus i. TIMAEVS, quidam liber PLATONIS. TANVS.

Tina i. vas. *Aegrum intra dolium vel commodam tinam intrare permittas.* ROYER.

Tintorum i. tinctorum TAN.

Tiriaca i. Theriaca. TAN.

Titimali i. tithymalus. *Lac titimalorum.* TAN.

Toar s. Zoar, i. Avenzoar. TAN.

Trifera i. triphera TAN.

Trociscatus i. trochiscatus. *Agarici trociscati.* ROY.

V.

Varrix i. varix. TANVS.

Vermillum vinum i. clarum rubeum. FVCHS.

Vessica i. vesica. TANVS.

Vessicatio i. vesicae formatio. *Quae sanguinatione vessicationeque coniunctam causam extraducunt.* TAN.

Vessicarium i. vesicarium. TAN.

Viteli i. vitelli. ROVERELL.

Vndimia i. frigidi apostematis species. TAN. i. e. oedema.

Y.

Ypoquistis i. hycocistis. TANVS.

Ysaac i. Isaac. TANVS.

Ysagoge i. Isagoge. *Porphyrus in ysagogis.* TAN.

Z.

Zoar. i. Avenzoar. TAN.

Zuccaratus i. saccharo confectus. *Seminum communium zuccaratorum.* ROYER.

Zuccarum i. Saccharum. ROYER.

Zutharum i. Saccharum. TANVS.

Zufera i. leuisticum. *Zuferae, id est leuistici succus.* TAN.
hoc vero SIMON IANVENS. negat esse consonum veritati.

I N D E X
RERVM MEMORABILIVM.

J. N. D. E. K.

TERVVI MEMORABILIA

A.

Abscessus, in morbo gallico frigidi cum dolore incidunt 413. transeunt in nodosas durities 414.

Abstinentia, fortis propulsauit incipientem morbum gallicum 402.

Accidentia, acuta et remissa in morbo gallico 83. hinc malignior vel leuior ib.

Aeris intemperies, morbi gallici causa 59. 76. 124. 363. praesertim calida et sicca sub Gallorum aduentu communis 59. 62. magis tamen sicca 125. probatur 60. non ab humida et calida temperie 65. non ab pluuia 64.

Anima, eius lachryma potior suffumigiis ex mercurio in morbo gallico 482. ex Hispania adfertur ib. eius descriptio ib. hauritur fumus per os ib.

Apostema, huc pertinet morbus gallicus 42. sub mento totam faciem occupans et corrodens 252. eius causa in ossibus 453. orta, cessantibus pustulis et vlceribus, insequente tempore 457.

Argentum viuum, ex eo vnguentum bonum in gallico morbo 190. cur 294. eius natura et vires 299. inimicum neruis, hinc contrarium morbo gallico 300. 319. hinc vitanda vnctio ib. afficit ossa, laedit os, palatum et gingiuas 318. extinctio 319. seq. eiusque varii modi 321. cautela in praeparatione 322. per quatuor dies adhibeatur vnguentum 323. inunctio mutanda secundum humores varios 324. fiat etiam in iuncturis per crura, tibias, brachia 325. post exsiccantia 326. sine argento viuo methodi 331. datur sub forma vnguenti et pilularum ex sublimato et cal-

cinato ab empiricis 347. os occupat 362. non est causa dolorum 366. est veneficum, deleterium 420. empirici hinc faciunt catapotia cum noxa fumentium 420. ex eius potione grauissima incommoda 421. cur inde vacillant dentes 460. nocet ossibus 461. reperitur in ossibus ferro excisis ib. 546. plures sanat, quam lignum 484. naturale et artificiale, quomodo comparantur ib. datur etiam praecipitatum cum auro incipientibus gallicis ib. mercurius vnica medicina 543. e praecipitato reuiuiscit 546. dealbat metalla 546. per vesicam emictus 547. praedest illitum vlceribus ib. sublimatum non recipitur intra corpus 547. curat venenata vlcera ib.

Astra, causa morbi gallici 58. 124. 264. cur 264. post influxum continuauit tamen per infecta corpora 264. eorum influentia sola dubia 268. cessante eorum influxu et constitutione humida, pustulae et vlcera rarius, ad iuncturas et ossa crebrius mala 457.

Atheromata, in mutato gallici morbi statu 457.

B.

Bader, arcere gallicos a balneis sub poena debent 3. neque cultellis et nouaculis impuris uti ib.

Balneum, in principio morbi gallici fugiendum 175. 475. calidum auget labem 178. quando adhibendum 216. varia genera ib. ex balneo lues 503.

Balneum porrectae, quid 162. non admittendum in gallicis ib.

Balneum villae, nocet in gallicis 162. repetatur per biennium loco inunctionum 172.

Behezar, medicina ad morbum gallicum arcana 421. hinc alui et ventriculi inanitio et syncope 422.

Brunnensis lues, insolita facie, horrendis symptomatis, intra duo menses plures aggressa 496. ex balneis repetenda 503. eorum descriptio ib. origo in cute ab scalpello adacto et appolitis cucurbitis 504. sensim erupit ib. symptomata antegressa torpor, tristitia ib. pallidus color 505. manifesta indicia ib. in duobus
foeda

foeda vomica, in nonnullis pustulae per vniuersum corpus ib. porriginosa scabies, crustacea vlcera tineae similia, manantia ib. post sanatam scabiem residuae maculae atrae 506. posthaec in capite calli dolentes, melleum humorem exundantes ib. post abscessuum curationem dolor pungens, vehementissimus in superficie corporis ib. membra graua paralyti tentata ib. dolores noctu ib. in capite achores, gummata, calli verrucosi 407. dementia catarrho narium curata ib. immerito contractum malum in balneo ib. cucurbitulis 508. hinc magna plebis coitio ib. contagium manifestum, causa occulta 569. variae hinc cniecturae 511. desit circa aequinoctium vernum 512. nouus morbus nouas postulauit antidotos 513. ad ceruicem et sinistrum lumbum a cucurbita tumor ib. postero die hydatides et dolor 514. exulceratio loci, gutturis, faucium, ceruicis, colli ib. ad lumbos magis punctura 515. post cicatricem inductam totum dorsum, brachia, femur, coxas occupauit dolor, noctu atrocior ib. posthaec vagus ib. mitior in balneo, sed recurrens 516. a balneatore clausa vlcera, hinc relictia pulla vestigia 517. varia remedia empirica tentata ib. commendatum sudoriferum cum alleuatione 518. denuo redierunt symptomata cum pustulis et odio sui 519. datur ab empirico turbiti malo cum euentu ib. praecipitatus puluis in pilulis 520. hinc pessima mala ib. ab aluo hydrargyrus 521. exulcerata scapula, in medio pustula 522. ab siccato vlcere torpor manuum dolor vehemens, maculae rubrae latae in facie et manu, scabies nulla ib. melior status a decocto 523. noctu recruderunt omnia 524. hic loci guaiacum infame ib. bibitur commode 525. sed ab refrigeratione vetera mala 526. tentatur turpethum ib. hinc sputum cum suffocatione ib. gargarisma ex vino sublimato 527. perpetua saluatio ib. ex vna cucurbita vlcus, ardor, caro exesa 528. cortex durus, pruriens, repullulans ib. dolor in periosteo 529. in toto corpore ib. totum corpus tuber purulentum ib. alius sinuosa et cauernosa vlcera ad tibiam et malleolos ib. ex suffocatione ab pilulis misere periit 530. in alio ab his tumor crurum ib. per vomitum hydrargyrum crudum reiecit ib. ex Iudaeis eodem balneo vsus alter

periit, alter elephantiacus ib. alia restituta turpetho, sed redierunt pustulae ad frontem et palpebras 531. curatur gummi gnaiaci ib. malum repullulat ib. in balneo laconico inclusus fumo e cinnabari curatur ib. datur eclegina, unde dentes labefiunt 532. proponitur medicina per sudores, utpote minus periculosa ib. per decoctum guaiaci 533. ab cucurbita imposita vlcus crustaceum 534. dubitatur de origine ac causis morbi 535. est nouus hic loci et insolens 539. non pestilens 540. luis Indicae persimilis, idem vel maxime affinis ib. signa communia dolor capitis, scapularum, tibiae, vlcera tergoris foeda, pustulae, calli, gummata ib. absunt in hoc Indici morbi notae alopecia, gonorrhoea, bubo, cariosa praeputii vlcuscula 541. inuasit hicce morbus anus, virgines, viros senatorios promiscue ib. solo balneo contractus 542. coniuges non inficiens 542. caro cucurbitae subiacens, primum vlcere computruit ib. differunt accidentibus nonnullis et inuasionis tempore ib. est ad Indicium referendus, cum iisdem medicamentis cessit ib. serius deprehensa cognatio ib. inuit decoctum guaiaci 543. mercurius vnicum luis Indicae medicamen esse dicitur ib. pilulae Barbarossae domi ob infamiam praeparandae ib. mutuata et proficua remedia, quae in lue indica iuuant 548. est eius species ib. sudoribus cicuratur ib. etiam exercitiis ib. pluribus communis 550. causa vitii non latuit in aedificio 549. aere ib. machinamentis 551. vaporibus 552. lapidibus 553. cucurbita 555. spiculo 557. pinguedine 558. non ab balneatore 559. morbus fuit contagiosus, non venenatus 560. ab homine venit labis principium 563. non ab stragulis vel vestibus 564. forte plures infecti 565. quomodo propagari potuit labes 567. ab cucurbitae vi at ractoria 568. cur nulli bubones 571. cur infecti scalp pro vulnerati 572. non ab astrorum coitione, non ab cunno muliebri, non ab coineta 572. seq.

Bubo, in signis contracti mali 368. eius suppuratio praeferuat ab incipiente morbo ib. non curandus venae sectione vel purgantibus 486. imponenda relaxantia, mollientia ib.

C.

Capillorum defluuium, primum gallici morbi symptoma 475. diuersum est ab reliquis generibus 487. eius caussae ib. 488. eroduntur radices pilorum ib. aegri antea sentiunt sputum falsum 488. multi patiuntur sub purgatione ib. eius curatio ib. iungitur cum pustulis 490.

Caput, in hoc interdum primum nascuntur pustulae gallicae 75. cur ib. in multis hic incipiunt 98.

Caries penis v. *Penis*.

Carolus rex, moritur morbo gallico 240. 452. corripitur variolis gallicis 451. Romam venit ib. tunc magna fames ib.

Carunculae, saepe insunt pudendo muliebri 485. remedia ib. praeseruatium ib.

Catarrhus, ab argento viuo 378.

Cephalalgia, vehementissima in gallico morbo 366. ab mercurio et cinnabari ib. 378. magis ab virulentia humorum ib. ab osse exeso et putrefacto 367. sed et in periosteo 492. hic reperitur materia corrupta ib. diuturna facit tumores et gummata ib. caussa ib. noctu grauior 493. curatur optime ligni decocto ib. tumores sunt molles et duri ib. in his materia lardosa, in mollibus polentae similis 494. variae medendi viae ib. optimum decoctum ligni sarfa parilae ib. interdum corrumpunt ossa ib. hinc cariola ib.

China v. *Cina*.

Cholerici, gallico morbo maxime patent 165.

Cina, confert in morbo gallico 428. in phthoe ib. inferior est ligno sancto ib. eius descriptio botanica 429. vsus medicus ib. cum decocto lauantur vlcera 430. hinc sub die septima alui obstructio ib. fugienda tenuis diaeta sub eius vsu 431. melior ceteris cum hac radice curatio 443. eius qualitates et vires 481. conuenit calidioribus ib.

Coitus, hoc primum contractus morbus gallicus 57. 71. praecipua caussa 69. 108. hoc magis fit, quam potu et dormitione 75. frequentissime in pluribus 268. 364. hinc

hinc fugiendus 290. lotio calida inuat 261. sub curatione noxius 412. auget podagrae dolores ib.

Colica, in Italia visa 536. nouus in Morauia morbus ib. deinde popularis factus 537. etiam infantes recens nati ea laborant ib. hinc paralyfis ib. hinc propagata ib. exitus in paralyfin ignotus apud Gallos et Italos 538.

Collum, in hoc est post genitalia a'tera contagio 292.

Comestio, ex vasis infectorum infectionis causa est 69. quando 76.

Confabulatio, si ori admouetur, contagii suspecta 70.

Contagium gallicum, eius modi 369. 372. 476. solo contactu 373. coitu ib. conuictu 374. vestibus ulceratorum ib. quomodo agat 447. lacte infantes 476. loca apta sunt venae, pudenda, os, papilla mammaram, cutis ib.

Conuersatio, inde contagio dubia 268. 363. dantur tamen plures modi ib. vitanda infectorum 290.

Corrosio, primum in virga apparet 271.

Cutis, sub initio infecta ex aere, dormitione, nouacula 179.

D.

Dedecoratio, est tantum morbus gallicus 137.

Dentes, cur vacillent ab mercurio 460. remedia 493.

Diaeta, quae in morbo gallico 402. exquisita non est apta omnibus 403. debet esse non admodum tenuis 407. hinc exquisita empiricorum noxia 408.

*Digit*i, in gallicis per plures dies tumidi 96.

Diluuium, a coniunctione Saturni et Iouis falsum 243. 246. portendit haec inundationem 244. morbus gallicus videtur esse veluti diluuium 245. neque vero est ob contagium 246.

Dolor, non pertinet ad morb. gallicum 31. venit serius 33. occupat iuncturas et cutim artuum 34. non est accidens pustularum 34. 38. cessat ab pustulis 36. adest

adeſt etiam ſine puſtulis 37. eſt multiplex 106. materia eſt craſſior ea, quae in puſtulis, hinc validiori medicina opus 207. eſt extenſius 297. non frangitius ib. cur augeſcat tertia vnctionis die 298. quomodo curetur ib. cur multiplicantur in iuncturis 301. nocturnus ineſt integumentis oſſium 363. comitatur morbum gallicum 364. generalis eius explicatio 365. ſpecies ib. in gallicis noctu vehementer creſcit 365. eius ſedes ib. primum acerbus, poſt remittens, tandem mutatus in gypſeam ſubſtantiam 366. etiam hemi-cranicus et cephalicus ib. dolores increſcunt die ſeptima, finiuntur quarta et decima 430. cauſſa, cur mitigentur 454. cur noctu increſcant 458. in articulis, vnde 492. et capitis ib. eſt in perioſteo ib.

Dormitio, rarius communicat contagium, ac coitus 75. quando 76.

E.

Elephantiaſis, non eſt morbus gallicus 24. dictus ob tumores et vlcera pedum 360. occupauit pedes 249. aſſinis eſt morbo gallico 472.

Epidemia, non eſt morbus gallicus 33. nominis origo 58 cauſſa 67. 109.

Exercitia, in robuſtis iuuant et tollunt incipientem morbum gallicum 402.

F.

Facies, hic interdum primum naſcuntur gallicae puſtulae 75. corroſa fuit 249. 254. multa vlcera 250.

Fames, ſyncopalis interdum iungitur morbo gallico 306.

Febris, ſine ea fere morbus gallicus 22 ratio, cur non vel raro 50. aliunde oritur, eaque ſaepius 54. raro additur 139. 295.

Febris maligna, ſub apparitione morbi gallici in Italia crebra 56.

Ficus, ineſt gallicis 255.

Franzosen, dic. neue Krankheit 3. ob eam excluduntur aegri a sanis 4. ea lue mortuus rex Gallorum 240.

Fungi, ad ossa crebri, fracto primo gallici morbi impetu 457.

G.

Gallicus morbus, vnde acceperit nomen 21. est pestilens morbus 13. res seculo ignota 14. teterrima lues 16. tabifica, praesertim in Italia apparuit 21. de eius natura magna medicorum disputatio ib. absque febre paene semper inuadit 22. non dici debet variola ib. non ignis Persicus 23. pluribus annis durat 24. non elephantiasis 24. non lichen 25. non scabies faciei 27. non lepra ib. non verruca 28. non epidemia 33. 41. vnde hoc nomen 58. eius causa 67. 109. est saphati 28. et pustulae ib. est saphati humida 29. dic. morbus ob laesionem operationum propter pustulas et dolores dedecoratio ib. solutio dubitationum eum esse saphati 29. seq. insunt vlcera pudendorum, malignitas, dolores 30. solas pustulas complectitur, non dolores 31. morbi definitio 33. dolores serius veniunt 33. serius occupat iuncturas artuum 34. saepius subter cutim est ib. dolores non sunt accidentia pustularum 34. 38. cessant pustulis multiplicatis, augescunt sublatis 36. pustulae et dolor. faciunt morbum compositum ib. diuersae sunt dispositiones, non alterius causa 37. dolores oriuntur, pustulis in cute nullis 37. eius signa 38. cum pustulis dic. saphati, cum doloribus minime ib. probatur esse saphati 39. seq. nouus morbus est dispositio 40. et pustulae ib. comprehendit varias corruptiones et dispositiones, nec vnus est 41. pertinet ad apostema 42. conuenit ea curatio, quae saphati 43. hic non est tineae 47. tineae non est alopetia 49. causa, quare cum hac lue febris nulla vel rara 50. lues debet longa esse ob peccata 52. multos perimit ib. febris accidere potest aliunde, eaque frequens in gallicis 54. lues primum inhaesit lenonibus, meretricibus, scortatoribus a coitu 57. 71. ab linteis, potu et osculis dubia contagio ib. 71. altera causa sunt astra 58. 120, aeris intemperies 59. 124. et tempo-

temporum mutationes ib. praesertim qualitas sicca et calida sub ingressu Gallorum communis 59. huius probatio 60. iuvenes corripit 61. etiam in media febre tertiana 63. anni qualitas luis causa 62. non ex magna pluvia repetendus morbus 64. non oritur ex calida et humida aeris intemperie 65. causae speciales inferiores sunt regimen malum 67. commestio ac inordinata cum vasis, praecipue affectorum, ex regis aduentu potatio 69. somnus cum infectis vel in eorum cubili ib. exercitium ib. excrementorum retentio ib. praecipue coitus cum affectis 69. abrasio ab infectis et eorum nouacula 70. confabulatio, sub qua ori admoventur ib. et osculum ib. caelum hunc morbum effecit ib. immunes a labe casti et sobrii manserunt 71. correpti lenones, meretrices et luxuriosi ante regis aduentum et post ib. causa corporea est virtus expulsiva 71. digestio laesa 72. splenis debilitas 73. humores mali 74. aegri primum capiuntur vesicalibus pustulis, quae vlcervantur 74. facilius figuntur coitu, quam potu et dormitione 75. interdum nascuntur pustulae primum in facie et capitis cute ib. dicitur mentagra, si caeli, aeris vel nouaculae visio capiat mentum ib. ibi primum pustulae, ubi contagio affricata 75. ortum habet in capite ac pudendis, cur ib. si ab aere, commestione, dormitione, linteis cutis affecta sit 76. signa humorum morbo aptorum 76. seq. humores calidi et sicci hunc efficiunt morbum 82. variae pustularum formae ib. copia maior vel minor 83. morbi causa non est falsa pituita 83. accidentia modo remissa, modo acuta, hinc morbus malignior vel leuior ib. lues per multos annos visa est a frigida materia 85. variae auctorum opiniones 86. qualitas humorum mala a caelo vel contagione immissa 87. fit morbus maxime ex calidis, rarissime ab frigidis 88. morbus ortus a materia calida, primum ab influxu affectu, iam longus ib. quomodo dici possit saphati humida 91. fluit virus e pustulis ib. humores mali et corrupti huius morbi causa 92. etiam sanguis malus 95. 97. virus effluens coagulatur illico in crustam 96. est pustula acuti generis ib. pluribus per dies digiti tumidi visi sunt ib. et materia sub lupini forma comperta ib. cholera citrina etiam morbi causa

caussa 98. eius signa feruor et cauma pustularum, aqua citrina e pustulis manans et alia ib. hinc a capite in pluribus incipit ib. diutissime durat 99. pustula ponenda est sub phlegmone herisipelari 101. relinquuntur vestigia rubra et splendentia pustularum locis ib. causa materialis morbi sunt membra corporis 103. humores extrinsecus inficiuntur ab aeris intemperie alterante, ac contagione per poros, coitu et linteis infectorum, manuum tactu et nouaculae abrafione 104. tunc pustulae paulatim innascuntur ib. intrinsecus aere per os attracto, hinc anhelitu, colloquio, osculo ib. tunc corpus totum subito cooperitur pustulis 105. sedulo examinandus aeger, quomodo in hanc tabem inciderit ib. formae pustularum variae ib. dolores multiplices 106. finalis causa, quae 106. causa coniuncta, quae 107. morbi signa prognostica ib. est contagiosus 108. praesertim contrahitur coitu ib. difficile curatur, vt cancer 110. hinc sibi non permittendus 111. neque naturae 114. corrupta et ad annum 13. vsque vexata et consumpta 251. sexagenarius morbo infectus 252. sub mento apostema totam faciem occupans et corrodens ib. morbus contractus in naribus ib. natus filius gallicus 253. sex annos durans in pudibundis cum putredine carnem ad ossa vsque consumente 254. mulier integrum decennium gallica enixa est puellum hoc malo infectum ib. foeda infectus et a medicis desperatus ib. in pede altero 255. cum fistulae morbo ib. ficis infecta mulier ib. sunt aegri foeda vitiositate maculosi 256. papulis, vlceribus, verrucis ib. curatur helleboro albo 257. primum apparet in viris circa mentum et virgam 258. non multum diuersus a morphaea et lichene ib. contagiosus morbus ortus a planetarum superiorum coitu 259. turpis est 263. saturninus dictus, cur 264. continuauit post influxum propter infecta corpora ib. diutius durabit ib. dispositio est a caelesti influxu ib. humores affecti faciunt varios dolores et ad cutim pustulas ib. morbi character est mala epidemialis dispositio cum doloribus et pustulis per totum corpus ib. est morbus vnus, nec plures 265. differt ab saphati 266. imperfecta curatio dolorum sine curatione pustularum ib. dolores non possunt curari, vt pustulae, nisi prius

prius curato morbo ib. empirici curant vngendo, medici purgando, aliqui coniungunt ib. non sanantur omnes 267. tollenda etiam mala humorum complexio ib. causae morbi primitivae 268. sola influentia et aeris corruptio dubia 268. 363. conuersatio 268. 363. oscula ib. 363. lac in pueris ib. 363. coitus in pluribus et frequentissime ib. 364. conuictus 363. etiam per alios modos conuersationis ib. morbus est contagiosus ib. causae secundariae sunt humores in hunc morbum transire parati 269. causa coniuncta efficiens pustulas et dolores ib. signa sunt in virga corrosio adsimilis carolis 271. dolor capitis et circa reliquarum partium iuncturas ib. augmentum doloris noctu ib. unde hoc ib. pustularum formae variae a vario humore 272. sed saepius commixta ib. prognostica 273. seq. procliues in hunc cum maxime melancholici, choleric, sanguinei, minus phlegmatici ib. corpore laxo et cacochymici ib. recens sanabilis, vetus difficilis curatu 273. facilius curantur iuuenes, qui habent pustulas multas eminentes et dolores paucos, difficilior, qui habent nodos, gummi ib. curatio 274. seq. per ventris lenitionem, minoratiuam euacuationem, materiae digestionem et euacuationem, membrorum alterationem et confortationem, accidentium correctionem ib. non est negligendum regimen ib. morbus est valde siccus et calidus 275. aer sit siccus ib. diaeta non tenuis ib. morbus habet conformitatem cum lepra, hinc etiam lac concedendum 277. empirici cogunt aegros in lecto stare 278. materia est adeo rebellis, vt non possit per remedia intus suscepta digeri 281. quae methodus medendi adhibenda 282. tertio quoque die vngantur cum vnguento omnes partes domesticae tibiarum et brachiorum, plantae pedum et palmae manuum 282. sexta die medicina solutiua detur ad reuellendum ib. interdum et fomentationes cum syrups et vnctionibus ib. praeparatio vnguenti ib. etiam balneum s. stufa cum aqua calida et herbis mollientibus cocta post purgationem 285. reiterandum singulis sex diebus ib. aeger saepe fit debilis, hinc cordialia 286. medicamenta pro doloribus ib. narcotica non debent dari, nisi urgente necessitate 287. pro pustulis ib. pro pustulosis vlcerosis, fistulis et cancro ib.

pro gummis et nodis 288. pro nocumento oris 289. cautelae in euitando morbo 290. leprae et scabiei assimilatur ib. 294. vitanda conuersatio cum infectis, maxime coitus cum infecta muliere ib. est contagiosus morbus ib. ad impurum coitum calida lotio statim adhibenda 291. caueantur panni mulierum ob infectionem ib. materia in virga adhaerens est causa contagii 292. ratio, quare morbus incipit a pudibundis ib. primo recipitur in virga, deinde in collo, capite, humeris, minime in aliis locis ib. cur terminetur per os 293. cur os foetet ib. aliqui praedispositi et coeuntes cum infectis non inficiuntur, quare 294. cur iuuat prae ceteris argentum viuum ib. est aegritudo longa ib. raro adest febris 295. cur aliqua remedia profunt in principio, deinde minime ib. vtrum venaelectio sit conueniens 296. in initio tantum, in processu nequaquam ib. ventosae saepius nocent ib. dolores dicendi sunt fere extensui 297. non frangitiui ib. pustulae similes sunt afflati 298. cur augeantur dolores secunda vel tertia die vunctionis ib. tunc iuuat dare solutium, antequam materia ad os veniat ib. pustulis s. plagis vlcerosi imponantur attrahentia 299. argenti viui natura et vires, quae ib. cur dolores multiplicantur in iuncturis 301. signorum explicatio et deriuatio 302. seq. quandoque inest fames syncopalis 306. morbus ortum habet ex contagione 310. primum apparet in virga vlcus, pustula vel corrosio post foedarum mulierum commercium ib. eius curatio per lenitionem et minorationem ib. ad vlcera augmentata phlebotomia 311. quater per diem lotio ib. post vnguentum ib. morbi gallici incipientis curatio 312. nono die prouocetur sudor balneis sine appositione cucurbitarum ib. diaeta stricta ib. post purgationes et stussam applicentur cucurbitae 314. deinde sudatorium humidum ib. ob debilitatem per interualla 316. eius utilitas ad pustularum mundificationem, ad resolutionem materiae, ad faciendas gummositates, ad vlcera curationem et abolitionem dolorum ib. alias siccum adhibeat ib. si pustulae et dolores membrorum crescant, per septem dies vnguentum ad iuncturas 317. formula vnguenti ib. primum inungantur palmae et pulsus manuum ac pedum 318. mercurius afficit ossa putredine, laedit

laedit os, gingivas, palatum ib. ad guttur gargarisma
ib. item ad oris vlcera ib. continuanda vinctio ad vl-
cera, gummositates vel dolores 319. curatio in hu-
more mixto 327. medicus attendere debet virtutem
aegri et fortitudinem morbi 330. dantur duo alii cura-
tium modi sine argento viuo 331. Galeni ib. empirico-
rum per lignum sanctum 333. sumatur eradicatium
febris 338. multi a ligno laeduntur 339. aegri lento
morbo contabescunt et doloribus 346. medicamenta
adhibita sunt vnguenta ex mercurio, resinis, gummi
ib. suffitus ib. thermae siccae ib. potiones variae ib.
lignum quaiacum ib. ad nouum et incognitum morbum
nouum remedium 347. 361. aliptae omne corpus te-
mere inungunt 347. etiam in catapotia redigunt mercu-
rium sublimatum et calcinatum ib. de morbi origine
opinionum variae 357. ab coitu cum elephantia ib.
ab astris ib. verius ex aeris constitutione 358. fabulose
ab infectis fontibus et vinis sanguine elephantiosorum
ib. est poena dei ob delicta 359. varia morbi nomina
360. compositus ex saphati et arthritide 361. non
simplex ib. varia in variis symptomata 362. occupat
os, gingivas, rheuma pectoris ib. facit phthisin ib.
etiam dysenteriam, cruciatus et stomachi vitia ib. tran-
sit in apostemata saniosa, duritias et tophos 363. do-
lores nocturnos in ossium tegumentis 363. modi con-
tagii per stragula et lintheamina immunda 364. cibi et
potus corrupti, nec non humores conferunt ib. dolor
morbum comitatur ib. signa morbi contracti 367. seq.
sunt circa pudenda pustulae crustosae, siccae, lenta
sanie interdum stillantes aut bubo 368. pustulae in
fronte et circa capillorum radices in capite, tumores
diuersicolores et exanthemata parua in facie ib. capi-
tis grauedo et nocturnus dolor cum cruciatu colli et
iuncturarum 368. tumores et dolores iuncturarum ib.
transeuntes in nodos et sephiroas duritias ib. in pala-
to et circa oris angulos pustulae nigrae fetidae, vlcera
linguae et gutturis a virulentis catarrhis ib. est mor-
bus chronicus 369. modi contagionis in genere ib.
infici possunt pueri et teneioris carnis mulieres ex
sola conuersatione, osculis, complexibus eorum, qui
vlcera sordida habent 372. solo contactu 373. hinc
primum ab coitu, deinde circa caput et faciem ib.

contactu et mutuo conuictu, si quis saepius cum infectis dormierit, vel vestes vlcerosas attigerit 374. decumbit materia ad quaedam membra, et suscitatur de nouo morbum 377. gignitur in pulmonibus putrefactionem 378. fit insanabilis agyrtarum linimentis ex mercurio ib. hinc ossa corrupta ib. vexantur arthritide, cephalaea, catarrhis ib. recidiva ab humorum residuorum vi ib. post intensissimos dolores tandem ortae in fociis brachiorum et crurum callosae et osseae tuberositates 379. inueteratus morbus admittit solam blanditiuam curationem ib. cautiones in curando 380. non potest solo ligni guaiaci decocto tolli 381. nocet in hoc morbo chronico stricta diaeta 383. aer cubiculorum sit moderate calidus 384. inedia longa sub decocti usu debilitat 384. multum facit ad bonam indicationem ante actae vitae contemplatio 385. caute adhibendae euacuationes per sanguinis missionem, inunctiones resolutivae, vaporations sudoriferae, balnea 386. 387. noxia primis diebus fortia diuretica et sudorifera 387. exasperant iuncturarum dolores ib. ab decocto ligni fit morbus curatu difficilior ib. imprudenter dantur vomitiua et purgantia pharmaca ib. morbus ex contagio ortus fert venaesectionem 389. 390. cucurbitulae et scarificationes semper cum cautione 391. praemitenda lenia purgantia decocto ligni 392. non est morbus ex acutorum genere 393. in veteri morbo cum vlceribus malignis et apostematibus duris reiterandi syrupi digestiui et purgationes ib. post has prosunt cucurbitulae in brachiis, scapulis, natibus, coxis, cum superficiali scarificatione 394. sub declinationem balneae siccae ib. descriptio ligni guaiaci 395. tripliciter distinguuntur gallici 399. his accommodanda medendi methodus 400. decocti adhibendi ratio. ib. pro potu aqua secundae decoctionis 401. recens infectorum diaeta, qualis 402. 410. praesertim exercitia iuuant et morbum euincunt in iuuenibus et robustis ib. etiam abstinentia ib. exquisita diaeta non conuenit omnibus 403. est morbus chronicus ib. inedia longa noxia 408. decoctum ligni guaiaci est causa diuturnitatis 412. coitus fugiendus ib. hinc augmentum doloris podagrici ib. hoc in morbo multa tumorum et abscessuum genera 413. proprie facit abscessus frigidos in

in iuncturis et diuturnos cum doloribus ib. transituros
 in nodosas duritias 414. in ossibus callosa tubera ib.
 et lapilli, et nodi ib. alis, inguine, collo ib. vlcera
 rodentia, chirurgorum ignorantia rebellia 415. solo
 igne ac ferro curanda ib. cum decocto empirici appo-
 nunt sola linamenta 414. ex mercurio inunctiones con-
 trariae sunt 419. cur 420. hinc exortae noxae 421.
 morbi gallici confirmati symptomata 426. radix chinae
 inferior ligno sancto 429. eius vsus ib. lauantur hac
 aqua vlcera 430. sub eius vsu ad diem septimum et
 longius obstructio alui ib. dolores augentur die septi-
 mo, finiuntur die quarto et decimo 430. gallica lues
 est affectio frigida 435. dispositiones aliae soluantur
 curatione morbi gallici 438. ab hoc icterus oritur
 443. ad tumores duros capitis suffumigium ex cinna-
 bari adhibendum 445. mandibularum ib. ad ossa pu-
 trefacta capitis, quatenam 446. causa doloris mitigati
 454. forma morbi, quatenam sub initio 455. origines
 ab aere tepido, constellatione, imbre ib. coitus
 cum mulieribus elephantiacis 455. primum apparuit
 circa inguen, mentum et frontem, deinde reliquo
 corpore pustulis et vlceribus variis ib. fetidis viscidis
 455. cum intermixta lepra et lichene 456. et faucium
 vitio ib. aphthis, polypo narium et ozaena 456. post-
 quam desit siderum constellatio et humida australis
 constitutio, pustulae et vlcera rarius 456. magis ad
 iuncturas ib. hinc apostemata sclerotica, steatomata,
 atheromata, topi 457. ad ossa fungi ib. est vetus
 morbus, tantum recruduit 459. seq. habent pustulae
 recentis morbi magnam affinitatem cum scabie fera,
 curantur iisdem remediis 462. gonorrhoea virulenta
 curatur decocto ligni guaiaci 462. seq. origo ab mere-
 tricibus hispanis 465. 473. lues creditur venisse ex insulis
 Indiae ib. varia eius nomina 466. solo tactu et pure
 communicatur ib. mitescit 467. sub initio valde do-
 lorifica ib. primum curata suffumigiis et vnguentis ex
 mercurio ib. 471. post guaiaco ib. morbus rediit post
 tricesimum annum, cur 472. idem cum elephantiasi
 ib. ortus ab sanguine elephantorum ib. apparuit
 1595. Augustae Vindelicorum sub forma pustularum
 473. ab coitu fiunt malignissima vlcera et dolores 474.
 morbus gallicus non est putredo, et venenata qualitas

475. balneum et vinum nocent ib. incipit ab vlceribus et defluuio capillorum ib. laesiones hinc variae 476. contagii modi ib. caussae internae 477. signa morbi incipientis ib. confirmati ib. curatur in initio suffumigiis et inunctionibus 478. 483. guaiaco 479. china 480. sarsaparilla ib. dicuntur iudaei e Baetica in Mauritaniam transportasse morbum gallicum 548. in Numidia sole perusti restituuntur ib. etiam ad reinos condemnati inedia et exercitio ib. non obseruatum est arte excitari posse 541. inuehi potest arte, vt pestis 552.

Gallicus morbus, longissimus et laboriosissimus 112. nascitur ab infectae nouaculae tactu ib. fit insanabilis, nisi cito succurratur 113. transit in contagionem hereditariam ib. in lepram, apostemata, scrophulas, vlcera mala ib. ducit ad tenuationem, marasimum, tabem et iuncturarum dolores 114. aufert somnum et appetitum ib. facit hominem abominabilem ib. coniicit in desperationem et mortem ib. sub initio curatur saepe decem diebus 115. communis morbi descriptio 117. infamiam inducit morbus 119. curatio, si apostemata interioribus partibus insunt 120. curandum est, ne pustulae et dolores erumpant 123. fuit maior aeris siccitas, quam caliditas, cum morbus ille inoleuit 125. quaerenda sunt loca ab contagio libera 126. in montanis locis aeris infecti qualitas raro infigitur ib. morbus est sua natura chronicus 127. saepe interiora afficiunt pustulae vlcerosae 128. 140. venter hoc in morbo fere semper stypticus 131. fugiendus somnus cum morbo affectis, cubile, lintheamina, quia his tabes, vt scabies, contrahitur 136. haec labes est sola dedecoratio 137. minoratio instituenda 138. raro febris adiungitur 139. non conuenit balneum de porrecto 141. materia morbi est rebellis et malae qualitatis 143. quando facienda venaesectio 150. etiam iuuant ventosae 154. quarto decimo quoque die purganda aluus 161. praesertim vere ac autumno, sub quibus hic morbus innascitur 161. fugiendus vomitus, ne intro trahatur materia 164. aptus iuncturarum doloribus ib. cholericici maxime patiuntur hanc aegritudinem 165. enemata lenitiua

ua iuuant 166. etiam suppositoria, si nolint per os
assumere medicinas 167. morbus eradicari nequit sine
pustularum prouentu ib. est etiam corrigenda visce-
rum complexio 168. alias relinquuntur per annos mor-
bi vestigia, redeunt dolores et pustulae 170. 171.
sunt vnguenta frigida adhibenda, interposito purgan-
te quouis die quinto et decimo 171. tandem roboran-
tia ib. addenda suffimenta et inunctiones 172. ad ra-
dicalem curam per biennium vere ac autumno inun-
gere vtile est ib. aut balneum villae ib. curatio morbi,
quotuplex 173. principium morbi est, cum pustulae
minutae et paucae, et parui dolores apparent ib. tunc
nocent balneum et fomentum, vt in apostemate 175.
materia saepe recurrit in morbo incipiente ac facto et
antiquato in declinatione 176. aqua calida auget la-
bem 178. in initio cutis infecta est ex contagione
aeris, dormitione, nouacula 179. pustulae sunt mor-
bus molestissimus 180. hinc in principio repressio,
vt in apostematibus ib. non debent apponi repressi-
ua solis emunctoriis 185. cauenda in debilibus, gut-
ture laeso, deglutitione impedita 187. adhibentur
ad auertenda plura mala 188. repressiua eligenda,
quae dolorem tollunt 189. non inungenda membra
regalia ib. vel omnia 190. maxime vnguenta ex mer-
curio 190. duae fieri debent inunctiones repressi-
uae, vna regiis membris, altera reliquo corpori 190.
media inunctione opus est in habentibus pustulas et
dolores ib. modus inunctionis, qualis 191. fertur ad
guttur, facit alcolam, impedit deglutitionem 192. im-
peditur pharmaco valido ib. repressiua, quatenam
193. augmentum morbi est, si dolores pustulaeque
mole ac numero augentur 195. quomodo curandum
ib. saepe fit in saphati laesio operationum 200. status
morbi, quando 202. declinatio est, si pustulae et do-
lores sensu minuuntur ib. quomodo curanda ib. non
repressiua in veteri morbo 204. in statu saphati sunt
pustulae vlcerae 206. materia dolorum est crassior
materia pustularum, hinc validiora medicamenta 207.
non licet vna inunctione semper vti per omne morbi
tempus 208. etiam fiat haec cum aceto ib. quod ser-
uandum regimen aegro 209. intrare debet stuphas
omni mane ib. arte substituendae, quatenam ib. re-

media resolutiua et diaphoretica, quae 210. seq. curatur balneis, quomodo 216. varia eorum genera ib. lauacrum fieri potest octaua die ab inunctione 217. curatio accidentium, qualis ib. dolores molesti curantur tribus modis 218. quo sint ordine administranda 219. vlcera pudendorum, quomodo curanda 220. quae ad scrophulam 221. ad catarrhum vapores ib. ad alcolam gargarismata ib. ad surditatem ib. ad visus debilitatem 222. ad viscerum cauma ib. ad extenuationem et virtutis prostrationem ib. fiunt etiam vlcera per aegritudinis successione 222. vnde 223. curatio ib. vlceris oris durities et ossis corruptio, quibus auferenda remediis 226. haec raspatorio vel cauterio ib. caro extirpanda, quomodo 228. epilogus curationis 231. caeli vis facit morbum gallicum vniuersalem 244. omnes cuiuscunque ordinis inuasit 245. hinc vniuersale diluuium ib. constat morbus infinitarum aegritudinum complicatione ib. duravit in aegris annum integrum 249. arrosit omnem faciem ib. 254. pedem occupauit ib. vlcera fecit ib. infantes tres vna contagione simul infecti ib. multi ab hoc exhausti et corrosi ib. contracti et paralytici ib. femina gallica, paralytica et phrenetica 250. per pleraque corporis membra corrosa, vt ossa nuda sine carnibus extarent ib. in facie multis vlceribus infectus ib. puella quadrimula correpta.

Gonorrhoea, virulenta ex lue venerea 462. virus album e subcitrinum distillat ib. penis cannam exest ib. male olet, et putredine acescit ib. ex suppressa abscessus et fistula 463. curatur guaiaco vel hydrargyro ib.

Guaiacum v. *Indicum lignum*.

H.

Helleborus, curat morbum gallicum 257.

Hemicrania, in gallico morbo intolerabilis 366. ab reliquis mercurii et cinnabaris ib. magis ab virulentia humorum ib. ab osse corrupto 367. hoc trepanis eximendum ib.

Hispaniola, ibi oritur certo tempore morbus cutis epidemicus, cum foeda cutis deturpatione, leprae similis 356. curatur solo guaiaco ib.

Humores, sicci et calidi efficiunt hunc morbum 32. corrupti a caelo et contagione 37. 92. ab frigidis raro 88. inficiuntur ab aeris intemperie 104. affecti faciunt dolores et pustulas 264. corrigendi sunt 267.

I.

Icterus, oritur a morbo gallico 443. in hoc iuvat sulphur ib. et oleum 444.

Ignis Persicus, non est morbus gallicus 23.

Indica lues, nouus morbus 538. ex America translatus 539. dicta venerea a coitu 541. rarissime a stragulis et linteis sordidis 541.

Indicum lignum, hoc empiricorum est 333. 476. praeparatio ib. spuma eius fricata vlceribus et tuberositatibus 334. fit aqua prima et secunda ib. vtriusque adhibendae ratio ad sudorem mouendum ib. diaeta tenuis 335. continuetur per 40. dies cum lenitione ventris 336. nisi sudet, fiant balnea 336. 337. non solum curat 338. idem facit quodque aliud lignum ib. multi ab eo laeduntur 339. hoc solo decocto non possunt curari aegri 381. in eius vsu curata victus ratio iussa ab empiricis 383. nocere haec potest in morbo chronico ib. cum inedia longa periculosum 384. ab importuno vsu curatio difficilior et diuturnior 387. praemittenda lenia purgantia decocto 392. nocet, si multum bibitur in primis diebus ib. descriptio ligni 395. notae bonitatis et integritatis 396. qualitates ib. multi ab eius vsu habitiores facti et coloratiores ib. in siccis, tenuatis et biliosis prudenter exhibendum 397. praeparatio decocti varia 398. non dandum omnibus eadem mensura 399. nocet melancholicis, cholericis, marasmo confectis, prodest pituitosis et sanguineis ib. decocti exhibendi ratio, quoad infectos longo abhinc tempore 400. pro potu aqua secundae de-

coctionis 401. cum frugali coena ib. secundum decoctum facit malam concoctionem et diuturnitatem morbi 412. empirici praeter hoc nihil apponunt, nisi linamenta cruda et munda 414. praeparatio 424. praeuia purgatione ac victu, fit sudor ib. datur in puluere ib. etiam miscetur cum radice chinae et sarsaparilla ib. cum vino 426. 438. paucis confert 436. lacryma ligni Indi mista cum axungia porcina prodest 444. formulae praeparationis ib. et potionis faciendae 448. aquae ligni 449. eius vires ib. decoctum curat gonorrhoeam virulentam 463. lucrosum Gonfaluio 467. eius vires et qualitates 479. errores in eius vsu 480. confert frigidioribus 480.

Inedia, auertit morbum gallicum 402. nocet, si longa est et in multos menses protracta 408. hinc varii morbi ib.

Infantes, ab gallica contagione correpti 249. quomodo 372. ab matre infecta nati gallici 254.

Infectio, fit aere, contagione per poros, coitu, linteis, tactu manuum et nouaculae abrasione 104. aere per os attracto, hinc anhelitu, colloquio, osculo ib. origo semper sedulo inquirenda 105. non omnes inficiuntur, cur 294.

Inguinum tumor v. *Bubo*.

Inunctio, adhibenda in gallicis 172. per biennium continuanda vere ac autumnno, ne redeat ib. non imponenda membris regalibus vel omnibus 189. 190. maxime ex mercurio ib. duae repercussivae adhibendae 190. vbi ib. media, quando ib. eius noxa in ore 192. auertenda pharmaco purgante ib. 282. non adhibenda repercussiva in veteri morbo 204. non semper libet vti vna per totum morbum 208. adhibendi ratio 282. omne corpus inungere empiricorum est 347. noxia 419. cur 420. in initio iuuat 478. cura deploratorum 483. tristes sequelae ib. modus praeparationis et vsus ib. magis sanat, quam lignum 484. 547.

Iuncturae,

Iuncturae, in his deferuet morbus gallicus, cum deesse coeperint pustulae et vlcera 457.

Iuscula minuta, quae 130.

K.

Kauterium, hoc tollenda ossis durities et corruptio 226.

L.

Lac, in pueris contagionis modus 268. 363.

Lepra, non est morbus gallicus 27. hic transit in eam 113. habet conformitatem cum illo 277. 294. hinc permittendum lac ib.

Lichen, non est morbus gallicus 25. cur ita dictus 361. ob contagionem per oscula 364.

Lignum Indicum s. *Guaiacum* v. *Indicum*.

Linteamina, eorum contagio dubia 57. propagatur his morbus gallicus, vt scabies 136. si immunda sunt 364.

M.

Mentagra, vnde nomen 75. aegris Norimbergae domus erigitur 242. eadem, quae morbus Gallicus et Neapolitanus 258. apparet primum circa mentum et virgam in viris ib.

Mercurius v. *Argentum viuum*.

Morauica lues v. *Brunnensis*.

Morbi noui, qui 536.

Morbus popularis, qui 353. eius diuisio ib. eius species nouae et propriae 355.

Morphaea, ei similis morbus gallicus 258. non multum differt ib.

N.

Nares, in his contractus morbus gallicus 252. remedia 493.

Nodi, in alis, inguine, collo 414.

Nouacula, est infectionis propagatae causa 70. facit mentagram 75. 112. tunc lente nascuntur pustulae 104.

O.

Os, occupatur a morbo gallico 293. cur ib. foetet ib. in eius angulis pustulae nigrae, fetidae et vlcera 368.

Oscula, dubia contagio in clericis 57. 71. 268. 363. neque prorsum a suspitione immunia 70. tunc corpus totum subito cooperitur pustulis 105. in pueris et teneris, si vlcera in ore sordida habent 372.

Ossa, carnibus nuda in morbo gallico 250. cum putredine consumente 254. in tegumentis sedes doloris nocturni 363. hic tubera callosa 414. ad ossa capitis putrefacta, quae iuuant 446. fungi crebri 457. ab mercurio inuncto dolor ostocopus et teredo fit 461. intus haeret mercurius ib.

P.

Panni, infectarum fugiendi 291.

Paralytici, quidam a morbo gallico 249. 250.

Paturfa, est morbus gallicus 260. quid significet 263.

Penis, caries differt ab excoriatione 484. habet tres gradus ib. eius curatio 485. praeseruatiuum ib.

Pestis, vna cum aliis malis in Italia frequens 56. varia vario tempore saeuit 245. debetur coniunctioni astro-
rum ib. pestilens morbus gallicus 13.

Pituita,

Pituita, non est caussa morbi gallici 83. adest plerumque falsa 488.

Potus, dubia contagionis caussa 57. 71. communis ab vasis infectorum post aduentum Gallorum 69.

Prognosticatio, de morbo gallico ex coniunctione planetarum 235. seq. morbi, quinam 238. aduentus Iudaeorum 239. de diluuiio vniuersi falso 243.

Pudenda, eorum vlcera in morbo gallico 30. in his et capite primum apparent 75. quomodo curanda 220. ratio, cur hic incipiat 292.

Pustulae, dic. morbus gallicus 28. primum apparent sub vesicae forma et vlcerantur 74. nonnunquam primum in capite ac facie 75. eo loco primum, vbi prima frictio ib. formae variae, copia varia 83. 105. mittunt virus 91 facile coagulans in crustam 96. intus materia sub lupini forma ib. variae secundum humores caussantes 98. plorant aquam citrinam ib. sub phlegmone erysipelari ponendae 101. relinquunt vestigia rubra et splendida ib. vlcerosae saepe occupant interiores partes 128. 146. sub initio paucae minutae cum paruis doloribus 173. pustulae sunt morbus molestissimus 180. cauenda reperiussina 185. quando adhibenda 188. 189. in statu pustulae vlceratae 206. sunt similes saphati 298. imponantur attrahentia 299. in initio crustosae, siccae, saniosae 367. in fronte ac circa capillorum radices 368. in ore nigrae fetidae, vnde 368. rarius inciderunt, cessante siderum constellatione ac australi humida constitutione 456. pustulae recentis morbi habent affinitatem cum scabie fera, iisdem curantur medicinis 462. crustosae in capite et mento 488. iunguntur cum defluuiio capillorum 490. eorum duo genera ib. in palato ib. hae fere paruulorum a nutrice infectorum ib. earum forma ib. in toto corpore ib. caussa, quae ib. cura, si in ore ib. si in corpore 491.

R.

Rhagades, in volis manuum et pedum 492. curatio ib.

Rheuma, pectoris fit ab morbo gallico 362. hinc phthisis ib. in intestinis cruciatus dysentericos et vitia stomachi ib.

S.

Sanguis, malus facit morbum gallicum 95. 97.

Saphati, est morbus gallicus 28. 39. est humida 29. cur 91. solutio dubiorum ib. cum pustulis talis est 38. 298. cura eadem 43. saepe incidit laesio operationum 200. in statu sunt pustulae vlceratae 206. non est in initio vlcerosum 178. nec morbus gallicus 265. neque pustulae similes sunt 266. neque cura eadem ib. est compositus ex saphati et arthridide 361.

Sarza parilia, eius adhibendae modus 431. 434. est media inter radicem chinae et lignum sanctum viribus 432. praeparatio ib. est lenior et commodior potio illis ib. quinam modus optimus ib. potest iungi cum ligno sancto 433. eius descriptio ib. cum tenui victu bibitur per 40. dies et melior cina, et ligno sancto ib. prodest arthritidi et vlceribus 434. crallam pituitam e naribus educit 435. est temperata medicina 436. est species similacis asperae 469. Hispanica et Italica sunt eadem 470. decoctum melius datur sine ligno 481. cautiones in eius vsu ib.

Scabies gallica 242. noua, foeda, medicis ignota 252. est expellenda, sed caute 348. potissimum os occupat post vsum mercurii et cinnabaris 362. non est scabies faciei morbus gallicus 27.

Scelotyrbe, orta in exercitu 359.

Somnus, cum infectis suspectus 69. hinc fugiendus 136.

- Stomacace*, orta in exercitu 359.
- Stragula*, his communicatur morbi gallici contagies 364.
- Strumae*, endemiae 355.
- Stuphae*, omni mane adhibendae 209. quatenam artificiales ib. quibus et quando 285.
- Sudor*, in gallicis nono die mouendus 312. sudatorium humidum ib. 314. quae eius sit utilitas ib. malum sudore inter initia depellitur 478.
- Sudor Anglicus*, eius ortus et propagatio 356. iterum disparuit 538. ad ephemeris letales relatus 540.
- Suffimenta*, in gallicis adhibenda 172. quando 346. sub prima lue primum adhibita 467. 471. noxia sunt et fugienda 482. substituenda alia ib. ultimo adhibentur 548.

T.

- Tabes*, effectus ultimus morbi gallici 477.
- Thermae siccae*, quando et ubi adhibendae 346.
- Tinea*, non est morbus gallicus 47. nec alopecia 49.
- Tophi*, ab mutato gallico morbo crebri 457. v. *Morbus gallicus*.
- Turpethum*, noxae eius 530. adhibendi modus 544. periculosum ob vim vomitoriam ib. datur promiscue omnibus 545. est peruersa medendi via ib.

V.

- Variola*, dici non potest morbus gallicus 21.
- Venaesectio*, quando facienda in gallicis 150. an conueniat 296. quando ib. ad vlcera augmentata 311.
- Ventosae*, profunt in gallicis 154. saepe nocent 296.

Verruca.

Verruca, non est morbus gallicus 28. inest aegris 256.
saepe inest pudendo muliebri 485.

Vestigia, eorum remedia 491.

Vinum, in morbo gallico noxium 475.

Virga, primum contagio afficitur 258. 292. 310. materia
inhaerens est causa contagii 292.

Vomitus, nocet in gallicis 164. iuuat in iuncturarum do-
loribus ib. prodest in morbis chronicis 165. in chole-
ricis quam maxime ib.

Votum, per hoc sanati gallici 247. seq.

Ulcera, in gallico morbo characteristica 249. 256. 475.
rodentia, solo igne ac ferro curanda 414. plerumque
rebellia sola chirurgorum ignorantia 415. lauantur
cum decocto rad. chinae 430. erant sub origine varia,
fetida, viscida 455. cessarunt vel minui coeperunt
insequente tempore 457. sunt callosa, fistulosa, ser-
pentia 491. curantur decoctione ac inunctione ib.

Unguentum, ex mercurio praeparatio 282. formula 317.
450. quomodo adhibendum 318. contrarium morbo
gallico 419. cur 420.
